

Uniwersytet Łódzki
Wydział Nauk Geograficznych
Instytut Geografii Miast i Turyzmu

mgr Marta Maro-Kulczycka

**Przestrzeń turystyczna studentów specjalności
*geografia turystyki oraz kierunku turystyka
i rekreacja* uniwersytetów polskich**

**Tourism space of the students of Geography of Tourism and
Tourism and Recreation at Polish universities**

Promotor:

Prof. zw. dr hab. Stanisław Liszewski

Instytut Geografii Miast i Turyzmu

Wydział Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego

Łódź 2014

1. Wstęp

Turystyka jest zjawiskiem, które może być postrzegane oraz badane na różnych płaszczyznach, stąd też staje się obiektem zainteresowania licznych dziedzin nauki. Także w zakresie kształcenia kadr dla organizacji i obsługi ruchu turystycznego (realizowanego zarówno na etapie szkół średnich, policealnych oraz szkół wyższych) występuje duża różnorodność podejść. Na poziomie wyższym studia organizowane są w ośrodkach akademickich o profilach: geograficznym, ekonomicznym, pedagogicznym, wychowania fizycznego, rolniczym itd. Każdy z wymienionych typów uczelni kształci nieco innych absolwentów, oczywiście w ramach obowiązujących standardów nauczania. W związku tym można stwierdzić, że mimo posiadania takiego samego dyplomu magistra geografii lub turystyki i rekreacji, absolwenci różnych szkół wyższych różnią się m.in. zakresem wiedzy wyniesionej ze studiów.

Nie należy zapominać, że kształcenie na poziomie wyższym, szczególnie w uniwersytetach, powinno nie tylko dawać studentom konkretną wiedzę zawodową, ale także – kształtować w nich odpowiednie postawy i umiejętności o charakterze ogólnym. Absolwenci kierunków związanych z turystyką, jako przyszli pracownicy sektora turystycznego, stają się czynnymi kreatorami przestrzeni turystycznej. To, jak obecni studenci postrzegają i wykorzystują przestrzeń turystyczną, może w przyszłości bezpośrednio przełożyć się na podejmowane przez nich decyzje zawodowe. W tym kontekście istotne jest poznanie, jak wygląda indywidualna przestrzeń turystyczna studentów kształconych w zakresie turystyki.

Rozprawa doktorska składa się z ośmiu rozdziałów. W pierwszym, o charakterze wprowadzającym, przedstawione zostały metodologiczne podstawy pracy: omówiono przyjęte metody badań i ich organizację, zaprezentowano także przegląd literatury. Rozdział drugi, przygotowany na podstawie zebranej literatury oraz materiałów źródłowych dotyczy problematyki zróżnicowania form i programów kształcenia w badanych uczelniach. Dokonano w nim omówienia historii rozwoju nauk o turystyce w ośrodkach objętych badaniami oraz przedstawiono profile kształcenia.

Kolejne części rozprawy oparte zostały na wynikach badań terenowych przeprowadzonych w 2012 roku w wybranych polskich uczelniach. W rozdziale 3. szczegółowo omówiono charakterystykę społeczno-demograficzną respondentów, stanowiącą punkt odniesienia do analiz przeprowadzonych w dalszej części pracy.

Rozdziały 4.-6. skupiają się na analizie trzech aspektów przestrzeni turystycznej badanych studentów – wyjazdów terenowych podczas studiów (rozd. 4.), wyjazdów turystycznych krajowych i zagranicznych respondentów (rozd. 5.) oraz percepcji przestrzeni turystycznej Polski i miast, w których studiują badani (rozd. 6.). W rozdziale 7 zanalizowana została przestrzeń turystyczna respondentów rozumiana jako całość, określono także najważniejsze czynniki, które ją determinują. Ostatni, ósmy rozdział stanowi podsumowanie pracy, zebrano w nim najważniejsze wnioski z przeprowadzonych badań. Przedstawiono także weryfikację postawionych we wstępie hipotez badawczych oraz realizację celów praktycznych rozprawy.

Praca została uzupełniona spisami: literatury, materiałów źródłowych, ilustracji i tabel oraz siedmioma załącznikami.

1.1 Metodologiczne podstawy pracy

Głównym **celem** rozprawy jest identyfikacja przestrzeni turystycznej studentów specjalności geografia turystyki oraz kierunku turystyka i rekreacja uniwersytetów polskich a także określenie związków pomiędzy tą przestrzenią a cechami demograficznymi respondentów, ich miejscem studiowania (miasto, uczelnia), programem studiów, jak również miejscem pochodzenia i stałego zamieszkania.

Dla osiągnięcia założonego celu sformułowano trzy **hipotezy badawcze**:

- I. Przestrzeń turystyczna badanej grupy studentów jest zróżnicowana i w dużym stopniu zależna od ośrodka akademickiego, w którym studiują. Wpływ na to mają: położenie geograficzne ośrodka oraz program nauczania realizowany podczas studiów.
- II. Miejsca i obszary poznane w trakcie studiów w ramach zajęć terenowych są częściej odwiedzane przez studentów w celach turystycznych i lepiej oceniane niż inne regiony.
- III. Percepcja przestrzeni turystycznej miasta, w którym się studiuje zależy od miejsca pochodzenia i stałego zamieszkania studentów. Osoby pochodzące z miasta, w którym studiują, mają mniejszą znajomość jego przestrzeni turystycznej niż studenci przyjezdni.¹

¹ Stwierdzenie to oparto na założeniu, że osoby wybierające studia z zakresu turystyki, przybywające do danego miasta jako turyści, są potencjalnie zainteresowane kompleksowym poznaniem jego przestrzeni turystycznej. Z kolei osoby od dzieciństwa związane z daną okolicą traktują ją bardziej jako środowisko życia codziennego, a nie przestrzeń o charakterze turystycznym.

Weryfikacja przyjętych hipotez wymagała:

- identyfikacji realnej i percepcyjnej przestrzeni turystycznej respondentów,
- określenia związków między cechami społeczno-demograficznymi respondentów, miejscem pochodzenia i studiowania a ich przestrzenią turystyczną,
- analizy programów nauczania na kierunkach objętych badaniami i określenia ich wpływu na zachowania turystyczne respondentów,
- zbadania percepcji przestrzeni turystycznej miast, w których studiuja respondenci.

Metody oraz wskaźniki wykorzystane dla weryfikacji przyjętych hipotez wraz z odpowiadającym im rozdziałami pracy zostały przedstawione w tabeli (Tabela 1.)

Tabela 1: Schemat rozprawy doktorskiej z punktu widzenia weryfikacji hipotez badawczych

Hipoteza	Zastosowane metody/wskaźniki	Rozdział
I	Analiza profili kształcenia	2., 4.
	Analiza przestrzenna miejsc wyjazdów na ćwiczenia terenowe	
	Wskaźnik aktywności turystycznej netto	5.
	Wskaźnik częstotliwości wyjazdów	
	Wskaźnik sezonowości wyjazdów	
	Analiza kierunków wyjazdów krajowych i zagranicznych	
II	Analiza cech wyjazdów: głównego motywu, zadowolenia, długości wyjazdów, organizatorów, osób towarzyszących, środków transportu, zakwaterowania, uprawianych form turystyki	3.
	Mapy przestrzeni turystycznej (krajowej i zagranicznej) respondentów	
	Charakterystyka społeczno-demograficzna respondentów	4., 6., 7.
	Analiza przestrzenna miejsc wyjazdów na ćwiczenia terenowe	
III	Porównanie miejsc wyjazdów na ćwiczenia terenowe z miejscami wyjazdów turystycznych respondentów oraz ze wskazaniami najważniejszych atrakcji turystycznych Polski	6.
	Ocena atrakcyjności turystycznej województw i wybranych miast Polski	
	Ocena 10 najważniejszych atrakcji turystycznych Polski	7.
	Analiza odrębnych szkiców map wyobraźniowych przestrzeni turystycznej miasta studiowania	
	Ocena najważniejszych elementów przestrzeni turystycznej miasta studiowania	
	Ocena wybranych cech miasta	

Źródło: opracowanie własne

Przeprowadzone w Uniwersytecie Łódzkim badania studentów I roku turystyki i rekreacji (Maro-Kulczycka 2010, 2012) wykazały, że najważniejszymi czynnikami wyboru tego kierunku studiów jest fascynacja podróżami oraz chęć poznania świata. W opinii autorki, opartej na kontaktach ze studentami oraz doktorantami z różnych uczelni, wyniki te można uogólnić na inne ośrodki akademickie. Pojawia się jednak pytanie, czy zainteresowanie turystyką ma realne przełożenie na działania praktyczne studentów, przejawiające się ich zwiększoną aktywnością w tym zakresie? Jeśli tak, to czy istnieje zależność między nasyceniem

programów nauczania zajęciami w terenie oraz typem uczelni, a aktywnością turystyczną studentów? Dla uzyskania odpowiedzi na te pytania sformułowano **pierwszy praktyczny cel pracy**, jakim jest stworzenie rankingu badanych ośrodków akademickich pod kątem reprezentowanego przez studiujących w nich respondentów poziomu aktywności turystycznej oraz przestrzennego zasięgu ich indywidualnej przestrzeni turystycznej (zarówno w rozumieniu przestrzeni realnej, jak i o charakterze percepcyjnym). Na jego podstawie stwierdzone zostanie, studenci której uczelni (w badanym roczniku) byli w okresie studiów najbardziej aktywni turystycznie i w najwyższym stopniu praktycznie realizowali swoje zainteresowania turystyką. Biorąc pod uwagę wymagania współczesnego rynku pracy, promującego wiedzę praktyczną², doświadczenie i aktywną postawę pracowników (zarówno obecnych, jak i potencjalnych), uzyskane wyniki można będzie wykorzystać w praktyce podczas modyfikacji programów nauczania w badanych uczelniach – wskażą bowiem na ewentualną potrzebę „aktywizacji” studentów w zakresie uprawiania turystyki. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że rankingu nie należy interpretować wprost w kategoriach „dobrych” i „złych” uczelni. Skupia się on bowiem na postawach i działaniach studentów, a nie na wartości merytorycznej treści przekazywanych w toku zajęć.

Drugi **cel praktyczny** postawiony w pracy wiąże się z faktem, że – jak zauważył m.in. Mordwa (2000), badanie preferencji turystycznych studentów geografii – a więc osób w założeniu posiadających wiedzę na temat przestrzeni kraju, jak również wyróżniających się zainteresowaniami turystycznymi – może w pewnym stopniu pokazać potrzeby i zainteresowania turystów (zarówno krajowych, jak i zagranicznych). W tym kontekście krajowa przestrzeń turystyczna badanych studentów może być przyjęta jako reprezentatywna w zakresie atrakcyjności turystycznej regionów Polski, zaś jej określenie stanowi drugi cel praktyczny pracy. Wyniki przeprowadzonej w tym zakresie analizy także będą mogły zostać wykorzystane przy modyfikacjach programów nauczania w celu ewentualnego wyeliminowania (bądź przynajmniej zmniejszenia) zasięgu obszarów uznawanych za nieturystyczne.

Głównym **podmiotem** badań są studenci ostatniego roku studiów magisterskich z geografii turystyki w ramach specjalizacji na geografii lub samodzielnego kierunku turystyka i rekreacja prowadzonych w polskich

² Oczywiście bez pominięcia treści teoretycznych.

uniwersytetach państwowych (tzw. „bezprzymiotnikowych”, klasycznych, Tabela 2). Badaniami objęto osoby studiujące w trybie stacjonarnym i niestacjonarnym w roku akademickim 2011/2012 (w przypadku 6 uczelni) oraz 2012/2013 (w przypadku trzech uczelni).

Tabela 2: Uniwersytety objęte badaniami

Uczelnia	Miasto	Wydział	Kierunek/specjalizacja
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza	Poznań	Nauk Geograficznych i Geologicznych	Turystyka i rekreacja
Uniwersytet Jagielloński	Kraków	Biologii i Nauk o Ziemi, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej	Geografia/ Geografia turystyki
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego	Bydgoszcz	Kultury Fizycznej, Zdrowia i Turystyki, Instytut Geografii	Geografia/ Geografia turystyki
Uniwersytet Łódzki	Łódź	Nauk Geograficznych, Instytut Geografii Miast i Turyzmu	Turystyka i rekreacja
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej	Lublin	Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej	Turystyka i rekreacja
Uniwersytet Szczeciński	Szczecin	Nauk o Ziemi	Turystyka i rekreacja
Uniwersytet Śląski	Katowice (wydział zlokalizowany w Sosnowcu)	Nauk o Ziemi	Geografia/ Geoekoturystyka
Uniwersytet Warszawski	Warszawa	Geografii i Studiów Regionalnych	Geografia/ Geografia turystyki
Uniwersytet Wrocławski	Wrocław	Nauk o Ziemi i Kształtowania Środowiska, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego	Geografia/Geografia regionalna i turystyki

Źródło: opracowanie własne

Były to wszystkie uniwersytety „bezprzymiotnikowe” (klasyczne) prowadzące w analizowanym okresie studia geograficzne o specjalizacji z turystyki bądź samodzielny kierunek turystyka i rekreacja na wydziałach lub w instytutach geografii albo nauk o Ziemi. Wyjątkiem nieobjętym badaniami był Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, który posiada kierunek tego typu w swojej ofercie dydaktycznej, jednakże w latach 2011/2012 i 2012/2013 II rok studiów drugiego stopnia nie był prowadzony (brak naboru). W uczelni tej, jak również w Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy istnieje także samodzielny kierunek turystyka i rekreacja; ponieważ jednak w obu tych ośrodkach w momencie prowadzenia badań obejmował on wyłącznie poziom studiów pierwszego stopnia (licencjackich), jego studenci nie zostali do nich włączeni.

Wymienione uczelnie realizują działalność dydaktyczną na wydziałach bądź w instytutach geograficznych lub nauk o Ziemi, czego konsekwencją jest nasycenie programów nauczania treściami geograficznymi. Zgodnie z założeniami przyjętymi w rozprawie doktorskiej, taki profil kształcenia wyróżnia te placówki na tle innych

ośrodków (akademii wychowania fizycznego, uczelni pedagogicznych, uniwersytetów ekonomicznych, rolniczych itd.) szkolących kadry dla turystyki na poziomie wyższym. W celu stwierdzenia, czy w zakresie przestrzeni turystycznej studentów istotnie zachodzą różnice między różnego typu placówkami, przeprowadzono także uzupełniające badania terenowe w wybranych uczelniach niebędących uniwersytetami „bezprzymiotnikowymi” (Tabela 3).

Tabela 3: Pozostałe uczelnie objęte badaniami

Uczelnia	Miasto	Wydział	Kierunek/specjalizacja
Akademia Pomorska	Słupsk	Matematyczno-Przyrodniczy, Instytut Geografii i Studiów Regionalnych	Geografia/ Turystyka
Uniwersytet Jana Kochanowskiego ³	Kielce	Matematyczno-Przyrodniczy, Instytut Geografii	Geografia z turystyką
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie	Kraków	Geograficzno-Biologiczny, Instytut Geografii	Geografia z turystyką
AWF Kraków	Kraków	Turystyki i Rekreacji	Turystyka i rekreacja
AWF Poznań	Poznań	Turystyki i Rekreacji	Turystyka i rekreacja
AWF Wrocław	Wrocław	Wychowania Fizycznego, Instytut Turystyki i Rekreacji	Turystyka i rekreacja
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu	Poznań	Gospodarki Międzynarodowej	Międzynarodowe stosunki gospodarcze/ Zarządzanie gospodarką turystyczną ⁴

Źródło: opracowanie własne

Dodatkowym podmiotem badań byli więc studenci trzech uczelni pedagogicznych, trzech akademii wychowania fizycznego oraz jednego uniwersytetu ekonomicznego; w placówkach tych dydaktyka z zakresu turystyki prowadzona jest pod różnymi kątami (ekonomicznym, geograficznym, pedagogicznym, kultury fizycznej), co wynika z miejsca kierunku w strukturach organizacyjnych uczelni. Ze względu na fakt, iż badania w tych ośrodkach miały charakter uzupełniający, wybór dodatkowych uczelni był arbitralny. Pierwszym krokiem było wytypowanie rodzajów uczelni, następnie zaś dobrano placówki pod względem ich lokalizacji. Celem było osiągnięcie różnorodnych kombinacji typów w różnych miastach, co mogłoby pokazać, czy większy wpływ na kształtowanie przestrzeni turystycznej ma lokalizacja uczelni, czy też jej rodzaj. W efekcie badania przeprowadzono w 11 miastach – w 6 z nich zbadano tylko uniwersytety, w 2 – tylko uczelnie

³ Uczelnia ta w 2011 roku została przekształcona w uniwersytet klasyczny, jednak ze względu na fakt, iż badana grupa studentów rozpoczęła studia przed tym rokiem, w pracy ośrodek ten został potraktowany jako uczelnia pedagogiczna.

⁴ Kierunek ten został wygaszony, aktualnie zastąpiony jest nowym kierunkiem – Gospodarka turystyczna.

pedagogiczne, w 1 – uniwersytet i AWF, w 1 – uniwersytet, AWF oraz uczelnię pedagogiczną oraz także w 1 – uniwersytet, AWF i uniwersytet ekonomiczny.

Wybór do badań grupy studentów ma o tyle duże znaczenie, że poziom uczestnictwa w turystyce jest silnie skorelowany z poziomem wykształcenia – często mocniej, niż z poziomem dochodów (Alejziak 1991). Założono więc, że osoby poddane badaniom na potrzeby rozprawy doktorskiej będą wykazywać wysoką aktywność turystyczną. Ponieważ grupa ta jest stosunkowo jednorodna pod względem demograficznym, czynnikiem wyróżniającym jest w jej wypadku przede wszystkim miejsce pochodzenia oraz aktualnego zamieszkania (studiowania).

Za **przedmiot badań** w pracy przyjęto przestrzeń turystyczną człowieka (ujęcie subiektywne), a dokładnie:

1. Realną przestrzeń turystyczną studentów (w okresie studiów), którą stanowią miejsca wyjazdów turystycznych respondentów (przestrzeń o charakterze indywidualnym) oraz miejsca ich wyjazdów na ćwiczenia terenowe na studiach (przestrzeń grupowa, efekt działania twórców programów nauczania).
2. Percepcję przestrzeni turystycznej Polski przez studentów.
3. Percepcję przestrzeni turystycznej miast, w których studiują badani.

Zakres czasowy badań obejmuje okres pięciu lat, od 2007 do 2012 roku, czyli – przy założeniu ciągłości kształcenia na studiach pierwszego i drugiego stopnia – czas od rozpoczęcia przez respondentów nauki w szkole wyższej do ostatniego roku studiów. Badania dotyczące realnej przestrzeni turystycznej miały charakter retrospektywny, zaś część dotycząca percepcyjnej przestrzeni turystycznej dotyczyła jej percepcji w momencie przeprowadzenia badań.

Rys historyczny kształcenia z zakresu geografii turystyki oraz turystyki i rekreacji w ośrodkach objętych badaniami, stanowiący wstęp do analizy programów nauczania, sięga od okresu przed II wojną światową aż do stanu na 2012 rok.

Z kolei analiza programów nauczania w badanych placówkach została przeprowadzona zgodnie z siatkami obowiązującymi respondentów, czyli od roku akademickiego 2007/2008 w przypadku studiów I-go stopnia oraz od roku 2010/2011 dla studiów II-go stopnia.

Zakres przestrzenny przeprowadzonych badań należy rozpatrywać na trzech poziomach, związanych z przedmiotem pracy. Biorąc pod uwagę problematykę realnej przestrzeni turystycznej respondentów, wyjazdy turystyczne

studentów obejmują potencjalnie obszar całego świata. Percepcja przestrzeni turystycznej rozpatrywana jest natomiast w dwóch skalach: pierwsza część badań dotyczy obszaru Polski; druga skupia się na przestrzeni turystycznej miast (w granicach administracyjnych), w których studiują badani – każdy respondent wypowiadał się na temat „swojego” miasta.

1.1.1 Zakres pojęciowy

Ze względu na problematykę prowadzonych badań, zdefiniowania wymagają terminy z zakresu geografii percepcji oraz geografii turystyki, do których należą: przestrzeń turystyczna, percepcja, wyobrażenie, mapa wyobrażeniowa, aktywność turystyczna.

Biorąc pod uwagę tytuł rozprawy, podstawową kwestią jest określenie i zdefiniowanie **przestrzeni turystycznej**⁵. Pojęcie to w wielu publikacjach rozumiane bywa w sposób intuicyjny, bez prób dokładnego jego zdefiniowania; na problem ten wskazywali w swych pracach m.in. Stachowski (1993a) oraz Włodarczyk (2009). Bodaj najprostszą, ale przy tym zbyt mało konkretną, definicję tego terminu można odnaleźć już w publikacji Warszzyńskiej, Jackowskiego (1978, s.172), którzy stwierdzili, że jest to „...część przestrzeni geograficznej⁶ i społeczno-ekonomicznej, w której zachodzą zjawiska turystyczne”. Jak podkreśla Stachowski (1993a), występowanie tego typu zjawisk nie jest równomierne, lecz zależy od istnienia walorów przyrodniczych i antropogenicznych.

Podstawą rozważań pojęciowych w pracy są przede wszystkim dwie definicje. Pierwsza z nich jest autorstwa Liszewskiego (1995, s. 94), według którego przestrzeń turystyczna jest „funkcjonalnie wyróżniającą się częścią (podprzestrzenią) przestrzeni geograficznej rozumianej w sensie largo, to znaczy jako przestrzeń, na którą składają się elementy przyrodnicze powłoki ziemi (środowisko naturalne), trwałe efekty działalności ludzkiej w tym środowisku (środowisko gospodarcze), a także środowisko człowieka w rozumieniu społecznym”, zaś motywem jej powstania są „potrzeby wypoczynku, poznania i doznania przeżyć, będące atrybutem turystyki współczesnego człowieka”. Z kolei Włodarczyk (2009 s. 74-75) uznaje, że przestrzeń turystyczna „jest tą częścią przestrzeni geograficznej, w której występuje zjawisko ruchu turystycznego. Warunkiem koniecznym

⁵ Przegląd literatury dotyczącej problematyki przestrzeni turystycznej w badaniach geograficznych został przedstawiony w rozdziale 1.2.1.

⁶ **Przestrzeń geograficzna** będzie rozumiana w pracy jako „przestrzeń mierzalna obejmująca elementy przyrodnicze powłoki ziemskiej, tj. atmosferę, hydrosferę, biosferę i litosferę, oraz trwałe zainwestowanie tej powłoki będące wynikiem działalności człowieka” (Włodarczyk 2009, s. 19).

i wystarczającym do zaklasyfikowania części przestrzeni geograficznej jako przestrzeń turystyczna jest ruch turystyczny⁷, niezależnie od jego wielkości i charakteru. Warunkiem dodatkowym umożliwiającym jej delimitację jest występowanie zagospodarowania turystycznego, którego wielkość i charakter pozwalają określić typ przestrzeni turystycznej”⁸.

Ważną kwestią, podnoszoną m.in. przez Latosińską (2006), Włodarczyka (2009), jest przyjęty w literaturze podział przestrzeni turystycznej na dwie grupy: z punktu widzenia przedmiotowego (obiektywnego) – przestrzeń turystyczna obszaru, oraz podmiotowego (subiektywnego) – indywidualna przestrzeń turystyczna człowieka. Zgodnie z tym podejściem przestrzeń turystyczna obszaru jest (Włodarczyk 2009, s.81) „...zbiorem miejsc (obszarów) i procesów w nich zachodzących, w których obserwuje się różnorodne aktywności turystyczne”, zaś przestrzeń turystyczna człowieka stanowi „indywidualną przestrzeń turystyczną, będącą sumą miejsc/obszarów odwiedzanych przez konkretnego turystę (lub grupę turystów)”. Autor zwraca także uwagę na fakt, iż przestrzeń turystyczną rozważaną z punktu widzenia człowieka można podzielić na przestrzeń użytkowaną indywidualnie oraz postrzeganą indywidualnie. W tym kontekście turyści są swoistymi „aktorami” występującymi na „scenie”, którą jest przestrzeń turystyczna pojmowana w sposób przedmiotowy.

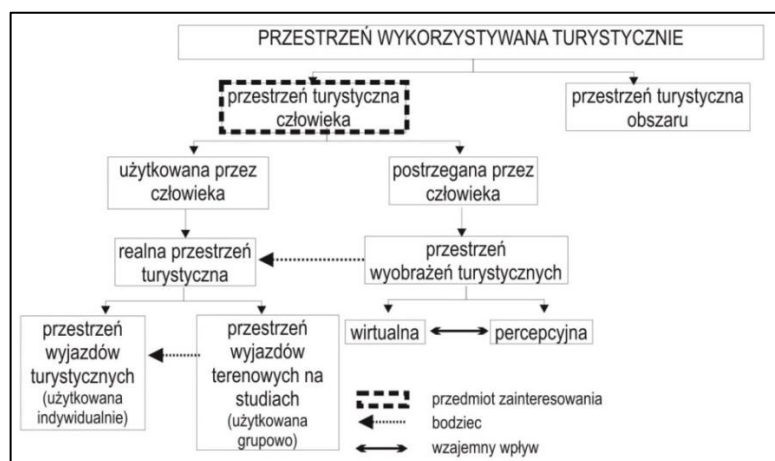
W badaniach podjętych na potrzeby rozprawy doktorskiej obiektem zainteresowania jest przestrzeń turystyczna człowieka (studentów), będąca pochodną osobistych przeżyć i doświadczeń respondentów (Rysunek 1, s.11). Na przestrzeń tę składa się przestrzeń użytkowana (realna przestrzeń turystyczna, zbiór miejsc wyjazdów) oraz postrzegana indywidualnie, stanowiąca przestrzeń wyobrażeń turystycznych (miejsca istniejące w świadomości respondentów jako obszary turystyczne w wyniku ich wcześniejszych doświadczeń i/lub przekazów zewnętrznych). Do realnej przestrzeni turystycznej zaliczono także miejsca

⁷ Z podejściem tym polemizuje A. Kowalczyk (2011), postulując o uzupełnienie takiego pojmowania przestrzeni turystycznej o elementy związane z walorami turystycznymi, gdyż (Kowalczyk 2011, s.30) „występowanie walorów turystycznych (niezależnie od tego, jak je zdefiniujemy) jest zasadniczym powodem pojawienia się na danym obszarze turystów.” W jego opinii dopiero jednoczesne zaistnienie walorów oraz ruchu turystycznego może zadecydować o wyróżnieniu przestrzeni turystycznej.

⁸ Przestrzeń wyróżnianą dzięki występowaniu ruchu turystycznego (oraz niekiedy zagospodarowania turystycznego) Kowalczyk (2014) określa terminem „przestrzeń turystyki” lub „przestrzeń turystyczna *sensu stricto*”. Zgodnie z jego podejściem przestrzenią turystyczną *sensu largo* jest z kolei „przestrzeń, której atrybutami są nie tylko walory turystyczne, turyści i zagospodarowanie turystyczne (rozumiane jako urządzenia i usługi), ale i wszystkie zjawiska będące następstwem występowania ruchu turystycznego” (Kowalczyk 2014, s. 11).

odwiedzone przez badanych w ramach ćwiczeń terenowych na studiach; wydzielono je jako osobny fragment realnej przestrzeni turystycznej respondentów ze względu na fakt, że mają one charakter grupowy. Co więcej, studenci nie mają większego wpływu na jej kształtowanie – miejsca wyjazdów na zajęcia w terenie są najczęściej narzucane przez organizatorów, zgodnie z przyjętym programem nauczania. W tym aspekcie respondenci nie są kreatorami tej części indywidualnej przestrzeni turystycznej, „poddają” się propozycjom zewnętrznym.

W przypadku przestrzeni turystycznej postrzeganej przez respondentów kryterium jej wydzielania jest nadanie danemu obszarowi w świadomości respondentów charakteru turystycznego. Może to być wynik wcześniejszego doświadczenia respondenta (przestrzeń percepcyjna). Założono także, że student może postrzegać jakieś miejsce jako część przestrzeni turystycznej nawet, jeśli nigdy tam nie był i nie zamierza być⁹. W takim wypadku opinia respondenta oparta jest na jego wiedzy, pochodzącej z przekazów zewnętrznych, zaś przestrzeń ma – zgodnie z klasyfikacjami proponowanymi przez Liszewskiego (2006a) i Włodarczyka (2009) charakter wirtualny.

Rysunek 1: Pojmowanie przestrzeni turystycznej przyjęte w pracy; źródło: opracowanie własne na podstawie: Latosińska 2006, Liszewski 2006a, Włodarczyk 2009

W oparciu o przedstawiony przegląd wybranych definicji, na potrzeby rozprawy doktorskiej **przestrzeń turystyczna** respondentów rozumiana będzie jako **fragment przestrzeni geograficznej użytkowany przez studentów podczas wyjazdów turystycznych oraz w trakcie wyjazdów terenowych na studiach (przestrzeń realna) i/lub postrzegany przez studentów jako obszar turystyczny na podstawie ich wiedzy i/lub wcześniejszych doświadczeń (przestrzeń wyobrażeń turystycznych).**

⁹ Por. Matczak 1994

Jednym z wydzielonych typów przestrzeni turystycznej człowieka jest przestrzeń wyobrażeń turystycznych, do których należy przestrzeń percepcyjna. Zdefiniowania wymaga więc pojęcie percepcji oraz powstającego w jej wyniku wyobrażenia¹⁰. Według Słownika Języka Polskiego¹¹ **percepcją** określamy „*odbieranie jakichś zjawisk za pomocą zmysłów*”, co w trafny sposób oddaje kwintesencję tego pojęcia. Trzeba jednak podkreślić, że odbiór ten nie tworzy w umyśle człowieka dokładnego obrazu świata zewnętrznego, nie jest też prostą sumą wrażeń zmysłowych. Przeciwnie, stanowi swoistą interakcję na linii człowiek – środowisko, jak stwierdził Zimbardo (Szafrńska, Kaczmarek 2007, s.47 za: Zimbardo 1999), jest „...*rejestracją świata zewnętrznego przebiegającą w trzech etapach: odbiór, wewnętrzna interpretacja, czyli zrozumienie oraz identyfikacja, oznaczająca rozpoznawanie i przypisywanie znaczenia spostrzeżeniom. Poprzez interpretację człowiek wykracza poza fizyczny aspekt wrażeń i tworzy własną, twórczą oraz osobistą wizję rzeczywistości.*” Należy podkreślić ostatnie zdanie przytoczonej definicji, które akcentuje kwestię indywidualnego, osobistego przejawu zjawiska. Taki charakter percepcji zauważyły także Grabowska i Budohoska (1992), podkreślając twórczy aspekt odbioru, przetwarzania i interpretowania zjawisk postrzeganych za pomocą zmysłów. W związku z tym tworzone na gruncie badań geograficznych mapy wyobrazeniowe charakteryzują się (Domański, Libura 1986): schematycznością, powiększeniem¹², niekompletnością oraz deformacją odległości i kierunków.

Zjawisko percepcji badane jest na gruncie różnych nauk, m.in. biologii, psychologii, socjologii, także geografii. U podstaw badań leżą trzy zasadnicze założenia (Bartnicka 1989a), przyjmujące istnienie: obiektywnego, zewnętrznego względem jednostki świata, odrębnego subiektywnego umysłu jednostki oraz możliwości poznania przez jednostkę świata zewnętrznego. Zgodnie z modelem Pococka i Hudsona (1978) percepcja środowiska zależy od bezpośredniej informacji, połączonej z wcześniejszymi doświadczeniami i jest osadzona w pewnym kontekście przestrzennym (związanym z miejscem, z którego dany obszar jest postrzegany). Podejście to jest uwzględnione w definicji Mordwy (2003, s.23), według którego percepcja to „...*ogół procesów, zmierzających do zakodowania w pamięci ludzi różnorodnych informacji pochodzących ze środowiska, przy czym na ten przebieg*

¹⁰ Przegląd literatury dotyczącej badań percepcji przestrzeni został przedstawiony w rozdziale 1.2.2.

¹¹ Za: www.sjp.pwn.pl [data wejścia: 17.02.2014 r.]

¹² Dodaniem zjawisk nieistniejących w rzeczywistości.

mają wpływ różnorodne czynniki”. Należy podkreślić, że – jak zauważają Szafrńska, Kaczmarek (2007) – możemy wyróżnić percepcję bezpośrednią (traktowaną jako doświadczenie zmysłowe, na podstawie osobistej obserwacji określonego zjawiska) oraz pośrednią (opartą na spostrzeżeniach innych obserwatorów, przekazywanych i utrwalanych w tradycji społecznej). Na klasyfikację różnych elementów przez jednostkę ma wpływ klasyfikacja tych samych elementów przez inne osoby – człowiek jest bowiem istotą społeczną (Szafrńska, Kaczmarek 2007). Jak stwierdził Mordwa (2003), bezpośrednia percepcja najczęściej ograniczona jest do niewielkiego fragmentu przestrzeni (na ogół miejsca zamieszkania i miejsc intensywnie użytkowanych), zaś większe obszary percypowane są przez człowieka za pośrednictwem innych procesów o charakterze poznawczym, wykorzystujących inne informacje. Według Lyncha (1960) percepcja opiera się na trzech procesach: identyfikacji, strukturyzacji oraz wartościowaniu. Jest procesem, który poprzedza, a jednocześnie wpływa na przestrzenne zachowanie jednostek i grup (Słodczyk 1984). W turystyce może być wykorzystywana dla *„pogłębienia i utrwalenia realnej przestrzeni turystycznej kreowanej w wyniku wędrówki (rzeczywistej lub wirtualnej)”* (Liszewski 2006a, s. 11).

Wynikiem procesu percepcji jest powstanie w umyśle obserwatora **wyobrażenia**, stanowiącego swoisty model otoczenia, subiektywny obraz obiektywnie istniejącego świata. Wyobrażenie skupia w sobie doświadczenie i wiedzę ludzi, jest (Szafrńska 2003, s.10) *„uporządkowaną, uproszczoną reprezentacją otoczenia i schematycznym jego obrazem, a równocześnie wyrazem indywidualności postrzegającego oraz odbiciem wspólnych cech kulturowych i społecznych, które wpływają na wyobrażenia jednostek”*. Według Pococka i Hudsona (1978) stanowi wyuczoną i trwałą koncepcję środowiska w umyśle człowieka, podsumowuje wiedzę, oceny i preferencje człowieka wobec środowiska. Pozwala z jednej strony na orientację w otoczeniu (co daje poczucie bezpieczeństwa), zaś z drugiej – porządkuje naszą wiedzę o środowisku życia (Bartnicka 1985). Należy podkreślić fakt, że każde wyobrażenie ma dwie uzupełniające się części – unikatową, indywidualną dla każdej jednostki oraz wspólną dla większych grup, a wywodzącą się z istniejących w społeczeństwie norm grupowych (Bartnicka 1985, Słodczyk 1984, Walmsley, Lewis 1997, Szafrńska 2003). Możliwe jest więc badanie i określenie wyobrażeń o charakterze grupowym, co zostanie wykorzystane w rozprawie. W badaniach prowadzonych w skali miasta istotna staje się kwestia jego czytelności, czyli

„łatwości, z jaką jego części mogą być rozpoznane i zorganizowane w koherentny wzór” (Lynch 1960, s.2-3). Lynch (1960) wskazał, że wyobrażenie środowiska może być analizowane w trzech aspektach: tożsamości (*identity*), struktury (*structure*) oraz znaczenia (*meaning*).

Z procesem percepcji oraz wyobrażeniami badanymi na gruncie nauk geograficznych ściśle wiąże się termin **map wyobrażeniowych**¹³ (*cognitive maps*), które są „wyobrażeniami zawierającymi informacje o przestrzennej organizacji zjawisk” (Domański, Libura 1986, s. 152). Termin ten został wprowadzony przez Lyncha (1960) i wywołał liczne głosy krytyki – negowano użycie go w tym kontekście i znaczeniu, co wynikało w dużym stopniu z niezrozumienia, że należy go traktować raczej jako metaforę, a nie jako analogię (Domański, Libura 1986 za: Downs 1981). Jak stwierdza Kitchin (Gendźwiłł 2009 za: Kitchin 1994) map wyobrażeniowych nie należy pojmować jako klasyczne mapy (wynik pracy kartografa) – nie są do nich podobne i nie używa się ich w tym samym celu. Mapy wyobrażeniowe pełnią dwie zasadnicze funkcje. Po pierwsze, stanowią podstawę zachowania człowieka w przestrzeni (np. wybór miejsca zamieszkania bądź wypoczynku), po drugie zaś – stwarzają podstawy do zrozumienia otaczającego jednostkę świata. Z tego też powodu, jak zauważają Domański i Libura (1986), „*map wyobrażeniowych nie należy oceniać na podstawie ich dokładności i wierności względem obiektywnej przestrzeni lecz na podstawie ich użyteczności dla rozwiązania problemów przestrzennych przez człowieka*”. Tym bardziej, że przy zastosowaniu metody Lyncha rozmieszczenie przestrzenne elementów na mapie zbiorczej zależy wyłącznie od podkładu kartograficznego zastosowanego przez badacza – wszelkie zniekształcenia występujące na jednostkowych szkicach są pomijane w obrazie zbiorczym (Gendźwiłł 2009).

W literaturze stosowany jest – często zamiennie z mapą poznawczą – także termin „mapa mentalna” (*mental map*). Jak zauważają Domański i Libura (1986), nie może on być utożsamiany z mapą wyobrażeniową. Pojęcie mapy mentalnej, wprowadzone w pracy Goulda „*On mental maps*” (1970), oznacza „*przedstawione w formie kartograficznej oceny regionów ze względu na ich atrakcyjność mieszkalną dla respondentów*” (Domański, Libura 1986). W tym znaczeniu mapę mentalną należy utożsamiać raczej z mapą preferencji i w ten sposób będzie pojmowana w pracy. Rozbieżności i niejasności w terminologii dotyczącej geografii percepcji

¹³ W literaturze stosowane jest także tłumaczenie „mapy poznawcze”; z kolei Jagielski (Słodczyk 1984 za: Jagielski 1977) proponował użycie terminu „mapy wyobraźni”.

w polskiej literaturze spowodowane są m.in. faktem, iż badania empiryczne wyprzedziły prace podejmujące problematykę założeń teoretycznych oraz terminologicznych geografii percepcji (Bartnicka 1985, Mordwa 2003).

Podobnie jak termin „przestrzeń turystyczna”, **aktywność turystyczna**¹⁴ często bywa stosowana w pracach bez definiowania, rozumiana jest w sposób intuicyjny, co może powodować niejednoznaczności w interpretacji wyników badań (Alejziak 2000, 2009). Lubowicz (1990) w pracy dotyczącej aktywności turystycznej młodzieży definiuje tę aktywność jako *„działania ukierunkowane na osiągnięcie różnych celów związanych z wyjazdem, na przykład rekreacyjnych, poznawczych, pielgrzymkowych, a za kryterium aktywności turystycznej przyjmujemy nawet pojedynczy fakt wyjazdu, bez względu na cele, jakim miał on służyć”* (s.9). Z kolei Alejziak (1991, s.11) stwierdza, że *„aktywność turystyczna najczęściej określana jest jako całokształt czynności związanych z przygotowaniem i uprawianiem turystyki oraz różnymi formami przeżywania, zgodnie z tzw. triadą M. Boyera: podróż wyobrażona (przed) – podróż przeżywana (w trakcie) – podróż przedłużona (po wyjeździe)”*. W innej publikacji Alejziak (2011) wyróżnia związane z tym cztery podstawowe etapy wyjazdów: powstanie i uświadomienie potrzeb, które następnie przekształcają się w cele, zgromadzenie informacji i podjęcie decyzji o wyjeździe, akt uczestnictwa w turystyce oraz zachowania po powrocie. Takie podejście do kwestii aktywności turystycznej ma znaczenie szerokie („aktywność turystyczna *sensu largo*”). Z kolei węższe rozumienie („aktywność turystyczna *sensu stricto*”) oznacza wyłącznie faktyczne uczestnictwo w turystyce – wyjazdy turystyczne (Łopaciński 1989, Kowalczyk-Anioł 2007) i w ten sposób pojęcie będzie rozpatrywane w pracy. Na zróżnicowanie poziomu aktywności turystycznej najsilniej wpływają czynniki społeczno-demograficzne, takie jak płeć, wiek, miejsce zamieszkania, poziom wykształcenia czy też przynależność do grupy zawodowej (Lubowiecki-Vikuk, Podgórski, 2013). Z tego też powodu aktywność turystyczna uznawana jest za wskaźnik rozwoju oraz stylu i poziomu życia ludności (m.in. Alejziak 2007).

1.1.2. Metody, organizacja i przebieg badań

Biorąc pod uwagę przyjętą orientację filozoficzno-metodologiczną, badania przeprowadzone na potrzeby rozprawy mają dwojaki charakter. Kwestie dotyczące aktywności turystycznej oraz realnej przestrzeni turystycznej rozpatrywane są

¹⁴ Przegląd literatury dotyczącej aktywności turystycznej różnych grup społecznych został przedstawiony w rozdziale 1.2.4.

zgodnie z orientacją scjentystyczną, zakładającą, że celem badań geograficznych jest poznanie w sposób obiektywny otaczającej rzeczywistości, które może zostać zrealizowane w drodze jednolitego postępowania badawczego (Chojnicki 1999). Założono, że realna przestrzeń turystyczna respondentów oraz jej zróżnicowanie mogą zostać poznane i opisane w drodze obiektywnych metod wyjaśniania. Z drugiej jednak strony część badań dotycząca percepcji przestrzeni turystycznej zawiera się w zakresie geografii percepcji, osadzonej na gruncie orientacji behawioralnej – przestrzeń turystyczna, jako część przestrzeni geograficznej może być scharakteryzowana zarówno w kategoriach obiektywnych, jak i subiektywnych (Runge 2007 za: Dziewoński 1967).

Pierwszą z zastosowanych w pracy metod badań jest metoda ankietowa, zaś wykorzystanym narzędziem badawczym – kwestionariusz ankiety. Zgodnie z klasyfikacją zaproponowaną przez Lutyńskiego (1994) jest to standaryzowana technika oparta na pośrednim (pisemnym) sposobie komunikacji z respondentem. Przygotowany kwestionariusz miał charakter pisemny, znalazły się w nim zarówno pytania otwarte, jak i zamknięte: z wieloczlonową alternatywą (dysjunktywne, koniunktywne, z szeregowaniem alternatyw) oraz pytania-skale (Gruszczyński, 2003); składał się łącznie z 24 pytań podzielonych na 4 bloki tematyczne oraz z metryczki (Załącznik 1).

Blok A dotyczył realnej przestrzeni turystycznej respondenta (w aspekcie wyjazdów turystycznych) w latach 2007-2012. Studenci zostali w nim zapytani o to, czy wyjeżdżali w celach turystycznych, jakie były ich motywy wyjazdów (bądź ich braku), czy powrócili w miejsca odwiedzone podczas zajęć terenowych na studiach oraz czy wykorzystywali podczas planowania swoich podróży wiedzę uzyskaną na studiach. Najważniejszą częścią tego bloku było pytanie, w którym respondenci zostali poproszeni o opisanie swoich wyjazdów turystycznych z lat 2007-2012 zgodnie ze schematem: rok – miejsce wyjazdu – długość – termin – typ zakwaterowania – transport – organizator – osoby towarzyszące – poziom zadowolenia – uprawiane formy turystyki.

Blok B poruszał kwestię percepcji przestrzeni turystycznej Polski. Respondenci mieli za zadanie ocenić atrakcyjność turystyczną województw, uszeregować wymienione 10 miast pod względem ich atrakcyjności, wymienić inne w ich opinii atrakcyjne miasta oraz wymienić 10 ich zdaniem najbardziej interesujących atrakcji turystycznych Polski.

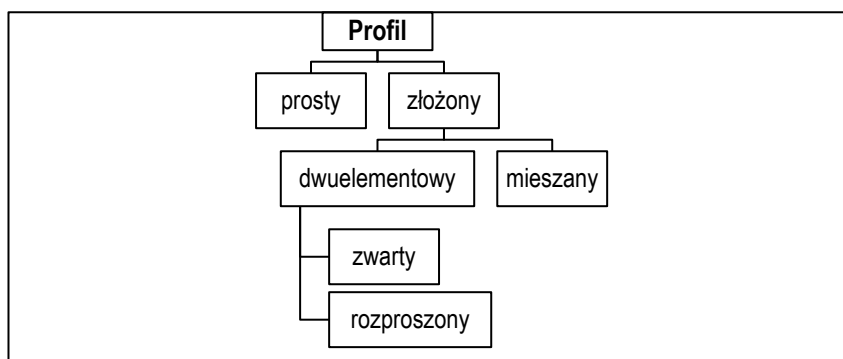
Blok C dotyczył przestrzeni turystycznej Polski poznanej w trakcie studiów. Studenci zostali poproszeni w nim o wymienienie wszystkich miejsc odwiedzonych w ramach zajęć terenowych na studiach licencjackich oraz magisterskich.

Czwarty blok, D, poruszał kwestię percepcji przestrzeni turystycznej miasta studiowania. Na początku respondenci zostali poproszeni o odręczne narysowanie przestrzeni turystycznej miasta, w którym studiują tak, jakby zaprezentowali je przybywającemu tam turyście. Wykorzystano opisaną przez Lyncha (1960) metodę odręcznych szkiców, uzupełnioną o pytania dodatkowe –wymienienie najbardziej charakterystycznych elementów przestrzeni turystycznej miasta, ocenę jego atrakcyjności turystycznej oraz wybranych cech.

Metryczka dotyczyła najważniejszych cech społeczno-demograficznych respondentów (takich jak płeć, wiek, miejsce pochodzenia i aktualnego zamieszkania, sytuacja materialna, sytuacja zawodowa) oraz kwestii związanych z kształceniem (m.in. ukończony kierunek studiów licencjackich, tryb studiów pierwszego i drugiego stopnia).

Drugą zastosowaną metodą była analiza programów nauczania przyjętych do realizacji w badanych ośrodkach akademickich. Najpierw, na podstawie zebranych materiałów źródłowych – programów studiów, siatek godzin, informatorów ECTS¹⁵ itd. sporządzono wykaz wszystkich przedmiotów prowadzonych w trakcie studiów na badanych kierunkach, z podziałem na tryb (stacjonarny lub niestacjonarny) oraz poziom studiów (pierwszego i drugiego stopnia). Po stworzeniu listy wszystkich prowadzonych przedmiotów podzielono je na 9 grup tematycznych (Załącznik 2), a następnie policzono procentowy udział poszczególnych bloków (biorąc pod uwagę liczbę godzin) i podstawiono otrzymane wartości do przyjętych założeń (por. rozdział 2.2). W rezultacie wyróżniono 2 główne profile kształcenia – prosty i złożony, przy czym profil złożony dzieli się na dwuelementowy (zwarty oraz rozproszony) i mieszany (Rysunek 2).

¹⁵ *European Credit Transfer and Accumulation System* (Europejski System Transferu i Akumulacji Punktów); system ten został wprowadzony w polskim szkolnictwie wyższym jako element Procesu Bolońskiego, w celu ułatwienia wymiany studentów w ramach programu SOCRATES/ERASMUS (źródło: www.geo.uni.lodz.pl, data wejścia 17.01.2014 r.).

Rysunek 2: Profile kształcenia w badanych uczelniach – założenia teoretyczne; źródło: opracowanie własne

Szczegółowy przebieg procesu analizy programów nauczania został przedstawiony w rozdziale 2.2.

Do realizacji założonych we wstępie celów praktycznych wykorzystano metodę AHP (*Analytic Hierarchy Process*), opracowaną przez T.L. Saaty'ego¹⁶; stanowi ona jeden ze sposobów hierarchizacji zbioru obiektów w kolejności od najlepszego do najgorszego przy pomocy określonych przez badacza kryteriów¹⁷. Do porównania wybrana zostaje określona liczba obiektów (n) oraz kryteriów (K). Co istotne, poszczególnym kryteriom można przypisać określone wagi (w), zaś obiekty przy poszczególnych kryteriach przyjmują wartości oznaczane symbolem m .

Kolejne kroki wyznaczenia rankingu obiektów metodą AHP obejmują:

1. Stworzenie K macierzy porównań obiektów między sobą według poszczególnych kryteriów oraz dodatkowej macierzy porównań dla samych kryteriów (według przyjętych wag w).
2. Zbadanie spójności ocen dokonanego porównania.
3. Wyznaczenie rankingów indywidualnych dla każdego z kryteriów i dla samych kryteriów między sobą.
4. Wyznaczenie rankingu wielokryteriowego dla n obiektów (uszeregowanie od najwyższej do najniższej ocenianego według przyjętych kryteriów).

Pierwszym etapem jest budowa kolejnych macierzy porównań obiektów parami (macierze $\mathbf{A}^{(1)}, \dots, \mathbf{A}^{(K)}$) oraz dodatkowej macierzy porównań dla kryteriów ($\mathbf{A}^{(\text{kryt})}$). Macierze są kwadratowe, a liczba wierszy (oznaczanych i) lub kolumn (oznaczanych j) jest równa liczbie obiektów (dla macierzy $\mathbf{A}^{(1)}, \dots, \mathbf{A}^{(K)}$) lub liczbie kryteriów (dla macierzy $\mathbf{A}^{(\text{kryt})}$). Jeżeli obiekty w macierzach porównań parami

¹⁶ W celu przeprowadzenia omówionej procedury wykorzystano stworzony w języku Visual Basic dodatek do programu Microsoft Excel 2010.

¹⁷ Przy założeniu, że zarówno zbiór porównywanych elementów, jak i kryteriów jest przeliczalny i skończony.

oznaczamy jako $a_{ij}^{(k)}$ dla $k=(1, \dots, K, \text{kryt})$ to przyjmuje ona wartości zależne od preferencji danej alternatywy i względem alternatywy j (porównanie wartości $m_i^{(k)}$ do wartości $m_j^{(k)}$ według kryterium k). Do porównania wykorzystywana jest 9-stopniowa skala zaprezentowana w tabeli 4.

Tabela 4: Rangi (oceny) stosowane w metodzie AHP przy porównaniach obiektów albo kryteriów parami

Ocena numeryczna (ranga)	Ocena słowna
1	Równa preferencja
2	Słaba preferencja
3	Średnia preferencja
4	Preferencja średnia do mocnej
5	Mocna preferencja
6	Preferencja mocna do bardzo mocnej
7	Bardzo mocna preferencja
8	Preferencja bardzo mocna do najwyższej
9	Najwyższa preferencja

Źródło: Saaty T.L., 2000, s. 79-81

Dla każdej macierzy porównań parami jej obiekty muszą spełniać poniższe kryteria:

1. Jeżeli obiekt i jest preferowany w stosunku do j o daną wartość, j jest preferowany w stosunku do i o jej odwrotność.
2. Porównanie obiektu z samym sobą daje wartość 1 (równa preferencja).

Powyższe założenie wskazuje, że porównania mają charakter subiektywnych ocen dokonanych przez decydenta. Aby zachowana była ich spójność (np. obiekt A jest lepszy od B, a B jest lepszy od C, więc A musi być lepsze od C) wyznacza się specjalny współczynnik spójności CR (Saaty 2000). Należy jednak podkreślić, że w przypadku, gdy do porównań wykorzystujemy cechy mierzalne (jak w niniejszej pracy), tworzenie macierzy jest zautomatyzowane, a sam subiektywizm ocen preferencji między poszczególnymi obiektami w odniesieniu do danych kryteriów zostaje wyeliminowany. W takim wypadku dla każdego z kryteriów tworzy się rozstęp (różnicę między wartością najlepszą dla danego kryterium a najgorszą), a następnie dzieli na 9 równych przedziałów (największa różnica powoduje przypisanie wartości 9, brak różnicy – wartość 1). Porównanie dwóch obiektów (i i j) dla danego kryterium k wymaga obliczenia różnicy wartości dla danego kryterium tzn. $m_i^{(k)} - m_j^{(k)}$. Wartość bezwzględna wskazanej różnicy kwalifikuje do jednego z wyznaczonych przedziałów. Jeżeli:

- obiekt i jest preferowany w stosunku do obiektu j dla danego kryterium $k \rightarrow a_{ij}^{(k)} = \text{ranga}$,
- obiekt j jest preferowany w stosunku do obiektu i dla danego kryterium $k \rightarrow a_{ij}^{(k)} = \frac{1}{\text{ranga}}$.

Po wyznaczeniu w opisany sposób poszczególnych macierzy $\mathbf{A}^{(k)}$, zawierających elementy $a_{ij}^{(k)}$, tworzy się macierz unormowaną, tj. każdy element macierzy dzieli się przez odpowiadającą mu sumę kolumny; elementy macierzy unormowanych oznacza się jako $b_{ij}^{(k)}$.

Następnym krokiem jest wyznaczenie wielkości indywidualnych indeksów preferencji (oznaczanych jako $s_i^{(k)}$), które pokazują pozycję danego obiektu i w rankingu dla danego kryterium k (im wyższa wartość indywidualnego indeksu preferencji, tym wyższa pozycja w rankingu dla obiektu w odniesieniu do badanego kryterium). Wartości indywidualnych indeksów preferencji to średnie wartości elementów $b_{ij}^{(k)}$ w poszczególnych wierszach wyznaczonej wcześniej macierzy unormowanej.

Oprócz wyznaczenia wartości indywidualnych indeksów preferencji dla wszystkich branych pod uwagę kryteriów, konieczne jest również wyznaczenie indeksów dla macierzy porównań parami samych kryteriów według nadanych im wag w (macierz $\mathbf{A}^{(kryt)}$). Wyliczone indywidualne indeksy preferencji dla kryteriów oznaczone są tym samym jako $s_i^{(kryt)}$.

Ostatnim krokiem jest wyznaczenie rankingu wielokryterialnego (p_i) dla porównywanych obiektów. Wartości dla obiektów i (dla $i = (1, 2, \dots, n)$) wyznacza się według wzoru:

$$p_i = \sum_{k=1}^K s_i^{(k)} s_i^{(kryt)}$$

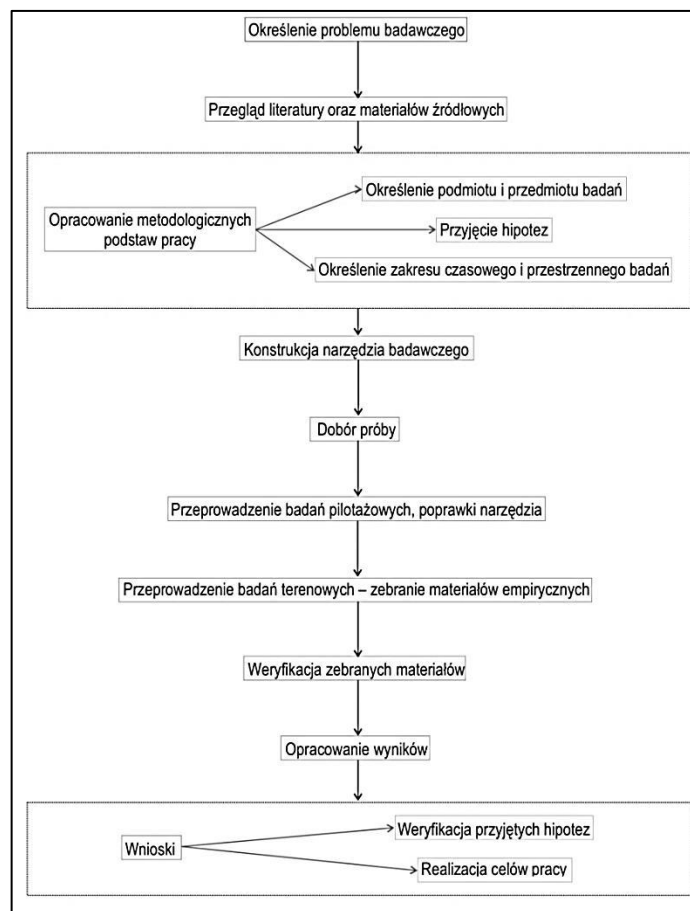
Obliczone wartości rankingu wielokryterialnego wskazują na pozycję danego obiektu w porównywanej grupie – im wyższa wartość wyznaczonego indeksu p_i , tym wyższa pozycja obiektu i w porównywanej grupie. Uszeregowanie grupy według wyznaczonych wartości pozwala na przedstawienie rankingu obiektów ocenianych według wybranych kryteriów i przypisanych im wag.

Harmonogram badań

Po określeniu problemu badawczego, pierwszym etapem przygotowania badań była kwerenda literatury, prowadzona od października 2011 roku. Zebrane pozycje dla celów organizacyjnych podzielono na 5 głównych grup, dotyczących odpowiednio problematyki: przestrzeni turystycznej w badaniach geograficznych, badań percepcji przestrzeni, badanych ośrodków akademickich, aktywności turystycznej różnych grup społecznych oraz metod badań. Przegląd literatury przedstawiony został w rozdziale 1.2. Na podstawie dokonanej kwerendy możliwe było opracowanie metodologicznych podstaw rozprawy – określenie podmiotu i przedmiotu badań, hipotez, przestrzennego i czasowego zakresu pracy. Równolegle rozpoczęto zbieranie materiałów źródłowych dotyczących programów nauczania na badanych kierunkach – siatek godzin, programów studiów, informatorów ECTS. Materiały te posłużyły do wstępnego określenia zasięgu przestrzennego miejsc wyjazdów studentów na ćwiczenia terenowe oraz do stworzenia modeli profili kształcenia.

Na bazie zebranej literatury przygotowano narzędzie badawcze – kwestionariusz ankiety. Na przełomie lutego i marca 2012 roku przeprowadzono badania pilotażowe na Wydziale Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego wśród studentów I roku uzupełniających studiów magisterskich na kierunku turystyka i rekreacja. Badania miały na celu sprawdzenie poprawności i przejrzystości zaprojektowanego kwestionariusza, jak również określenie czasu potrzebnego studentom na jego wypełnienie. Na podstawie uwag wniesionych przez badanych dokonano korekt treści pytań i ich kolejności. Następnie, w okresie od kwietnia do czerwca 2012 roku przeprowadzono badania ankietowe w 13 z 16 badanych uczelni. Z przyczyn organizacyjnych nie udało się dotrzeć do studentów Uniwersytetu Szczecińskiego, zaś w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu stopień zwrotów był niewielki. Dlatego też zdecydowano o ponowieniu badań w tych uczelniach w kolejnym roku akademickim oraz o ich rozszerzeniu o Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Początkowo badania w tej placówce nie były planowane ze względu na fakt, że w roku akademickim 2011/2012 II rok badanej specjalizacji nie został uruchomiony. Ponieważ jednak badania przedłużono na rok 2012/13, uznano, że pominięcie tej uczelni byłoby nieuzasadnione. Badania we wszystkich ośrodkach możliwe były dzięki uprzejmości ich pracowników naukowych, którzy zgodzili się na pośredniczenie między autorką i badanymi studentami w zakresie przeprowadzenia

ankiet¹⁸. Badania terenowe zakończono w grudniu 2012 roku, dzięki czemu możliwe było przystąpienie do kolejnych etapów postępowania badawczego (Rysunek 3), szczegółowo omówionych w dalszych rozdziałach.

Rysunek 3: Przyjęty schemat postępowania badawczego; źródło: opracowanie własne

Po zebraniu oraz weryfikacji poprawności wypełnienia ankiet otrzymano łącznie 480 kwestionariuszy, pochodzących od:

- 276 studentów turystyki i rekreacji (199 stacjonarnych, 77 niestacjonarnych),
- 179 studentów geografii (130 stacjonarnych, 49 niestacjonarnych),
- 25 studentów międzynarodowych stosunków gospodarczych (stacjonarnych).

Ogółem ponad połowa kwestionariuszy (52,5%) pochodziła od studentów uniwersytetów, stanowiących główny podmiot badań. Respondenci z AWF-ów

¹⁸ Autorka pragnie w tym miejscu podziękować wszystkim osobom, które umożliwiły przeprowadzenie badań w poszczególnych ośrodkach: dr. hab. Wiesławowi Alejskiemu, mgr. Magdalenie Górniewicz, mgr. Pawłowi Stelmachowi (AWF Kraków), dr. hab. Stefanowi Bosiackiemu (AWF Poznań), dr. hab. Elżbiecie Bukowskiej-Jani (Uniwersytet Śląski), dr. hab. Małgorzacie Durydowce (Uniwersytet Warszawski), dr. Alicji Goni (UKW Bydgoszcz), dr. hab. Władysławowi Hasińskiemu (Uniwersytet Wrocławski), dr. hab. Edycie Jakubowicz (AWF Wrocław), dr. hab. Ewie Nowak (UJK Kielce), dr. Krystynie Osadczuk, mgr. Kamili Ochal (Uniwersytet Szczeciński), dr. Robertowi Pawlusińskiemu (Uniwersytet Jagielloński), dr. Ilonie Potockiej (UAM Poznań), prof. zw. dr. hab. Eugeniuszowi Rydzowi, (AP Słupsk), prof. zw. dr. hab. Andrzejowi Świecy, dr. Andrzejowi Tuckiemu (UMCS Lublin), dr. Krzysztofowi Wiedermannowi, dr. Karolowi Augustowskiemu (UP Kraków), dr. Piotrowi Zmyślone (UE Poznań).

stanowili 27,1% ogółu, z uczelni pedagogicznych – 15,2%, zaś z uniwersytetu ekonomicznego – 5,2%. Biorąc pod uwagę pojedyncze placówki, odsetek przebadanych osób wyniósł od ponad 12% (UAM Poznań) do 100% (Akademia Pomorska w Słupsku). Różnice te wynikały przede wszystkim z liczebności badanych roczników, wahających się od kilkunastu osób w przypadku Uniwersytetu Warszawskiego czy Uniwersytetu Wrocławskiego, aż do kilkuset na AWF-ach. Mniej liczne roczniki okazały się łatwiejsze do zdyscyplinowania i zmotywowania do udziału w badaniach, co pozytywnie przełożyło się na poziom responsywności.

Zgodnie z przyjętymi w pracy założeniami badania miały na celu pokazanie ewentualnego wpływu programu nauczania na studiach¹⁹ na percepcję oraz wybór realnej przestrzeni turystycznej. Z tego powodu nie objęto nimi studentów wszystkich roczników, lecz celowo ograniczono je do studentów ostatniego roku studiów drugiego stopnia. W ramach tej celowo wybranej grupy dobór próby miał charakter dostępnościowy – kwestionariusze ankiety zostały rozdane studentom obecnym na zajęciach audytoryjnych. W związku z tym badania były nieprobabilistyczne, a ich wyniki – mimo stosunkowo wysokiego odsetka zbadanej populacji (Tabela 5) – nie są reprezentatywne dla całej populacji studentów badanych kierunków (Babbie 2005, Frankfort-Nachmias, Nachmias 2001).

Tabela 5: Liczba respondentów z poszczególnych typów uczelni

Typ uczelni	Liczba studentów*	Liczba przeprowadzonych ankiet		Odsetek przebadanych studentów [%]
Uniwersytety	670	252		37,6
		w tym:	UAM Poznań	31
			Uniwersytet Jagielloński	37
			UKW Bydgoszcz	35
			Uniwersytet Łódzki	72
			UMCS Lublin	16
			Uniwersytet Szczeciński	27
			Uniwersytet Śląski	12
			Uniwersytet Warszawski	9
			Uniwersytet Wrocławski	13
AWF-y	740	130		17,5
		w tym:	AWF Kraków	53
			AWF Poznań	44
			AWF Wrocław	33
Uczelnie pedagogiczne	124	73		58,9
		w tym:	AP Słupsk	22
			UJK Kielce	19
			UP Kraków	32
UE Poznań	29	25		86,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w dziekanatach uczelni, w których przeprowadzono badania; * liczba studentów zgodna ze stanem na koniec roku 2011 w przypadku uczelni badanych w roku akademickim 2011/2012 lub na koniec roku 2012 w przypadku ośrodków, w których badania przeprowadzono w roku akademickim 2012/2013

¹⁹ W szczególności zajęć terenowych.

1.1.3. Materiały źródłowe i ich ocena

Zebrane w toku badań materiały źródłowe można podzielić na dwie zasadnicze grupy. Pierwszą stanowią materiały niewywołane utrwalone (Lutyński 1994), które pozwoliły na odtworzenie programów nauczania na badanych kierunkach oraz na stworzenie profili nauczania. Były to: siatki godzin, programy studiów, plany zajęć, sylabusy oraz informatory ECTS. Zdecydowanie najbogatszym źródłem informacji okazały się informatory ECTS, zawierające – oprócz programów studiów – informacje m.in. na temat historii kształcenia oraz struktury organizacyjnej uczelni. Materiały tego typu zostały pozyskane ze stron internetowych badanych uczelni bądź za pośrednictwem dziekanatów. Analizie nie zostały poddane najnowsze plany studiów – ponieważ badaniami ankietowymi objęto osoby, które studia licencjackie rozpoczęły w roku akademickim 2007/2008 (2008/2009 w przypadku studentów z UAM Poznań, UKW Bydgoszcz i Uniwersytetu Szczecińskiego), zaś studia magisterskie – w roku 2010/11 (analogicznie: 2011/12), zebrane programy pochodziły w tego okresu. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że w toku analizy dokonano wstępnych porównań z nowszymi programami nauczania i zauważono stosunkowo dużą stabilność planów kształcenia. Część przedmiotów w miarę wprowadzania zmian przenoszona jest na inny rok, czasami zmienia się ich wymiar godzinowy bądź zajęcia fakultatywne stają się obligatoryjne (lub na odwrót). Zasadnicza część przedmiotów na ogół pozostaje jednak bez zmian, dlatego też stworzone profile można by potencjalnie zastosować także dla młodszych roczników studentów. Wśród badanych uczelni wyjątek w tym względzie stanowi Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, w którym zasadniczo zmieniono profil kształcenia, zastępując specjalizację w ramach międzynarodowych stosunków gospodarczych samodzielnym kierunkiem gospodarka turystyczna.

Ze względu na fakt, iż omówione programy, plany i informatory stanowią oficjalne materiały uczelni, przygotowywane zgodnie z obowiązującymi przepisami, można uznać je za całkowicie wiarygodne i na ich podstawie prowadzić dalsze analizy.

Drugą grupą pozyskanych materiałów źródłowych są źródła wywołane utrwalone, do których należą materiały zebrane z wykorzystaniem metody ankietowej opartej na pośrednim komunikowaniu się z respondentem. Zaletą zastosowanej metody badawczej jest stosunkowo wysoka standaryzacja narzędzia badawczego, umożliwiająca i ułatwiająca dokonanie analizy ilościowej zebranego materiału. Co więcej, taka forma badania jest stosunkowo prosta do przeprowadzenia

i tania (Wójcik 2001). Jako korzystną cechę metody należy uznać także fakt, że materiał badawczy jest w niej przygotowywany przez samych respondentów (których rola jest większa niż w wypadku badań opartych na komunikacji bezpośredniej, np. w wywiadzie), dodatkowo zaś badacz może do niego wielokrotnie wracać. Pisemny charakter ankiety miał znaczenie przede wszystkim w części dotyczącej percepcji przestrzeni turystycznej miasta studiowania, w której respondenci przygotowali odręczne szkice.

Łącznie w toku badań zebrano, a następnie opracowano 480 prawidłowo wypełnionych kwestionariuszy ankiety. Należy jednak zaznaczyć, iż map wyobrażeniowych pozyskano mniej (363, tabela 6), gdyż część respondentów zostawiała to pytanie niewypełnione. Jest to przejaw jednego z podstawowych problemów responsywności w badaniach kwestionariuszowych (Kałaska, Komorowski 2007). Niektórzy respondenci dopisywali komentarz, iż jest to spowodowane brakiem zdolności plastycznych.

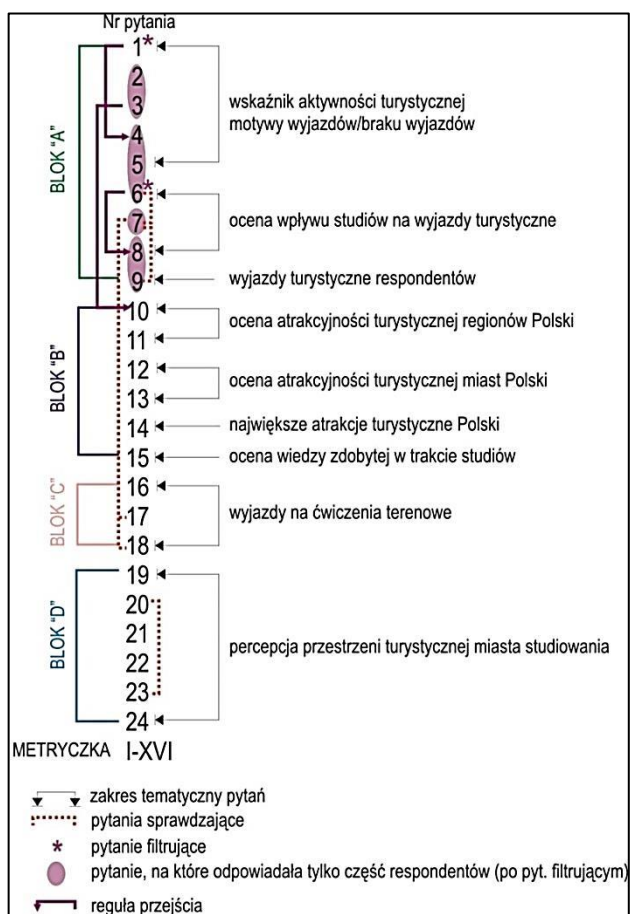
Tabela 6: Braki w odpowiedziach na pytania kwestionariusza ankiety

Blok	Numer pytania	Liczba odpowiedzi	Oczekiwana liczba odpowiedzi	Odsetek braków [%]
„A”	1	480	480	0,0
	2	14	15*	6,7
	3	465	465*	0,0
	4	31	31*	0,0
	5	463	465*	0,4
	6	465	465*	0,0
	7	278	305*	8,9
„B”	8, 9	465	465*	0,0
	10	459	480	4,4
	11	479	480	0,2
	12, 13	461	480	4,0
	14	459	480	4,4
„C”	15	478	480	0,4
	16	478	480	0,4
	17, 18	480	480	0,0
„D”	19	363	480	24,4
	20	433	480	9,8
	21	477	480	0,6
	22	476	480	0,8
	23	462	480	3,8
	24	473	480	1,5
METRYCZKA	I-V	480	480	0,0
	VI	479	480	0,2
	VII-X	480	480	0,0
	XI, XII	477	480	0,6
	XIII	476	480	0,8
	XIV-XVI	477	480	0,6

źródło: opracowanie własne

* liczba oczekiwanych odpowiedzi mniejsza od liczby respondentów wynikała z zastosowania pytań filtrujących

W celu weryfikacji prawidłowości wypełnienia kwestionariusza wprowadzono do niego pytania sprawdzające – w toku analizy porównywano ze sobą odpowiedzi pytania: 6 i 7 z bloku A, 7 i 9 z bloku A, 7 z bloku A i 17 oraz 18 z bloku C oraz 20 i 23 z bloku D (Rysunek 4). Odpowiedzi na wskazane pytania w prawidłowo wypełnionym kwestionariuszu powinny od siebie zależeć, co pozwoliło na sprawdzenie wewnętrznej spójności udzielanych odpowiedzi i stało się swoistym reperem rzetelności respondentów.

Rysunek 4: Struktura kwestionariusza ankiety; źródło: opracowanie własne

²⁰ Średnio: 2% (po wyłączeniu pytania dotyczącego szkicu przestrzeni turystycznej miasta studiowania – 1,4%).

Zebrany materiał źródłowy jest obszerny i w opinii autorki może stanowić podstawę do dalszych analiz. W toku badań udało się pozyskać różnorodne dane, zarówno o charakterze wywołanym, jak i niewywołanym.

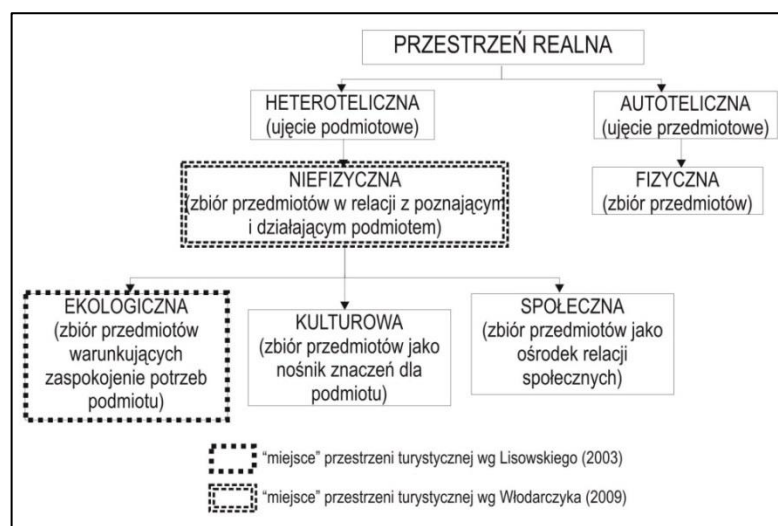
1.2. Przegląd literatury

Ze względu na szeroką problematykę poruszaną w pracy, zebraną literaturę podzielono na grupy, dotyczące różnych płaszczyzn tematycznych: przestrzeni turystycznej w badaniach geograficznych, badań percepcji tej przestrzeni, badanych ośrodków akademickich, aktywności turystycznej różnych grup społecznych oraz metod badań. Zaproponowany podział nie ma charakteru całkowicie rozłącznego, duża część publikacji porusza bowiem szeroką tematykę, odpowiadającą dwóm lub więcej wyróżnionym grupom. Przedstawiony przegląd nie wyczerpuje wszystkich pozycji wykorzystanych w pracy – część z nich została wcześniej omówiona w przeglądzie definicji, część zaś zostanie wykorzystana w analizie wyników przedstawionych w dalszych rozdziałach.

1.2.1. Literatura dotycząca przestrzeni turystycznej w badaniach geograficznych

Problematyka przestrzeni (nie tylko turystycznej) w badaniach geograficznych została kompleksowo przedstawiona w pracy Lisowskiego (2003). Jak zauważył autor, publikacje dotyczące przestrzeni w geografii koncentrują się najczęściej na dwóch kwestiach: na określonej koncepcji przestrzeni (np. Tuan 1987) lub na próbach uporządkowania różnych koncepcji. Praca Lisowskiego została wykorzystana w zakresie zagadnień teoretycznych związanych z problematyką przestrzeni turystycznej. Lisowski uznał przestrzeń turystyczną za część przestrzeni ekologicznej, należącej do przestrzeni realnych, heterotelicznych²¹ (Rysunek 5). Włodarczyk (2009, s. 22) zaproponował rozszerzenie takiego pojmowania przestrzeni turystycznej ze względu na fakt, że należy ją „*traktować jako nośnik znaczeń dla podmiotu (przestrzeń kulturowa) oraz zbiór przedmiotów jako ośrodek relacji społecznych (przestrzeń społeczna)*”, czyli szerzej – jako przestrzeń niefizyczną.

²¹ W ujęciu heterotelicznym przestrzeń opisywana jest „*jako zbiór przedmiotów do określonych podmiotów, poznających ją, działających w niej lub kształtujących ją*” (Lisowski 2003, s. 42).

Rysunek 5: Podstawowe typy przestrzeni w geografii człowieka; źródło: Lisowski (2003) uzupełnione o Włodarczyk (2009)

Problematyka przestrzeni turystycznej jako podtypu przestrzeni geograficznej w badaniach geograficznych podejmowana była w licznych pracach – jak nieco przewrotnie zauważył Włodarczyk (2009 s.9), „*jeżeli uznamy przestrzeń turystyczną za przedmiot badań geografii turystyki, to właściwie całe piśmiennictwo geograficzne dotyczące turystyki bezpośrednio lub pośrednio związane jest z tą przestrzenią*”. Najczęściej jednak problematyka ta traktowana jest w punktu widzenia obszaru, nie zaś – człowieka. W pracy zostaną wykorzystane przede wszystkim mniej licznie reprezentowane w literaturze (Włodarczyk 2009) pozycje osadzone w nurcie subiektywnym.

Biorąc pod uwagę problem zdefiniowania pojęcia „przestrzeń turystyczna”, w rozprawie wykorzystano m.in. publikacje Stalskiego (1984), Warszńskiej (1986), Drzewieckiego (1992), Stachowskiego (1993a), Dziegieć (1995), Liszewskiego (1995, 2005, 2006a, 2006b, 2009), Włodarczyka (2007, 2009), Kowalczyka (2011, 2014). Istotne znaczenie dla powstania pracy miały publikacje Liszewskiego (1995, 2005, 2006a, 2006b, 2009), które stanowiły podstawę do rozważań teoretycznych dotyczących koncepcji przestrzeni turystycznej. Należy przytoczyć szeroko rozpowszechniony w literaturze podział przestrzeni na pięć głównych typów na podstawie charakteru działalności turystycznej oraz stopnia przekształcenie przestrzeni przez tę działalność, zaproponowany przez Liszewskiego (1995, 2005). Są to kolejno przestrzenie: eksploracji, penetracji, asymilacji, kolonizacji oraz urbanizacji turystycznej. Różnią się one od siebie pod względem natężenia ruchu turystycznego, poziomu zagospodarowania oraz głównej funkcji turystycznej i wpływu turystyki na środowisku naturalne (Tabela 7).

Tabela 7: Charakterystyka typów przestrzeni turystycznej wg Liszewskiego

Typ przestrzeni	Charakterystyczne cechy			
	Natężenie ruchu turystycznego	Zagospodarowanie turystyczne	Główna funkcja turystyczna	Wpływ działalności turystycznej na środowisko naturalne
Eksploracji	Minimalne	Brak	Poznawcza	Nieszkodliwa
Penetracji	Zróżnicowane od małego do masowego	Niewielkie	Poznawczo-wypoczynkowa	Uciążliwa
Asymilacji	Średnie	Średnie	Wypoczynkowo-poznawcza	Obojętna
Kolonizacji	Duże	Duże	Wypoczynkowa	Przekształcająca (szkodliwa)
Urbanizacji	Średnie	Duże	Mieszkańcowa	Degradująca

Źródło: Liszewski (1999), s. 99

Jak podkreśla Włodarczyk (2009, s.91), „*przedstawione typy przestrzeni (w wyjątkiem podprzestrzeni asymilacji) mogą mieć charakter hierarchiczny ze względu na poziom zagospodarowania turystycznego oraz ze względu na zachodzące w nich procesy, dzięki którym mogą występować bezpośrednio po sobie*”.

Z punktu widzenia problematyki badań interesujące okazały się wyróżnione przez Liszewskiego (2005) trzy niewykluczające się nawzajem rodzaje (płaszczyzny) tej przestrzeni: realna (trwale zagospodarowana na potrzeby turystyki), funkcjonalna (będąca wyrazem aktywności turystycznej ludzi w przestrzeni geograficznej) i percepcyjna (o charakterze osobistego postrzegania przez turystę). Takie podejście pokazuje wieloznaczność i wielopłaszczyznowość pojmowania tego terminu. Zestawiając podział z 1995 roku klasyfikacją zaproponowaną w publikacji z 2005 roku Liszewski stwierdził (2005, s.58), że „*realnej przestrzeni turystycznej odpowiada typ przestrzeni kolonizacji turystycznej, a najbardziej zbliżonym do przestrzeni percepcyjnej są typy przestrzeni eksploracji i penetracji turystycznej*”. Omówione typy przestrzeni turystycznej zostały także odniesione do proponowanej przez autora (2009) koncepcji regionalizacji turystycznej Polski (Tabela 8).

Tabela 8: Ogólna charakterystyka głównych funkcjonalnych typów regionów turystycznych wg Liszewskiego

Typ regionu	Dominujący typ przestrzeni turystycznej	Funkcja turystyczna	Sezonowość ruchu turystycznego
A. Metropolitalny	Penetracji Kolonizacji	Wielofunkcyjny (poznawcze, kultura, biznes, wypoczynek)	Cały rok
B. Wypoczynkowo-rekreacyjny	Kolonizacji Asymilacji	Wypoczynkowa, poznawcze, rozrywka, zdrowie	Sezon letni, dwa sezony, cały rok
C. Turystyki poznawczej, edukacyjnej i religijnej	Ekspansji Penetracji	Poznawcza, dydaktyczna, kontemplacyjna	Dwa sezony (wiosenny i jesienny)

Źródło: Liszewski 2009, s.26

W opinii autorki bardziej przejrzysty charakter ma jednak podział zaproponowany przez tego samego autora w jednej z późniejszych publikacji

(Liszewski 2006a), w której zakłada istnienie wydzielonych umownie przestrzeni turystyki, nie mających charakteru rozłącznego:

- przestrzeni wyobrażeń turystycznych: duchowej, wirtualnej i percepcyjnej;
- realnych przestrzeni turystyki;
- przestrzeni o ograniczonej dostępności: ograniczonej przyrodniczo, ekonomicznie, czynnikami kulturowo-społecznymi.

Z kolei Stachowski (1993a) rozpatrywał kwestię pojmowania przestrzeni turystycznej w trzech aspektach: jako pochodną realnej przestrzeni geograficznej, jako przestrzeń abstrakcyjną oraz jako przestrzeń mentalną (istniejąca w umyśle człowieka), będącą (s. 177) „*subiektywnym obrazem potencjalnej przestrzeni realnej działalności*”. Ważną cechą charakteryzującą przestrzeń mentalną jest fakt, iż – jako istniejąca w umyśle jednostek – nie jest bezpośrednio możliwa do określenia przez badacza. Z tego powodu podejmowane są próby jej pośredniego poznania – w badaniach geograficznych stosuje się „kartowanie” informacji płynących od respondentów, w wyniku czego powstaje graficzny obraz tej przestrzeni.

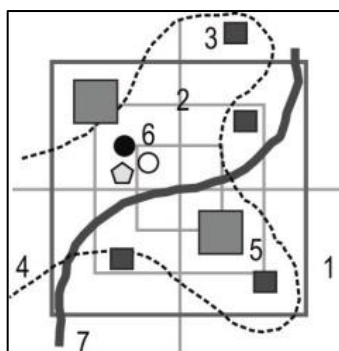
Inną (częściowo opartą na propozycjach S. Liszewskiego) klasyfikację kategorii kognitywnych przestrzeni turystycznej przedstawił Włodarczyk (2009), który wydzielił przestrzeń:

- realną: zbiór miejsc odwiedzonych przez turystę lub grupę turystów; najczęściej ma charakter nieciągły, zdeterminowany m.in. przez możliwości i preferencje turysty;
- percepcyjno-mentalną: „*uświadomioną, doświadczoną, zapamiętaną, przyswojoną*” (s. 83); w stosunku do przestrzeni realnej jest niepełna (miejsca odrzucone, niezapamiętane), zhierarchizowana, zniekształcona; stanowi zbiór wyobrażeń wykształconych na bazie wcześniejszych doświadczeń;
- wirtualną: może być albo nierzeczywista, ale możliwa do zaistnienia, albo rzeczywista, ale nie w danym czasie/miejscu dla danej jednostki (turysty); stanowi zbiór wyobrażeń powstałych na podstawie źródeł zewnętrznych, wtórnych;
- duchową: stanowi wytwór umysłu, jest pochodną przestrzeni realnej, wirtualnej i percepcyjnej nieposiadającą granic formalnych.

Z punktu widzenia pracy podkreślenia wymaga istnienie miejsc odrzuconych i niezapamiętanych – zarówno biorąc pod uwagę miejsca wyjazdów turystycznych respondentów, jak i odbywania przez nich ćwiczeń terenowych.

B. Włodarczyk podejmował problematykę przestrzeni turystycznej w licznych publikacjach (1999, 2006, 2007, 2009, 2011, 2014). Zdecydowanie najszerszym opracowaniem jest rozprawa „*Przestrzeń turystyczna: istota, koncepcje, determinanty rozwoju*” (2009), w której autor podsumował swoje wcześniejsze rozważania naukowe na ten temat. Ciekawym elementem pracy jest przedstawienie ewolucji badań nad przestrzenią turystyczną w ujęciu historycznym, jak również prezentacja przeglądu definicji przestrzeni turystycznej. W pracy doktorskiej wykorzystano tę pozycję przede wszystkim pod kątem rozważań definicyjnych, jak również zagadnień teoretycznych dotyczących relacji między przestrzenią turystyczną a przestrzenią geograficzną. Istotnym elementem były także zaprezentowane różne sposoby pojmowania przestrzeni turystycznej, na których (między innymi) oparto model jej postrzegania przyjęty w rozprawie.

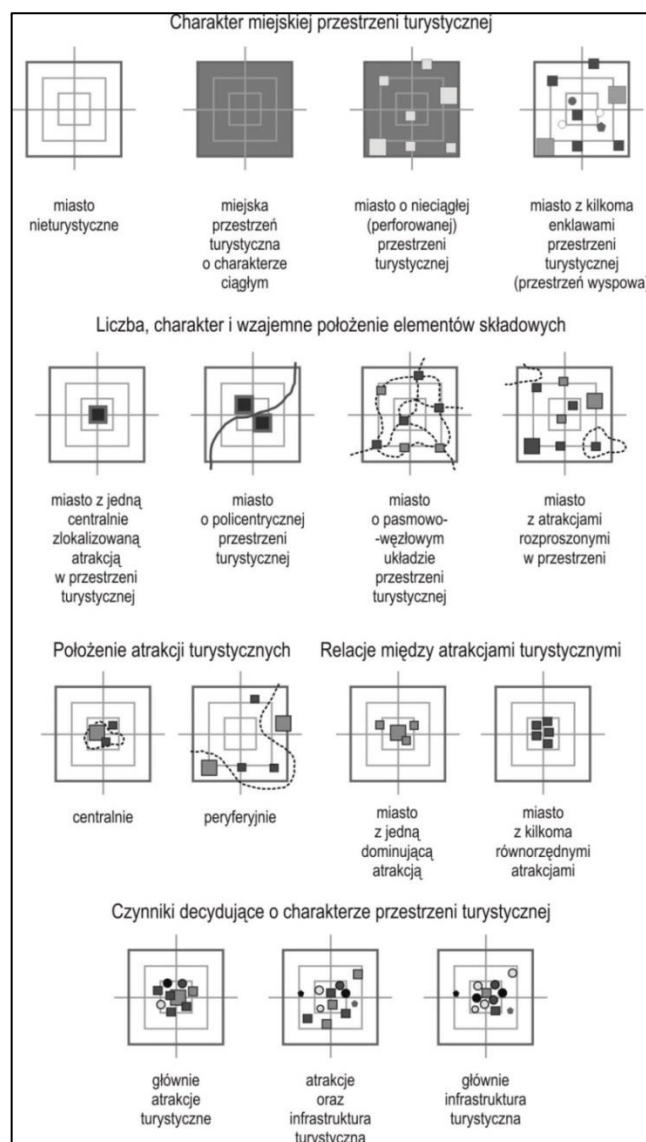
Ważny z punktu widzenia poruszanej problematyki jest artykuł Włodarczyka (2011). Autor zaprezentował w nim typy miejskiej przestrzeni turystycznej w zależności od różnych czynników, do których należą: liczba, charakter i wzajemne położenie elementów, które ją tworzą, położenie atrakcji turystycznych, relacji między nimi oraz czynniki decydujące o jej charakterze (Rysunki 6-7). Klasyfikacja ta zostanie wykorzystana podczas analizy percepcji przestrzeni turystycznej miast studiowania w celu sprawdzenia, do jakich typów należą badane miasta.

Rysunek 6: Elementy tworzące przestrzeń turystyczną miasta wg Włodarczyka

Objaśnienia: 1 – granice miasta, 2 – układ przestrzenny miasta, 3 – atrakcje o charakterze punktowym (pojedyncze obiekty), 4 – atrakcje o charakterze liniowym (szlaki turystyczne, ważne ulice itp.), 5 – atrakcje o charakterze powierzchniowym (parki, zespoły architektoniczne, dzielnice), 6 – elementy infrastruktury turystycznej, 7 – bariery (rzeki, granice itd.)

Źródło: Włodarczyk 2011, s. 301

Rysunek 7: Typy miejskiej przestrzeni turystycznej według różnych kryteriów wydzielania wg Włodarczyka; źródło: Włodarczyk 2011, s.301-304

Problematyką przestrzeni turystycznej człowieka, w ujęciu zgodnym z założeniami przyjętymi w pracy, zajmowała się w swoich publikacjach Latosińska (1998a, 1998b, 2006). W pracy *„Przestrzeń urlopowo-wakacyjna pracowników wyższych uczelni Łodzi”* (1998b) uzależniła wybór tej przestrzeni przez mieszkańców miasta od pięciu grup czynników: demograficznych, społeczno-zawodowych, ekonomicznych, geograficznych oraz od potrzeb indywidualnych. Stwierdziła, że wybór przestrzeni urlopowej może być w tym aspekcie miernikiem jakości życia. W kontekście pracy doktorskiej szczególnie interesująca jest grupa czynników geograficznych, do których należy miejsce zamieszkania oraz miejsce urodzenia; jest to bowiem czynnik, który silnie różnicuje grupę badanych studentów.

Podobne badania podjęła Kowalczyk-Anioł (2007), która zajęła się kwestią przestrzeni urlopowo-wakacyjnej łódzian, badając studentów Uniwersytetu

Łódzkiego, ich rodziców oraz dziadków. Ciekawym elementem, wyróżniającym pracę na tle innych publikacji z tego zakresu było podejście do problematyki w ujęciu dynamicznym, w szerokim zakresie czasowym. Ze względu na skupienie uwagi na przestrzeni turystycznej człowieka, prace Latosińskiej (1998a, 1998b) oraz Kowalczyk-Anioł (2007) szeroko rozwijają także problematykę aktywności turystycznej.²²

W artykule „*Przestrzeń turystyczna łodzian*” Latosińska (1998a) zebrała i zaprezentowała wyniki badań częściowych, przedstawionych w wybranych pracach magisterskich realizowanych w Uniwersytecie Łódzkim w połowie lat 90. XX wieku. Analiza ta wykazała, m.in. że: główne znaczenie w przestrzeni turystycznej łodzian ma przestrzeń krajowa, największą rolę pełni region nadmorski, region Polski Środkowej i region górski, wzrasta rola wyjazdów zagranicznych oraz wyjazdów z biura podróży lub organizowanych indywidualnie.

Założenia teoretyczne i kwestie definicyjne zostały także oparte na pracach: Aldskogiusa (1977), Warszńskiej, Jackowskiego (1978) i artykułach zebranych w publikacjach pod redakcją Madurowicza (2007) oraz Durydiwki, Dudy-Gromady (2011). W toku analizy przestrzeni turystycznej respondentów będzie odnoszona do regionalizacji turystycznych Polski proponowanych przez Lijewskiego, Mikułowskiego, Wyrzykowskiego (2002) oraz przez Liszewskiego (2009). Pozwoli to pokazać, czy – a jeśli tak, na ile – badani studenci są użytkownikami przestrzeni innej, niż powszechnie (popularnie) wykorzystywana, zaś w kwestii percepcji – czy ich opinie mają charakter unikatowy, oryginalny, czy też powielają istniejące stereotypy.

1.2.2. Literatura dotycząca badań percepcji przestrzeni

Drugą grupą literatury wykorzystaną w pracy są pozycje dotyczące badań percepcji przestrzeni, ze szczególnym uwzględnieniem przestrzeni turystycznej. Badania percepcji środowiska od lat są przedmiotem zainteresowania m.in. urbanistów, psychologów oraz socjologów. W badaniach geograficznych problematyka ta podejmowana jest od połowy XX wieku²³, w wyniku czego rozwinęła się subdyscyplina zwana geografią percepcji (Bartnicka 1989b), wykorzystująca koncepcje geografii behawioralnej i humanistycznej²⁴. Badania

²² W rozprawie wykorzystano także zaprezentowane przez Latosińską (1998) oraz Kowalczyk-Anioł (2007) przeglądy definicji dotyczące przestrzeni turystycznej oraz aktywności turystycznej.

²³ W Polsce intensywny rozwój miał miejsce od lat 80. XX w.

²⁴ Mimo ich różnic w zakresie założeń filozoficznych.

percepcji przestrzeni prowadzone są w różnej skali – od pojedynczych budynków, przez całe osiedla (np. Bartnicka 1986, 1991, Prawelska-Skrzypek 1991), miasta (Bartnicka 1989a, Domański, Prawelska-Skrzypek 1986, Jakóbczyk-Gryszkiewicz 1993, Kaczmarek 1996, Libura 1988, 1991, Mordwa 1993, 2003), regiony (Matczak 1996, Szafrńska 2003), kraje (Matczak 1994, Mordwa 2000, Podsiedlik 1993, Słodczyk 1981, Stachowski 1993b) aż do obszaru całego świata (Saarinen 1973). Percepcja przestrzeni miast badana była zarówno na przykładzie miejscowości małych, jak i dużych ośrodków miejskich, np. Warszawy (m.in. Bartnicka 1987, 1989a, Dudek-Mańkowska 2007), Krakowa (Prawelska-Skrzypek 1991), Łodzi (Jakóbczyk-Gryszkiewicz 1993, 2007, Kaczmarek 1996, Mordwa 1993, 2003), Szczecina (Jurek 1995), Wrocławia (Klementowski i in. 1998, Namyślak 2007, 2008, Kajdanek 2007), Trójmiasta (Michałowski 2007), Torunia (Jaroszevska-Brudnicka 2007, Radwańska 2007). Należy jednak podkreślić, że mimo dużej liczby publikacji, w zdecydowanej większości z nich przedmiotem zainteresowania była przestrzeń (miasta, ale także w szerszej skali – regionu, kraju) ujmowana w sposób całościowy, bez wyróżniania przestrzeni turystycznej, zaś preferencje przestrzenne pojmowane były głównie w kontekście wyboru miejsca zamieszkania. Elementy związane z turystyką badane były przede wszystkim w kontekście symbolicznym (np. symbole miast Polski – Kwolek, Szmytkie 2007). Niezależnie od tego faktu, wymienione publikacje mogą stanowić podstawę do pewnych porównań, były też inspiracją podczas projektowania badania oraz opracowywania jego wyników.

Ze względu na podejście do kwestii percepcji oraz na stosowane metody, w literaturze można wydzielić trzy główne nurty badań (Mordwa 2003) – strukturalny, wartościujący oraz symboliczny. Należy przy tym podkreślić, że podział ten nie ma – a przynajmniej nie powinien mieć – charakteru całkowicie rozłącznego. Ze względu na pewne niedoskonałości każdego z podejść, optymalną sytuacją byłoby wykorzystanie ich wszystkich, co pozwoliłoby oddać pełnię percepcji środowiska przez człowieka. Z kolei R.M Downs (Szafrńska 2003 za: Downs 1970) wskazuje nieco odmienny podział badań percepcyjnych – na strukturalne, wartościujące oraz preferencyjne, zajmujące się preferencjami przestrzennymi wynikającymi z percepcji środowiska. Zdaniem autorki bardziej przejrzysty jest pierwszy podział – preferencje mieszczą się bowiem w nurcie wartościującym. W tym aspekcie oddzielenie kwestii wartościujących od preferencyjnych wydaje się być nieuzasadnione. Co więcej, podział przytoczony przez Mordwę (2003) jest zgodny z modelem percepcji środowiska Pococka

i Hudsona (1978), którzy wyróżnili trzy rodzaje wyobrażenia: opisujące (*designative aspect*), wartościujące (*appraisive aspect*)²⁵ oraz symboliczne (nadające wyobrażeniu większe, głębsze znaczenie niżby to wynikało wprost z rzeczywistego obrazu środowiska).

Nurt strukturalny został zapoczątkowany przez K. Lyncha (1960) w pracy „*The image of the city*”. Podejście to często wykorzystuje metodę odręcznych szkiców, dotyczy zaś głównie fizycznej struktury otoczenia w różnej skali (osiedla, miasta, regionu itd.). Nurt strukturalny rozwinięty został w późniejszym czasie m.in. w pracach Appleyarda (1970), Pococka (1975), zaś na gruncie polskim: Bartnickiej (1986), Libury (1988), Mordwy (2003). Badania wartościujące (m.in. Gould 1970, Gould, White 1986, w Polsce m.in.: Bartnicka, 1987, 1989a, 1991, Libura 1988, 1990, Mordwa 1993, Kaczmarek 1996, Prawelska-Skrzypek 1991) pokazują opinie respondentów na temat obszaru, ich odczucia i preferencje przestrzenne. W literaturze najczęściej podejmowana jest problematyka preferencji przestrzennych związanych z miejscem zamieszkania. Z kolei badania zlokalizowane w nurcie symbolicznym koncentrują się na odnajdywaniu symboli trwale (w efekcie działania różnorodnych procesów historycznych) wpisanych w obraz danej przestrzeni (Walmsley, Lewis 1997, Burgess 1978, w Polsce m.in. Jędrzejczyk 1997, Libura 1988, 1990, 1991, Mordwa 1993, Kwolek, Szmytkie 2007). W turystyce badania percepcji przestrzeni na ogół dotyczą „z jednej strony oceny atrakcyjności wizualnej krajobrazu i postrzegania przestrzeni z punktu widzenia własnych potrzeb wypoczynku, a z drugiej kreowania wyobrażeń produktów turystycznych u potencjalnych ich nabywców w ramach technik marketingowych” (Kurek, Mika 2007, s.43).

W prezentowanej rozprawie kwestia percepcji przestrzeni rozpatrywana będzie w dwóch aspektach. Pierwszym z nich jest percepcja i waloryzacja przestrzeni turystycznej Polski, co lokuje badania w szeroko reprezentowanym w literaturze nurcie wartościującym. Z drugiej zaś strony podjęta zostanie problematyka percepcji fizycznej struktury przestrzeni turystycznej wybranych polskich miast, prowadzona w nurcie strukturalnym.

Podstawową publikacją z zakresu percepcji wykorzystaną w pracy jest pozycja Lyncha (1960). Istotnym elementem w niej wprowadzonym był podział elementów występujących na szkicach na 5 grup: ścieżki (*paths*, drogi, którymi może poruszać się obserwator), krawędzie (*edges*, elementy o charakterze liniowym,

²⁵ Pocock i Hudson (1978) wyraźnie podkreślają, że zawiera w sobie zarówno ocenę, jak i preferencje.

odmienne od ścieżek – na ogół stanowią granice, bariery w komunikacji), obszary (*districts*, elementy powierzchniowe o spójnym charakterze, o rozmiarach od średnich do dużych; mają charakter dwuwymiarowy, obserwator może do nich „wejść”), węzły (*nodes*, mają charakter punktowy, skupiający bądź rozrządowy – są miejscem intensywnej koncentracji ruchu) oraz punkty orientacyjne (*landmarks*, podobnie jak węzły mają charakter punktowy, ale obserwator nie może w nie wejść; często traktowane są jako symbole identyfikujące fragmenty miasta i ułatwiające poruszanie się w przestrzeni). Dzięki przyjęciu tego podziału możliwe okazało się agregowanie jednostkowych szkiców – w ten sposób powstaje kartograficzny obraz wyobrażeń pewnych grup respondentów.

Praca Lyncha była poddana krytyce m.in. ze względu na fakt, że badania przeprowadzone zostały na bardzo małej grupie respondentów²⁶ i skupiały się jedynie na wyobrażeniach o charakterze wizualnym. Także przyjęta klasyfikacja elementów występujących na szkicach nie jest do końca jednoznaczna – te same miejsca, obiekty mogą być różnie określane przez poszczególnych respondentów, w zależności od tego, jak je wykorzystują (Ślodeczyk 2003). Problemem były także kwestie zróżnicowanych umiejętności plastycznych respondentów i idące za tym kłopoty z wyciąganiem wniosków o charakterze ogólnym. Niezależnie od pojawiającej się w literaturze krytyki zdecydowano się na wykorzystanie w badaniu percepcji przestrzeni miast studiowania metody zaproponowanej przez Lyncha. Głównym powodem przemawiającym za tą decyzją był fakt, iż badaniom poddano studentów kierunków związanych z geografią i turystyką, a więc osoby, które – przynajmniej teoretycznie – powinny być oswojone z mapami i powinny posiadać dobrą orientację w przestrzeni. Badanie jednorodnych grup było często stosowane w tego typu badaniach właśnie ze względu na fakt podobnego poziomu umiejętności twórczych i wiedzy respondentów (Mordwa 2003). W toku analizy map wyobrażeniowych wykorzystana zostanie także ich klasyfikacja, zaproponowana przez Appleyarda (1970). Wydzielił on dwa podstawowe typy (a w każdym z nich – 4 podtypy) szkiców: o przewadze elementów przestrzennych oraz o przewadze elementów liniowych.

T.F. Saarinen (1973) na podstawie analizy szkiców map świata stworzonych przez studentów z różnych państw wyróżnił kilka czynników wpływających na zawartość szkiców: odległość od miejsca zamieszkania (obiekty położone bliżej były wskazywane częściej), wielkość obiektu (im jest większy, tym częściej

²⁶ Los Angeles – 15, Boston – 30, Jersey City – 15.

wskazywany), kształt (unikatowość kształtu danego obiektu ułatwia zapamiętanie), znaczenie, bliskość kulturowa oraz bieżące wydarzenia (częstsze uwzględnianie elementów, o których jest głośno w momencie przeprowadzenia badań). Do podobnych wniosków doszli także Gould i White (1986) – zgodnie z ich badaniami respondenci lepiej zapamiętywali obiekty duże, bliskie, o oryginalnym kształcie lub charakterystycznym położeniu.

Istotna z punktu widzenia tematyki pracy jest publikacja Kwolek, Szmytkie (2007), dotycząca symboli dużych miast w opinii studentów, wpisująca się w nurt symboliczny. Autorzy przedstawili w niej wyniki badań przeprowadzonych wśród studentów geografii z 9 uczelni. Respondenci mieli za zadanie określić symbole 21 największych miast Polski. Na tej podstawie wydzielono 7 grup miast, w zależności od liczby najczęściej powtarzających się symboli oraz ich wyrazistości. Wyniki te są istotne z tego powodu, że dotyczą miast, w których przeprowadzono badania do pracy doktorskiej; również grupa respondentów była zbliżona. Wśród miast, które zostały objęte badaniami, trzy (Szczecin, Poznań, Kraków) to miasta posiadające jeden wyrazisty symbol i kilka mniej znaczących, dwa posiadają 2 wyraziste symbole (Łódź, Warszawa), jedno – mało wyraziste jednego symbolu i kilku mniej znaczących (Lublin), jedno miasto wielu symboli (Wrocław) oraz jedno niesymboliczne (Bydgoszcz).

Symbole wybranych miast Polski w opinii mieszkających w nich licealistów badała także E. Szkurlat (2004). Analizą objęła 8 miejscowości: Warszawę, Łódź, Kraków, Wrocław, Poznań, Szczecin, Lublin oraz Białystok. Wykazała, że wśród wskazań o charakterze symbolicznym dominowały miejsca posiadające wartości historyczno-architektoniczne, występujące głównie w obrębie Starego Miasta. Interesującym elementem publikacji jest także próba zbadania trwałości symboli miast (na przykładzie Warszawy, Krakowa i Poznania), dokonana poprzez porównanie badań z lat 60., 80. oraz z 2000 r. Zarówno pozycja autorstwa Szkurlat (2004), jak również Kwolek i Szmytkie (2007) będą mogły zostać wykorzystane jako materiał porównawczy.

Specyficzna forma przestrzeni geograficznej, jaką jest przestrzeń turystyczna i problematyka jej percepcji w skali Polski była w przeszłości badana w różnych grupach respondentów, m.in. wśród studentów (Podsiedlik²⁷ 1993, Matczak 1994,

²⁷ Podsiedlik weryfikował 2 hipotezy badawcze, w pewnym stopniu zbliżone do założeń przyjętych na potrzeby rozprawy doktorskiej. Zgodnie z nimi percepcja przestrzeni turystycznej Polski zależy od: 1. Miejsca studiowania, 2. Poziomu wiedzy studentów.

Mordwa 2000), młodzieży licealnej (Matczak 1993), dzieci (Stachowski 1992) czy też urzędników (Stachowski 1993b). Interesującymi pozycjami, chociaż nie dotyczącymi strictly przestrzeni turystycznej, a ogólnej atrakcyjności regionów kraju w opinii studentów były prace Słodczyka (1981, 1984). Wymienieni autorzy podejmowali próby określenia przestrzeni turystycznej kraju poprzez zastosowanie techniki dyferencjału semantycznego (Stachowski 1993b), rangowanie województw zgodnie z ich atrakcyjnością (Podsiedlik 1993, Mordwa 2000), określanie stosunku do każdego województwa (negatywny – neutralny – pozytywny, Słodczyk 1981, 1984) oraz opisowe wskazanie atrakcyjnych regionów i miejscowości (Matczak 1994²⁸, Stachowski 1992). W przypadku rangowania obszarów pojawia się problem z określeniem wartości środkowych elementów – o ile respondenci na ogół bez problemu wskazują wartości skrajne, tak kolejność elementów neutralnych może przysparzać problemów i w efekcie często bywa zupełnie przypadkowa. Dlatego też proponowane przez Słodczyka (1981, 1984) określanie stosunku do każdego obszaru jest zdaniem autorki bardziej przejrzystą i intuicyjną metodą. Z tego powodu w pracy została przyjęta ocena województw w skali od -5 do -1 (obszary nieatrakcyjne turystycznie) oraz od +1 do +5 (atrakcyjne turystycznie); regiony neutralne otrzymały 0 punktów. Mordwa (2000) dodatkowo różnicował oceny poszczególnych respondentów w zależności od ich znajomości podziału administracyjnego kraju – im respondent miał więcej błędów w pytaniu dotyczącym podania nazw województw, tym jego oceny miały mniejszą wagę. W pracy doktorskiej metoda ta została nieco zmodyfikowana – za wskaźnik „wiarygodności” respondenta przyjęto liczbę województw, w których był chociaż 1 raz.

Proponowane przez Podsiedlika (1993) i Mordwę (2000) rangowanie wykorzystano do oceny atrakcyjności turystycznej 10 miast wymienionych w kwestionariuszu ankiety. Uznano, że uszeregowanie takiej liczby elementów nie przekracza możliwości respondentów i nie spowoduje błędów w środkowej części wskazań. Jest to zgodne z przyjętym na gruncie psychologii poglądem Millera mówiącym o tym, że człowiek jest w stanie operować jednocześnie dziewięcioma (7+2) bodźcami (Domański, Libura 1986).

W pracy wykorzystano także opisowe wskazanie najważniejszych atrakcji turystycznych Polski, zainspirowane publikacjami Matczaka (1994) i Stachowskiego

²⁸ Wymienienie: odbytych dotychczas podróży do regionów i miejscowości turystyczno-wypoczynkowych, regionów i miejscowości, które respondent chce odwiedzić oraz w których nie był i nie chce być, ale wie, że są to regiony i miejscowości turystyczno-wypoczynkowe.

(1992). Zdaniem autorki zastosowanie kilku różnych metod pozwoliło na ograniczenie wiążących się z nimi niedogodności i możliwych wad. Należy jednak zauważyć, że niezależnie od zastosowanej metody, w przypadku badania tej samej grupy respondentów wyniki powinny być do siebie zbliżone (Gould, White 1986).

Biorąc pod uwagę ogólne założenia teoretyczne, terminologię oraz metodologię geografii percepcji, w pracy wykorzystano także pozycje Wooda (1970), Tuana (1975), Saarinen (1967), Saarinen i Sella (1980), Lisowskiego (1990), Walmsleya i Lewisa (1997), Kitchina (2000), Kitchina i Bladesa (2002) oraz Giesecking (2013).

1.2.3. Literatura dotycząca badanych ośrodków akademickich

Trzecią grupę literatury stanowią pozycje dotyczące badanych ośrodków akademickich, niezbędne do odtworzenia historii działalności naukowej oraz dydaktycznej w zakresie turystyki i rekreacji. Są one uzupełnieniem zebranych materiałów źródłowych w postaci siatek godzin, programów studiów itp. W pracy wykorzystane zostały dwa rodzaje publikacji. Pierwszy z nich to pozycje dotyczące poszczególnych ośrodków – m.in. prace Baścik, Jackowskiego (2012, Uniwersytet Jagielloński), Jackowskiego (red. 1992, Uniwersytet Jagielloński), Łobody, Migonia (2005, Uniwersytet Wrocławski), Dziegieć (1985, Uniwersytet Łódzki), Dziegieć, Liszewskiego (1992), Liszewskiego (2006, 2008a, 2008b, 2013, Uniwersytet Łódzki), Panasiuka (2013, Uniwersytet Szczeciński), Świecy, Brzezińskiej-Wójcik (2013, UMCS Lublin), Wyrzykowskiego (2008, 2013, Uniwersytet Wrocławski). Drugą istotną grupę stanowiły opracowania zbiorowe, szczególnie pozycja „*Historia geografii polskiej*” (Jackowski, Liszewski, Richling (red.), 2008), jak również wydawnictwa pokonferencyjne dotyczące kształcenia kadr dla turystyki, np. pod redakcją Kruczka (1999), Nowakowskiej (2001) oraz Tanasia (2010). W kwestii rozwoju działalności akademii wychowania fizycznego posiłkowano się publikacjami Jaworskiego (2007, 2008). Dla zapewnienia aktualności informacji (szczególnie w kwestii struktur organizacyjnych, w ramach których funkcjonują badane kierunki studiów), korzystano także z informatorów oraz stron internetowych poszczególnych uczelni.

1.2.4. Literatura dotycząca aktywności turystycznej różnych grup społecznych

Badania aktywności turystycznej różnych grup społecznych są szeroko rozpowszechnione w literaturze – prowadzone są w różnych skalach, zarówno biorąc

pod uwagę zakres czasowy, jak i wielkość badanych grup. W skali Europy należy wymienić badania prowadzone przez EUROSTAT, obejmujące reprezentatywne próby narodowe z ponad 30 krajów. Badania tego typu prowadzone są także w Polsce, zaś ich wyniki są cyklicznie publikowane (np. Łaciak 2011). Jak jednak zauważył Alejziak (2011, s.8) „zazwyczaj [...] standardowe badania wykonywane przez oficjalne instytucje odpowiedzialne w poszczególnych krajach za ich systematyczne prowadzenie nie wykraczają poza proste analizy oraz ilościowe przedstawianie zjawiska”. Jednocześnie autor ten podkreśla, że większą wartość mają niezależne badania, w których autorzy proponują bardziej zaawansowane metody i techniki badawcze. W rozprawie wykorzystano zarówno badania o szerokim zakresie, jak i te przeprowadzone w konkretnych grupach społecznych. Należy podkreślić, że jakiegokolwiek porównanie wyników może mieć jedynie ogólny charakter, ze względu na fakt, iż badania przeprowadzone na potrzeby rozprawy doktorskiej obejmowały swoim zakresem czasowym okres 5 lat, podczas gdy większość publikacji opiera się na badaniach w skali roku. Z tego też powodu bezrefleksyjne, dosłowne porównywanie uzyskanych wyników (nawet w podobnej grupie respondentów) byłoby nieuprawnione i błędne.

W pracy wykorzystano publikacje empiryczne dotyczące aktywności turystycznej mieszkańców dużych miast: Sztokholmu (Alejziak 1991), Torunia (Brudnicki 2006), Łodzi (Dziegieć, Liszewski 1985, Latosińska 1998a, 1998b, Kowalczyk-Anioł 2007), Krakowa (Bator 1991), jak również te o charakterze teoretycznym, m.in. Aldskogiusa (1977), Nowakowskiej (1989), Matczaka (1992), Alejziaka (2000, 2007, 2009). Były one pomocne przede wszystkim na etapie projektowania badania i tworzenia kwestionariusza ankiety. Na etapie opracowania wyników badań służyły zaś jako inspiracja w kwestii stosowanych wskaźników poziomu aktywności turystycznej. Ciekawym elementem publikacji Alejziaka (2009) jest prezentacja klasyfikacji aktywności turystycznej zalecanej w badaniach statystycznych prowadzonych w Unii Europejskiej, przez UNWTO, jak również typologia wyjazdów turystycznych wg V.T.C. Middletona. Brudnicki (2006) z kolei w swojej pracy wymienił następujące determinanty kształtujące aktywność turystyczną: rosnące zasoby czasu wolnego, zwiększanie poziomu ekonomicznego społeczeństw, wzrost poziomu wykształcenia (niosący za sobą przemiany kulturowe, rozbudzający zainteresowanie nowymi obszarami i formami aktywności) i rozwój środków transportu (skutkujący większą mobilnością i dostępnością obszarów wcześniej niedostępnych).

Szczególne interesujące z punktu widzenia tematyki podejmowanych badań są publikacje dotyczące aktywności turystycznej młodzieży. Badania takie były prowadzone m.in. przez Gonię (2005), Watecką-Ważyńską (2007), Kruczka (1974), Lubańskiego (1988), Dziewulaka i in. (1977), Kurzawskiego i Miszkiewicz (2004), Lubowicz (1990, 1996, 1999, 2000), Łaciaka (2003, 2005), Jarowiecką (2000), Mazurek (2000), Różyckiego (2000, 2006), Szulc-Dąbrowiecką (2001), Parzycha (2008a, 2008b), Buchtę i Skiert (2006), Gryszela i in. (2008), Latosińską i Ludwicką (2010). Wymienione publikacje stanowią zaledwie wycinek prac²⁹ dotyczących aktywności turystycznej młodzieży (zarówno studenckiej, jak i osób młodszych, np. uczniów szkół ponadpodstawowych). Należy jednak zauważyć, że większość tego typu pozycji ma charakter *stricte* empiryczny, w dużej mierze stanowią jedynie sprawozdania wyników badań i nie niosą ze sobą większych wartości teoretycznych. Mogą zostać jednak wykorzystane w celu określenia ogólnych trendów w turystyce młodzieży, w szczególności czynników kształtujących aktywność turystyczną. Uwagę skupiono przede wszystkim na określeniu z jednej strony motywacji studentów do uprawiania turystyki, a z drugiej – istniejących barier i ograniczeń.

Młodzież akademicka pod względem społeczno-demograficznym jest grupą jednorodną, traktowana jest jako awangarda społeczeństwa, czym wyróżnia się na tle innych. Jak stwierdzili Gołembski i in. (2002, s. 70): „*wzorce zachowań tej młodzieży w czasie wolnym – zwłaszcza jeśli uwzględnić szybko rosnącą liczbę studentów – określają główne trendy zmian nie tylko w Polsce, ale i w całej środkowo-wschodniej Europie*”. Co więcej, jak podkreśla Alejsiak (1991), poziom uczestnictwa w turystyce w wysokim stopniu skorelowany jest z poziomem wykształcenia. W tym aspekcie można założyć, że grupa studentów będzie wykazywać się wysoką aktywnością turystyczną.

Parzych (2008a) podkreśla, że młodzież akademicka (zarówno w Polsce, jak i zagranicą) jest jedną z najbardziej mobilnych turystycznie grup i podaje następujące elementy wpływające na specyfikę turystyki studentów: rozległy budżet czasu wolnego, spontaniczność (uczestnictwo w turystyce indywidualnej), ograniczone możliwości finansowe (popularność tańszych form ruchu turystycznego), częsty udział w turystyce kwalifikowanej³⁰ oraz częste wyjazdy do miejsc zlokalizowanych poza wiodącymi szlakami penetracji turystycznej. Jednocześnie jednak wyniki badań

²⁹ Szczególnie, gdyby wziąć pod uwagę także prace magisterskie – aktywność turystyczna określonych grup społecznych jest bardzo popularnym tematem na kierunkach związanych z geografią turystyki oraz turystyką i rekreacją.

³⁰ Zjawisko to potwierdziły w swojej publikacji także Latosińska, Ludwicka (2010).

przeprowadzonych przez tego autora w 2006 roku wśród 250 studentów geografii Akademii Pomorskiej w Słupsku zdają się przeczyć tym założeniom – wykazano w nich bowiem, że respondenci ci charakteryzowali się niskim poziomem aktywności turystycznej (wskaźnik aktywności turystycznej za rok 2005 wyniósł jedynie 54,8%). Autor tłumaczył to zjawisko specyfiką studiów geograficznych (realizacja ćwiczeń terenowych w okresie wakacji letnich) oraz wykorzystywaniem wolnego czasu na pracę sezonową. Niezależnie jednak od przyczyn, fakt niskiego uczestnictwa w turystyce młodzieży studiującej geografię należy uznać za zjawisko co najmniej niepokojące, zaś sugerowana przez autora specyfika studiów geograficznych wydaje się być niewystarczającym wytłumaczeniem takiej sytuacji.

1.2.5. Literatura dotycząca metod badań

Ostatnią grupę literatury stanowią pozycje dotyczące metod badań. Wymienione zostaną w tym miejscu jedynie pozycje dotyczące *stricte* tej tematyki. Należy jednak podkreślić, że w trakcie całego procesu badawczego korzystano także z publikacji o charakterze empirycznym³¹, analizując i adaptując proponowane przez ich autorów metody badań. Były to zarówno publikacje z zakresu geografii percepcji (m.in. Lyncha, Bartnickiej, Libury, Słodczyka itd.), jak również te dotyczące aktywności turystycznej (m.in. prace Alejziaka). Pozycje te zostaną też wykorzystane jako punkt odniesienia w trakcie interpretacji uzyskanych wyników.

Kwestię umiejscowienia poruszanej tematyki w określonej orientacji filozoficzno-metodologicznej oparto na pracach Chojnickiego (1999), Walmsleya i Lewisa (1997) oraz Runge (2007). Zastosowane w pracy metody badań zostały oparte m.in. na publikacjach Matczaka (1992) i Runge (2007). Istotne z punktu widzenia realizowanej tematyki badań były także publikacje Alejziaka (2000, 2009), w których autor w szeroki sposób zaprezentował metody badania aktywności turystycznej ludności stosowane w badaniach naukowych w Polsce i na świecie, wskazując m.in. na czynniki utrudniające porównywanie wyników badań prowadzonych w różnych krajach; wymienił i opisał także wybrane wskaźniki dotyczące aktywności turystycznej ludności, takie jak m.in.: stopa aktywności turystycznej ludności, skłonność do podróżowania netto (*Net Travel Propensity* – NTP), skłonność do podróżowania brutto (*Gross Travel Propensity* – GTP), częstotliwość podróżowania (*Travel Frequency* – TF), indeks Hurdmana, wskaźnik aktywności turystycznej oraz zbiorczy indeks wypoczynku. Z wymienionych

³¹ Uwzględnionych we wcześniejszych grupach literatury.

publikacji korzystano zarówno na etapie planowania badań terenowych, jak i w trakcie analizy i interpretacji zebranych materiałów. Na ich podstawie skonstruowano wskaźniki, na których oparta została weryfikacja przyjętych w pracy hipotez.

Formalna konstrukcja kwestionariusza ankiety, sposoby doboru próby, przeprowadzenia badań terenowych oraz analizy zebranych danych źródłowych zostały oparte na publikacjach: Babbiego (2005), Frankfort-Nachmias, Nachmias (2001), Wójcika (2001), Gruszczyńskiego (2003), Jażdżewskiej (2003), Sołomy (2002), Lutyńskiego (1994), Kałaski, Komorowskiego (2007). Część kwestionariusza dotycząca percepcji przestrzeni turystycznej Polski oraz miast studiowania została z kolei oparta na pracach z zakresu geografii percepcji, przede wszystkim autorstwa Lyncha (1960), Goulda (1970), Goulda, White'a (1986) oraz Pococka, Hudsona (1978). Opracowanie merytoryczne i kartograficzne stworzonych przez respondentów map wyobrażeniowych powstało – poza podstawową pracą Lyncha (1960) na bazie artykułów Appleyarda (1970), Pacione (1978), Libury (1983), Gendźwiłła (2009) oraz Giesecking (2013). Wykorzystano także publikację Medyńskiej-Gulij „*Kartografia i geowizualizacja*” (2011). Istotnymi pozycjami były również prace Saaty'ego (1988, 2000), dotyczące zastosowanej w pracy metody AHP (*Analytic Hierarchy Process*).

Poza wymienionymi pozycjami w rozprawie wykorzystano również publikacje, które w swoim zakresie tematycznym nie należą do żadnej z wcześniej wydzielonych grup. Są to prace dotyczące m.in.: regionalizacji i atrakcyjności turystycznej Polski (Kruczek, Zmyślony 2010, Lijewski, Mikułowski, Wyrzykowski 2002, Liszewski 2009, Seweryn 2003), psychologii i socjologii turystyki (Cohen 1984, Winiarski, Zdebski 2008, Przeclawski 2001, Jarowiecka 2000), kierunków polskich badań naukowych nad czasem wolnym (Toczek-Werner, Sołtysik 2006), oraz zagadnień definicyjnych (Medlik 1995, Gaworecki 1998, Gołębski 2002, Różycki 2005).

2. Uczelnie jako kreatorzy przestrzeni turystycznej studentów

Zgodnie z przyjętymi we wstępie rozprawy założeniami uznano, że absolwenci różnych ośrodków akademickich opuszczają mury uczelni ze zróżnicowanym zestawem posiadanej wiedzy i umiejętności. To, w jaki sposób w poszczególnych uczelniach przebiega proces kształcenia, jest pochodną ich historii – profile badawcze i dydaktyczne nie powstają na „surowym korzeniu”, tylko wynikają z wcześniejszych doświadczeń zespołu prowadzącego dany kierunek. Z tego też powodu w kontekście analizowanej tematyki konieczne jest zaprezentowanie krótkiej historii kształcenia z zakresu turystyki w polskich uczelniach państwowych ze szczególnym uwzględnieniem ośrodków objętych badaniami.

Po przedstawieniu rysu historycznego dokonana zostanie analiza programów nauczania realizowanych w poszczególnych uczelniach, co pozwoli na stworzenie modeli kształcenia.

2.1. Rys historyczny studiów z zakresu geografii turystyki oraz rekreacji w Polsce

Historię kształcenia z zakresu geografii turystyki oraz turystyki i rekreacji na poziomie wyższym w Polsce można zasadniczo podzielić na 4 etapy (Liszewski 2008 ze zmianami)³²:

1. Okres przed II wojną światową
2. Okres powojenny, do lat 70. XX w.
3. Lata 70. i 80. XX w. – rozwój instytucjonalny
4. Okres po przemianach ustrojowych

Okres przed II wojną światową

Problematyka turystyczna w polskiej nauce poruszana była już w XIX wieku w pracach i działalności Stanisława Staszica oraz Wincentego Pola, zaś w 1860 r. Eugeniusz Janota uzyskał w Uniwersytecie Jagiellońskim pierwszy doktorat z zakresu zaliczanego obecnie do geografii turystyki (Liszewski 2008). Turystyka oprócz funkcji poznawczych pełniła także rolę wychowawczą oraz patriotyczną. W okresie do lat 30. XX wieku nie prowadzono jednak systematycznych i zorganizowanych badań naukowych z tego zakresu.

³² W Tabeli 9. na stronie 45 przedstawiono wybrane wydarzenia z rozwoju geografii turystyki oraz turystyki i rekreacji w badanych uczelniach.

Tabela 9: Wybrane wydarzenia związane z rozwojem geografii turystyki oraz turystyki i rekreacji w ośrodkach objętych badaniami

	Rok	Uczelnia	Wydarzenie (D – rozwój dydaktyki, SO – rozwój struktury organizacyjnej)
Lata 30.	1936	Uniwersytet Jagielloński w Krakowie	Studium Turyzmu (D)
Lata 50.	1951	Uniwersytet Warszawski	Pracownia Geografii Turyzmu (SO)
		WSP w Krakowie (ob. UP)	Zakład Geografii (SO)
	1956	UMCS Lublin	Zakład Geografii Regionalnej i Turyzmu (SO)
Lata 60.	1960	WSWF Poznań (ob. AWF)	Zakład Teorii i Metodyki Turystyki i Obozownictwa (SO)
	1965	Uniwersytet Jagielloński w Krakowie	Seminarium specjalizacyjne z geografii turystyki (D)
	1967	WSE Poznań (ob. UE)	Seminarium magisterskie „Ekonomiczne problemy turystyki” (D)
	1968	WSWF Kraków (ob. AWF)	Katedra Turystyki (SO)
Lata 70.	1972	Uniwersytet Wrocławski	Podyplomowe Studium Geografii Turystycznej (D)
	1973	WSE Poznań (ob. UE)	Zakład Ekonomiki Turystyki (SO)
	1974	AWF Poznań	Wydział Turystyki i Rekreacji (SO)
	1976	AWF Kraków	Wydział Turystyki i Rekreacji (SO)
	1977	Uniwersytet Jagielloński w Krakowie	Specjalność magisterska z geografii turystyki (D)
		Uniwersytet Łódzki	Podyplomowe Studium Turystyki (D)
		AWF Wrocław	Wydział Turystyki i Rekreacji (do 1981 r.) (SO)
	1979	Uniwersytet Jagielloński w Krakowie	Zakład Geografii Turyzmu (SO)
Lata 80.	1981	Uniwersytet Wrocławski	Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki (SO)
		Uniwersytet Łódzki	Zakład Geografii Miast i Turyzmu (SO)
	1982	Uniwersytet Łódzki	Specjalizacja z geografii turystyki (D)
	1988	Uniwersytet Wrocławski	Specjalizacja z geografii regionalnej i turystyki (D)
Lata 90.	1990	Uniwersytet Warszawski	Specjalizacja z geografii turystyki (D)
	1990	Uniwersytet Szczeciński	Instytut Nauk o Morzu (SO)
	1991	AE Poznań (ob. UE)	Katedra Turystyki (SO)
	1993	Pomorska Akademia Pedagogiczna (ob. AP)	Zakład Kształtowania Środowiska i Turyzmu (SO)
	1994	Uniwersytet Łódzki	Samodzielna specjalność geografia turystyki i hotelarstwa (D)
	1995	WSP w Bydgoszczy (ob. UKW)	Katedra Geografii (SO)
Po 2000 r.	1996	AP Słupsk	Specjalność „turystyka” na geografii (D)
	2000	Uniwersytet Jagielloński w Krakowie	Zakład Gospodarki Turystycznej i Uzdrowiskowej (SO)
	2001	Akademia Bydgoska (ob. UKW)	Zakład Geografii Turystyki (SO)
		UAM Poznań	Centrum Turystyki i Rekreacji (SO)
		AWF Wrocław	Kierunek turystyka i rekreacja (D)
	2003	UMCS Lublin	Specjalizacja z geografii turystyki (D)
	2004	Uniwersytet Łódzki	Kierunek turystyka i rekreacja (D)
	2005	Uniwersytet Śląski	Zakład Geokoturystyki (SO)
	2007	Uniwersytet Łódzki	Instytut Geografii Miast i Turyzmu (SO)
	2008	UMCS Lublin	Kierunek turystyka i rekreacja (D)
		Zakład Geografii Regionalnej i Turyzmu (SO)	
		UKW Bydgoszcz	Kierunek turystyka i rekreacja (D)
		UP w Krakowie	Kierunek turystyka i rekreacja (D)
	2010	AP Słupsk	Zakład Turystyki i Badań Regionalnych (SO)
			Zakład Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Turystyki (SO)

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury

Początki organizacyjne kształcenia z zakresu turystyki w polskich uczelniach sięgają roku 1936, kiedy to w Uniwersytecie Jagiellońskim powstało Studium Turyzmu, pierwsza w kraju jednostka uniwersytecka podejmująca badania naukowe oraz kształcenie z geografii turystyki na poziomie wyższym (Jackowski 1992, Tabela

9). Kierownikiem Studium został geografii Stanisław Leszczycki. Rola Studium w rozwoju polskich badań nad geografiami turystyki była – mimo krótkiego okresu funkcjonowania – istotna: stworzono w nim m.in. podstawy teoretyczne tej subdyscypliny, wydawano także publikacje: „*Komunikaty Studium Turystyki UJ*”, „*Prace Studium Turystyki UJ*” oraz „*Turystyka Polska*”. Działanie Studium – tak jak i wielu innych jednostek badawczo-dydaktycznych w Polsce – zostało gwałtownie przerwane przez wybuch II wojny światowej.

Okres powojenny – do lat 70. XX w.

Po II wojnie światowej badania w dziedzinie turystyki były początkowo prowadzone w ograniczonym zakresie, na co wpływ miały przede wszystkim panujące w kraju uwarunkowania o charakterze politycznym. Wiązało się to m.in. z założeniami rozwoju jedynie turystyki zbiorowej o charakterze socjalnym oraz z zamknięciem granic (Liszewski 2008). Działalność naukowo-dydaktyczna, mimo ograniczeń, została jednak podjęta na nowo. W 1951 roku pod kierunkiem Marii Ireny Mileskiej powstała Pracownia Geografii Turystyki w Instytucie Geografii Uniwersytetu Warszawskiego w Zakładzie Geografii Społeczno-Ekonomicznej (Durydiwka, Duda-Gromada 2010). W tym samym roku utworzono także Zakład Geografii w Wyższej Szkole Pedagogicznej (ob. Uniwersytet Pedagogiczny) w Krakowie, pod kierownictwem Marii Dobrowolskiej³³ (Jackowski 2008). Badania nad turystyką prowadzono również w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN³⁴ oraz na Wydziale Handlu Zagranicznego SGPiS³⁵ (ob. Szkoła Główna Handlowa) w Warszawie.

Zaledwie 2 lata później, w 1953 r., zainicjowano studia nad turystyką w środowisku Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie, gdzie powstała Katedra Turystyki, Narciarstwa i Żeglarstwa. Koniec lat 50. oraz lata 60. XX w. przyniosły intensywny rozwój polskich badań nad turystyką. Powstały kolejne zakłady i katedry zajmujące się tą problematyką: Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie³⁶ (1956)³⁷, Zakład Teorii i Metodyki Turystyki i Obozownictwa w Wyższej Szkole Wychowania Fizycznego w Poznaniu (ob. AWF, 1960), Katedra Turystyki

³³ W publikacjach pracowników WSP pojawiała się problematyka krajoznawcza oraz wycieczek szkolnych (m.in. prace M. Dobrowolskiej, J. Flisa).

³⁴ M.in. Zakład Zagospodarowania Środowiska (A.S. Kostrowicki), Pracownia Geografii Komunikacji i Rekreacji (B. Rogalewska)

³⁵ Zakład Prawnych i Ekonomicznych Zagadnień Turystyki (K. Libera).

³⁶ Do 1970 roku działał jako Katedra Geografii Regionalnej, następnie – Zakład.

³⁷ Inicjatorem podjęcia działalności badawczej z zakresu geografii turystyki był T. Wilgat, którego pierwsze prace naukowe poruszały tę problematykę (Świeca, Brzezińska-Wójcik 2010).

w Wyższej Szkole Wychowania Fizycznego w Krakowie (ob. AWF, 1968). Ważnym wydarzeniem było także utworzenie w 1967 roku przez Główny Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki w Warszawie Zakładu Zagospodarowania Turystycznego³⁸. Celem jego powstania było stworzenie „*Planu kierunkowego zagospodarowania turystycznego Polski*” (Liszewski 2008). Obok rozwoju organizacyjnego następował także rozkwit dydaktyki. W 1965 roku w Katedrze Geografii Ekonomicznej Instytutu Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego uruchomiono pierwsze seminarium specjalizacyjne z geografii turystyki³⁹, zaś w 1967 w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu (ob. Uniwersytet Ekonomiczny) – seminarium magisterskie „*Ekonomiczne problemy turystyki*”.

Lata 70. i 80. XX w. – rozwój instytucjonalny

Lata 70. i 80. XX wieku były okresem intensywnych badań oraz ekspansji kształcenia z zakresu geografii turystyki oraz turystyki i rekreacji w polskich ośrodkach akademickich różnego typu. Obok ośrodków „tradycyjnie” zajmujących się turystyką powstawały zupełnie nowe jednostki. Należy wymienić przede wszystkim utworzenie: Zakładu Ekonomiki Turystyki w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu (ob. Uniwersytet Ekonomiczny, 1973, od 1991 r. Katedra Turystyki), pierwszego w Polsce Wydziału Turystyki i Rekreacji na AWF w Poznaniu (1974), Wydziału Turystyki i Rekreacji na AWF we Wrocławiu (1975, istniał do 1981 – ob. Wydział Wychowania Fizycznego, Instytut Turystyki i Rekreacji), Wydziału Turystyki i Rekreacji na AWF w Krakowie (1975, do 1991, potem Instytut, ob. ponownie samodzielny wydział), Zakładu Geografii Turyzmu Uniwersytetu Jagiellońskiego (1979), Zakładu Geografii Miast i Turyzmu w Instytucie Geografii Ekonomicznej i Organizacji Przestrzeni Uniwersytetu Łódzkiego (1981). W UMK w Toruniu badania nad turystyką prowadzone były w Zakładach Geomorfologii i Geografii Fizycznej⁴⁰ oraz w Zakładzie Geografii Ekonomicznej. Omawiając okres lat 70. i 80. XX w., należy podkreślić szczególną aktywność ośrodka krakowskiego. To właśnie tutaj powstał pierwszy w Polsce podręcznik akademicki z zakresu geografii turystyki (Warszyńska, Jackowski 1978), zaś w 1974 roku zorganizowano sympozjum Grupy Roboczej Międzynarodowej Unii Geograficznej dotyczące terminologii geografii turystyki. W omawianym okresie utworzono pierwsze studia podyplomowe (1972 – Podyplomowe Studium Geografii

³⁸ Kierownikiem został O. Rogalewski.

³⁹ Prowadzone przez A. Wrzoska.

⁴⁰ Problematykę tę podejmowali m.in. W. Niewiarowski (Zakład Geomorfologii i Geografii Fizycznej) oraz E. Kwiatkowska (Zakład Geografii Ekonomicznej).

Turystycznej na Wydziale Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Wrocławskiego, pierwsze po II wojnie światowej, 1977 – Podyplomowe Studium Turystyki w Uniwersytecie Łódzkim) oraz specjalności magisterskie z geografii turystyki (1977 – Instytut Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1982 – Uniwersytet Łódzki, 1987 – Uniwersytet Wrocławski, 1988 – Uniwersytet Warszawski).

Okres po przemianach ustrojowych

Okres po przemianach ustrojowych przyniósł dalszy intensywny rozkwit kształcenia w zakresie turystyki i rekreacji. Szczególnie intensywnie rozwijał się kierunek turystyka i rekreacja w nowopowstałych niepaństwowych wyższych uczelniach, co jednak często nie szło w parze z postępem naukowym oraz kadrowym (Gołembski 2013, Liszewski 2008). Biorąc pod uwagę uczelnie państwowe, utworzono kolejne jednostki organizacyjne zajmujące się omawianą tematyką: Instytut Nauk o Morzu na Uniwersytecie Szczecińskim (1990), Zakład Kształtowania Środowiska i Turystyki w Instytucie Geografii Pomorskiej Akademii Pedagogicznej (1993, ob. Akademia Pomorska), Zakład Dydaktyki Geografii i Krajoznawstwa w Instytucie Geografii Akademii Świętokrzyskiej (ob. UJK, 1993)⁴¹, Katedrę Geografii na Wydziale Matematyki, Techniki i Nauk Przyrodniczych Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy (ob. Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, 1995, od 2005 r. Instytut Geografii), Zakład Geografii Turystyki w Akademii Bydgoskiej (ob. Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, 2001)⁴², Zakład Geoekoturystyki na Wydziale Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego (2005, od 2011 r. – Katedra Geografii Regionalnej i Turystyki), Instytut Geografii na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (2005). Następował także szybki rozwój kształcenia kadr, w uczelniach państwowych uruchomiano kolejno m.in.: samodzielną specjalność geografia turystyki i hotelarstwa w Uniwersytecie Łódzkim (1994), specjalność „turystyka” na geografii w AP w Słupsku (1996), specjalizację z geografii turystyki na UMCS w Lublinie (2003), kierunek turystyka i rekreacja w: UAM (2000), AWF Wrocław (2001), Uniwersytecie Łódzkim (2004), UMCS (2008, jednocześnie studia pierwszego i drugiego stopnia) oraz UKW Bydgoszcz (2008).

Obecnie badania naukowe oraz kształcenie kadr z zakresu turystyki na poziomie wyższym prowadzone są w uczelniach państwowych o różnorodnym

⁴¹ Problematykę waloryzacji turystycznej regionu świętokrzyskiego oraz badania ruchu turystycznego w tym regionie podejmował w swoich pracach m.in. I. Janowski.

⁴² Problematyką turystyczną w ośrodku bydgoskim zajmowała się m.in. A. Kowalczyk.

profilu – zajmują się tym zarówno geografowie, jak i ekonomiści, pedagodzy, specjaliści od kultury fizycznej, psychologowie, socjologowie, przedstawiciele nauk rolniczych⁴³ i in. Studia prowadzone są albo w ramach samodzielnego kierunku turystyka i rekreacja, albo w ramach specjalności na innych kierunkach. Wśród uczelni objętych badaniami na potrzeby pracy doktorskiej 8 realizowało specjalizację z geografii turystyki w ramach geografii, 7 samodzielny kierunek turystyka i rekreacja, zaś 1 – inny kierunek.

2.2 Analiza programów nauczania w badanych uczelniach

W kontekście kształcenia kadr dla turystyki istotna jest kwestia programów nauczania na studiach. To bowiem od twórców kierunków zależy, jakie treści (oczywiście w ramach określonych przepisami norm i standardów) będą przekazywane słuchaczom i w jaki sposób. Jest to o tyle ważne, że studia wyższe mają na celu nie tylko przekazanie studentom określonego zasobu wiedzy i umiejętności niezbędnych na rynku pracy, ale także wykształcenie w nich pewnych postaw i wzorców zachowania. Dlatego też pojawia się pytanie, jakie różnice – jeśli w ogóle – występują pomiędzy poszczególnymi typami uczelni oraz między pojedynczymi ośrodkami. Czy absolwenci uniwersytetów opuszczają mury uczelni z innym zestawem umiejętności niż studenci np. uczelni ekonomicznych? A jeśli tak, to czy ma to jakiekolwiek odzwierciedlenie w kształtowaniu ich indywidualnej przestrzeni turystycznej? W celu odpowiedzi na powyższe pytania dokonano analizy programów nauczania w badanych uczelniach i na tej podstawie stworzono ogólne profile kształcenia dla analizowanego okresu 2007-2012. Schemat procesu analizy został przedstawiony na rysunku (Rysunek 8).

1.	• Sporządzenie wykazu przedmiotów
2.	• Podział przedmiotów bloki tematyczne (zajęciowe)
3.	• Określenie bloków kluczowych
4.	• Przyjęcie założeń teoretycznych
5.	• Określenie udziału procentowego liczby godzin realizowanych w ramach poszczególnych bloków tematycznych w całości prowadzonych godzin dydaktycznych
6.	• Stworzenie profili kształcenia

Rysunek 8: Schemat analizy programów nauczania; źródło: opracowanie własne

⁴³ M.in. w Uniwersytetach Przyrodniczych w Poznaniu oraz Lublinie.

Najpierw, na podstawie zebranych materiałów źródłowych – programów studiów, siatek godzin, informatorów ECTS itd. sporządzono wykaz wszystkich przedmiotów prowadzonych w trakcie studiów na badanych kierunkach, z podziałem na tryb (stacjonarny lub niestacjonarny) oraz poziom studiów (pierwszego i drugiego stopnia). Po stworzeniu listy zauważono, że występuje duże zróżnicowanie nazw przedmiotów, za którymi często kryją się jednak podobne treści. W celu ujednolicenia wszystkie przedmioty podzielono na 9 bloków tematycznych:

1. Turystyka (TR)
2. Hotelarstwo (HT)
3. Rekreacja (RK)
4. Ćwiczenia terenowe i praktyki zawodowe (ĆT+PZ)
5. Geografia (GR)
6. Nauki społeczne i ekonomiczne (NSE)
7. Metody badań (MK)
8. Języki obce (JO)
9. Inne przedmioty (I)

Spis przedmiotów zakwalifikowanych do poszczególnych bloków został przedstawiony w załączniku (Załącznik 2).

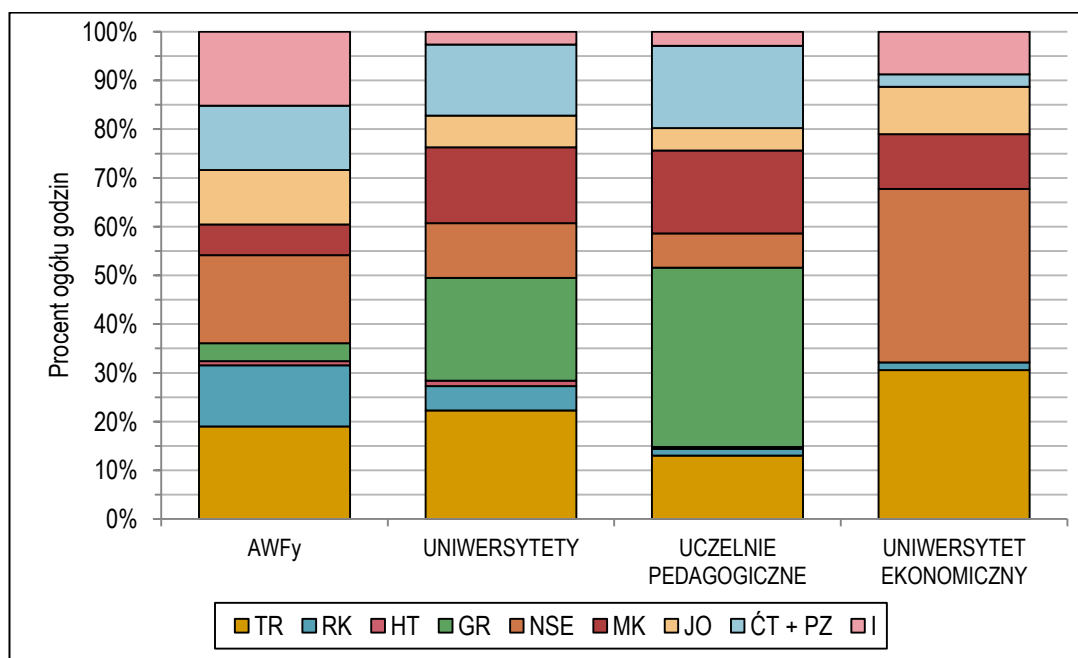
Ogólna liczba godzin w poszczególnych uczelniach była raczej wyrównana – w ciągu całego cyklu kształcenia (studia pierwszego i drugiego stopnia) badani studenci studiów stacjonarnych uczestniczyli średnio w 3200 godzinach zajęć, zaś studenci studiów niestacjonarnych zaocznych – około 2000. Obciążenie dydaktyczne zależało od poszczególnych uczelni, a nie od kierunków studiów/specjalizacji.

Na rysunku (Rysunek 9, s.51) przedstawiono procentowy udział poszczególnych bloków tematycznych w całości zajęć w poszczególnych typach uczelni. Charakterystyczny był bardzo wysoki – w porównaniu z innymi typami placówek – udział bloku „Nauki społeczno-ekonomiczne” w Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu oraz bloku „Geografia” w uczelniach pedagogicznych. W pierwszym wypadku ma to swoje uzasadnienie w specyfice uczelni, w której prowadzony jest analizowany kierunek. Studenci tej placówki, niezależnie od kierunku czy specjalizacji, zdobywają gruntowną wiedzę z zakresu ekonomii. Wysoki udział bloku przedmiotów geograficznych w uczelniach pedagogicznych wiąże się z faktem, iż prowadzone są w nich studia na kierunku geografia. Odwrotna sytuacja występowała w akademiach wychowania fizycznego, gdzie udział geografii był niski, co było efektem istnienia w nich wyłącznie kierunku turystyka i rekreacja.

Podnosząc kwestię zajęć geograficznych należy zauważyć, że w UE w Poznaniu w ogóle nie występował ten blok – nie oznacza to bynajmniej, że w programie studiów nie było żadnych treści geograficznych, a jedynie to, że były one przekazywane w trakcie zajęć w ramach pozostałych bloków zajęciowych.

Blok „Rekreacja” był – co nie powinno dziwić – domeną akademii wychowania fizycznego, w których stanowił prawie 13% wszystkich zajęć. Należy zauważyć, że w przypadku uczelni pedagogicznych oraz uniwersytetu ekonomicznego rekreacja sprowadzała się w zasadzie jedynie do zajęć z wychowania fizycznego. Ogólny udział tego bloku na uniwersytetach był podnoszony przez placówki, w których prowadzono kierunek turystyka i rekreacja.

„Ćwiczenia terenowe i praktyki zawodowe” stanowiły dosyć istotny składnik programu studiów na AWF-ach, uniwersytetach oraz uczelniach pedagogicznych – udział godzin oscylował od nieco ponad 13% do niecałych 17% ogółu godzin dydaktycznych. W przypadku Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu udział był znacznie niższy, wyniósł niecałe 3%. Wskazuje to na mniej „przestrenny” charakter analizowanych studiów w tym ośrodku. Wysoki udział bloku „Inne przedmioty” w AWF-ach wynikał z faktu, iż roczniki w tych uczelniach są bardzo liczne (nawet po kilkaset osób), w związku z czym studenci mają do wyboru wiele zróżnicowanych specjalizacji, których nie można odgórnie zaliczyć do żadnej z pozostałych grup.

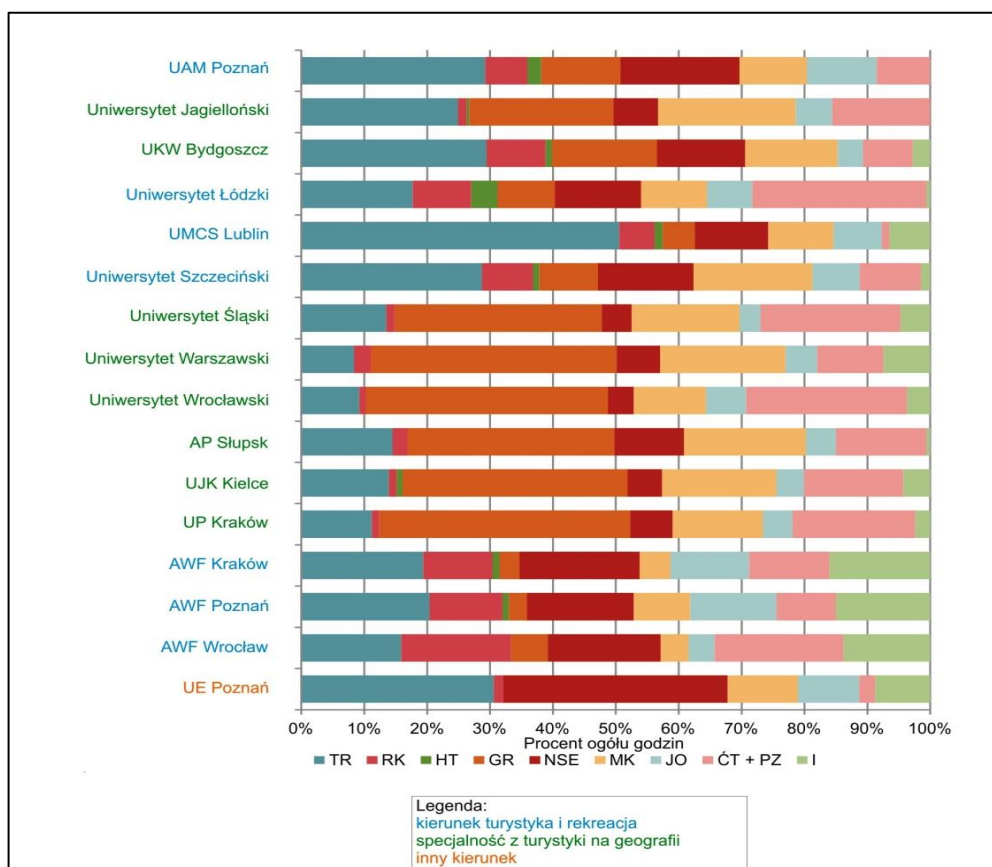

Rysunek 9: Udział bloków zajęciowych w ogóle zajęć wg typów uczelni

Objaśnienia: TR – Turystyka, RK – Rekreacja, HT – Hotelarstwo, GR – Geografia, NSE – Nauki społeczno-ekonomiczne, MK – Metody badań, JO – Języki obce, ĆT+PZ – Ćwiczenia terenowe i praktyki zawodowe, I – Inne;

Źródło: opracowanie własne na podstawie programów nauczania

Na to, jaki był udział poszczególnych bloków zajęć w ogólnej liczbie godzin, wskazują już same nazwy kierunków studiów – w uczelniach prowadzących specjalizację z turystyki w ramach geografii wyraźnie zaznaczał się udział bloku „Geografia” (Rysunek 10). Wynika to z prostego faktu – studenci po ukończeniu tych studiów otrzymują dyplom geografa, w związku z czym muszą zrealizować minimum programowe dla geografii ogólnej. Ponieważ specjalizacja wybierana jest najczęściej po ukończeniu pierwszego roku studiów licencjackich (a niekiedy dopiero na roku III), w początkowym okresie nauki studenci zdobywają wiedzę ogólnogeograficzną. W przypadku uczelni prowadzących kierunek turystyka i rekreacja (AWF-y, UAM Poznań, Uniwersytet Szczeciński, UMCS Lublin, Uniwersytet Łódzki) widać – analogicznie – większy udział bloku „Turystyka”. Wybija się w tym względzie UMCS w Lublinie, gdzie blok ten stanowił połowę ogółu godzin. Udział „Ćwiczeń terenowych i praktyk zawodowych” był zróżnicowany, zależał w większej mierze od poszczególnych ośrodków, a nie od ich typów czy prowadzonych kierunków studiów. Problematyka zajęć terenowych zostanie szerzej omówiona w rozdziale 4.1.

Rysunek 10: Udział bloków zajęciowych w ogólnej liczbie godzin w poszczególnych uczelniach

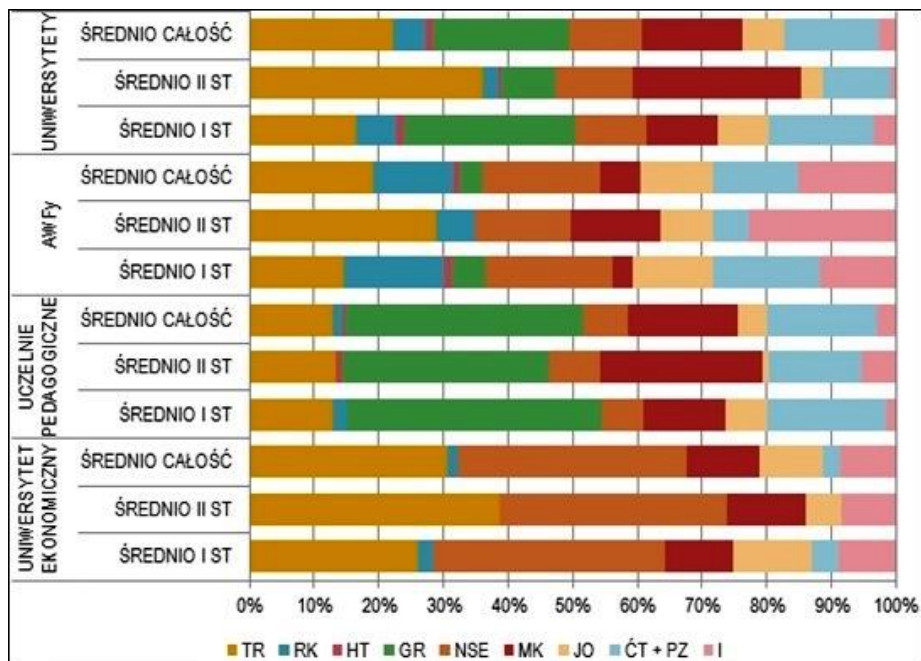
Objaśnienia: TR – Turystyka, RK – Rekreacja, HT – Hotelarstwo, GR – Geografia, NSE – Nauki społeczno-ekonomiczne, MK – Metody badań, JO – Języki obce, ĆT+PZ – Ćwiczenia terenowe i praktyki zawodowe, I – Inne;

Źródło: opracowanie własne na podstawie programów nauczania

Biorąc pod uwagę rozkład bloków zajęciowych na poszczególnych stopniach studiów, należy zauważyć, że studia licencjackie mają charakter bardziej wprowadzający, zaś magisterskie – specjalizacyjny (Rysunek 11).

W przypadku uniwersytetów i uczelni pedagogicznych widać wyższy na studiach licencjackich udział bloku „Geografia” oraz „Ćwiczenia terenowe i praktyki zawodowe”. Zajęcia geograficzne stanowiły w omawianych ośrodkach podstawę kształcenia, na której opierały się później wprowadzane przedmioty. Szczególnie widoczne jest to w przypadku uniwersytetów, na których znacząco zwiększał się udział bloku „Turystyka”. Z kolei istotność „Ćwiczeń terenowych i praktyk zawodowych” wiąże się najprawdopodobniej z możliwościami czasowymi – na studiach magisterskich wyjazdy możliwe są w zasadzie jedynie na pierwszym roku, ponieważ na drugim studenci zajęci są przygotowaniem prac magisterskich. Odwrotna sytuacja występuje dla bloku „Metody badań” – znacznie większy był jego udział na studiach magisterskich. Także to ma proste wyjaśnienie – są to w dużej mierze przedmioty niezbędne dla napisania i obrony prac magisterskich (np. seminarium magisterskie i pracownia magisterska).

W przypadku Akademii Wychowania Fizycznego można zauważyć wzrost udziału bloku „Inne przedmioty”. Wiąże się to ze wspomnianym już faktem, że wraz z rozpoczęciem studiów magisterskich studenci mają możliwość wyboru interesujących ich specjalizacji i – co za tym idzie – przedmiotów z tej grupy.

Rysunek 11: Rozkład bloków zajęciowych na poszczególnych stopniach studiów wg typów uczelni
 Objaśnienia: TR – Turystyka, RK – Rekreacja, HT – Hotelarstwo, GR – Geografia, NSE – Nauki społeczno-ekonomiczne, MK – Metody badań, JO – Języki obce, ĆT+PZ – Ćwiczenia terenowe i praktyki zawodowe, I – Inne

Źródło: opracowanie własne na podstawie programów nauczania

Po przygotowaniu wykazu przedmiotów i podzieleniu ich na bloki tematyczne za cel postawiono stworzenie uogólnionych modeli – profili kształcenia z zakresu geografii turystyki oraz turystyki i rekreacji w badanych uczelniach. Uznano, że największe znaczenie dla charakterystyki profili mają 4 bloki⁴⁴: „Turystyka”, „Rekreacja”, „Geografia” oraz „Ćwiczenia terenowe i praktyki zawodowe”. To właśnie te cztery grupy – a dokładniej ich udział procentowy w ogólnej liczbie godzin dydaktycznych – różnicują programy nauczania na poszczególnych uczelniach. Ich istotność widoczna jest już w nazwach kierunków: geografia oraz turystyka i rekreacja. Co więcej, część pozostałych bloków: „Nauki społeczne i ekonomiczne”, „Metody badań”, „Języki obce” oraz „Inne przedmioty” ma charakter ogólny i występuje w programach nauczania także na innych kierunkach studiów. Z kolei „Hotelarstwo” miało bardzo mały udział w liczbie godzin, na części uczelni nie występowało w ogóle.

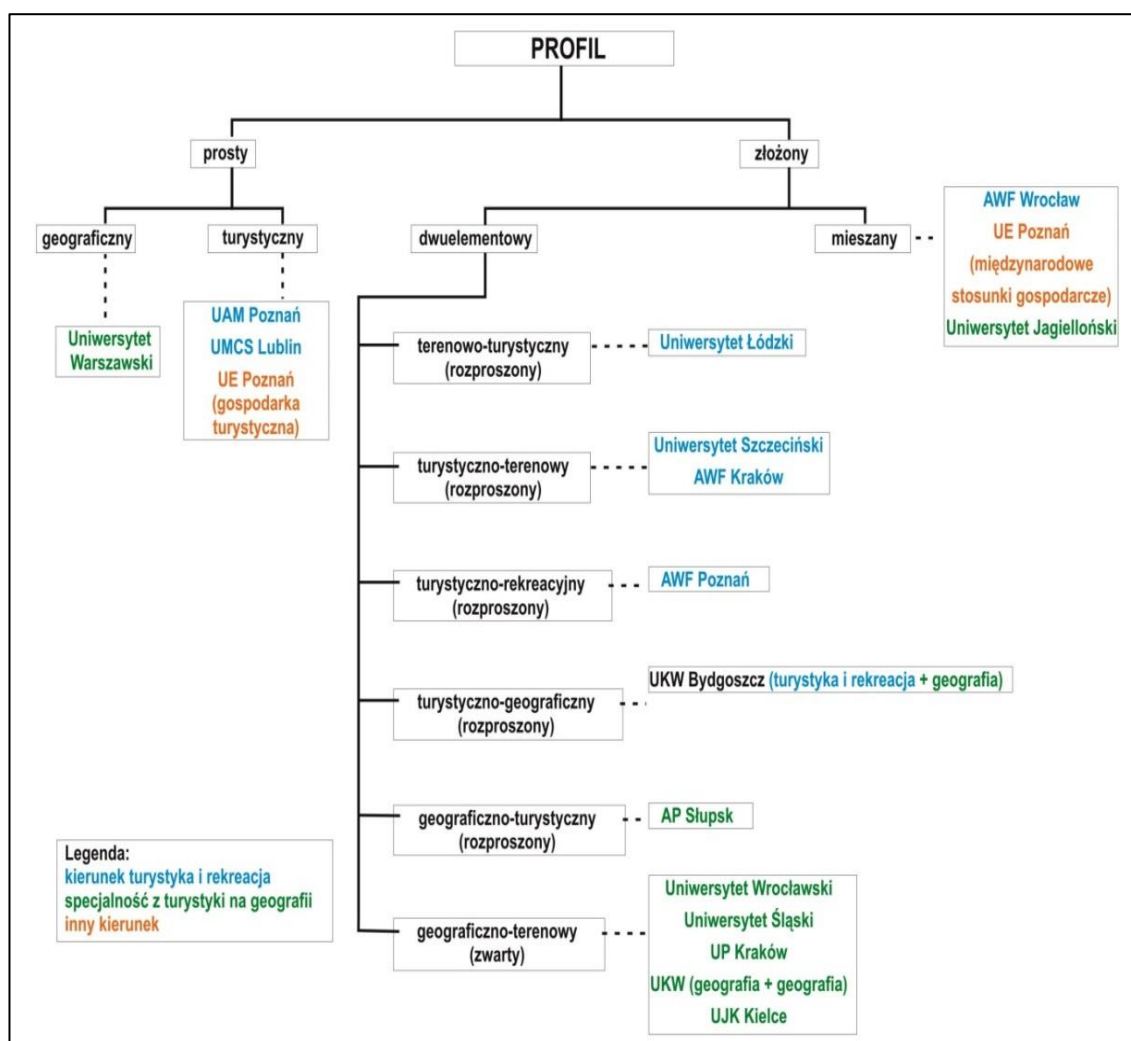
Następnie policzono procentowy udział godzin bloków głównych w całości zajęć (średnio dla obu trybów i obu poziomów studiów), a następnie podstawiono otrzymane wartości do przyjętych założeń. Wyróżniono 2 główne profile – prosty i złożony, przy czym profil złożony dzieli się na dwuelementowy (zwarty oraz rozproszony) i mieszany. Założono, że jeżeli:

1. Jeden z bloków głównych ma ponad 50% udziału w ogólnej liczbie godzin → profil prosty (wariant 1.); dominacja jest bardzo wyraźna.
2. Jeden blok główny stanowi ponad 30% ogółu, lecz wspólnie z drugim co do udziału blokiem głównym ma mniej niż 50% godzin → profil prosty (wariant 2.); dominacja pierwszego bloku jest nieco mniejsza niż w wariacie 1., ale nadal istotna.
3. Jeden blok główny ma ponad 30% udziału, zaś wraz z drugim blokiem głównym ma powyżej 50% udziału → profil złożony dwuelementowy zwarty; wyraźna dominacja dwóch bloków.
4. Dwa bloki główne mają w sumie powyżej 30% ogółu godzin, a żaden pozostały nie ma powyżej 15% → profil złożony dwuelementowy rozproszony; dominacja dwóch najważniejszych bloków głównych nie jest aż tak wyraźna, jak w przypadku profilu dwuelementowego zwanego.

⁴⁴ Tzw. bloki główne.

5. Dwa bloki główne mają w sumie powyżej 30% udziału w ogóle godzin, a któryś z pozostałych ma powyżej 15% → profil złożony mieszany; nie można wyróżnić dominujących bloków.
6. Żadne dwa bloki główne nie mają w sumie ponad 30% udziału w całości godzin – także mamy do czynienia z profilem złożonym mieszanym.

W badanych ośrodkach wyróżniono wszystkie zakładane typy profili (Rysunek 12). Zdecydowanie najpopularniejszy jest profil złożony dwuelementowy⁴⁵, który występuje w 10 ośrodkach.

Rysunek 12: Profile nauczania w badanych ośrodkach akademickich; źródło: opracowanie własne

Należy zauważyć, że dwie uczelnie: UKW Bydgoszcz oraz UE Poznań dwukrotnie pojawiają się w modelu. W przypadku UKW Bydgoszcz stworzono oddzielny profil dla cyklu kształcenia: licencjat z geografii → studia magisterskie

⁴⁵ Nazwy tego profilu wiążą się z nazwami dwóch najistotniejszych bloków.

z geografii oraz licencjat z turystyki i rekreacji → studia magisterskie z geografii. W założeniu badaniami ankietowymi mieli zostać objęci studenci geografii UKW; w toku badań okazało się jednak, że żaden z respondentów z tej uczelni nie ukończył studiów pierwszego stopnia na tym kierunku. Ponieważ jednak wszyscy studiowali wcześniej na turystyce i rekreacji w tej samej placówce, przy tworzeniu modeli kształcenia postanowiono uwzględnić tę sytuację. Należy jednak zauważyć, że w końcowym efekcie otrzymane profile nie różnią się od siebie w zasadniczy sposób, zaliczają się bowiem do profilu turystyczno-geograficznego lub geograficzno-terenowego.

Drugą uczelnią, która w stworzonym modelu pojawia się dwukrotnie, jest Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu. W tym wypadku osobno określono profil kształcenia dla badanego kierunku (specjalizacja z zarządzania gospodarką turystyczną na międzynarodowych stosunkach gospodarczych, obecnie wygaszona), a osobno – dla aktualnie prowadzonego kierunku gospodarka turystyczna (nieobjętego badaniami). Uczyniono to w celu pokazania, w jakim kierunku ewoluowało kształcenie turystyczne w tym ośrodku akademickim. Jak widać, z profilu mieszanego (z bardzo dużym, dominującym udziałem bloku pobocznego „Nauki społeczne i ekonomiczne”) studia przekształcono w profil pojedynczy turystyczny. Jest to jedyny przypadek, w którym w badanym okresie w tak znaczącym stopniu zmieniono program nauczania.

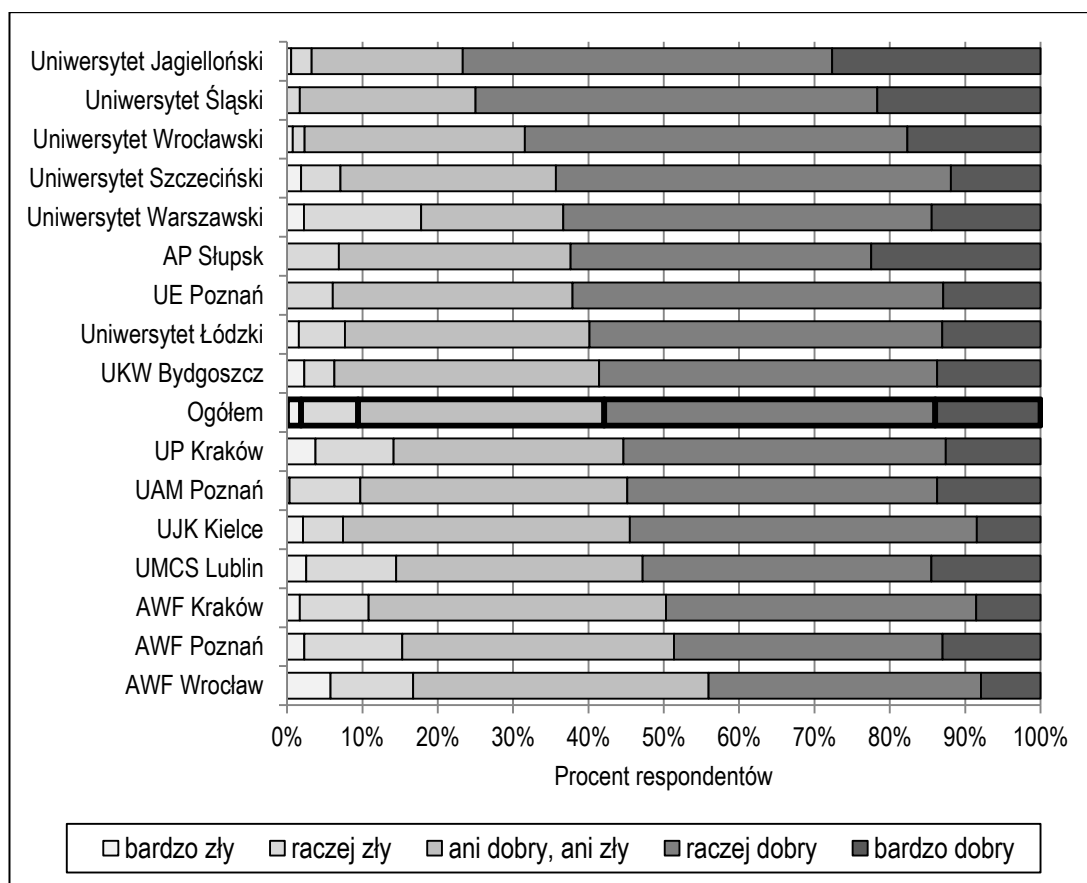
Prawie wszystkie uczelnie, na których istnieje specjalizacja z turystyki na geografii, charakteryzują się profilem geograficznym i jego pochodnymi (geograficzno-turystycznym lub geograficzno-terenowym). Jedynie Uniwersytet Jagielloński prezentuje profil mieszany. Z kolei uczelnie prowadzące samodzielny kierunek turystyka i rekreacja wyróżniają się profilami o nacechowaniu turystycznym. Zgodnie z przyjętym podziałem najbardziej terenowy charakter mają studia na kierunku turystyka i rekreacja prowadzonym w Uniwersytecie Łódzkim (profil terenowo-turystyczny rozproszony). Znajduje to swoje potwierdzenie w analizie liczby godzin przeznaczonych w toku studiów na ćwiczenia w terenie – w uczelni tej stanowią one ponad 20,1% wszystkich zajęć (w wartościach bezwzględnych – powyżej 800 godzin).⁴⁶

⁴⁶ Por. rozdział 4.1.

2.3 Ocena wiedzy zdobytej w trakcie studiów

W toku badań respondenci zostali poproszeni o określenie, jak oceniają poziom wiedzy zdobytej przez siebie w trakcie studiów, biorąc pod uwagę 6 grup zagadnień: walory turystyczne Polski, Europy i świata (w podziale na walory przyrodnicze oraz antropogeniczne), zagospodarowanie turystyczne, pilotaż i przewodnictwo, hotelarstwo oraz rekreację.

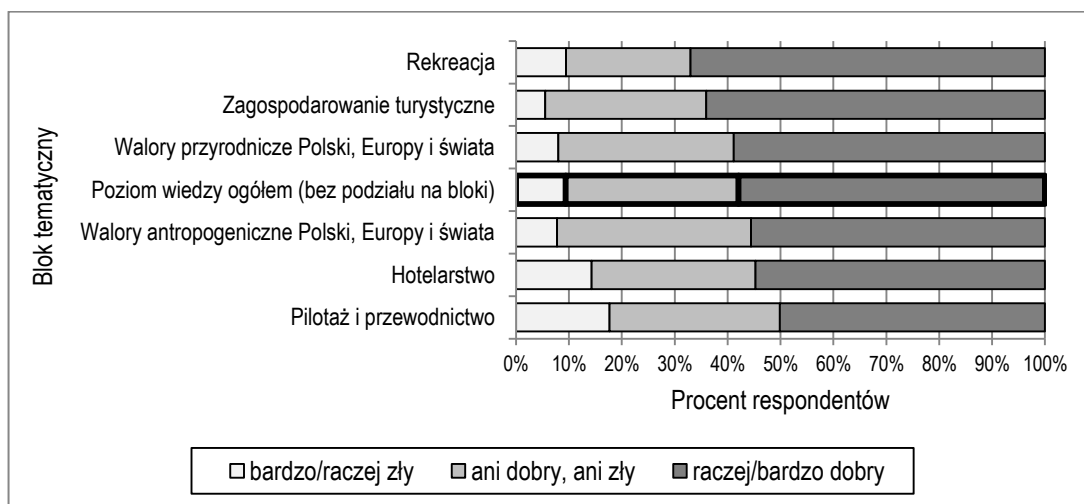
Rozpatrując wszystkie grupy łącznie, ponad 60% respondentów oceniło poziom swojej wiedzy jako dobry (43,9%) lub bardzo dobry (14,0%, Rysunek 13). Oceny te najwyższe były wśród studentów uniwersytetów oraz uniwersytetu ekonomicznego, zaś najniżej poziom swojej wiedzy ocenili respondenci studiujący w AWF-ach. Biorąc pod uwagę kierunek studiów, studenci geografii uznali poziom swojej wiedzy za wyższy niż studenci turystyki i rekreacji.

Rysunek 13: Ocena ogólnego poziomu wiedzy zdobytej w trakcie studiów w badanych uczelniach; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Biorąc pod uwagę poszczególne bloki tematyczne, respondenci najlepiej ocenili swój poziom wiedzy na temat zagadnień związanych z rekreacją, co jest interesujące ze względu na fakt, iż blok ten w większości badanych uczelni nie ma dużego znaczenia w programach nauczania (Rysunek 14). Najlepiej swoją wiedzę

z zakresu rekreacji ocenili – co nie powinno dziwić – studenci z AWF-ów. Drugi w kolejności blok, „Zagospodarowanie turystyczne”, najlepiej oceniany był przez studiujących w uniwersytecie ekonomicznym; respondenci z tej placówki najbardziej docenili także swoją wiedzę z zakresu hotelarstwa. Najślabiej badani postrzegają zdobytą na studiach wiedzę z zakresu zagadnień związanych z pilotażem oraz przewodnictwem – 17,7% respondentów ocenia jej poziom jako zły lub bardzo zły, a 32,2% – jako ani dobry, ani zły.

Rysunek 14: Ocena poziomu wiedzy zdobytej w trakcie studiów w podziale na bloki tematyczne; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Podsumowując analizę programów kształcenia należy podkreślić, że kierunki turystyczne w polskich uczelniach państwowych rozwijały się w oparciu o różne podstawy programowe (co miało związek m.in. z lokalizacją kierunku w strukturach organizacyjnych uczelni oraz uwarunkowaniami historycznymi): w uniwersytetach oraz uczelniach pedagogicznych na bazie geografii, na AWF-ach – w oparciu o przedmioty związane z rekreacją i zdrowiem, zaś w uniwersytetach ekonomicznych – o nauki ekonomiczne. W wyniku przeprowadzonej analizy programów nauczania stwierdzono, że uczelnie pedagogiczne, akademie wychowania fizycznego oraz uniwersytet ekonomiczny istotnie posiadają wskazane cechy, różnicujące profil nauczania prowadzony w tych placówkach. W przypadku uniwersytetów sytuacja nie jest jednak tak oczywista; można bowiem zauważyć, że w pewnym momencie nastąpił podział tych ośrodków na dwa profile, co związane było z prowadzonymi kierunkami studiów. Zauważalne są bowiem różnice pomiędzy tymi uczelniami, które pozostały przy kierunku geografia, realizując problematykę turystyczną w ramach specjalizacji, a tymi, które uruchomiły samodzielny kierunek

turystyka i rekreacja. W pierwszym przypadku nacisk na przedmioty geograficzne jest wyraźnie widoczny w programach nauczania, co widoczne jest także w typach profili (Rysunek 10, 12, s.52 i 55). W drugim zaś widać ciążenie w kierunku zajęć turystycznych oraz terenowych⁴⁷. Należy jednak podkreślić, że w badanych uniwersytetach kształcenie nadal prowadzone jest na wydziałach nauk o Ziemi bądź nauk geograficznych, w związku z tym treści o tym charakterze są w nich bardziej istotne niż w akademiach wychowania fizycznego, mimo prowadzenia wspólnego kierunku turystyka i rekreacja.

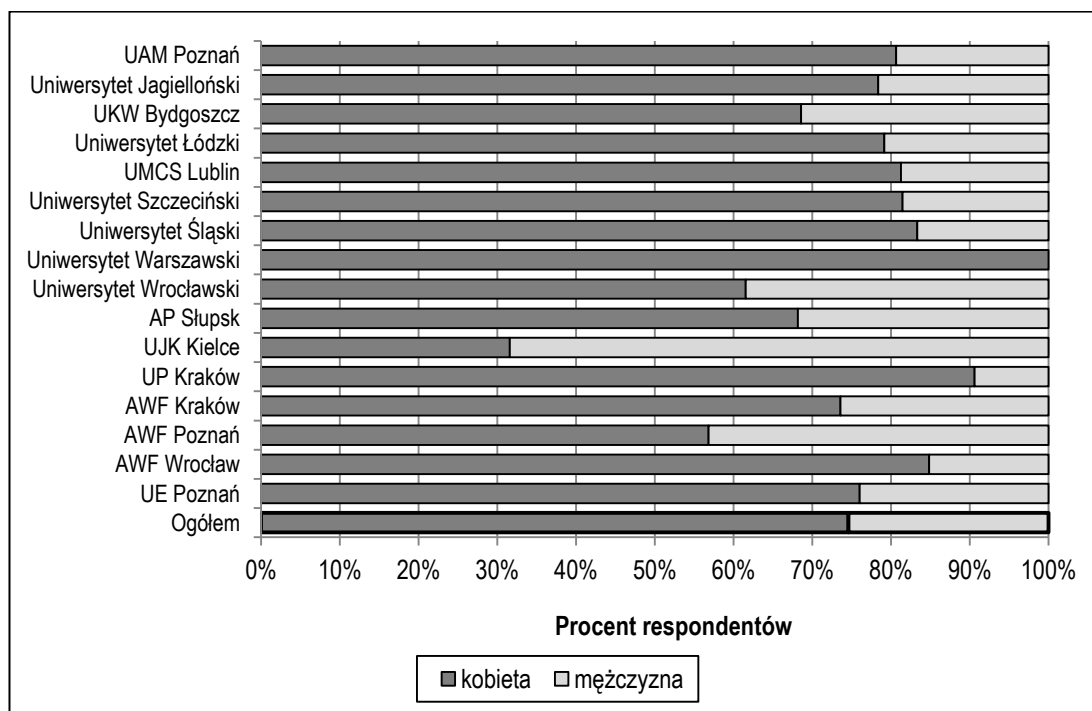
⁴⁷ Wynika to z faktu, że uruchomienie kierunku studiów (w tym wypadku – turystyki i rekreacji) obliuguje uczelnię to realizacji konkretnych, określonych przepisami, treści. Tłumaczy to m.in. pojawienie się rekreacji w programach studiów prowadzonych na wydziałach nauk geograficznych.

3. Charakterystyka społeczno-demograficzna respondentów

Po zebraniu oraz weryfikacji poprawności wypełnienia kwestionariuszy ankiet uzyskano materiał badawczy od 480 studentów geografii, turystyki i rekreacji oraz międzynarodowych stosunków gospodarczych z wszystkich badanych ośrodków akademickich. W rozdziale zaprezentowana zostanie ich charakterystyka pod względem: wieku i płci, sytuacji rodzinnej i finansowej, aktywności zawodowej oraz miejsc pochodzenia i aktualnego zamieszkania. W ostatniej części rozdziału poruszona zostanie problematyka ciągłości kształcenia respondentów, istotna z punktu widzenia analizy wpływu programów nauczania na studiach na kształtowanie ich przestrzeni turystycznej.

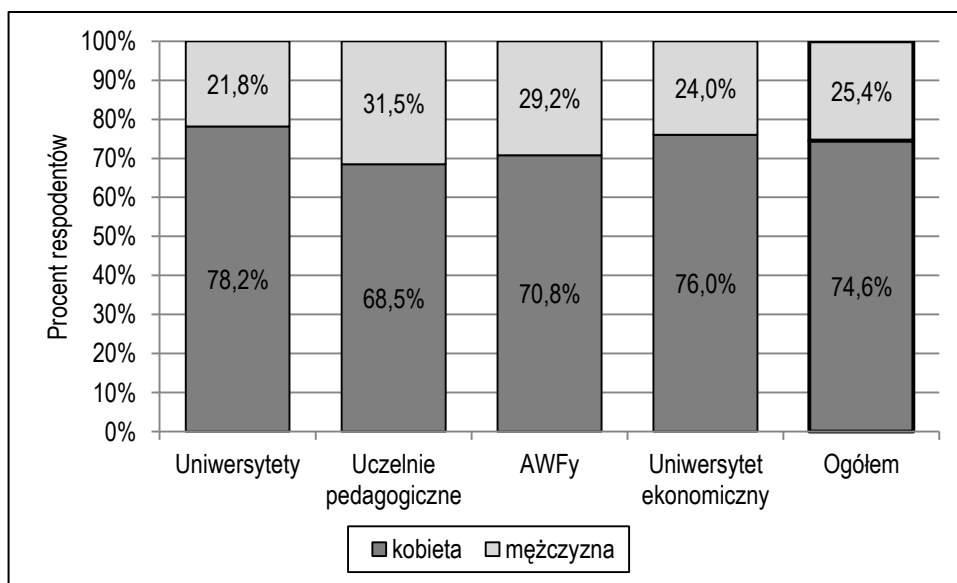
3.1 Struktura wieku i płci, sytuacja rodzinna

Pod względem wieku badana grupa była bardzo jednorodna – prawie 90% respondentów (bez względu na płeć) stanowiły osoby w wieku od 23 do 25 lat. Kolejne 6% to osoby w wieku 26 lat, zaś starsi respondenci stanowili pojedyncze przypadki. Sytuacja ta wiąże się z faktem przeprowadzenia badań wśród studentów z tego samego roku studiów – niewielkie różnice w wieku wiążą się np. z wcześniejszym rozpoczęciem nauki, nauką w technikum bądź studiowaniem jeszcze jednego kierunku studiów. Osoby starsze od ogółu studiowały przede wszystkim w trybie niestacjonarnym – były to osoby aktywne zawodowo, zaś dzięki studiom odbywającym się w systemie weekendowym mogły łączyć naukę z pracą.

Rysunek 15: Struktura płci respondentów z badanych ośrodków akademickich; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Wśród badanych zdecydowanie przeważały kobiety, których było 358. W niemal wszystkich ośrodkach stanowiły one ponad połowę respondentów; wyjątkiem był Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach (Rysunek 15). W trybie niestacjonarnym studiowało 28,2% kobiet oraz 20,5% mężczyzn. Biorąc pod uwagę strukturę płci według rodzajów uczelni, kobiety stanowiły największy odsetek studentów uniwersytetów, zaś najniższy – uczelni pedagogicznych (Rysunek 16). Ogólne proporcje i znacząca przewaga kobiet zostały jednak zachowane w przypadku wszystkich typów ośrodków.

Rysunek 16: Struktura płci według typów uczelni; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Jedynie 6,3% (najwięcej – 16,2% – na Uniwersytecie Jagiellońskim) respondentów w momencie przeprowadzenia badań było w związku małżeńskim. Odsetek ten wyższy był w przypadku kobiet (7%). Ogólnie w związkach – zarówno formalnych, jak i nieformalnych – w momencie przeprowadzenia badań przebywało 52,7% kobiet oraz 42,6% mężczyzn. Zaledwie 3% badanych (15 osób, w tym 13 kobiet) zadeklarowało, że ma dzieci. Sytuacja ta bez wątpienia wiąże się w młodym wieku badanej grupy i jej charakterystyką społeczną – wiek 23-25 lat nie jest w obecnych czasach typowym okresem zakładania rodziny.

Prawie połowa badanych mieszkała z rodzicami, dziadkami lub innymi krewnymi. Wśród osób, które wyprowadziły się z domu rodzinnego, dominował model zamieszkania ze znajomymi (23,3% ogółu) lub z partnerem/partnerką (22,3%, przy czym odpowiedź ta często współwystępowała z poprzednią). Mieszkanie z partnerem popularniejsze było wśród kobiet (23,5%) co wiąże się z faktem, iż ogólnie więcej z nich w momencie przeprowadzenia badań było w związku. Z kolei wśród mężczyzn nieco popularniejsze okazało się mieszkanie samotne – żyło tak

12,3% z nich (w porównaniu do 7,3% kobiet). To, z kim mieszkali respondenci, związane było także z faktem podejmowania przez nich aktywności zawodowej oraz dostępnymi źródłami utrzymania. Osoby pracujące w pełnym wymiarze godzin, a co za tym idzie – utrzymujące się we własnym zakresie – znacznie częściej niż pozostałe mieszkali z partnerem/partnerką lub samotnie (Tabela 10). Poza kwestiami finansowymi wpływ na ten aspekt miało miejsce studiowania – osoby mieszkające z rodziną to przede wszystkim ci studenci, którzy studiowali w mieście rodzinnym lub jego okolicach, co ma uzasadnienie organizacyjne.

Tabela 10: Źródło utrzymania a osoby, z którymi mieszkali respondenci

		Źródło utrzymania [%]		
		Całkowicie krewni/partner (n=94)	Całkowicie sam (n=104)	Częściowo krewni/partner, częściowo sam (n=287)
Z kim mieszka	Partner/partnerka	11,7	39,4	18,8
	Rodzice/dziadkowie/inni krewni	55,3	25,0	51,6
	Sam	5,3	16,3	6,6
	Znajomi	27,7	19,2	23,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Biorąc pod uwagę rodzaj miejscowości, w których mieszkali respondenci, im większy ośrodek, tym mniejszy był odsetek osób mieszkających z rodziną – od 78,3% w przypadku wsi do 35,7% w miastach powyżej 100 tysięcy mieszkańców; jednocześnie gwałtownie wzrastał udział studentów mieszkających ze znajomymi – od 5% do 31,7% (Tabela 11).

Tabela 11: Miejsce zamieszkania a osoby, z którymi mieszkali respondenci

		Z kim mieszka [%]			
		Partner/partnerka	Rodzice/dziadkowie/inni krewni	Sam	Znajomi
Rodzaj miejscowości zamieszkania	Wieś (n=60)	16,7	78,3	0,0	5,0
	Miasto do 25 tys. mieszkańców (n=44)	22,7	72,7	0,0	4,5
	Miasto od 25 do 50 tys. mieszkańców (n=28)	32,1	57,1	0,0	10,7
	Miasto od 50 do 100 tys. mieszkańców (n=32)	37,5	50,0	6,3	6,3
	Miasto > 100 tys. mieszkańców (n=322)	20,5	35,7	12,1	31,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

3.2. Sytuacja materialna, aktywność zawodowa

Pytanie dotyczące sytuacji finansowej respondentów miało charakter samooceny. Swoją sytuację materialną studenci oceniali jako raczej dobrą (50,6% osób) lub jako ani dobrą, ani złą (36,2%). Należy jednocześnie zauważyć, że więcej

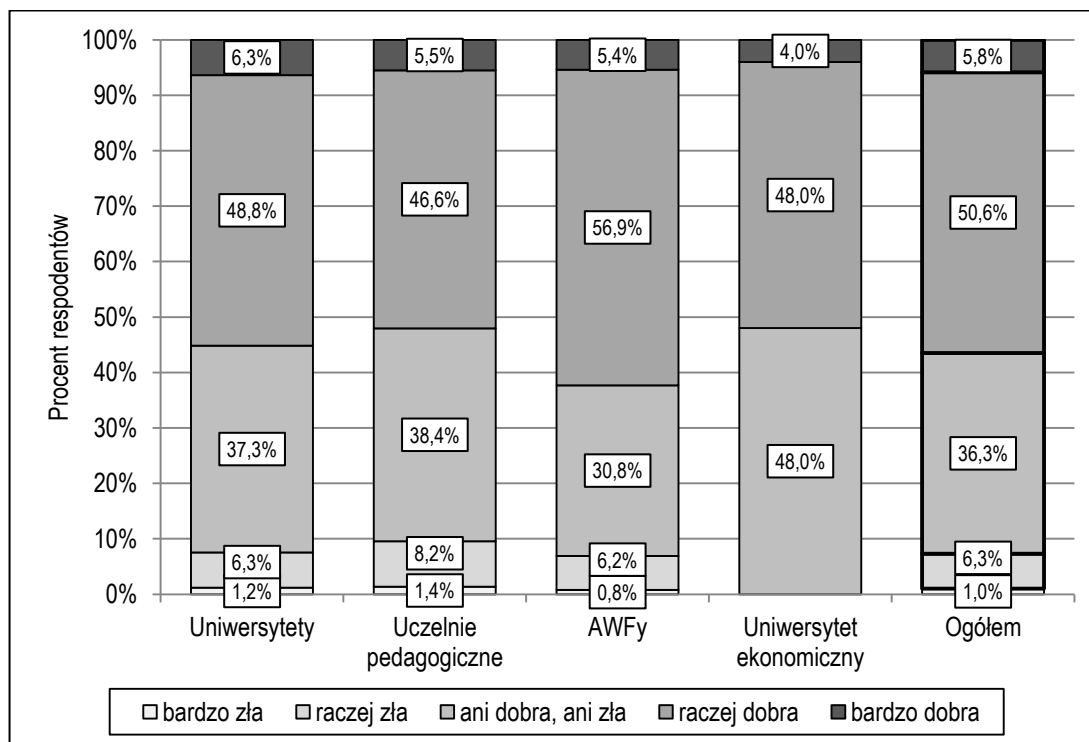
respondentów (nieco ponad 7% w stosunku do 5,8%) uznało swoją sytuację jako raczej lub bardzo złą niż jako bardzo dobrą. Najlepiej postrzegały ją osoby pracujące na pełen etat – 67,2% jako raczej lub bardzo dobrą (Tabela 12).

Tabela 12: Praca zawodowa respondentów a ich sytuacja materialna

		Sytuacja materialna [%]				
		Bardzo zła	Raczej zła	Ani dobra, ani zła	Raczej dobra	Bardzo dobra
Czy pracuje:	Nie (n=184)	1,6	7,1	38,0	50,0	3,3
	Tak, w niepełnym wymiarze godzin (n=176)	1,1	6,8	39,8	47,2	5,1
	Tak, w pełnym wymiarze godzin (n=116)	0,0	4,3	28,4	56,0	11,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Biorąc pod uwagę zróżnicowanie poziomu zamożności według typów uczelni, najlepszą sytuację deklarowali studenci AWF-ów – łącznie 62,3% z nich określiło ją jako raczej lub bardzo dobrą. W ich przypadku niższy był także niż wśród studentów uniwersytetów i uczelni pedagogicznych odsetek osób z najgorszą sytuacją. Najgorzej w tym zestawieniu wypadli słuchacze uczelni pedagogicznych – 52,1% z nich określiło ją jako raczej lub bardzo dobrą a jednocześnie 9,6% – jako raczej lub bardzo złą (Rysunek 17). Należy jednak zauważyć, że różnice pomiędzy typami uczelni, jak również między poszczególnymi ośrodkami były ogólnie niewielkie.

Rysunek 17: Sytuacja materialna studentów wg typów uczelni; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Także tryb studiów w istotny sposób nie różnicował sytuacji materialnej badanych – studenci stacjonarni nieco częściej niż niestacjonarni deklarowali średnią (ani dobrą, ani złą) sytuację materialną, ale różnice w poszczególnych odpowiedziach nie były duże (Tabela 13). Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku płci – mężczyźni nieco częściej deklarowali bardzo dobrą sytuację (10,7% w porównaniu do 4,2% u kobiet), ale w przypadku pozostałych grup odpowiedzi zróżnicowanie było niewielkie; złą albo bardzo złą sytuację miało 7% kobiet i 8,2% mężczyzn, zaś dobrą lub bardzo dobrą – 55,9% kobiet i 58,2% mężczyzn.

Tabela 13: Tryb studiów a sytuacja materialna respondentów

		Sytuacja materialna [%]				
		Bardzo zła	Raczej zła	Ani dobra, ani zła	Raczej dobra	Bardzo dobra
Tryb studiów	Stacjonarne (n=354)	1,1	5,4	37,9	50,6	5,1
	Niestacjonarne (n=126)	0,8	8,7	31,7	50,8	7,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Sytuacja materialna respondentów związana była także z typem miejscowości, z której pochodzą – im większa miejscowość pochodzenia, tym wyższy odsetek osób z dobrą oraz bardzo dobrą sytuacją materialną – począwszy od 49,5% w przypadku osób pochodzących ze wsi, do 62,9% u respondentów z miast powyżej 100 tysięcy mieszkańców.

Interesujące zjawisko zauważono w przypadku zależności między miejscem aktualnego zamieszkania a sytuacją materialną. Ogólnie lepiej oceniały ją osoby mieszkające w miastach, jednakże im mniejsze miasto, tym oceny były wyższe. Sytuację tę można tłumaczyć dwoma czynnikami. Po pierwsze, koszty utrzymania w dużych miastach są wyższe, a jednocześnie był w nich duży odsetek respondentów przyjezdnych. Z drugiej zaś strony osoby mieszkające w mniejszych miastach częściej mieszkaly z rodzicami, co stanowiło mniejsze obciążenie dla ich budżetów.

W trakcie studiów sytuacja materialna prawie połowy osób nie uległa zmianie, zaś w przypadku 41,1% studentów poprawiła się (Tabela 14). Korzystna zmiana wiązała się z faktem podejmowania pracy zawodowej – wśród respondentów, których sytuacja poprawiła się, ponad $\frac{3}{4}$ w momencie przeprowadzenia badań pracowało zawodowo, z czego prawie połowa – w pełnym wymiarze godzin. Z tego powodu większej poprawie uległa sytuacja studentów niestacjonarnych, w wyższym

stopniu aktywnych zawodowo – u 14,4% z nich zdecydowanie się poprawiła (wśród badanych ze studiów stacjonarnych – u 7,1%).

Tabela 14: Zmiana sytuacji materialnej studentów od czasu rozpoczęcia studiów

Zmiana sytuacji materialnej	Procent respondentów (n=477) [%]
Zdecydowanie się pogorszyła	2,1
Raczej się pogorszyła	11,1
Nie zmieniła się	45,7
Raczej się poprawiła	32,1
Zdecydowanie się poprawiła	9,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Wśród osób, których sytuacja się pogorszyła, u 34,9% osiągnęła ona poziom raczej lub bardzo zły, zaś u połowy (50,8%) – ani dobry, ani zły. Z kolei respondenci, którzy zadeklarowali poprawę sytuacji materialnej, określali ją przede wszystkim jako raczej dobrą (61,7%) w mniejszym stopniu – ani dobrą, ani złą (29,1%). W momencie przeprowadzenia badań 58,3% ankietowanych częściowo utrzymywało się samodzielnie, a częściowo korzystało z pomocy krewnych bądź partnera. Ponad 1/5 badanych (21,5%, przede wszystkim studenci niestacjonarni) całkowicie utrzymywała się sama, zaś na pełnym utrzymaniu rodziny lub partnera było 19,6% osób. Źródła utrzymania były silnie zróżnicowane w zależności od trybu kształcenia – studenci niestacjonarni w dużo większym stopniu niż stacjonarni byli pod tym względem samodzielni (Tabela 15). Osoby pochodzące ze wsi częściej (63,9%) niż respondenci pochodzący z miast (57,3%) utrzymywały się częściowo samodzielnie, a częściowo – dzięki wsparciu rodziny; rzadziej zaś korzystały wyłącznie z finansowania przez rodzinę lub partnera (16,5% w stosunku do 20,7%).

Tabela 15: Tryb studiów a źródła utrzymania respondentów

		Źródło utrzymania [%]		
		Całkowicie krewni/partner	Całkowicie sam	Częściowo krewni/partner, częściowo sam
Tryb studiów	Niestacjonarne (n=125)	8,0	41,6	50,4
	Stacjonarne (n=352)	23,9	14,5	61,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Kwestia głównego źródła utrzymania i różnice między studentami obu trybów ściśle wiążą się z faktem podejmowania pracy zawodowej (Tabela 16). Łącznie 61,2% respondentów w momencie przeprowadzania badań pracowało zawodowo (24,3% – w pełnym wymiarze godzin). Pracę podejmowali przede wszystkim studenci niestacjonarni – 60% z nich pracowało w pełnym wymiarze

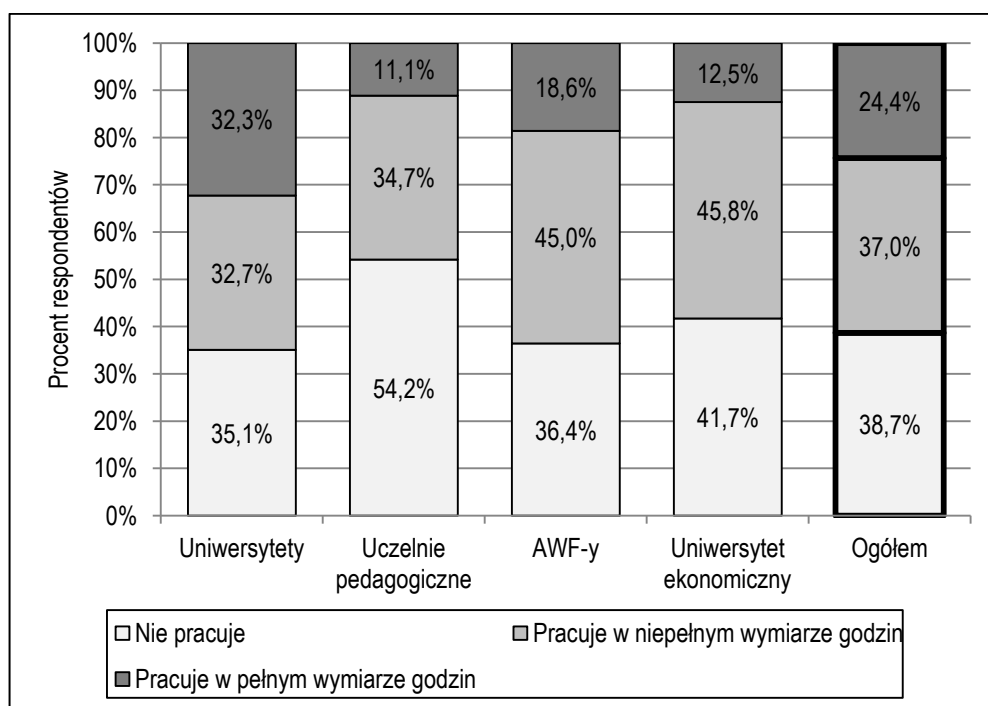
godzin, zaś kolejne 23,2% – na część etatu. W przypadku studentów stacjonarnych nie pracowała prawie połowa (46,4%), zaś na cały etat – jedynie 11,7%. Sytuacja taka wynikała z możliwości czasowych respondentów – osoby studiujące w trybie niestacjonarnym są ogólnie dużo bardziej dyspozycyjne niż studenci stacjonarni. Co więcej, tego typu studia często są podejmowane przez ludzi już aktywnych zawodowo, w celu zwiększenia lub zmiany profilu kwalifikacji zawodowych. Płeć w niewielkim stopniu różnicowała podejmowanie pracy – pracowało 60% kobiet oraz 65,3% mężczyzn.

Tabela 16: Źródło utrzymania a podejmowanie pracy zawodowej przez respondentów

		Czy respondent pracował w momencie przeprowadzenia badań [%]		
		Nie	Tak, w niepełnym wymiarze godzin	Tak, w pełnym wymiarze godzin
Główne źródło utrzymania	Całkowicie krewni/partner (n=94)	92,6	7,4	0,0
	Całkowicie sam (n=103)	11,7	24,3	64,1
	Częściowo krewni/ partner, częściowo sam (n=279)	30,5	51,6	17,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Biorąc pod uwagę typ uczelni, najmniej aktywni zawodowo okazali się studenci uczelni pedagogicznych – aż 54,2% z nich w momencie przeprowadzenia badań nie pracowało. Z kolei w przypadku uniwersytetów pracowało prawie 65% badanych, w tym 32,3% – na cały etat (Rysunek 18).

Rysunek 18: Aktywność zawodowa studentów poszczególnych typów uczelni; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

3.3. Miejsca pochodzenia i aktualnego zamieszkania

Badane kierunki studiów miały zasięg przede wszystkim o charakterze regionalnym – większość studentów (72,2%) pochodziła z województwa, w którym znajduje się ich uczelnia lub z województw ościennych (Rysunek 19 s.69, Tabela 17). Jedynie pojedyncze osoby przyjechały na studia z odleglejszych części Polski lub z zagranicy (po 1 osobie z Mołdawii, Rosji oraz Ukrainy)⁴⁸.

Tabela 17: Pochodzenie respondentów z poszczególnych uczelni

Uczelnia	Liczba respondentów	Odsetek osób pochodzących z województwa studiowania [%]	Odsetek osób pochodzących z miasta studiowania [%]
UAM Poznań	31	54,8	19,4
Uniwersytet Jagielloński	37	75,7	32,4
UKW Bydgoszcz	35	80,0	25,7
Uniwersytet Łódzki	72	87,5	36,1
UMCS Lublin	16	75,0	31,3
Uniwersytet Szczeciński	27	85,2	33,3
Uniwersytet Śląski	12	83,3	25,0
Uniwersytet Warszawski	9	55,6	55,6
Uniwersytet Wrocławski	13	53,8	15,4
AP Słupsk	22	77,3	31,8
UJK Kielce	19	73,7	15,8
UP Kraków	32	62,5	21,9
AWF Kraków	53	71,7	35,8
AWF Poznań	44	84,1	25,0
AWF Wrocław	33	33,3	15,2
UE Poznań	25	44,0	8,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Respondenci pochodzili z 252 różnych miejscowości, najwięcej osób z: Krakowa (39 osób), Łodzi (28), Poznania (20), Bydgoszczy oraz Szczecina (po 10). W skali województw najwięcej osób pochodziło z województwa małopolskiego (18,4%), następnie – wielkopolskiego (16,9%) oraz łódzkiego (15%). Wśród badanych nie było ani jednej osoby z województwa warmińsko-mazurskiego oraz podlaskiego. Taka struktura pochodzenia jest efektem nierównej liczby respondentów z poszczególnych ośrodków oraz zróżnicowanej liczby uczelni poddanych badaniom w poszczególnych miastach. Regionalny zasięg uczelni przejawiał się także w odsetku osób pochodzących z miasta studiowania (Tabela 17). Prawie $\frac{3}{4}$ respondentów (73,5% kobiet i 70,5% mężczyzn) pochodziło z innych miejscowości niż ta, w której studiowali. Odsetek osób, które studiowały w mieście

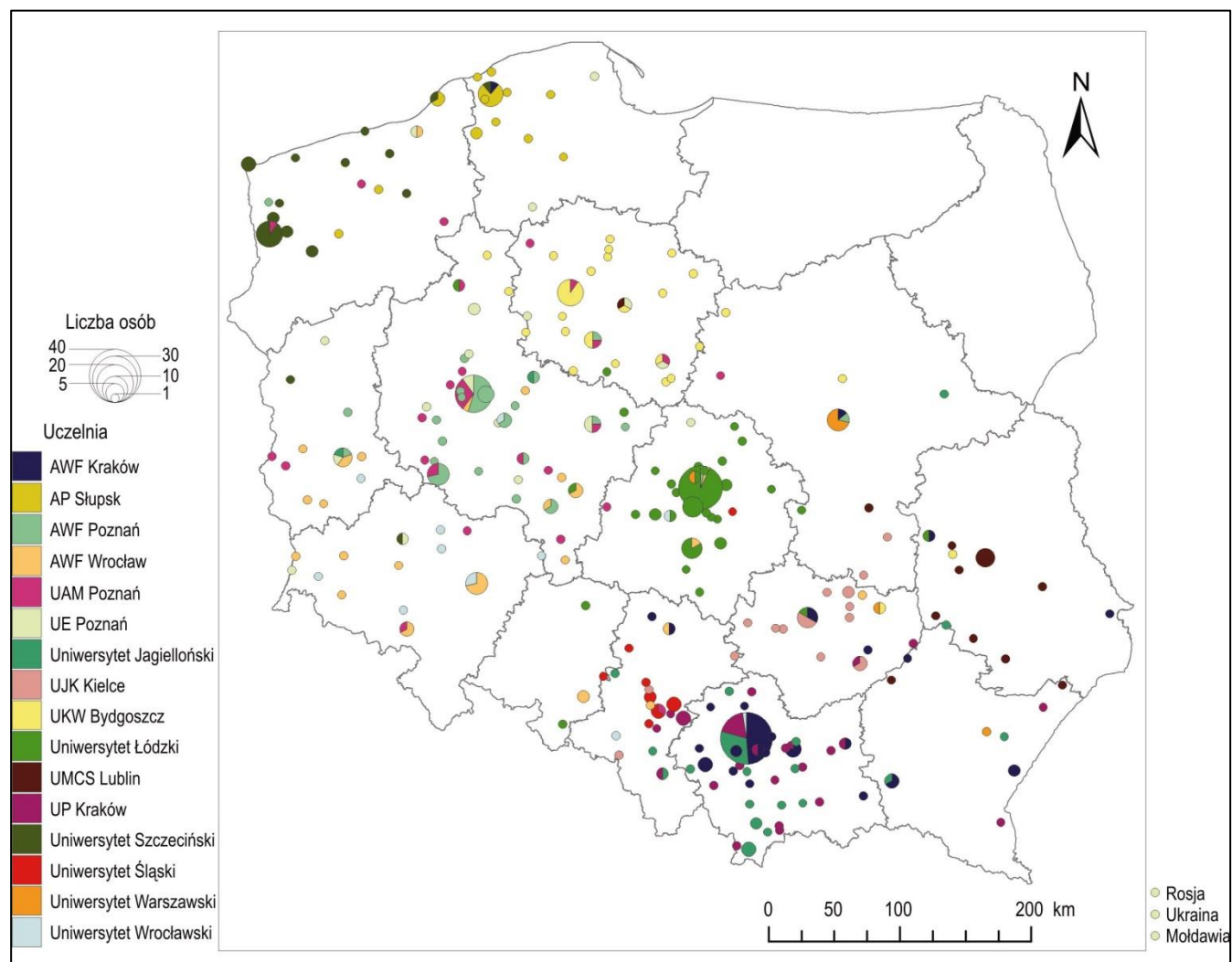
⁴⁸ Wszyscy respondenci pochodzący spoza Polski studiowali w Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu.

rodzinnym, był nieco wyższy w przypadku studentów stacjonarnych (28,8% w porównaniu do 23% studentów niestacjonarnych).

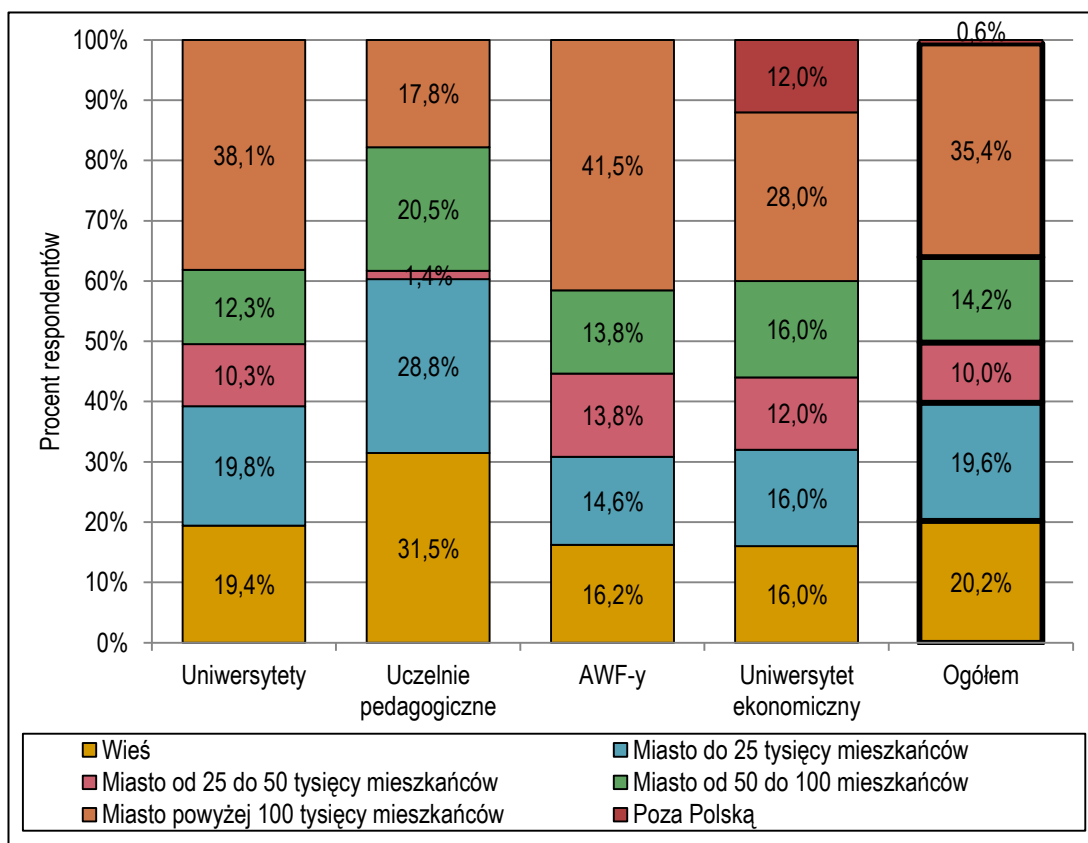
Biorąc pod uwagę poszczególne ośrodki, wyróżniono uczelnie o zasięgu (Rysunek 19, s.69):

1. Lokalnym (ponad 80% studentów pochodziło z województwa, w którym studiowali, zaś ponad 33% – z miasta studiowania): Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Szczeciński.
2. Regionalnym (ponad 60% studentów pochodziło z województwa studiowania, zaś z miasta, w który znajduje się uczelnia – poniżej 33%): AWF Poznań, Uniwersytet Śląski, UKW Bydgoszcz, AP Słupsk, Uniwersytet Jagielloński, UMCS Lublin, UJK Kielce, UP Kraków.
3. Ponadregionalnym (z województwa studiowania pochodziło mniej niż 60% respondentów): Uniwersytet Warszawski, UAM Poznań, Uniwersytet Wrocławski, UE Poznań (niecała połowa badanych z województwa wielkopolskiego; była to także jedyna uczelnia, w której badaniami objęto osoby pochodzące spoza Polski), AWF Wrocław (jedynie nieco ponad 30% badanych z województwa dolnośląskiego).

Największa grupa respondentów – nieco ponad 1/3 ogółu – pochodziła z miast powyżej 100 tysięcy mieszkańców (Rysunek 20, s.70). Rozpatrując tę kwestię pod kątem typu uczelni należy zauważyć, iż badane uczelnie pedagogiczne miały najwyższy odsetek studentów pochodzących ze wsi lub z małych miast a jednocześnie – najniższy udział osób z największych miast. Dostyć wysoki w przypadku tych ośrodków udział osób z miejscowości od 50 do 100 tysięcy mieszkańców wynika przede wszystkim z faktu, iż jedna z uczelni – Akademia Pomorska – jest zlokalizowana w mieście tej wielkości, co zawyża wyniki dla całej grupy. Najwyższy odsetek respondentów pochodzących z miast powyżej 100 tysięcy mieszkańców wystąpił w przypadku Akademii Wychowania Fizycznego. Analizując poszczególne uczelnie, największy udział studentów pochodzących ze wsi miały: Akademia Pomorska w Słupsku (40,9%), UMCS w Lublinie (37,5%) oraz UP w Krakowie (31,3%) zaś najniższy – AWF w Krakowie (13,2%), Uniwersytet Szczeciński i Uniwersytet Warszawski (po 11,1%). Z kolei z największych miast pochodziły duże grupy studentów: AWF we Wrocławiu (48,5%), Uniwersytetu Warszawskiego (55,5%) oraz Uniwersytetu Śląskiego (58,3%) i najmniejsze: UJK w Kielcach (15,8%) i AP w Słupsku (0% respondentów).

Rysunek 19: Miejsca pochodzenia respondentów; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Rysunek 20: Typ uczelni a miejsce pochodzenia respondentów; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Miejsce pochodzenia nie było istotnie zróżnicowane w zależności od płci badanych oraz trybu studiów. Nieco więcej było osób pochodzących ze wsi wśród kobiet i studentów niestacjonarnych, zaś z największych miast wśród mężczyzn i studentów stacjonarnych, jednakże różnice te nie były znaczące – dużo większe znaczenie miał typ uczelni.

W toku badań respondenci zostali zapytani także o to, jakie były powody wyboru miejsca odbywania studiów II-go stopnia. Zdecydowanie najważniejszym czynnikiem, deklarowanym przez prawie 70% badanych, była bliskość miejsca pochodzenia, co wyjaśnia regionalny zasięg większości badanych uczelni. Nieco ponad 1/3 respondentów stwierdziła, że wybrała miejsce studiowania ze względu na fakt, iż podoba się im miasto, w którym zlokalizowana jest ich uczelnia. Stosunkowo istotne okazały się także: prestiż uczelni, koszty utrzymania, ciekawe specjalizacje oraz wysoki poziom nauczania (Tabela 18).

Tabela 18: Powody wyboru miejsca studiowania deklarowane przez respondentów *

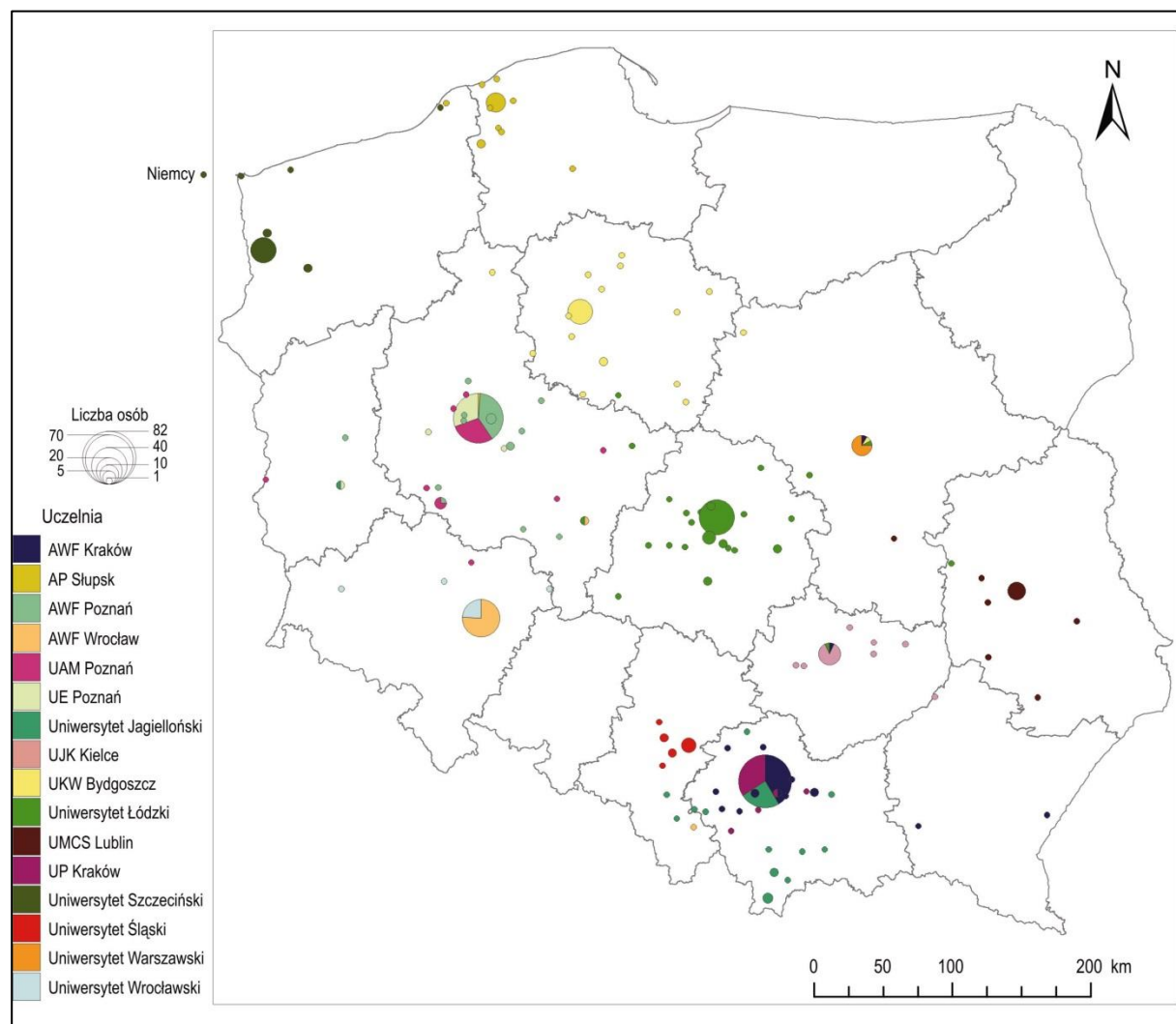
Uczelnia	Powód [% respondentów]									
	Respondent tylko tu się dostał	Wysoki poziom nauczania	Ciekawe specjalizacje	Bliskość miejsca pochodzenia	Koszty utrzymania	Prestiż uczelni	Respondentowi podoba się miasto studiowania	Namowa rodziny/znajomych	Przypadek	Inny powód
UAM Poznań	6,7	43,3	10,0	50,0	3,3	63,3	33,3	16,7	10,0	6,7
Uniwersytet Jagielloński	5,4	43,2	16,2	56,8	5,4	51,4	37,8	10,8	8,1	2,7
UKW Bydgoszcz	17,1	5,7	17,1	80,0	42,9	5,7	14,3	28,6	8,6	8,6
Uniwersytet Łódzki	2,8	12,5	6,9	84,7	25,0	25,0	5,6	8,3	1,4	8,3
UMCS Lublin	12,5	18,8	12,5	81,3	31,3	37,5	18,8	12,5	12,5	6,3
Uniwersytet Szczeciński	11,5	0,0	26,9	69,2	23,1	0,0	7,7	3,8	11,5	0,0
Uniwersytet Śląski	8,3	8,3	75,0	66,7	16,7	33,3	0,0	8,3	8,3	16,7
Uniwersytet Warszawski	0,0	55,6	22,2	33,3	22,2	66,7	44,4	11,1	0,0	0,0
Uniwersytet Wrocławski	8,3	16,7	25,0	66,7	16,7	33,3	66,7	0,0	8,3	0,0
AP Słupsk	9,1	4,5	36,4	77,3	59,1	4,5	22,7	13,6	4,5	4,5
UJK Kielce	15,8	5,3	15,8	78,9	57,9	10,5	36,8	21,1	10,5	5,3
UP Kraków	3,2	25,8	16,1	67,7	3,2	19,4	80,6	9,7	0,0	6,5
AWF Kraków	7,5	26,4	15,1	69,8	11,3	17,0	50,9	11,3	3,8	3,8
AWF Poznań	9,1	18,2	22,7	84,1	27,3	15,9	47,7	15,9	6,8	9,1
AWF Wrocław	3,2	3,2	25,8	38,7	3,2	19,4	61,3	12,9	9,7	25,8
UE Poznań	8,0	60,0	64,0	52,0	28,0	76,0	60,0	12,0	4,0	4,0
Ogółem	7,6	20,9	21,3	69,0	21,9	27,0	35,7	12,7	6,1	7,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

* pytanie wielokrotnego wyboru

W momencie przeprowadzenia badań zdecydowana większość (prawie 95%) osób mieszkała w województwie studiowania (Rysunek 21). Sytuacja taka jest naturalna i ma swoje uzasadnienie finansowe i organizacyjne – ewentualne dojeżdżanie na uczelnię z innego województwa jest kosztowne i czasochłonne. Głównie ze względu na możliwości czasowe, wśród osób na co dzień mieszkających poza województwem studiowania są prawie wyłącznie studenci studiujący w trybie niestacjonarnym. Biorąc pod uwagę miejscowości, respondenci mieszkali w 138 różnych miejscach. Największymi skupiskami (ponad 10 osób) były: Kraków (82), Poznań (72), Wrocław (41), Łódź (36), Szczecin (19), Bydgoszcz (18), Kielce (14), Warszawa (12) oraz Słupsk (11). Przewaga trzech pierwszych miast wynika przede wszystkim z faktu, że badano w nich studentów aż trzech rodzajów uczelni. W miastach studiowania mieszkało 65,4% respondentów, przy czym w przypadku studentów stacjonarnych odsetek ten wyniósł 74,3%, zaś niestacjonarnych – 40,5%.

Ponad 2/3 respondentów mieszkało w miastach powyżej 100 tysięcy mieszkańców (przed wszystkim w miejscu studiowania); drugą, znacznie mniej liczną grupę (12,3%) stanowiły osoby mieszkające na wsi. Biorąc pod uwagę zmiany miejsca zamieszkania, większość (57,4%) osób mieszkała w ośrodku tej samej wielkości jak ten, z którego pochodzi. Prawie 1/4 badanych przeprowadziła się z mniejszego do większego miasta, zaś nieco ponad 10% – ze wsi do miasta. Łącznie 73,4% zmian miejsca zamieszkania według typu (porównując miejsce pochodzenia z miejscem aktualnego zamieszkania) miała miejsce w trakcie ostatnich 5 lat, czyli w trakcie studiów.

Rysunek 21: Miejsca zamieszkania respondentów w momencie przeprowadzania badań; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

3.4. Kierunki i tryb studiów

Badaniami ankietowymi objęto:

- 276 studentów turystyki i rekreacji (199 stacjonarnych, 77 niestacjonarnych),
- 179 studentów geografii (130 stacjonarnych, 49 niestacjonarnych),
- 25 studentów międzynarodowych stosunków gospodarczych (stacjonarnych).

Ogólnie dominowali studenci studiów stacjonarnych. Uczelniami, w których przeważali studenci niestacjonarni lub odsetek obu trybów był wyrównany, były: Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Jagielloński, UAM Poznań oraz UKW Bydgoszcz. Wśród osób, które ukończyły studia I-go stopnia w trybie stacjonarnym, ponad 90% kontynuowała studiowanie w tym trybie na studiach II-go stopnia (Tabela 19).

Tabela 19: Tryb studiów I-go stopnia a tryb studiów II-go stopnia

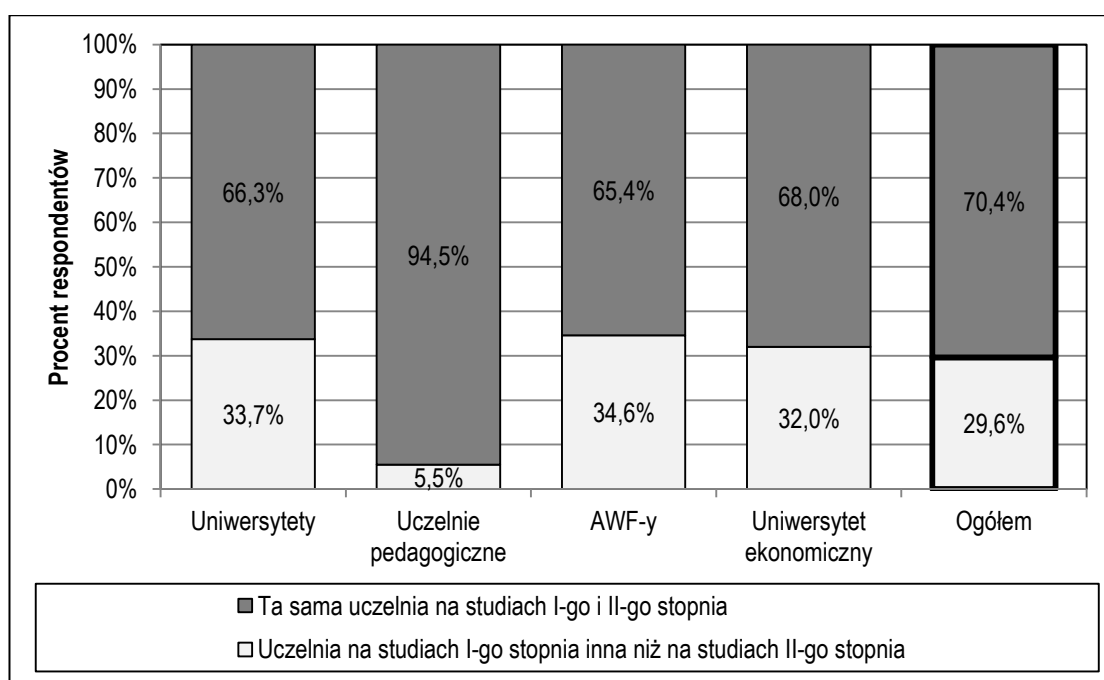
		Tryb studiów II-go stopnia [%]	
		Niestacjonarne	Stacjonarne
Tryb studiów I-go stopnia	Niestacjonarne (n=112)	80,4	19,6
	Stacjonarne (n=360)	9,2	90,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Z punktu widzenia postawionych celów pracy istotna jest kwestia ciągłości kształcenia, a dokładniej to, czy respondenci ukończyli studia licencjackie na tym samym kierunku oraz w uczelni, w której studiowali na studiach drugiego stopnia? Informacja ta będzie miała znaczenie dla analizy wpływu programu nauczania na studiach (a dokładnie – miejsc wyjazdów na ćwiczenia terenowe) na kształtowanie realnej oraz percepcyjnej przestrzeni turystycznej respondentów. Założono bowiem, że analizie poddane zostaną miejsca ćwiczeń terenowych odbytych przez studentów wyłącznie na uczelniach i kierunkach objętych badaniami. Ogólnie ciągłość kształcenia, rozpatrywaną pod kątem uczelni i kierunku, zadeklarowało 70,4% badanych, przy czym w skali poszczególnych ośrodków wartości te wahały się przeważnie od 50 aż do 100%. Należy jednak zauważyć, że w przypadku dwóch uczelni: UMCS w Lublinie oraz AWF we Wrocławiu, odsetek osób deklaruujących ciągłość kształcenia był niski bądź wręcz bardzo niski – w przypadku AWF wyniósł 27,3% zaś UMCS – jedynie 6,3%. W przypadku UMCS w Lublinie sytuacja ta wynika z faktu, iż studia I-go oraz II-go stopnia na badanym kierunku turystyka i rekreacja są prowadzone od niedawna; zdecydowana większość respondentów to osoby, które ukończyły studia licencjackie w uczelniach prywatnych i zdecydowały o uzyskaniu magisterium w uczelni państwowej. Sytuacja ta została wzięta pod

uwagę w trakcie analizy programów nauczania i ich wpływu na kształtowanie przestrzeni turystycznej respondentów (por. rozdział 4). Z kolei w przypadku UKW Bydgoszcz większość badanych ukończyła co prawda inny kierunek (turystyka i rekreacja zamiast geografii), jednakże w tej samej uczelni, w związku z czym uznano, że w ich wypadku ciągłość kształcenia została zachowana.

Większą ciągłość kształcenia deklarowały osoby, które na poziomie studiów drugiego stopnia studiowały w trybie stacjonarnym – aż 75,1% z nich (w przypadku studentów niestacjonarnych – 57,1%) studiowało w tej samej uczelni, co na studiach licencjackich. Kwestia ta zróżnicowana była także pod względem płci respondentów – aż 81,1% mężczyzn nie zmieniło uczelni; w przypadku kobiet odsetek ten był dużo niższy – 66,8%. Biorąc pod uwagę typ uczelni, zdecydowanie najwyższą ciągłość kształcenia zachowali studenci uniwersytetów pedagogicznych – aż 94,5% z nich kontynuowało w ramach studiów drugiego stopnia kierunek z licencjatu w tej samej uczelni. W przypadku pozostałych typów uczelni poziom ten był niższy, oscylował w granicach 65% respondentów (Rysunek 22).

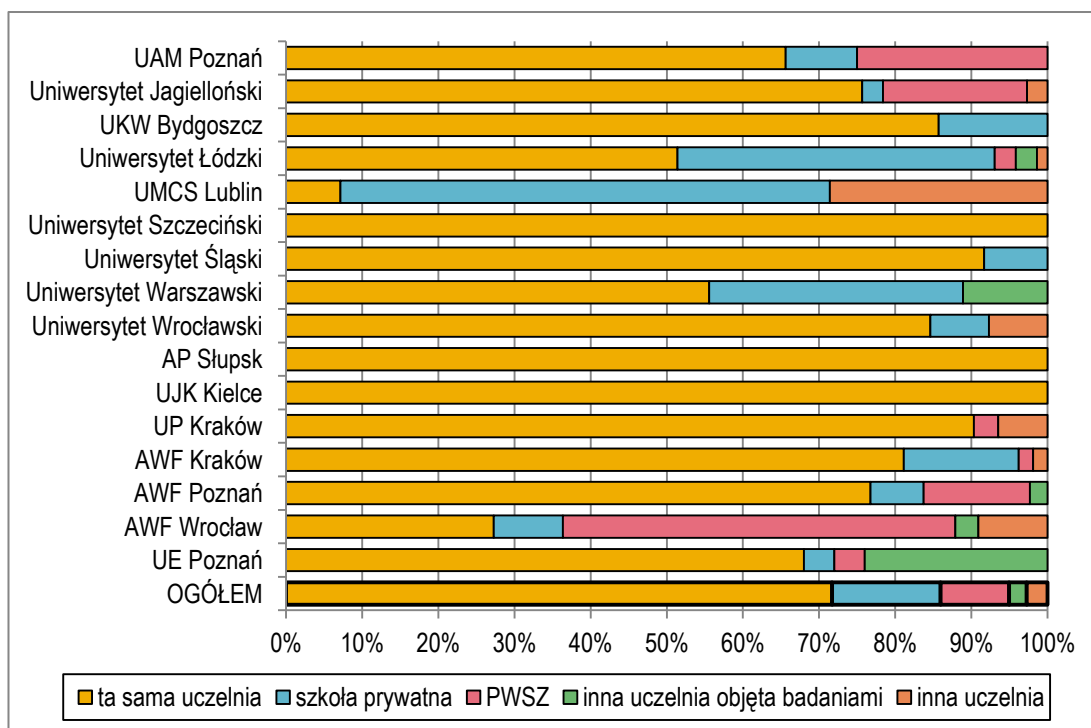

Rysunek 22: Typ uczelni a ciągłość kształcenia respondentów; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Większość osób, które ukończyły studia licencjackie na innych uczelniach niż te, na których studiowali w momencie przeprowadzenia badań, studia pierwszego stopnia odbyła na kierunkach z zakresu geografii lub turystyki. Respondenci często kończyli ten sam kierunek, który wybrali na studiach drugiego stopnia, jednak w innej uczelni. Jedynie kilku badanych studia pierwszego stopnia ukończyło na

zupełnie odmiennym kierunku, np. filologii polskiej, europeistyce, filologii słowiańskiej.

Zmiany uczelni polegały głównie na przejściu po studiach licencjackich z uczelni prywatnej bądź państwowej wyższej szkoły zawodowej na uczelnię państwową. Sytuacje, w których respondent ukończył jedną z badanych uczelni, a następnie rozpoczął studia w innej, występowały jednostkowo (Rysunek 23). Wyjątkiem był Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, w którym ¼ badanych ukończyła wcześniej inną uczelnię objętą badaniami (głównie UAM).

Rysunek 23: Uczelnie, w których respondenci ukończyli studia I-go stopnia; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Podsumowując przedstawioną charakterystykę społeczno-demograficzną respondentów należy stwierdzić, że⁴⁹:

1. Była to grupa jednorodna pod względem wieku – prawie 90% badanych stanowiły osoby w wieku 23-25 lat.
2. W większości ośrodków zdecydowanie przeważały kobiety, stanowiąc ogółem $\frac{3}{4}$ badanych; wyjątek stanowił jedynie Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach (znaczną przewagę mężczyzn).
3. Większość studentów w momencie przeprowadzenia badań była wolna lub przebywała w związku nieformalnym; jedynie 3% badanych miało dzieci.

⁴⁹ Wybrane dane liczbowe dotyczące charakterystyki społeczno-demograficznej respondentów zostały przedstawione w Załączniku 4.

4. Badani mieszkali najczęściej z rodziną, w mniejszym stopniu ze znajomymi bądź partnerem. Było to uzależnione m.in. od źródła utrzymania respondentów oraz ich aktywności zawodowej.
5. Sytuacja materialna respondentów była raczej dobra (50,6% osób) lub ani dobra, ani zła (36,2%). Najgorszą sytuację deklarowali studenci uniwersytetów pedagogicznych, zaś najlepszą – AWF-ów, jednak różnice te nie były bardzo duże. Także biorąc pod uwagę płeć badanych oraz tryb studiów zróżnicowanie sytuacji materialnej było niewielkie.
6. W trakcie studiów poprawie uległa sytuacja materialna 41,1% respondentów; korzystne zmiany wiązały się z podejmowaniem pracy zawodowej.
7. Prawie 60% badanych utrzymywało się częściowo samodzielnie, a częściowo dzięki pomocy rodziny; samodzielna pod względem finansowym była nieco ponad 1/5 respondentów.
8. W momencie przeprowadzenia badań pracowało 61,2% respondentów; przede wszystkim studentów niestacjonarnych. Najmniej aktywni zawodowo okazali się studenci uczelni pedagogicznych.
9. Badane kierunki miały najczęściej zasięg regionalny – prawie $\frac{3}{4}$ ankietowanych studiowało w województwie swojego pochodzenia. Najwięcej osób pochodziło z województw: małopolskiego (18,4%), wielkopolskiego (16,9%) oraz łódzkiego (15%), a w skali miejscowości z: Krakowa (39 osób), Łodzi (28), Poznania (20), Bydgoszczy oraz Szczecina (po 10). Biorąc pod uwagę miejsca pochodzenia studentów, lokalny zasięg miały Uniwersytet Łódzki oraz Szczeciński, regionalny: AWF Poznań, Uniwersytet Śląski, UKW Bydgoszcz, AP Słupsk, Uniwersytet Jagielloński, UMCS Lublin, UJK Kielce, UP Kraków, zaś ponadregionalny: Uniwersytet Warszawski, UAM Poznań, Uniwersytet Wrocławski, UE Poznań, AWF Wrocław.
10. Ponad 1/3 respondentów pochodziła z dużych miast (powyżej 100 tys. mieszkańców), najwięcej w przypadku AWF-ów. Najwyższym odsetkiem studentów pochodzących ze wsi lub małych miast charakteryzowały się uczelnie pedagogiczne. Miejsca pochodzenia nie były silnie zróżnicowane w zależności od płci i trybu studiów.
11. Biorąc pod uwagę zmiany miejsca zamieszkania, większość respondentów mieszkała w ośrodku tej samej wielkości jak ten, z którego pochodzili; prawie $\frac{1}{4}$ osób przeprowadziła się z mniejszego do większego miasta, a nieco ponad 10% – ze wsi do miasta.

12. Wśród badanych przeważali studenci stacjonarni. Biorąc pod uwagę osoby, które ukończyły studia licencjackie w trybie stacjonarnym, 90,8% kontynuowało ten tryb na studiach drugiego stopnia. W przypadku studentów niestacjonarnych odsetek ten wyniósł 80,4%.
13. Ciągłość kształcenia (ta sama uczelnia i kierunek na studiach obu stopni) zadeklarowało 70,4% badanych, głównie studentów stacjonarnych (75,1%). Biorąc pod uwagę typ uczelni, zdecydowanie największą stabilność wykazali studenci uczelni pedagogicznych – 94,5%.

Przeprowadzona analiza charakterystyki społeczno-demograficznej respondentów potwierdziła przyjęte we wstępie pracy założenie, że czynnikami różnicującymi badaną grupę studentów jest przede wszystkim miejsce pochodzenia oraz aktualnego zamieszkania (rozumiane zarówno w kontekście wielkości miejscowości pochodzenia, jak i jej lokalizacji geograficznej), jak również miejsce studiowania (typ oraz lokalizacja uczelni). Elementem różnicującym respondentów była także sytuacja materialna i związany z nią fakt podejmowania aktywności zawodowej.

Dla realizacji przyjętych celów pracy istotne jest odniesienie wymienionych czynników do badanych elementów przestrzeni turystycznej respondentów (o charakterze realnym oraz percepcyjnym). Szczególnie ważne z punktu widzenia przyjętych hipotez będzie określenie roli miejsca pochodzenia oraz studiowania w kształtowaniu tej przestrzeni. W tym celu w kolejnych rozdziałach pracy zanalizowane zostaną zależności między:

- wskaźnikami aktywności turystycznej respondentów a: płcią, trybem studiów, miejscem pochodzenia, typem uczelni, uczelnią, sytuacją materialną, źródłem utrzymania i pracą zawodową;
- cechami wyjazdów turystycznych (motywami, zadowoleniem, długością, sezonowością, organizatorami, osobami towarzyszącymi, środkami transportu, zakwaterowaniem, uprawianymi formami turystyki) a: płcią, sytuacją materialną, trybem studiów, typem uczelni, źródłem utrzymania, miejscem pochodzenia, miejscem studiowania, kierunkiem studiów;
- przestrzenią turystyczną respondentów (o charakterze realnym oraz percepcyjnym) a: płcią, miejscem pochodzenia i studiowania, sytuacją materialną, źródłem utrzymania i aktywnością zawodową oraz trybem studiów.

4. Przestrzeń wyjazdów terenowych na studiach

Zgodnie z przyjętymi we wstępie założeniami, przestrzeń turystyczna badanej grupy studentów rozpatrywana będzie na trzech wzajemnie się uzupełniających płaszczyznach. Pierwszą z nich jest przestrzeń o charakterze realnym, rozumiana jako miejsca wyjazdów badanych. Są to z jednej strony wyjazdy na ćwiczenia terenowe odbywające się w trakcie studiów, z drugiej – wyjazdy turystyczne respondentów niezwiązane ze studiami.

Zajęcia w terenie zostały uznane za jeden z głównych bloków przedmiotowych, to właśnie one stanowią bowiem specyfikę kształcenia z zakresu turystyki oraz wyróżniają analizowane kierunki od innych. Niewiele jest bowiem studiów, których słuchacze spędzają tak istotną ilość czasu w terenie, w praktyczny sposób uzupełniając informacje zdobyte w ramach zajęć audytoryjnych oraz zdobywając doświadczenie zawodowe.

W pierwszej części rozdziału przedstawiona zostanie ogólna charakterystyka zajęć terenowych prowadzonych w badanych ośrodkach. W podrozdziale 4.2 z kolei zaprezentowana zostanie analiza przestrzenna miejsc wyjazdów respondentów na ćwiczenia terenowe (zarówno krajowe, jak i zagraniczne).

4.1 Charakterystyka zajęć terenowych w badanych ośrodkach

Zajęcia w terenie można ogólnie podzielić na dwie grupy: ćwiczenia terenowe oraz praktyki zawodowe. Pierwsze mają charakter wyjazdów grupowych (całym rokiem lub w ramach specjalizacji), natomiast drugie mają bardziej indywidualną postać (zarówno co do miejsca ich odbywania, jak i – najczęściej – terminu). Dlatego też, mimo omawiania tych zajęć razem (w ujęciu godzinowym) podczas tworzenia profili kształcenia, przy analizie przestrzennego rozmieszczenia miejsc wyjazdów uwaga skoncentrowana będzie na ćwiczeniach terenowych. To one bowiem pokazują rolę twórców kierunków studiów w kształtowaniu przestrzeni poznawanej przez studentów w ramach zajęć. Co więcej, odwiedzone w ich trakcie miejscowości są „wspólne” dla wszystkich studentów danego roku bądź grupy specjalizacyjnej, w przeciwieństwie do miejsc odwiedzonych w ramach praktyk.

Średnio w toku całych studiów studenci z badanych uniwersytetów odbyli ponad 540h zajęć w terenie (w tym ok. 450h na studiach I-go stopnia), zaś pozostałych typów uczelni – średnio 345h (w tym ok. 255h na studiach I-go

stopnia)⁵⁰. Biorąc pod uwagę inne niż uniwersytety typy uczelni, najwięcej godzin na ćwiczenia terenowe i praktyki zawodowe przeznaczone było w uczelniach pedagogicznych (średnio 416h w trakcie całych studiów), w akademiach wychowania fizycznego – średnio 330h, zaś w Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu – 168h. Spis zajęć terenowych dla poszczególnych uczelni wraz z wymiarem godzinowym został przedstawiony w Załączniku 3. W przypadku ćwiczeń, których wymiar podawany był w dniach lub tygodniach, przyjęto przelicznik: 1 dzień = 6 godzin zajęć⁵¹.

Ćwiczenia terenowe mają dwojaki charakter – mogą to być zajęcia przedmiotowe lub regionalne. Głównym celem ćwiczeń przedmiotowych jest zdobycie przez studentów wiedzy na temat określonych zagadnień, np. meteorologii, hydrologii, metod badań terenowych itd. Miejsce wyjazdu determinowane jest możliwością realizacji zagadnień merytorycznych. W przypadku tego typu ćwiczeń często wykorzystywane są należące do uczelni bazy naukowe bądź baza noclegowa (np. Uniwersytetu Warszawskiego w Murzynowie, Uniwersytetu Łódzkiego w Spale). Biorąc pod uwagę badane ośrodki, tematyka zajęć powtarza się, zaś obszary ich odbywania są zróżnicowane, zależne od uczelni.

Drugim rodzajem są ćwiczenia regionalne, których celem jest kompleksowe poznanie określonego obszaru, zarówno pod względem geografii fizycznej, jak i uwarunkowań społeczno-ekonomicznych. Studenci odwiedzają zarówno bliższe, jak i dalsze otoczenie uczelni. W przypadku tego typu ćwiczeń można zauważyć większą niż przy przedmiotowych powtarzalność miejsc odwiedzanych przez studentów z różnych ośrodków. Spowodowane jest to zapewne tym, że w każdym z regionów Polski istnieją miejsca o tak dużym znaczeniu dla turystyki, że ich poznanie jest „koniecznością”. Należy podkreślić, że wymieniony podział nie ma charakteru rozłącznego. W ramach wizyty w określonym regionie realizowane są bowiem zagadnienia dotyczące np. pilotażu i przewodnictwa i na odwrót – w ramach ćwiczeń przedmiotowych studenci poznają także obszary interesujące pod względem turystycznym.

⁵⁰ W przypadku innego wymiaru godzinowego za studiach stacjonarnych i niestacjonarnych do obliczeń przyjęto wymiar dla studiów stacjonarnych.

⁵¹ W poszczególnych uczelniach przeliczniki mogą się od siebie różnić ze względu na odmienne sposoby obliczania czasu pracy wykładowców. W celu ujednolicenia i dokonywania porównań między różnymi ośrodkami przyjęto przelicznik stosowany m.in. w Uniwersytetach: Łódzkim, Śląskim i Wrocławskim. Należy jednocześnie zaznaczyć, że w wymiarze dni/tygodni podawane były wyłącznie zajęcia o charakterze praktyk zawodowych, niestanowiące głównego przedmiotu zainteresowania w pracy.

Biorąc pod uwagę udział zajęć w terenie w ogólnej liczbie godzin dydaktycznych, wahał się od kilku do ponad 20% i nie był istotnie uzależniony od rodzaju uczelni (Tabela 20).

Tabela 20: Udział procentowy zajęć w terenie w całości zajęć dydaktycznych

Udział procentowy [%]	Uczelnie
0-10,0	UMCS Lublin, UE Poznań, UKW Bydgoszcz, UAM Poznań, AWF Poznań, Uniwersytet Szczeciński
10,1-15,0	Uniwersytet Warszawski, AWF Kraków, AP Słupsk
15,1-20,0	Uniwersytet Jagielloński, UJK Kielce, UP Kraków
>20,1	AWF Wrocław, Uniwersytet Śląski, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Wrocławski

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów źródłowych

Należy jednak zauważyć, że niski udział procentowy niekoniecznie musi oznaczać sytuację negatywną, co pokazuje tabela 21., prezentująca wartości bezwzględne liczby godzin zajęć terenowych. Najlepszym przykładem tej sytuacji jest UAM w Poznaniu, w którym wymiar procentowy (ze względu na rozbudowany program studiów) jest niewielki, jednak w liczbach bezwzględnych stanowi ponad 600 godzin zajęć terenowych w toku studiów. Ogółem 10 z 16 badanych uczelni prowadziło w analizowanym okresie od 200 do 600 godzin zajęć terenowych w ciągu pięciu lat studiów.

Tabela 21: Liczba godzin zajęć w terenie (w wartościach bezwzględnych) w toku studiów I-go i II-go stopnia

Liczba godzin	Uczelnie
Do 200h	UMCS Lublin, AWF Kraków, UE Poznań
201-400h	AWF Poznań, Uniwersytet Szczeciński, AP Słupsk, Uniwersytet Jagielloński, UKW Bydgoszcz
401-600h	UJK Kielce, UP Kraków, AWF Wrocław, Uniwersytet Śląski, Uniwersytet Warszawski
601-800h	UAM Poznań, Uniwersytet Wrocławski
Powyżej 801h	Uniwersytet Łódzki

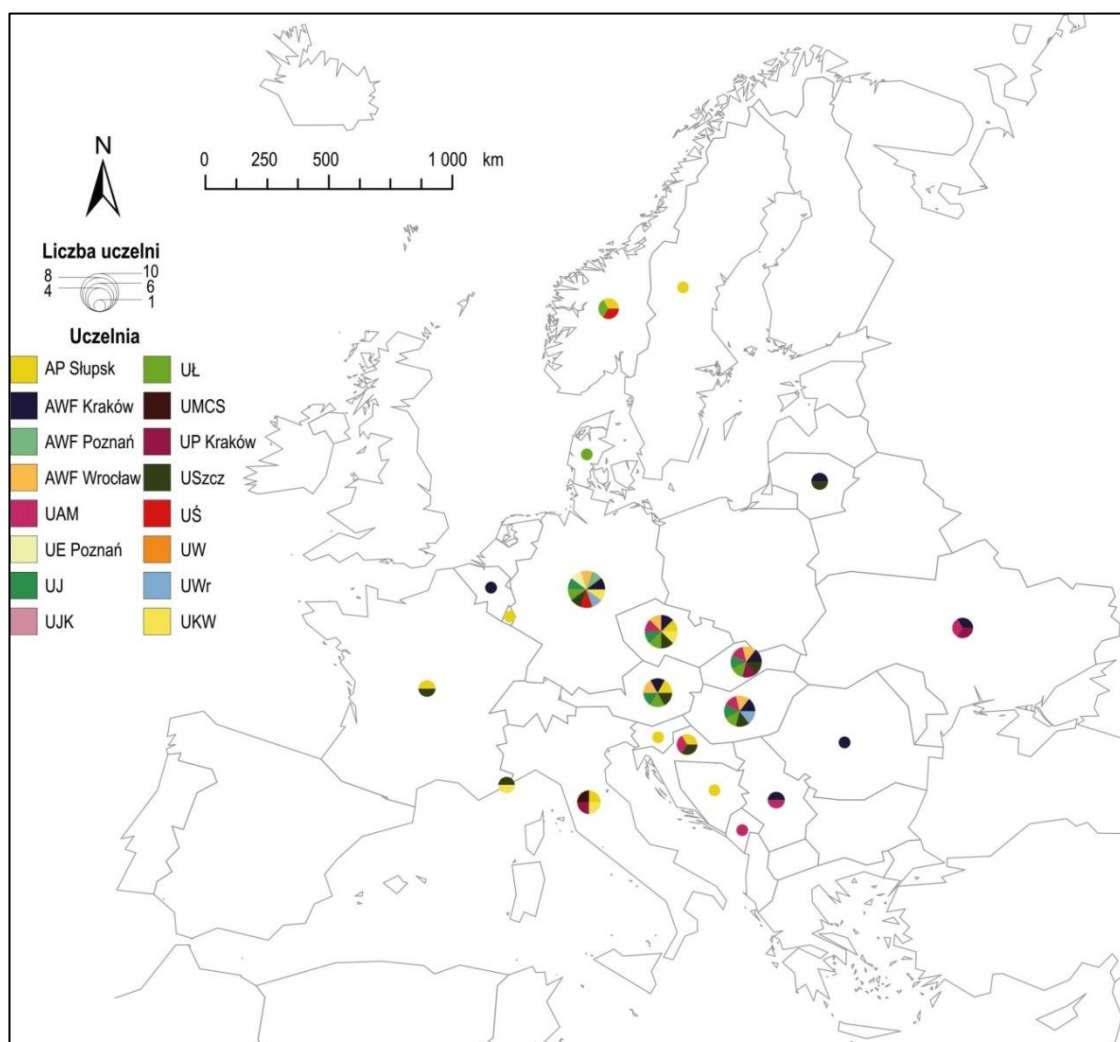
Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów źródłowych

4.2 Analiza przestrzenna miejsc wyjazdów na ćwiczenia terenowe

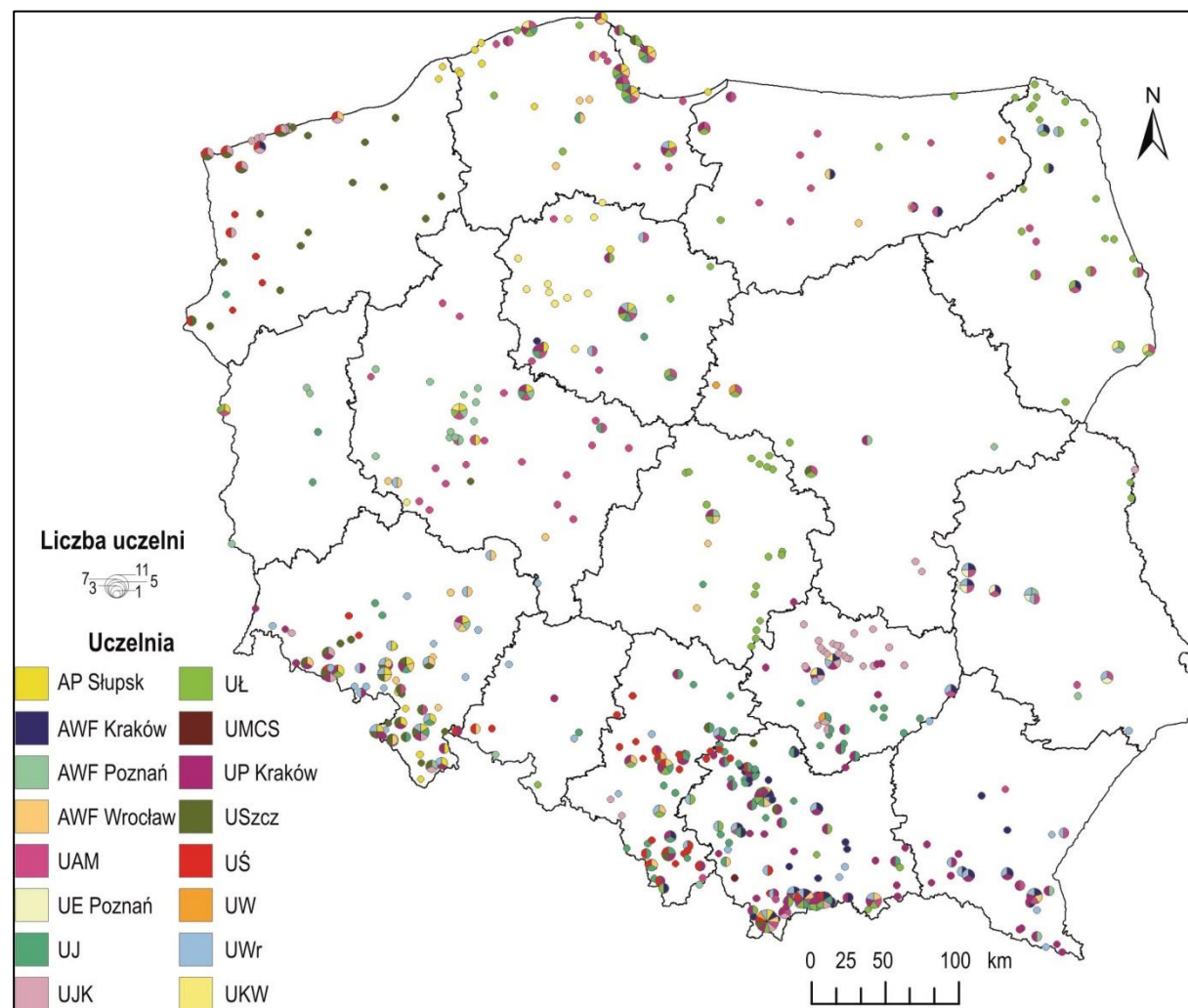
Analiza przestrzenna miejsc wyjazdów na ćwiczenia terenowe została oparta na badaniu ankietowym, podczas którego respondenci zostali poproszeni o wymienienie wszystkich miejscowości, w których byli w ramach zajęć terenowych. Następnie odpowiedzi badanych zostały skonfrontowane z programami studiów oraz sylabusami przedmiotów. Podczas analizy miejsc wyjazdów brano pod uwagę wyłącznie ośrodki akademickie objęte badaniami. Oznacza to, że jeżeli któryś z respondentów ukończył studia licencjackie na innej uczelni, jego wyjazdy na ćwiczenia terenowe na tym poziomie kształcenia nie były brane pod uwagę przy ogólnej analizie miejsc wyjazdów. Przeprowadzone badania miały bowiem na celu wyróżnienie przestrzeni o charakterze grupowym, wspólnej dla wszystkich

respondentów z danego ośrodka. Informacja ta jest szczególnie istotna w przypadku dwóch uczelni – UMCS w Lublinie oraz AWF we Wrocławiu. W przypadku tych ośrodków zdecydowana większość respondentów na poziomie studiów I-go stopnia studiowała w innej uczelni. Dlatego też ćwiczenia terenowe respondentów z tych dwóch placówek zostały w analizie przestrzennej miejsc wyjazdów uwzględnione jedynie w niewielkim stopniu.

Łącznie respondenci w toku całych studiów wyjechali na ćwiczenia terenowe do 660 różnych miejscowości w Polsce (79,1%) i Europie (20,9%). Liczba miejscowości odwiedzonych przez studentów poszczególnych uczelni była bardzo zróżnicowana, wahała się od 5 do ponad 130 (Rysunek 25). Poza Polską aż 10 uczelni odbyło ćwiczenia terenowe na obszarze Niemiec (w dużej mierze były to wyjazdy na targi turystyczne do Berlina). Popularnymi krajami były także: Czechy, Słowacja, Węgry oraz Austria (Rysunek 24).

Rysunek 24: Miejsca wyjazdów respondentów na ćwiczenia terenowe poza Polską; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

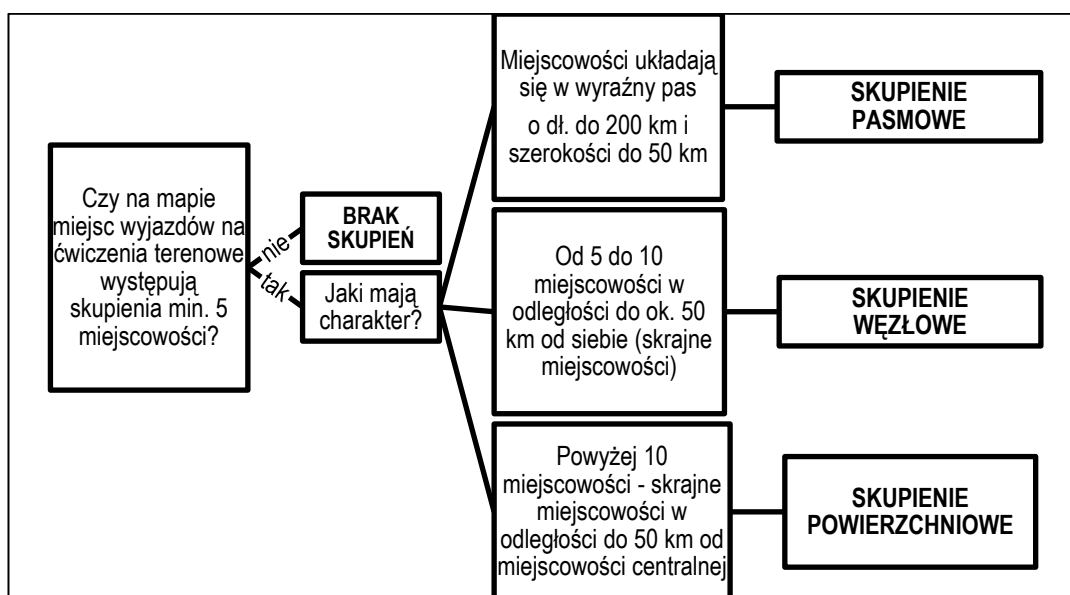

Rysunek 25: Miejsca wyjazdów respondentów na ćwiczenia terenowe w Polsce; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Miejsca wyjazdów na ćwiczenia terenowe dla poszczególnych uczelni zanalizowano pod kątem istnienia obszarów skupień według schematu zaprezentowanego na rysunku (Rysunek 26). Pierwszym etapem było określenie, czy w ramach ćwiczeń terenowych występują skupienia minimum 5 miejscowości w niewielkiej (do ok. 50 km) odległości od siebie. Jako punkt wyjścia przyjęto najdalsze sąsiedztwo, czyli odległość pomiędzy najdalej położonymi od siebie miejscowościami. Jeśli tak, pojawiało się pytanie: „Jaki charakter mają te skupienia?”. Przyjęto występowanie 3 możliwości:

1. Jeżeli miejscowości układały się w wyraźny pas o długości do 200 km i szerokości do 50 km (skrajne miejscowości), przy czym maksymalna odległość między dwoma kolejnymi nie przekraczała 50 km → skupienie pasmowe.
2. Jeżeli odwiedziono od 5 do 10 miejscowości w odległości do ok. 50 km od siebie (skrajne miejscowości) → skupienie węzłowe.
3. Jeżeli odwiedziono powyżej 10 miejscowości, przy czym skrajne były oddalone od miejscowości centralnej o maksymalnie 50 km → skupienie powierzchniowe.

Założono także, że mogą występować sytuacje mieszane (pośrednie), pasmowo-powierzchniowe. Mamy z nimi do czynienia wtedy, gdy skupienie powierzchniowe ma wydłużony kształt, ale przekracza długość 200 km i/lub szerokość 50 km.

Rysunek 26: Schemat analizy obszarów skupień miejsc wyjazdów respondentów na ćwiczenia terenowe; źródło: opracowanie własne

W wyniku analizy stwierdzono, że w przypadku wyjazdów zagranicznych nie występują obszary znacznych skupień; ćwiczenia terenowe odbywające się poza Polską mają charakter punktowy z delikatnym wskazaniem na pasmowy (ze względu na przebieg trasy wyjazdu i zwiedzanie miejscowości na jej przebiegu). Biorąc zaś pod uwagę wyjazdy krajowe, w badanych ośrodkach wyróżniono wszystkie rodzaje skupień, wraz z formami pośrednimi (mieszanymi, Tabela 22).

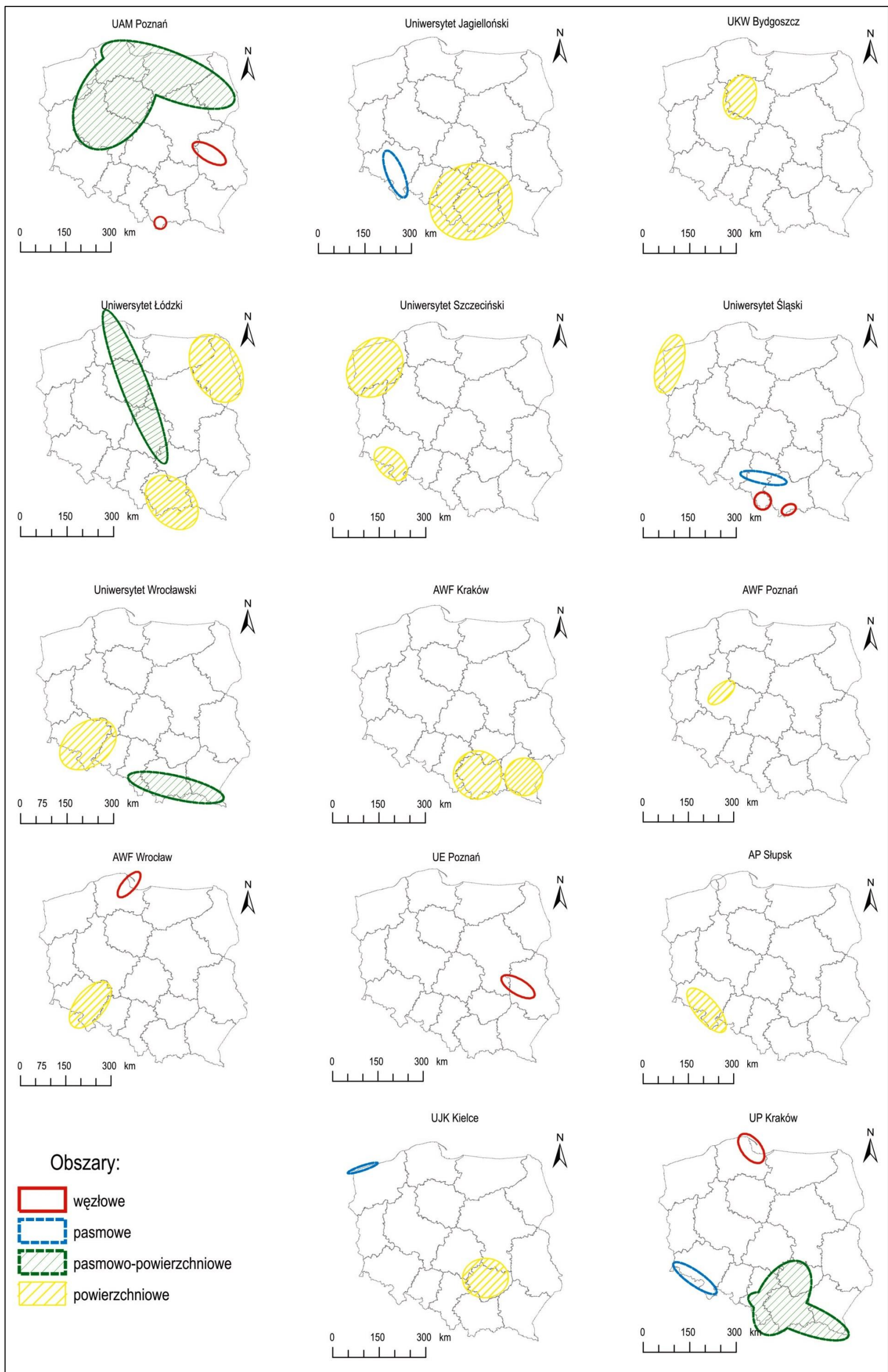
Tabela 22: Rodzaje skupień miejsc wyjazdów na ćwiczenia terenowe w badanych uczelniach

Nazwa uczelni	Rodzaj skupień i ich liczba				
	Węzłowe	Pasmowe	Powierzchniowe	Mieszane	Brak skupień
UAM Poznań	++			+ (pasmowo-powierzchniowe)	
Uniwersytet Jagielloński		+	+		
UKW Bydgoszcz			+		
Uniwersytet Łódzki			++	+ (pasmowo-powierzchniowe)	
UMCS Lublin					+
Uniwersytet Szczeciński			++		
Uniwersytet Śląski	++	+	+		
Uniwersytet Warszawski					+
Uniwersytet Wrocławski			+	+ (pasmowo-powierzchniowe)	
AP Słupsk	+		+		
UJK Kielce		+	+		
UP Kraków	+	+		+ (pasmowo-powierzchniowe)	
AWF Kraków			++		
AWF Poznań			+		
AWF Wrocław	+		+		
UE Poznań	+				
LICZBA OBSZARÓW	8	4	14	4	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Lokalizacja obszarów skupień dla poszczególnych uczelni została przedstawiona na rysunku (Rysunek 27). Należy podkreślić, że omówione skupienia nie wyczerpują wszystkich miejsc wyjazdów na ćwiczenia terenowe – rozkład pozostałych miejscowości ma jednak bardziej rozproszony, punktowy charakter i nie spełnia przyjętych założeń. Zdecydowanie najpopularniejszą formą okazały się skupienia powierzchniowe oraz węzłowe, których łącznie wyznaczono 22. Co najmniej jeden obszar koncentracji prawie zawsze występuje w bliskim sąsiedztwie (do granic województwa) analizowanego ośrodka akademickiego⁵². Świadczy to o tym, że twórcy kierunków zakładają potrzebę kompleksowego poznania przez studentów najbliższej okolicy uczelni. Ma to też bez wątpienia uzasadnienie organizacyjne i finansowe – tego typu wyjazdy wiążą się z mniejszymi kosztami i są mniej czasochłonne niż dalsze podróże, co jest istotne szczególnie w przypadku ośrodków położonych w skrajnych częściach Polski.

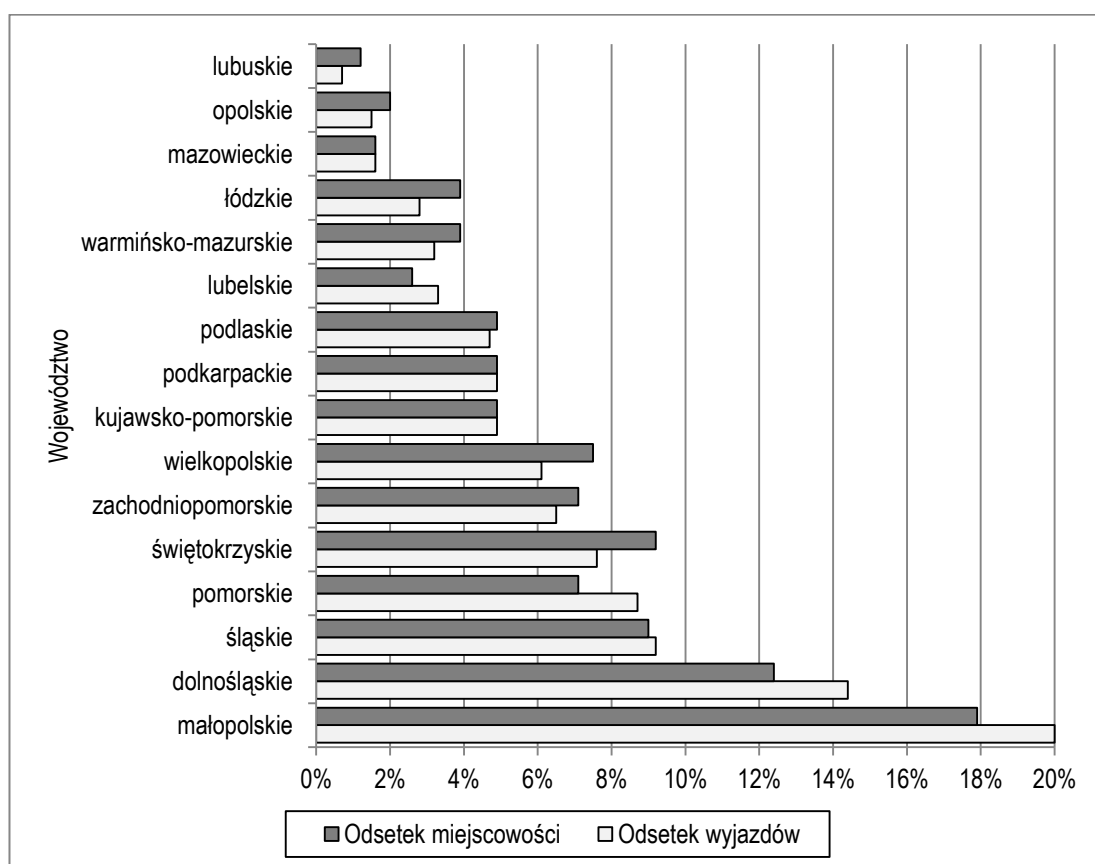
⁵² Wyjątkiem jest Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, którego jedyny obszar koncentracji był oddalony o około 350-400 kilometrów od Poznania.

Rysunek 27: Obszary koncentracji miejsc wyjazdów respondentów na ćwiczenia terenowe w badanych uczelniach; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Biorąc pod uwagę rozmieszczenie przestrzenne miejsc wyjazdów na krajowe ćwiczenia terenowe zauważono dużą koncentrację przestrzenną. Dominowały wyjazdy na obszary Polski południowej (głównie Tatry, Pieniny, Sudety Środkowe i Zachodnie) oraz pas Wybrzeży, szczególnie w rejon Zatoki Gdańskiej i Mierzei Helskiej. Poza tymi miejscami licznie odwiedzane były także duże ośrodki miejskie o wysokich walorach poznawczych – Kraków, Toruń, Trójmiasto, Poznań, Wrocław.

Dwa najpopularniejsze województwa – małopolskie i dolnośląskie skupiały 30,3% odwiedzonych miejscowości oraz 34,4% wyjazdów, zaś 5 najpopularniejszych województw – aż 55,6% miejscowości i prawie 60% wyjazdów (Rysunek 28).

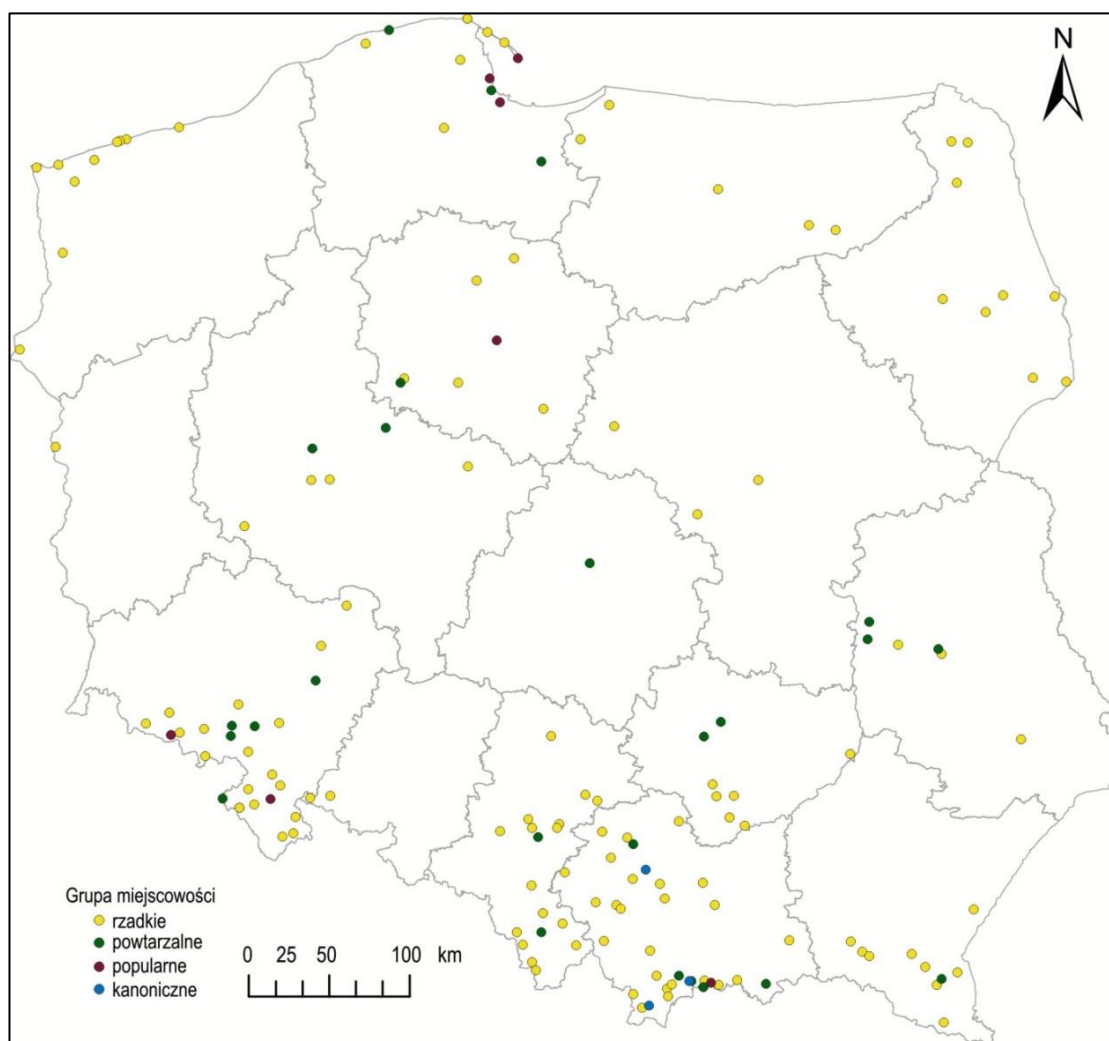

Rysunek 28: Rozmieszczenie przestrzenne miejsc wyjazdów respondentów na ćwiczenia terenowe oraz odsetek ogółu wyjazdów w skali województw; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

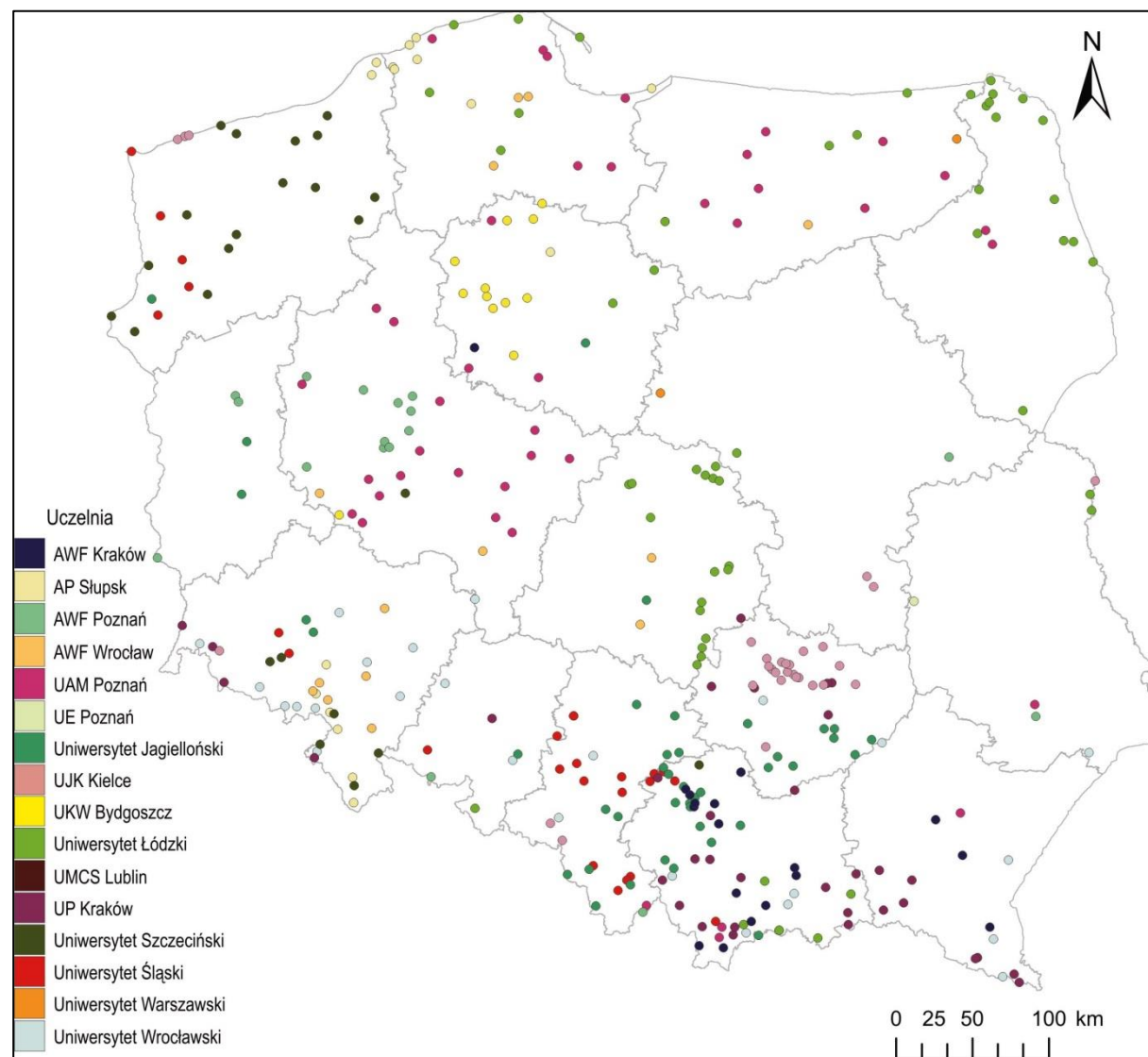
Pojawia się pytanie, jaka przestrzeń turystyczna jest pokazywana studentom w ramach ćwiczeń terenowych – czy twórcy programów nauczania „kreują” nową przestrzeń, pokazując studentom „coś nowego”, czy też idą według utartego schematu, odwiedzając miejsca sztamkowe, oczywiste? Czy w ramach jednego regionu, województwa, studenci z różnych uczelni odwiedzają te same, powtarzające się miejscowości, czy też może zupełnie inne? Aby to stwierdzić, podzielono

wszystkie odwiedzone miejscowości na grupy, w zależności od tego, ile uczelni przeprowadziło na ich obszarze w badanym okresie ćwiczenia terenowe. Analizy dokonano w dwóch zakresach – biorąc pod uwagę wszystkie badane ośrodki oraz osobno wyłącznie dla uniwersytetów. Wśród analizowanych 660 miejscowości wyróżniono 5 grup (Rysunek 30 oraz Rysunek 29):

- I. Unikatowe → odwiedzone przez jedną uczelnię;
- II. Rzadkie → odwiedzone przez 2-3 uczelnie;
- III. Powtarzalne → odwiedzone przez 4-5 uczelni;
- IV. Popularne → odwiedzone przez 6-7 uczelni;
- V. Kanoniczne → odwiedzone przez 8 uczelni lub więcej.

Rysunek 29: Miejscowości odwiedzone przez respondentów z minimum dwóch uczelni; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Rysunek 30: Unikatowe miejsca odbywania ćwiczeń terenowych w Polsce; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Wyraźnie widać duże rozproszenie miejscowości – ponad 70% z nich odwiedzonych zostało przez studentów tylko z jednej uczelni (Tabela 23). Nieco większe rozproszenie widoczne jest w przypadku wyjazdów zagranicznych, co wiąże się przede wszystkim z faktem, że jedynie 7 państw zostało odwiedzonych przez studentów więcej niż 4 uczelni, więc liczebność grup III-V była z góry ograniczona. W przypadku wyjazdów krajowych miejscowości z grupy I często zlokalizowane były w pobliżu (do granic województwa) poszczególnych ośrodków akademickich, co – podobnie jak występujące obszary koncentracji – wskazuje na umieszczanie w programach nauczania treści dotyczących najbliższej okolicy uczelni.

Należy jednocześnie zauważyć, że niewiele jest miejscowości kanonicznych (tj. odwiedzonych przez studentów co najmniej połowy uczelni) – jedynie 4 (Zakopane, Berlin, Kraków, Niedzica). Podkreślić należy duże znaczenie Berlina, do którego studenci wyjeżdżali w celu uczestniczenia w odbywających się tam corocznie targach turystycznych.

Tabela 23: Liczebność wyróżnionych grup miejscowości odbywania ćwiczeń terenowych w badanych uczelniach (wszystkie uczelnie łącznie)

Grupa miejscowości	Liczba odwiedzonych miejscowości/Odsetek ogółu		
	Ogółem	Ćwiczenia krajowe	Ćwiczenia zagraniczne
I. Unikatowe	473/71,7%	363/69,5%	110/79,7%
II. Rzadkie	147/22,3%	124/23,8%	23/16,7%
III. Powtarzalne	26/3,9%	25/4,8%	1/0,7%
IV. Popularne	10/1,5%	7/1,3%	3/2,2%
V. Kanoniczne	4/0,6%	3/0,6%	1/0,7%
ŁĄCZNIE	660/100%	522/100%	138/100%

źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Studenci **uniwersytetów** odwiedzili w ramach ćwiczeń terenowych 487 miejscowości, w tym 78,6% w Polsce. Wyróżnić można – analogicznie do wyjazdów wszystkich uczelni – 5 grup miejscowości:

1. Unikatowe – odwiedzone przez 1⁵³ uniwersytet → 80,1%;
2. Rzadkie – odwiedzone przez 2 uniwersytety → 14,0%;
3. Powtarzalne – odwiedzone przez 3 uniwersytety → 4,7%;
4. Popularne – odwiedzone przez 4 uniwersytety → 0,4%;
5. Kanoniczne – odwiedzone przez 5 lub więcej uniwersytetów → 0,8%.

W przypadku uniwersytetów widać jeszcze większe niż w przypadku wszystkich uczelni rozpatrywanych razem rozproszenie miejscowości, do których wyjechano na

⁵³ Z dziewięciu uniwersytetów objętych badaniami.

ćwiczenia terenowe – grupę „unikatową” stanowi aż 80,1% z nich. Można więc stwierdzić, że pomimo dużej koncentracji w skali regionów czy też powiatów, na poziomie miejscowości występuje większe zróżnicowanie miejsc wyjazdów.

Studenci **pozostałych typów uczelni** odwiedzili w ramach ćwiczeń terenowych 314⁵⁴ miejscowości (82,8% w Polsce). W przypadku ćwiczeń terenowych odbywanych przez studentów uniwersytetów, wyższy jest odsetek miejscowości odwiedzonych poza granicami Polski (21,4% ogółu miejscowości w stosunku do 17,2% w innych typach uczelni).

Z punktu widzenia różnicowania programów nauczania w badanych ośrodkach fakt dużego rozproszenia miejsc wyjazdów na ćwiczenia terenowe należy interpretować pozytywnie. Oznacza bowiem, że organizatorzy kierunków studiów starają się nie poprzestawać na prezentacji studentom najbardziej oczywistych, często wręcz banalnych miejsc. Za korzystny aspekt należy także uznać poznawanie przez studentów atrakcji turystycznych o charakterze regionalnym.

⁵⁴ Ponieważ część miejscowości została odwiedzona zarówno przez studentów uniwersytetów, jak i innych typów uczelni, suma przekracza 660.

5. Przestrzeń wyjazdów turystycznych respondentów

Przestrzeń wyjazdów turystycznych respondentów, podobnie jak omówiona w rozdziale 4. przestrzeń wyjazdów terenowych na studiach stanowi podtyp przestrzeni turystycznej o charakterze realnym. W odróżnieniu od wyjazdów na ćwiczenia terenowe, które były wspólne dla wszystkich studentów z poszczególnych badanych ośrodków akademickich, wyjazdy turystyczne rozpatrywane były indywidualnie dla każdego respondenta.

Dla prezentacji indywidualnej przestrzeni turystycznej badanych studentów dokonano analizy:

- wskaźnika aktywności turystycznej netto (rozdz. 5.1.1.),
- częstotliwości wyjazdów (rozdz. 5.1.2.),
- zintegrowanego wskaźnika aktywności turystycznej (rozdz. 5.1.3.),
- cech wyjazdów: głównego motywu, zadowolenia, terminów (sezonowości), długości, organizatorów, osób towarzyszących, środków transportu, zakwaterowania, uprawianych form turystyki (rozdz. 5.2.),
- map przestrzeni wyjazdów krajowych i zagranicznych respondentów w formie kartodiagramów osób wyjeżdżających (rozdz. 5.3.-5.4., Załącznik 5),
- kierunków wyjazdów krajowych (rozdz. 5.3.),
- koncentracji wyjazdów krajowych metodą Lorenza (rozdz. 5.3.).

Podsumowaniem rozdziału są modele aktywności turystycznej studentów, stworzone na podstawie wybranych cech ich wyjazdów.

Łącznie w badanym okresie 2007-2012 respondenci wzięli udział w 3032 wyjazdach turystycznych – 1769 krajowych oraz 1287 zagranicznych⁵⁵. Ogółem najczęściej razy wyjechali studenci Uniwersytetu Łódzkiego, zaś najmniej – UJK w Kielcach (Tabela 24); różnice te wynikały w dużej mierze z liczby badanych z poszczególnych ośrodków, nie stanowią więc bezpośredniego wyznacznika ich aktywności turystycznej (co potwierdza przedstawiony w Tabeli 24. wskaźnik aktywności turystycznej netto).

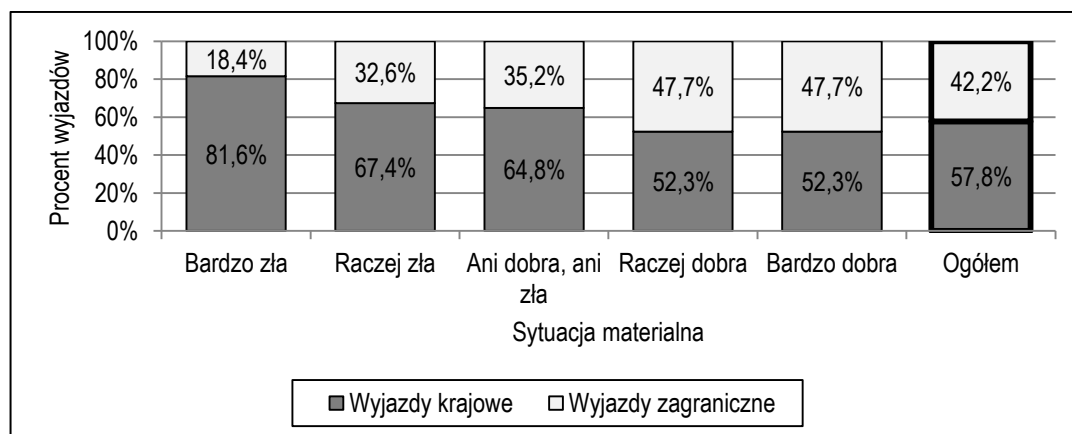
⁵⁵ Część podróży miała charakter mieszany, stąd ich suma wynosi więcej niż 3032.

Tabela 24: Liczba wyjazdów respondentów z poszczególnych uczelni w latach 2007-2012

Uczelnia	Liczba respondentów	Liczba wyjazdów ogółem	Liczba wyjazdów krajowych	Liczba wyjazdów zagranicznych	Wskaźnik aktywności turystycznej netto [%]
UAM Poznań	31	204	114	91	96,8
Uniwersytet Jagielloński	37	280	161	121	89,2
UKW Bydgoszcz	35	240	158	89	94,3
Uniwersytet Łódzki	72	470	315	158	98,6
UMCS Lublin	16	60	41	19	93,8
Uniwersytet Szczeciński	27	128	83	46	100,0
Uniwersytet Śląski	12	71	40	33	100,0
Uniwersytet Warszawski	9	74	47	27	100,0
Uniwersytet Wrocławski	13	149	89	60	100,0
AP Słupsk	22	73	47	26	95,5
UJK Kielce	19	67	56	12	89,5
UP Kraków	32	252	146	109	100,0
AWF Kraków	53	306	124	183	100,0
AWF Poznań	44	199	105	95	100,0
AWF Wrocław	33	232	128	105	97,0
UE Poznań	25	227	115	113	96,0
OGÓŁEM	480	3032	1769	1287	97,1

źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Biorąc pod uwagę kierunek wyjazdów, poza granice Polski nieco częściej jeździli kobiety – tego typu podróże stanowiły w ich wypadku 42,8% ogółu (u mężczyzn – 39,9%); dysproporcje między płciami nie były jednak bardzo duże. Praktycznie identyczne różnice występowały w zależności od trybu studiów – podróże zagraniczne trochę popularniejsze były wśród osób studiujących stacjonarnie. Osoby pochodzące ze wsi częściej wyjeżdżały na obszar Polski (60,7% wyjazdów) niż pochodzący z miast (57,6%). Z kolei biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania w momencie przeprowadzenia badań, między respondentami z różnych ośrodków praktycznie nie występowały różnice w tym zakresie. Kierunki wyjazdów były także uzależnione od sytuacji materialnej badanych – im była ona lepsza, tym udział wyjazdów zagranicznych był wyższy (Rysunek 31).

Rysunek 31: Sytuacja materialna respondentów a udział wyjazdów krajowych i zagranicznych w latach 2007-2012; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

5.1. Wskaźniki aktywności turystycznej respondentów

W celu dokładnego określenia poziomu aktywności turystycznej badanych studentów oraz wskazania ewentualnych różnic pomiędzy respondentami z różnych ośrodków akademickich wykorzystano wskaźniki: aktywności turystycznej netto, częstotliwości wyjazdów oraz zintegrowany wskaźnik aktywności turystycznej.

5.1.1. Wskaźnik aktywności turystycznej netto

Pierwszym elementem poddanym analizie jest **wskaźnik aktywności turystycznej netto**⁵⁶, który pokazuje odsetek osób uczestniczących w minimum jednym wyjeździe turystycznym w analizowanym okresie wśród wszystkich badanych (Medlik 1995, Latosińska 1998b)⁵⁷. Dla badanej grupy w okresie 2007-2012 wskaźnik ten był bardzo wysoki, wyniósł aż 97,1%; oznacza to, że w analizowanym czasie 15 (2,9%) respondentów ani razu nie wyjechało w celach turystycznych. Osoby te jako powód takiej sytuacji podawały przede wszystkim obowiązki zawodowe oraz rodzinne i związany z nimi brak czasu na wyjazdy, jak również problemy finansowe. Deklaracje te są w wysokim stopniu zgodne z wynikami innych badań empirycznych – niedostatek pieniędzy i czasu są wskazywane przez licznych autorów (m.in. Bator 1991, Buchta, Skiert 2006, Gołembski i in. 2002, Różycki 2000, 2006) jako mające największy wpływ na ograniczenie aktywnego udziału w różnych (nie tylko turystycznych) formach spędzania wolnego czasu.

Wśród osób nieaktywnych turystycznie było 4 mężczyzn oraz 11 kobiet, co stanowiło po około 3,3% respondentów każdej płci; płeć nie różnicowała więc wartości wskaźnika. Nieco inaczej wyglądała sytuacja w przypadku trybu studiów – wśród studentów stacjonarnych nieaktywnych było 2% (7 osób), zaś w przypadku niestacjonarnych – 6,3% (8 respondentów). Wiąże się to z deklarowanymi powodami nieuczestniczenia w wyjazdach, związanymi z podejmowaniem pracy zawodowej. Poziom aktywności turystycznej netto zależał także od miejsca pochodzenia respondentów; im większy ośrodek, z którego pochodzą studenci, tym wyższy udział osób aktywnych turystycznie. Wśród osób wywodzących się ze wsi w analizowanym okresie nie wyjechało 7,2% (7 badanych), zaś wśród pochodzących z miast powyżej 100 tysięcy mieszkańców – jedynie 1,2% (2 osoby). W tym wypadku należy upatrywać przyczyn w sytuacji materialnej, która była lepsza u osób pochodzenia

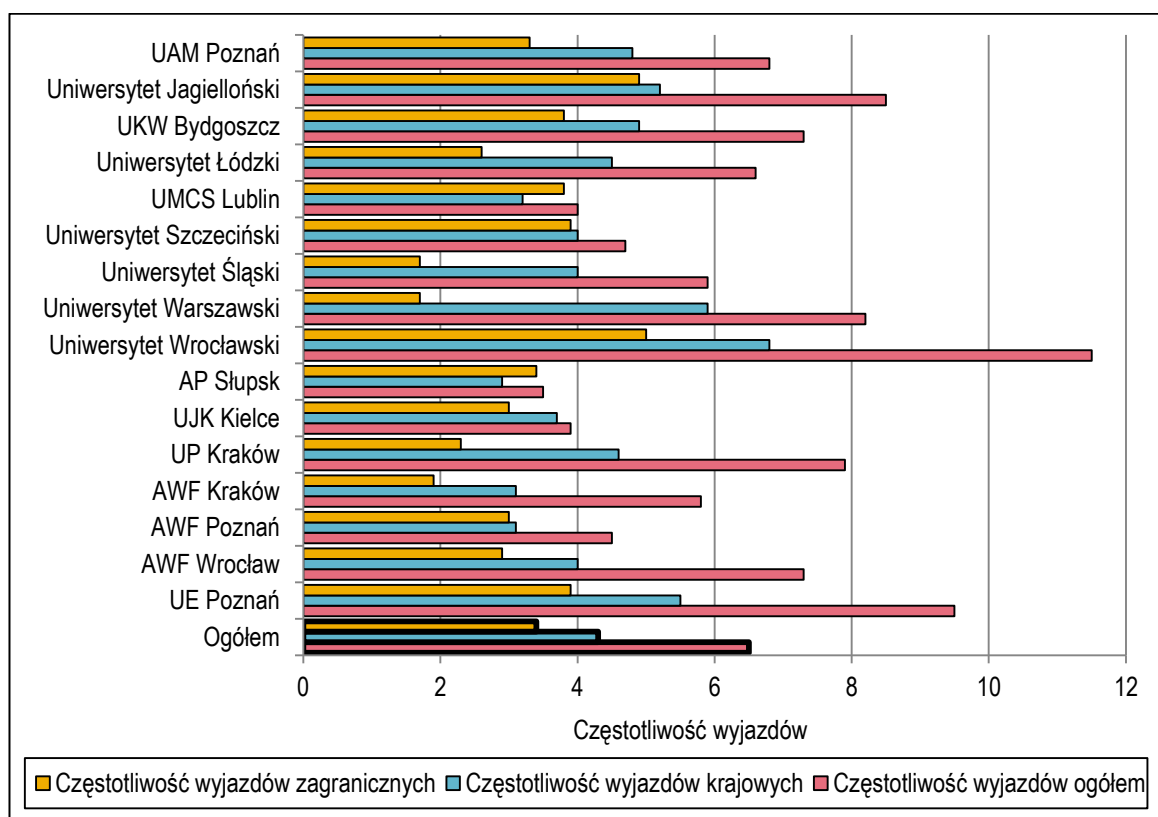
⁵⁶ W literaturze miernik ten określany bywa także innymi terminami, m.in. jako: stopa aktywności turystycznej ludności (Alejziak 2009), uczestnictwo ludności w turystyce (Matczak 1992).

⁵⁷ Z kolei wskaźnik aktywności turystycznej *brutto* pokazuje liczbę wyjazdów turystycznych w badanym czasie w stosunku do liczby ludności (Medlik 1995).

wielkomiejskiego (por. rozdział 3). Pomimo występujących różnic podkreślić należy ogólnie wysoki poziom wskaźnika aktywności turystycznej netto. Trudno jednak odnieść jego wartości do wyników innych badań empirycznych ze względu na występujące różnice w zakresie czasowym – najpowszechniejsze w literaturze są studia koncentrujące się na jednym roku a nie, jak w tym wypadku, na okresie kilkuletnim.

5.1.2. Częstotliwość wyjazdów

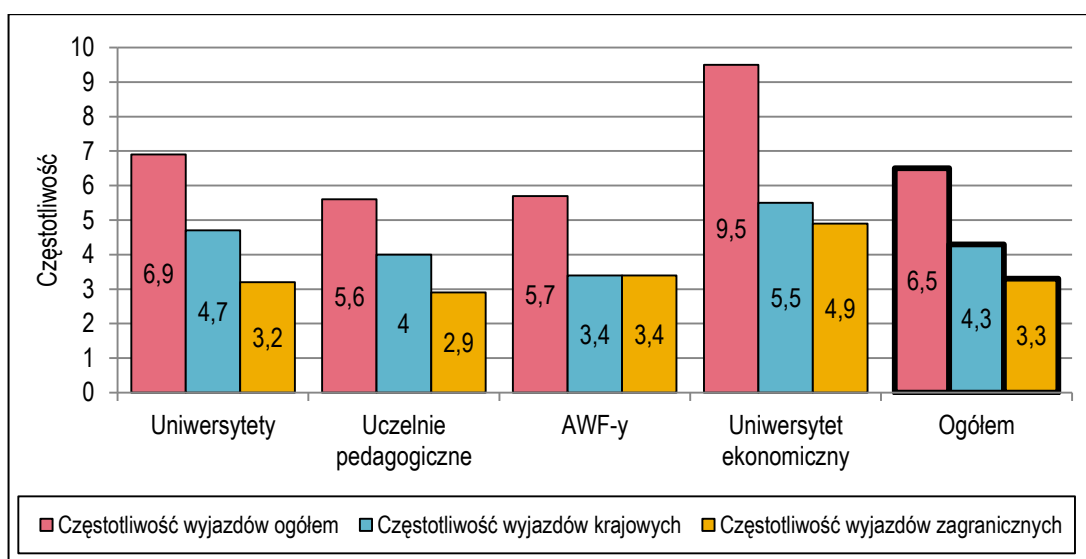
Poza samym uczestnictwem w turystyce, ilustrowanym wartością wskaźnika aktywności turystycznej netto, istotne znaczenie ma to, jak często podróżują respondenci, szczególnie ze względu na fakt, że analizie poddano okres kilkuletni. **Częstotliwość wyjazdów**, czyli „*stosunek całkowitej liczby wyjazdów (długoterminowych bądź krótkoterminowych) do liczby osób, które uczestniczyły przynajmniej jeden raz w takim wyjeździe (w określonym czasie)*” (Brudnicki 2006, s.34) została policzona dla wszystkich wyjazdów oraz osobno dla podróży krajowych oraz zagranicznych. Ogólna wartość dla całej badanej grupy wyniosła 6,5, jednak biorąc pod uwagę poszczególne ośrodki była ona silnie zróżnicowana – wahała się od 3,5 do 11,5 (Rysunek 32).

Rysunek 32: Częstotliwość wyjazdów respondentów z poszczególnych ośrodków w okresie 2007-2012; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Liczba wyjazdów wyraźnie różnicuje poszczególnych badanych i – uogólniając – ośrodki. W skali pojedynczych uczelni prym wiodli studenci z Uniwersytetu Wrocławskiego, zarówno pod względem częstotliwości wyjazdów krajowych, jak i zagranicznych; najmniej podróżowali słuchacze AP w Słupsku.

Biorąc pod uwagę typ uczelni, najwyższą częstotliwość wyjazdów deklarowali badani z Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. Studenci uniwersytetów wykazywali wyższą częstotliwość wyjazdów niż słuchacze uczelni pedagogicznych oraz AWF-ów, przede wszystkim pod względem wyjazdów krajowych (Rysunek 33).

Rysunek 33: Częstotliwość wyjazdów respondentów w latach 2007-2012 wg typu uczelni; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ogólnie większą częstotliwość wyjazdów deklarowały kobiety (6,9 w stosunku do 4,7 u mężczyzn), zarówno pod względem wyjazdów krajowych, jak i zagranicznych. Ciekawe zjawisko zaobserwowano w przypadku zależności między wartością wskaźnika a sytuacją materialną – częściej wyjeżdżały osoby o gorszej sytuacji materialnej (7,3 w porównaniu do 6,7 u osób o sytuacji dobrej). Należy jednak zauważyć, że osób takich było znacznie mniej niż respondentów w dobrej oraz bardzo dobrej sytuacji, co mogło mieć wpływ na wyniki końcowe. Co więcej, wskaźnik ten nie uwzględnia ani długości wyjazdów, ani ich kosztów (związanych np. ze środkiem transportu, zakwaterowaniem czy też uprawianymi formami turystyki).

5.1.3. Zintegrowany wskaźnik aktywności turystycznej studentów

Zastosowane we wcześniejszej części rozdziału wskaźniki: aktywności turystycznej netto oraz częstotliwości wyjazdów pokazują, czy grupa objęta badaniem jest aktywna turystycznie. Brakuje w nich jednak poddania ocenie

charakteru wyjazdów turystycznych respondentów, ze względu na wzięcie pod uwagę jedynie albo samego faktu wyjazdów, albo ich liczby. Istotnym czynnikiem, który powinien zostać rozważony przy próbie odpowiedzi na pytanie, jaki poziom ma aktywność turystyczna danej osoby, jest długość wyjazdów. Uwzględnienie tego aspektu pozwoli na zrównoważenie dysproporcji (wyrażnych w przypadku uwzględniania jedynie liczby wyjazdów w danym okresie) pomiędzy osobami, które wyjeżdżały często i na krótko a tymi, które preferowały mniej liczne, ale dłuższe podróże. Z tego powodu zdecydowano o stworzeniu, na podstawie „Zbiornego Indeksu Wypoczynku”, opracowanego przez Pawełczyńską (Alejziak 2000 za: Pawełczyńska 1961) **zintegrowanego wskaźnika aktywności turystycznej studentów (ZWA)**, który następnie zostanie włączony do modelu aktywności turystycznej respondentów. Pierwszym etapem konstrukcji wskaźnika było przypisanie każdemu wyjazdowi liczby punktów uzależnionej od długości trwania⁵⁸:

- 1-3 dni: 1 punkt
- 4-7 dni: 2 punkty
- 8-14 dni: 3 punkty
- 15 dni i więcej: 4 punkty

Następnie obliczono wartość wskaźnika dla każdego respondenta, korzystając ze wzoru:

$$ZWA = x_1 + 2x_2 + 3x_3 + 4x_4$$

gdzie:

ZWA – zintegrowany wskaźnik aktywności turystycznej respondenta

x_1 – liczba wyjazdów o długości od 1 do 3 dni

x_2 – liczba wyjazdów o długości od 4 do 7 dni

x_3 – liczba wyjazdów o długości od 8 do 14 dni

x_4 – liczba wyjazdów o długości 15 dni i więcej

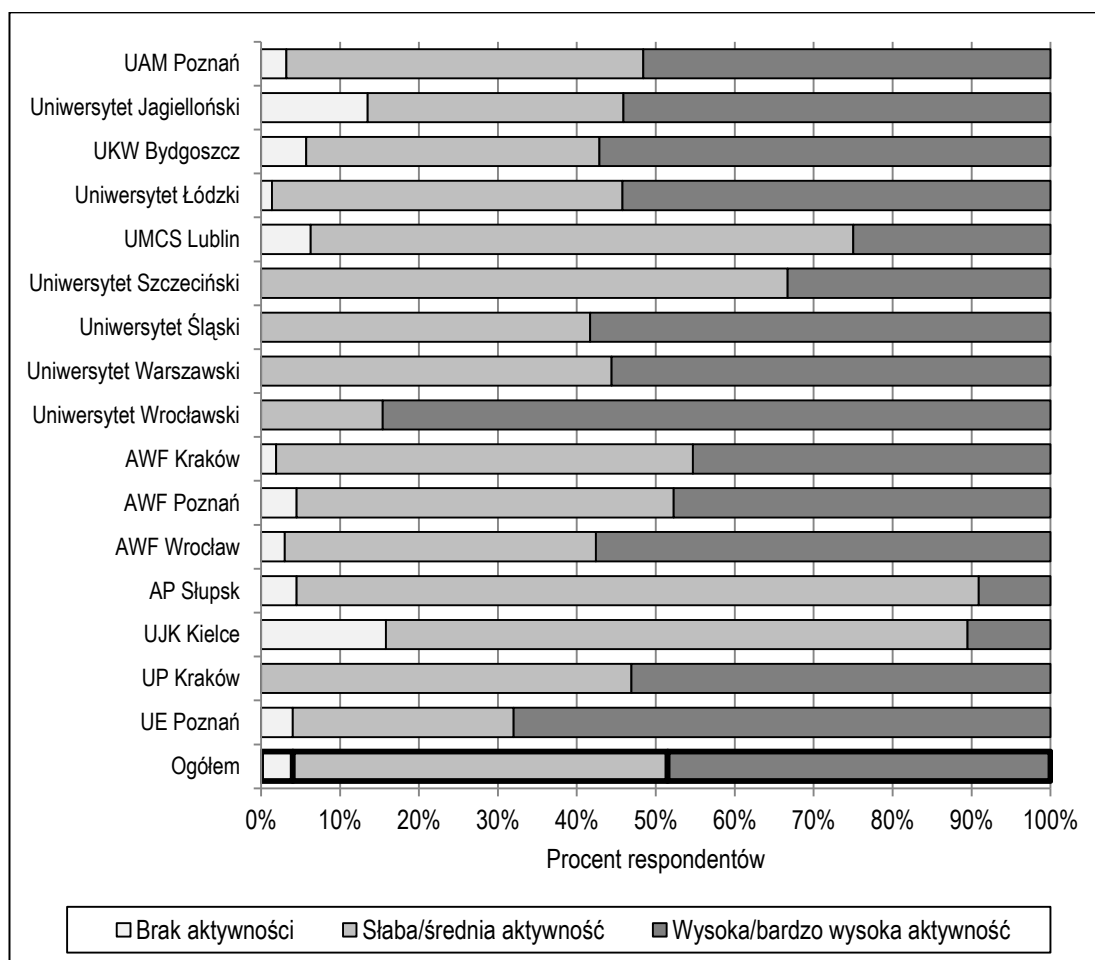
Jeżeli w badanym okresie student nie wyjechał ani razu, otrzymywał 0 punktów. Kolejnym krokiem było ustalenie przedziałów punktowych, na podstawie których określono poziom aktywności turystycznej respondenta. Dla badanego okresu przyjęto następujące przedziały:

- $ZWA = 0$: brak aktywności turystycznej

⁵⁸ Pawełczyńska (Alejziak 2000, za: Pawełczyńska 1961) proponowała następujące przedziały: za brak wyjazdów – 0 pkt, za wyjazd beznoclegowy – 1 pkt, za kilkudniowy – 2 pkt, za dwutygodniowy – 3 punkty

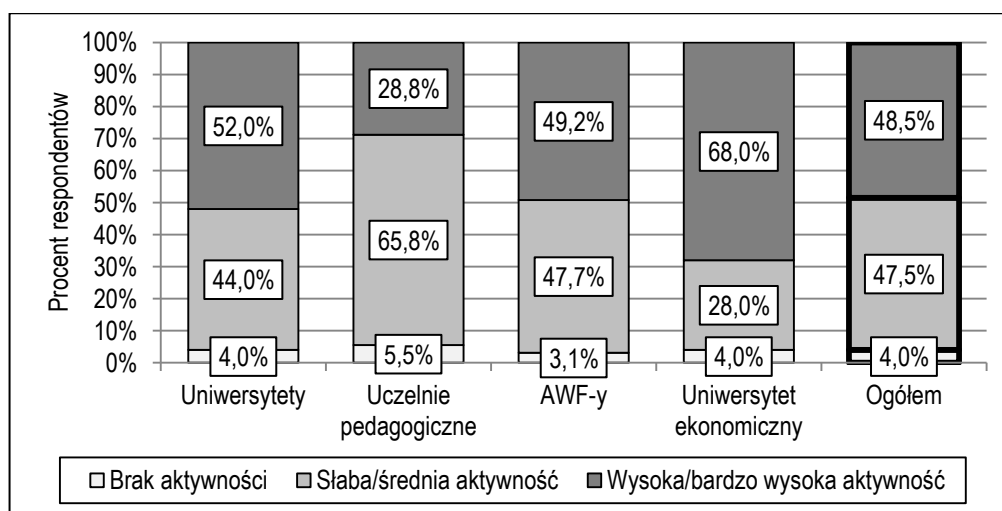
- $1 \leq ZWA \leq 4$: słaba aktywność turystyczna
- $5 \leq ZWA \leq 10$: średnia aktywność
- $11 \leq ZWA \leq 19$: wysoka aktywność turystyczna
- $20 \leq ZWA$: bardzo wysoka aktywność turystyczna.

Ostatnim etapem analizy było określenie struktury poziomu aktywności turystycznej respondentów z poszczególnych ośrodków akademickich (Rysunek 34). Maksymalna wartość dla 1 osoby wyniosła 59, zaś średnio respondenci osiągnęli 12,4 pkt (dolne granice wysokiej aktywności turystycznej).

Rysunek 34: Zintegrowany wskaźnik aktywności turystycznej dla respondentów z badanych ośrodków; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Wartości osiągnięte przez studentów uniwersytetów oraz akademii wychowania fizycznego oscylowały wokół wartości średnich, przy czym respondenci z AWF-ów mieli nieznacznie niższy udział najwyższych grup wartości. Od wartości średnich znacznie odbiegały wyniki osób z Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu oraz uczelni pedagogicznych (Rysunek 35).

Rysunek 35: Zintegrowany wskaźnik aktywności turystycznej wg typu uczelni; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Wartość ZWA była zróżnicowana w zależności od płci respondenta. Podobnie jak w przypadku częstotliwości wyjazdów, wyższe wartości wskaźnika osiągały kobiety – łącznie ponad 50% z nich charakteryzowało się wysoką lub bardzo wysoką aktywnością; mniej było wśród nich także osób nieaktywnych turystycznie (Tabela 25). Również tryb studiów miał na to wpływ – studenci stacjonarni byli bardziej aktywni niż niestacjonarni.

Tabela 25: Płeć i tryb studiów a zintegrowany wskaźnik aktywności turystycznej (ZWA) respondentów

	Płeć [%]		Tryb studiów [%]	
	Kobieta (n=358) [%]	Mężczyzna (n=122) [%]	Stacjonarne (n=354) [%]	Niestacjonarne n=126 [%]
Poziom aktywności turystycznej				
Brak aktywności	3,1	6,6	2,8	7,1
Słaba	12,6	20,5	14,1	15,9
Średnia	32,7	33,6	32,2	34,9
Wysoka	30,7	21,3	28,5	27,8
Bardzo wysoka	20,9	18,0	22,3	14,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Sytuacja materialna miała wpływ na kształtowanie się ZWA, jednak różnicowała przede wszystkim wartości najniższe. W przypadku osób deklarujących sytuację bardzo lub raczej dobrą odsetek respondentów o braku aktywności lub aktywności niskiej wyniósł niecałe 14%, wśród badanych o średniej sytuacji – 20,7%, zaś o złej lub bardzo złej – 40%. Z kolei udział respondentów o wysokiej i bardzo wysokiej aktywności był podobny u wszystkich grup (przy czym najwyższy – u badanych przeciętnie sytuowanych).

Biorąc pod uwagę źródło utrzymania i pracę zawodową, najwyższe wartości ZWA uzyskiwali studenci pracujący na część etatu i częściowo utrzymywani przez

rodzinę (Tabela 26). W przypadku takich osób popularny jest schemat wydawania własnych pieniędzy na rozrywkę i szeroko rozumiane przyjemności, do których należy turystyka. Osoby takie z jednej strony mają do dyspozycji (na ogół) większe środki niż niepracujący, z drugiej zaś – dysponują większymi możliwościami czasowymi niż zatrudnieni w pełnym wymiarze godzin.

Tabela 26: Aktywność zawodowa i źródła utrzymania respondentów a zintegrowany wskaźnik aktywności turystycznej (ZWA)

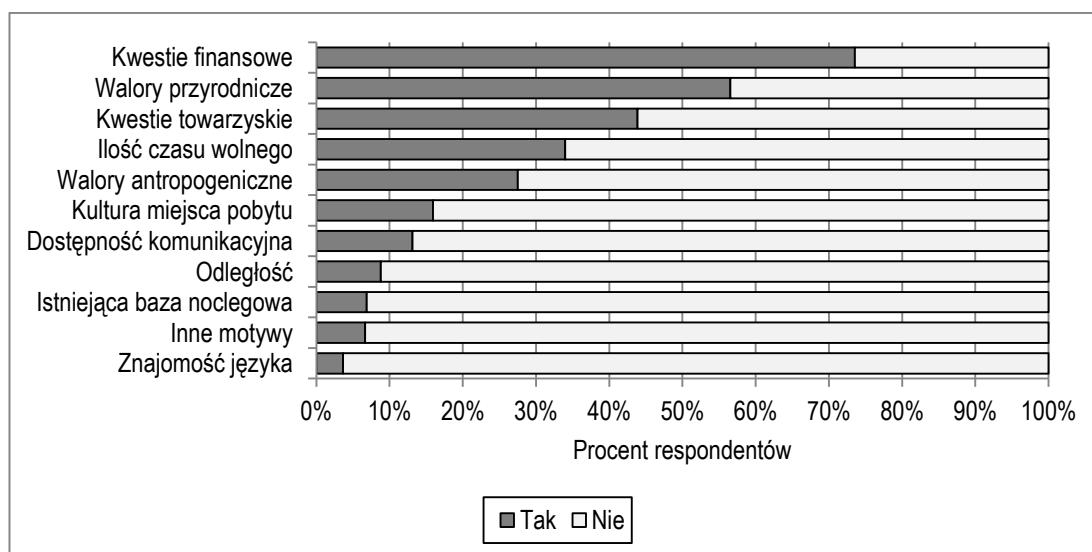
Poziom aktywności turystycznej	Praca zawodowa [%]			Źródło utrzymania [%]		
	Nie pracuje (n=184)	Pracuje na pełen etat (n=116)	Pracuje w niepełnym wymiarze (n=176)	Całkowicie krewni (n=94)	Częściowo krewni, częściowo sam (n=280)	Całkowicie sam (n=103)
Brak aktywności	4,3	6,0	2,3	6,4	2,1	6,8
Słaba	17,9	14,7	11,4	22,3	13,6	10,7
Średnia	32,1	35,3	32,4	36,2	29,6	39,8
Wysoka	27,7	25,9	30,7	22,3	32,5	22,3
Bardzo wysoka	17,9	18,1	23,3	12,8	22,1	20,4

źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

5.2. Cechy wyjazdów turystycznych respondentów

Motywy wyjazdów

Istotną kwestią jest określenie powodów, dla których badani wybierali miejsca wyjazdów. W tym celu respondenci zostali poproszeni o wskazanie maksymalnie trzech motywów, którymi kierowali się w latach 2007-2012 (ogólnie dla wszystkich wyjazdów), a następnie o wybranie najważniejszego z nich. Najwięcej osób zaznaczyło kwestie finansowe, walory przyrodnicze oraz kwestie towarzyskie (Rysunek 36).

Rysunek 36: Motywy wyboru miejsc wyjazdów turystycznych respondentów w latach 2007-2012; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Znalazło to potwierdzenie w pytaniu dotyczącym głównego motywu wyboru miejsc wyjazdów – wymienione 3 powody stanowiły łącznie prawie $\frac{3}{4}$ wszystkich odpowiedzi: kwestie finansowe 36,7%, walory przyrodnicze miejsca pobytu 22,1%, zaś kwestie towarzyskie – 13,5%. Powyżej 5% wskazań otrzymały także walory antropogeniczne miejsca pobytu oraz ilość czasu wolnego (Tabela 27).

Tabela 27: Główny motyw wyboru miejsc wyjazdów turystycznych respondentów w latach 2007-2012

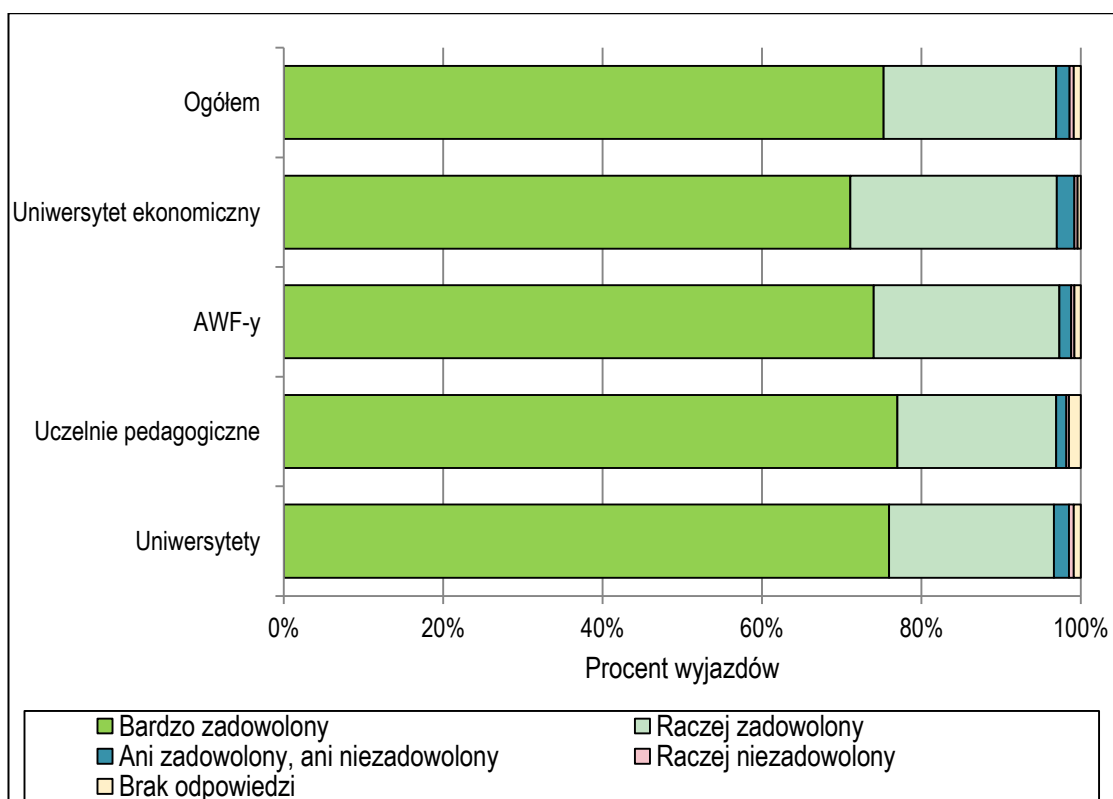
Główny motyw	Odsetek osób (n=465) [%]
Dostępność komunikacyjna miejsca pobytu	1,7
Ilość czasu wolnego	7,9
Inny motyw	2,8
Istniejąca baza noclegowa	0,9
Kultura miejsca pobytu	4,7
Kwestie finansowe	36,7
Kwestie towarzyskie	13,5
Odległość	0,6
Walory antropogeniczne miejsca pobytu	7,9
Walory przyrodnicze miejsca pobytu	22,1
Znajomość języka używanego w miejscu pobytu	0,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Wskazywane główne motywy zależały od sytuacji materialnej badanych. O ile w przypadku kwestii towarzyskich nie miała ona dużego znaczenia, o tyle w wypadku walorów przyrodniczych oraz uwarunkowań finansowych występowały znaczne dysproporcje odpowiedzi. Im lepsza sytuacja materialna, tym mniejsze znaczenie miały możliwości finansowe (51,6% u osób bardzo lub raczej źle sytuowanych w porównaniu do 30% u zamożnych) a większe – walory miejsca pobytu (wzrost od 16,1% do 25,5%). Płeć i tryb studiów raczej nie różnicowały wskazań głównego motywu, przy czym mężczyźni nieco częściej wybierali kwestie towarzyskie, a studenci stacjonarni – finansowe; różnice te były jednak niewielkie. Należy jednocześnie podkreślić małe znaczenie czynnika odległości od miejsca pobytu – za jeden z trzech najważniejszych powodów uznało go niecałe 9% badanych, zaś za decydujący – jedynie 0,6%.

Zadowolenie z wyjazdów

Swoje wyjazdy respondenci oceniają pozytywnie – byli zadowoleni z 96,9% z nich. Zarówno między typami uczelni, jak i między poszczególnymi ośrodkami akademickimi nie występowały w tym względzie istotne różnice w odpowiedziach (Rysunek 37).

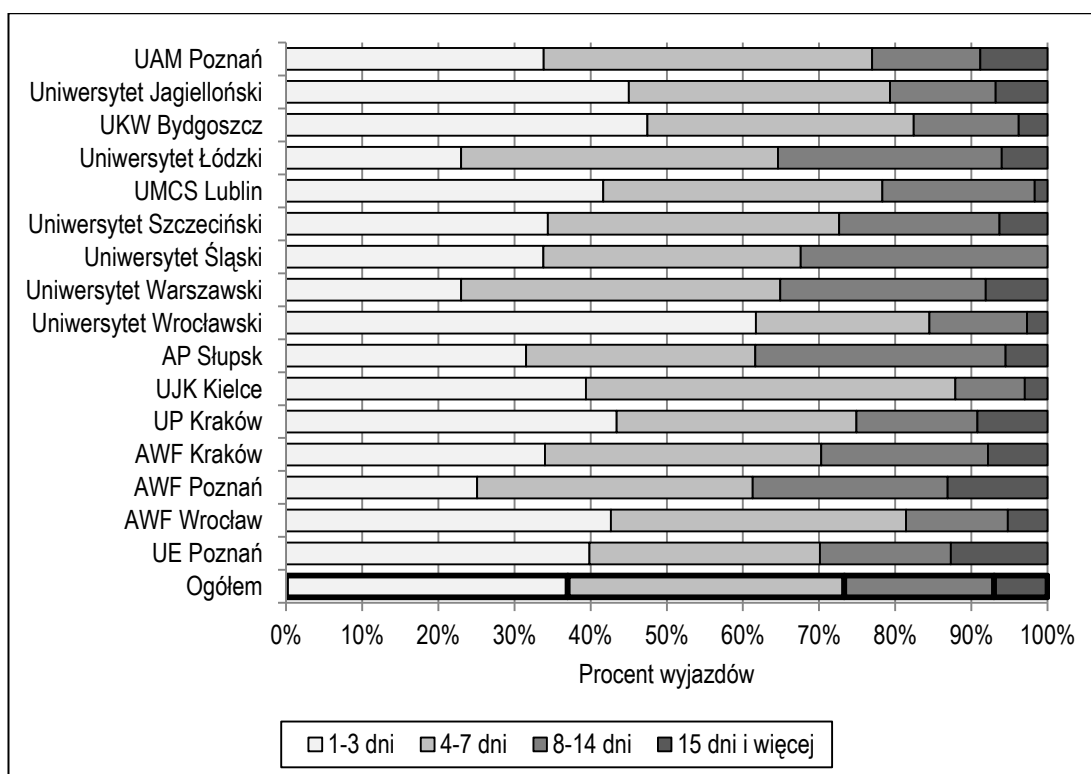

Rysunek 37: Poziom zadowolenia respondentów z wyjazdów turystycznych w latach 2007-2012; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Długość wyjazdów

W analizowanym okresie dominowały wyjazdy krótkie, do 7 dni, stanowiące 73,1% ogółu, zaś najmniej popularne były podróże powyżej 15 dni (7%), w których minimum raz uczestniczyło 26,2% badanych. Niski udział najdłuższych podróży może wiązać się z dwoma czynnikami – finansowym oraz dostępnością czasu wolnego. W przypadku wyjazdów krajowych dominowały wyjazdy 1-3 dniowe; biorąc pod uwagę wyjazdy zagraniczne, w analizowanym okresie liczba podróży o różnym czasie trwania rozkładała się w miarę równomiernie, przy czym najwięcej było 4-7 dniowych.

Długości wyjazdów respondentów z poszczególnych typów uczelni nie różniły się od siebie bardzo mocno, jednak studenci AWF-ów oraz Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu uczestniczyli średnio w dłuższych wyjazdach. Biorąc pod uwagę poszczególne ośrodki akademickie, krótkie podróże (1-3 dni) stanowiły największy odsetek ogółu wśród studentów Uniwersytetu Wrocławskiego, zaś najdłuższe – AWF w Poznaniu oraz Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu (Rysunek 38).

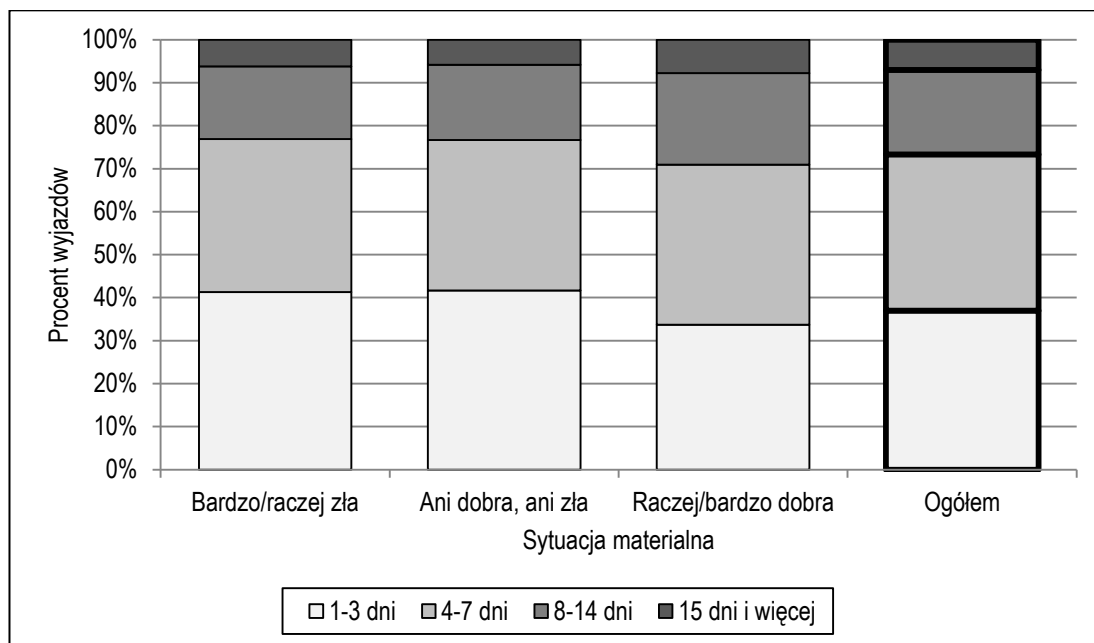

Rysunek 38: Długość wyjazdów turystycznych respondentów z poszczególnych uczelni w latach 2007-2012; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Płeć jedynie w niewielkim stopniu różnicowała długość wyjazdów turystycznych – wśród kobiet nieco wyższy był udział podróży najkrótszych zaś niższy – najdłuższych, jednak różnice w porównaniu z mężczyznami były nieznaczne. Z kolei biorąc pod uwagę tryb studiów, studenci stacjonarni częściej wyjeżdżali w podróże krótkie, 1-3 dniowe (38,8% wszystkich wyjazdów w stosunku do 30,3% u studentów niestacjonarnych), rzadziej zaś – na 4-7 oraz 8-14 dni (odpowiednio 34,9% i 18,9% w porównaniu do 41,4% i 22,8%). Sytuację tę można częściowo tłumaczyć tym, że studenci niestacjonarni mają mniej wolnych weekendów, ze względu na zjazdy na studiach. Co więcej, jak wykazała charakterystyka społeczno-demograficzna badanej grupy, osoby te częściej niż studenci stacjonarni pracują zawodowo, co determinuje rzadsze, ale dłuższe wyjazdy, związane z urlopami wypoczynkowymi.

Również źródło utrzymania miało wpływ na preferowaną długość wyjazdów, szczególnie w wypadku respondentów utrzymujących się całkowicie samodzielnie. U osób tych zanotowano najniższy udział wyjazdów najkrótszych (34,9% ogółu) oraz najwyższy – najdłuższych (15 dni i więcej) – 8,6%. Z kolei wyjazdy 1-3 dniowe najczęściej wybierały osoby częściowo korzystające z pomocy rodziny. Sytuację tę mogą tłumaczyć uwarunkowania finansowe – im lepsza sytuacja materialna respondentów, tym niższy udział wyjazdów najkrótszych, a wyższy – dłuższych

(Rysunek 39). Co ciekawe, zależność ta nie jest tak wyraźna w przypadku wyjazdów najdłuższych (15 dni i dłużej). Podczas takich podróży respondenci często korzystali z tanich form zakwaterowania (przede wszystkim noclegów u rodziny bądź znajomych), co nieco uniezależniło ich od kwestii finansowych.

Rysunek 39: Sytuacja materialna respondentów a długość wyjazdów turystycznych; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Osoby pochodzące z miast i w nich mieszkające uczestniczyły w dłuższych wyjazdach niż osoby pochodzenia wiejskiego, przy czym wielkość miasta także miała znaczenie – im większy ośrodek, tym dłuższe wyjazdy respondentów.

Sezonowość wyjazdów

Najwięcej wyjazdów odbyło się w okresie przerwy wakacyjnej na uczelni, a więc w lipcu, sierpniu oraz (w mniejszym stopniu) we wrześniu. Istnienie wyraźnego sezonu letniego potwierdza wskaźnik sezonowości, pokazujący wyrażony w procentach stosunek liczby wyjazdów w poszczególnych miesiącach do średniej rocznej wielkości wyjazdów dla jednego miesiąca (Łatosińska 1998b), liczony według wzoru:

$$W_{si} = \frac{x_i}{x}$$

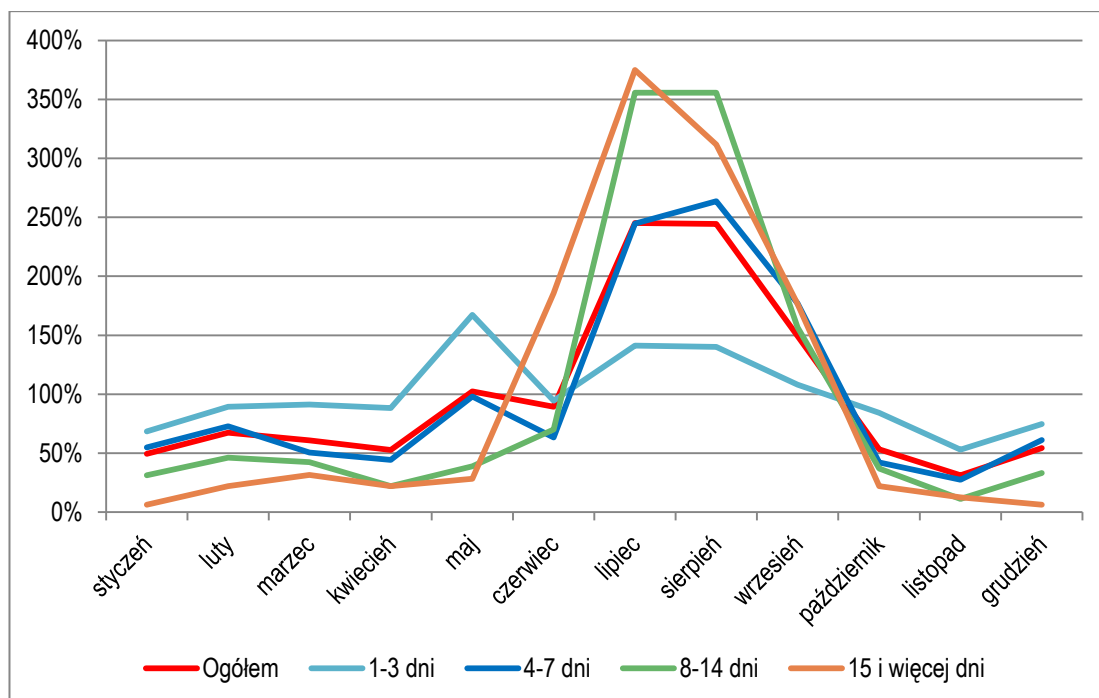
gdzie:

x_i – liczba wyjazdów w poszczególnych miesiącach,

x – średnia roczna wielkość wyjazdów dla 1 miesiąca.

Ogółem dla wszystkich wyjazdów najwyższe wartości (około 250%, rysunek 40) wskaźnik osiągnął w lipcu oraz sierpniu. W okresie wiosennym wahał się od 60% w marcu do 100% w maju, jesienią – od 150% we wrześniu do 30% w listopadzie, natomiast zimą – w okolicach 50%. Widać więc „narastanie” liczby wyjazdów turystycznych w ciągu roku aż do lata, a potem – ich gwałtowny spadek. Bardzo wyraźny sezon letni występował przede wszystkim w przypadku wyjazdów długich – 8-14 dniowych (365% w lipcu i sierpniu, 11% w listopadzie) oraz powyżej 15 dni (375% w lipcu, 6% w grudniu i styczniu). Taka letnia sezonowość wyjazdów wynikała przede wszystkim z dostępności czasu wolnego. Studenci podczas planowania wyjazdów turystycznych są uzależnieni od harmonogramu roku akademickiego, a właśnie okres letni i wczesnojesienny jest czasem, w którym na uczelniach nie odbywają się zajęcia dydaktyczne, co umożliwia planowanie dłuższych wyjazdów.

Właśnie ze względu na dostępność czasu wolnego nieco inaczej rozkładała się sezonowość wyjazdów najkrótszych, 1-3 dniowych. W ich wypadku nie było aż tak wyraźnych sezonów – skrajne wartości wskaźnika wahały się od 50 do 150%. Zauważono zwiększone natężenie wyjazdów w maju – studenci korzystali z tzw. „weekendu majowego” i krótkich ferii wiosennych.

Rysunek 40: Wskaźnik sezonowości wyjazdów turystycznych respondentów w latach 2007-2012 wg długości wyjazdów; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Rozpatrując wartości wskaźnika sezonowości pod kątem typu uczelni należy stwierdzić, że najwyraźniejszy sezon letni występował u studentów uczelni

pedagogicznych (296% w lipcu, 14% w listopadzie), zaś najbardziej równomierny rozkład miały wyjazdy słuchaczy Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu (maksymalnie 194% w lipcu, minimalnie – 53% w styczniu oraz lutym).

Organizatorzy wyjazdów

Badani studenci w dużej mierze (ponad $\frac{3}{4}$ podróży, 94,2% osób) samodzielnie organizowali swoje wyjazdy turystyczne. Najrzadziej na własną rękę wyjeżdżali studenci Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu – 68,1% wyjazdów, jednocześnie to właśnie studenci tej uczelni najczęściej korzystali z pomocy organizacji studenckich (15,5% podróży). Prawie połowa (45,9%) badanych kupowała wycieczki w biurach podróży, należy jednak zauważyć, że biorąc pod uwagę liczbę wyjazdów, biura były organizatorem jedynie 13,1% z nich (najwięcej – 18,4% – w przypadku studentów AWF-ów). Udział biur podróży jako organizatorów wypoczynku studentów widoczny był przede wszystkim w przypadku wyjazdów zagranicznych – 23,9% ogółu, zaś w podróżach krajowych stanowił jedynie margines (Tabela 28).

Tabela 28: Organizatorzy wyjazdów turystycznych respondentów w latach 2007-2012 *

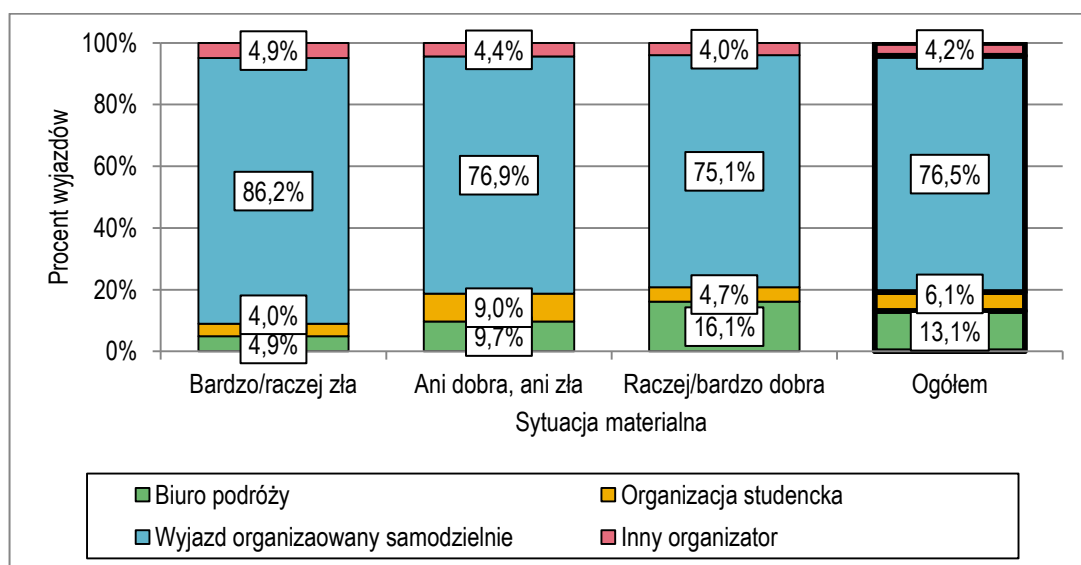
Etykiety wierszy	Odsetek osób (n=465) [%]	Odsetek wyjazdów ogółem (n=3032) [%]	Odsetek wyjazdów krajowych (n=1769) [%]	Odsetek wyjazdów zagranicznych (n=1287) [%]
Biuro podróży	45,9	13,1	1,2	23,9
Inny	13,7	4,2	4,3	3,6
Organizacja studencka	20,2	6,1	5,3	6,6
Wyjazd organizowany samodzielnie	94,2	76,5	88,8	53,4
Brak odpowiedzi	-	0,3	0,4	12,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

* pytanie wielokrotnego wyboru

Nieco częściej z usług biur podróży korzystały kobiety (13,8% wyjazdów w stosunku do 10,6% u mężczyzn), zaś wśród mężczyzn wyższy był udział podróży organizowanych samodzielnie (80,1% w porównaniu do 75,6%). Tryb studiów różnicował przede wszystkim korzystanie z wyjazdów oferowanych przez organizacje studenckie – były one bardziej popularne wśród studentów stacjonarnych (6,8% w stosunku do 3,7% u studentów niestacjonarnych). Zjawisko to wiąże się z tym, że studenci studiów dziennych często aktywniej uczestniczą w tzw. „życiu studenckim”, a w związku z większą ilością czasu spędzanego na uczelni bywają z nią bardziej związani niż słuchacze studiów niestacjonarnych. Na wybór organizatora wyjazdów zdecydowany wpływ miała sytuacja materialna

respondentów – im była ona lepsza, tym wyższy był udział wyjazdów organizowanych przez biura podróży, a niższy – samodzielnie (Rysunek 41).

Rysunek 41: Sytuacja materialna respondentów a organizatorzy wyjazdów turystycznych w latach 2007-2012; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Osoby towarzyszące

Biorąc pod uwagę osoby towarzyszące, zdecydowanie najpopularniejsze okazały się wyjazdy ze znajomymi, co wynika prawdopodobnie z młodego wieku respondentów. W okresie 2007-2012 ze znajomymi wyjechało 86,3% badanych. Studenci często wyjeżdżali także z partnerem/partnerką (często jednocześnie z nimi, jak i ze znajomymi). Sytuacja ta potwierdza deklarowane przez ankietowanych główne motywy wyjazdów turystycznych, wśród których kwestie towarzyskie zajmowały wysokie, trzecie miejsce. Podróże z rodziną lub partnerem były bardziej popularne wśród kobiet, z kolei ze znajomymi – wśród mężczyzn; wynika to m.in. z sytuacji rodzinnej respondentów. Mało popularne okazały się natomiast wyjazdy samotne, stanowiące 7,8% ogółu – skorzystało z nich nieco ponad 1/5 respondentów (Tabela 29); zdecydowanie większe znaczenie miały dla mężczyzn (13,2% wszystkich wyjazdów w porównaniu do 5,5% u kobiet).

Tabela 29: Osoby towarzyszące respondentom w wyjazdach turystycznych w latach 2007-2012*

Osoby towarzyszące	Odsetek wyjazdów (n=3032) [%]	Odsetek osób (n=465) [%]
Inne	5,4	7,9
Wyjazd samotny	7,8	22,5
Wyjazd z partnerem	30,3	69,5
Wyjazd z rodziną	19,5	55,8
Wyjazd ze znajomymi	50,3	86,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych;

* pytanie wielokrotnego wyboru

Środki transportu

Najpopularniejszym środkiem transportu używanym przez respondentów w trakcie wyjazdów o charakterze turystycznym był samochód, z którego minimum

raz skorzystało 80,9% wyjeżdżających (Tabela 30); łącznie służył podczas 42% wyjazdów. Należy przy tym zauważyć, że jego rola była szczególnie istotna w wypadku wyjazdów krajowych (ponad połowa), zaś w wyjazdach zagranicznych używany był jedynie w podczas niecałej 1/3 z nich. W przypadku podróży zagranicznych studenci korzystali przede wszystkim z transportu lotniczego (39,6% wyjazdów) oraz przejazdów autokarami/autobusami (30,4%). Podczas wyjazdów krajowych dużą popularnością cieszyły się podróże koleją (35,7%).

Tabela 30: Środki transportu wykorzystywane przez respondentów w trakcie wyjazdów turystycznych w latach 2007-2012*

Środek transportu	Odsetek osób (n=465) [%]	Odsetek wyjazdów ogółem (n=3032) [%]	Odsetek wyjazdów krajowych (n=1769) [%]	Odsetek wyjazdów zagranicznych (n=1287) [%]
Autokar/autobus	67,2	22,1	15,7	30,4
Autostop	5,2	1,4	1,1	1,8
Inny	2,8	0,5	11,1	0,2
Kajak/jacht/żaglówka/lódź	5,8	1,6	0,9	1,9
Pociąg	56,7	25,1	35,7	9,6
Samochód	80,9	42,0	51,9	29,1
Samolot	55,8	16,9	5,5	39,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych;

* pytanie wielokrotnego wyboru

Korzystanie z niektórych form transportu związane było z sytuacją materialną respondentów – było to widoczne w wypadku podróży autostopem, pociągiem oraz samolotem. Dwie pierwsze formy popularniejsze były wśród osób z gorszą sytuacją materialną, zaś podróże lotnicze – u studentów zamożniejszych. Oprócz bezpośrednich kosztów podróży wpływ na to miało miejsce wyjazdu – transport lotniczy był wykorzystywany w zdecydowanej większości w trakcie wyjazdów zagranicznych, natomiast pociąg – krajowych.

Zakwaterowanie

Najpopularniejszą formą zakwaterowania okazały się hotele/motele, z których minimum raz w badanym okresie skorzystało 63,9% ankietowanych. Należy jednocześnie zauważyć, że miały one znaczenie przede wszystkim podczas wyjazdów zagranicznych (38,9% ogółu). Ta forma noclegu wiązała się często z faktem korzystania przez respondentów z wyjazdów organizowanych przez biura podróży – przy podróżach organizowanych samodzielnie większe znaczenie miały tańsze formy zakwaterowania, takie jak schroniska, pensjonaty czy kwatery prywatne. Podczas wyjazdów krajowych studenci korzystali przede wszystkim z kwater prywatnych (25,6% wyjazdów).

Ze stosunkowo popularnych form noclegów (po około 1/3 respondentów i 10% wyjazdów) można wymienić pensjonaty, noclegi pod namiotem oraz schroniska młodzieżowe/hostele/akademiki; pozostałe formy zakwaterowania były mniej popularne (Tabela 31).

Należy także podkreślić dosyć wysoki udział noclegów u rodziny lub znajomych, zarówno w przypadku wyjazdów krajowych, jak i zagranicznych. Wykorzystanie tej formy zakwaterowania wiązało się – oprócz kwestii towarzyskich – z dostępnością finansową. Nocleg w takim miejscu jest albo darmowy, albo odpłatny jedynie symbolicznie. Znaczenie ceny noclegu widoczne jest przede wszystkim w przypadku pobytów w hotelach/motelach – im lepsza sytuacja materialna badanych, tym wyższy udział noclegów w tego typu obiektach (od 2,7% wyjazdów w przypadku osób o bardzo złej sytuacji do 30,2% u osób najzamożniejszych). Osoby niezamożne w wyższym stopniu korzystały z tanich form zakwaterowania, takich jak noclegi w namiocie oraz w gospodarstwach agroturystycznych.

Tabela 31: Formy zakwaterowania wybierane przez respondentów w trakcie wyjazdów turystycznych w latach 2007-2012*

Zakwaterowanie	Odsetek osób (n=465) [%]	Odsetek wyjazdów ogółem (n=3032) [%]	Odsetek wyjazdów krajowych (n=1769) [%]	Odsetek wyjazdów zagranicznych (n=1287) [%]
Camping/biwak/namiot "na dziko"	34,8	10,4	11,8	8,4
Domek letniskowy/apartament	6,9	1,5	2,1	1,4
Hotel, motel	63,9	21,3	8,5	38,9
Inne	14,8	5,0	3,8	4,6
Jacht/żaglówka/łódka	6,9	1,7	1,8	1,9
Kwaterna agroturystyczna	9,2	2,0	2,7	1,0
Kwaterna prywatna	60,9	20,5	25,6	13,1
Mieszkanie krewnych, znajomych	47,4	17,3	17,5	16,6
Pensjonat	39,9	10,5	12,8	8,1
Schronisko górskie/chatka górska/chatka studencka	4,1	1,6	2,1	0,8
Schronisko młodzieżowe/hostel/akademik	32,4	9,6	9,4	9,5
Brak odpowiedzi	-	-	1,9	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

* pytanie wielokrotnego wyboru

Uprawiane formy turystyki

W trakcie badań studenci zostali poproszeni także o wymienienie form turystyki uprawianych podczas wyjazdów. Ponieważ pytanie miało charakter otwarty, w toku analizy udzielone odpowiedzi zostały zgrupowane w 10 najpopularniejszych form (Tabela 32). Należy podkreślić, że wydzielone grupy nie

mają charakteru całkowicie rozłącznego, część z nich występowała jednocześnie (np. turystyka miejska i biznesowa, turystyka miejska i poznawcza itd.). Zdecydowanie najczęściej uprawianymi formami okazały się: turystyka poznawcza (80,3% respondentów, 38,9% wyjazdów) oraz wypoczynkowa (70% badanych, 26,4% wyjazdów). Należy także zauważyć duże znaczenie turystyki aktywnej (40,6% osób, 13,1% wyjazdów) oraz kwalifikowanej (59,6% badanych, 23,2% wyjazdów). Te dwa określenia w wielu wypadkach były stosowane przez studentów wymiennie, dlatego należy rozpatrywać je razem. Wśród szczegółowych form turystyki aktywnej i kwalifikowanej respondenci wymieniali przede wszystkim turystykę pieszą górską, sporty zimowe (narciarstwo i snowboarding) oraz sporty wodne (żeglarstwo i nurkowanie). Uprawiane formy turystyki aktywnej/kwalifikowanej raczej nie zależały od sytuacji materialnej badanych, z jednym wyjątkiem – turystyki narciarskiej; u osób dobrze lub bardzo dobrze sytuowanych stanowiła 24,1% wskazań, zaś wśród respondentów z raczej lub bardzo złą sytuacją – jedynie 12%. Turystyka aktywna oraz kwalifikowana miały większe znaczenie w wypadku wyjazdów krajowych. Z kolei w trakcie wyjazdów poza Polskę studenci w większym stopniu uprawiali turystykę poznawczą (szczególnie w dużych miastach), kulturową oraz biznesową.

Tabela 32: Najpopularniejsze formy turystyki uprawiane przez respondentów w latach 2007-2012

Forma turystyki	Odsetek osób (n=465) [%]	Odsetek wyjazdów ogółem (n=3032) [%]	Odsetek wyjazdów krajowych (n=1769) [%]	Odsetek wyjazdów zagranicznych (n=1287) [%]
Aktywna	40,6	13,1	14,7	10,4
Biznesowa	10,1	2,7	1,1	4,9
Kulturowa	31,8	12,5	10,7	14,6
Kwalifikowana	59,7	23,2	28,9	16,1
Miejska	3,4	1,0	0,7	1,3
Odwiedziny	4,5	1,6	2,3	0,5
Poznawcza	80,3	38,9	30,9	48,6
Religijna	3,0	0,4	0,4	0,3
Wypoczynkowa	70,0	26,4	24,2	28,6
Zdrowotna	2,1	0,4	0,6	0,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

* pytanie wielokrotnego wyboru

Uprawiane przez respondentów formy turystyki uzależnione były także od typu uczelni, na której studiowali badani (Tabela 33). Turystyka poznawcza była popularna przede wszystkim wśród studentów uniwersytetów, uczelni pedagogicznych, zaś w mniejszym stopniu – AWF-ów oraz uniwersytetu ekonomicznego. Studenci UE w Poznaniu dużo częściej uprawiali z kolei turystykę kulturową, związaną przede wszystkim z wyjazdami do dużych ośrodków miejskich. Znaczące różnice występowały w przypadku turystyki aktywnej i kwalifikowanej –

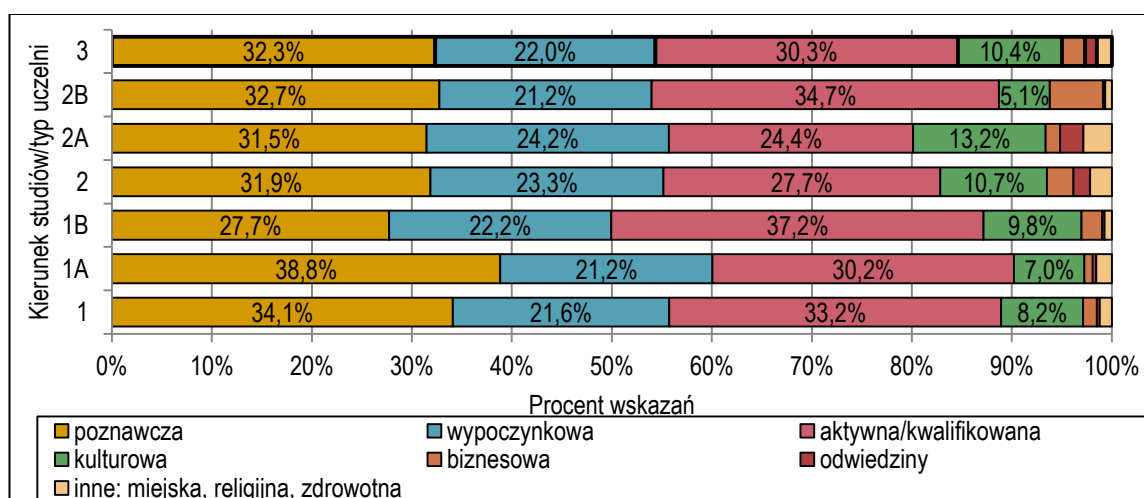
była ona domeną studentów akademii wychowania fizycznego, którzy uprawiali ją podczas prawie 40% wyjazdów, oraz – w mniejszym stopniu – uczelni pedagogicznych. Te formy mniejsze znaczenie miały dla studentów uniwersytetów oraz uniwersytetu ekonomicznego.

Tabela 33: Najpopularniejsze formy turystyki uprawiane przez respondentów w latach 2007-2012 wg typów uczelni

		Typ uczelni				Ogółem (n=3636) [%]
		Uniwersytety (n=2076) [%]	Uczelnie pedagogiczne (n=452) [%]	AWF-y (n=819) [%]	Uniwersytet ekonomiczny (n=289) [%]	
Forma turystyki	Poznawcza	35,4	32,7	27,7	23,2	32,3
	Wypoczynkowa	22,6	21,2	22,2	18,0	22,0
	Aktywna/kwalifikowana	27,5	34,7	37,2	23,5	30,3
	Kulturowa	10,0	5,1	9,8	23,9	10,4
	Biznesowa	1,1	5,3	2,1	6,6	2,3
	Odwiedziny	1,3	0,2	0,2	4,8	1,2
	Inne: miejska, religijna, zdrowotna	2,2	0,7	0,7	0,0	1,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Różnice w uprawianych formach turystyki były także zauważalne biorąc pod uwagę kierunek studiów (z pominięciem rodzaju uczelni) – studenci turystyki i rekreacji preferowali turystykę aktywną i kwalifikowaną, z kolei kulturowa miała dla nich nieco mniejsze znaczenie niż dla studentów geografii oraz międzynarodowych stosunków gospodarczych. Dla studentów turystyki i rekreacji na uniwersytetach istotniejsza była turystyka poznawcza, zaś na AWF-ach – aktywna i kwalifikowana. Także wśród studentów geografii występowały różnice – dla studiujących na uniwersytetach większe znaczenie miała turystyka kulturowa, zaś na uczelniach pedagogicznych – aktywna oraz kwalifikowana (Rysunek 42).

Rysunek 42: Formy turystyki uprawiane przez studentów turystyki i rekreacji oraz geografii wg typów uczelni; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

1 = turystyka i rekreacja (ogółem), 1A = turystyka i rekreacja na uniwersytetach, 1B = turystyka i rekreacja na AWF-ach, 2 = geografia (ogółem), 2A = geografia na uniwersytetach, 2B = geografia na uczelniach pedagogicznych, 3 = ogółem

Analizując uprawiane formy turystyki pod kątem płci respondentów stwierdzono, że dla kobiet większe znaczenie miała turystyka poznawcza oraz wypoczynkowa, z kolei mężczyźni preferowali aktywne formy spędzania czasu wolnego, przejawiające się w uprawianiu turystyki aktywnej oraz kwalifikowanej.

Sytuacja materialna ankietowanych także miała znaczenie – osoby deklarujące gorszą sytuację były bardziej zainteresowane turystyką kulturową oraz odwiedzinami u rodziny bądź znajomych, zaś osoby lepiej sytuowane: wypoczynkową, aktywną/kwalifikowaną oraz biznesową. Największa różnica występowała w przypadku turystyki wypoczynkowej, która stanowiła 23,6% wskazań osób o dobrej sytuacji materialnej oraz 16,3% u respondentów o sytuacji raczej lub bardzo złej.

5.3. Przestrzeń wyjazdów krajowych respondentów w latach 2007-2012

W okresie 2007-2012 badani studenci odwiedzili w trakcie 1769 krajowych wyjazdów turystycznych 492 miejscowości oraz 40 obszarów (bez podania konkretnej miejscowości), czyli łącznie 532 miejsca⁵⁹. W wyjazdach krajowych uczestniczyło łącznie 86,3% osób, zaś dla pojedynczych uczelni wskaźnik ten wahał się od 73,6% (AWF Kraków) do 100% (Uniwersytet Wrocławski, Tabela 34).

Tabela 34: Wyjazdy krajowe respondentów w latach 2007-2012 wg odsetka osób uczestniczących

		Odsetek respondentów [%] ⁶⁰
Uczelnie	UAM Poznań	80,0
	Uniwersytet Jagielloński	87,9
	UKW Bydgoszcz	90,9
	Uniwersytet Łódzki	97,2
	UMCS Lublin	86,7
	Uniwersytet Szczeciński	74,1
	Uniwersytet Śląski	83,3
	Uniwersytet Warszawski	88,9
	Uniwersytet Wrocławski	100,0
	AP Słupsk	76,2
	UJK Kielce	88,2
	UP Kraków	96,9
	AWF Kraków	73,6
	AWF Poznań	75,0
	AWF Wrocław	96,9
	UE Poznań	87,5
	Ogółem	86,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

⁵⁹ Mapy przedstawiające miejsca krajowych wyjazdów studentów poszczególnych uczelni wraz z liczbą osób wyjeżdżających zostały przedstawione w Załączniku 5.

⁶⁰ Wśród osób aktywnych turystycznie.

Wyjazdy krajowe studentów poszczególnych uczelni były zróżnicowane, zarówno pod względem ich cech, jak i rozmieszczenia przestrzennego miejsc docelowych. Łącznie respondenci odwiedzili podczas swoich podróży 202 powiaty, co stanowiło ponad 50% obszaru kraju (Tabela 35). Biorąc pod uwagę poszczególne uczelnie, liczba odwiedzonych powiatów wahała się od 23 do 92, co wynikało w głównej mierze ze zróżnicowanej liczby respondentów, a co za tym idzie – liczby wyjazdów. Wyjazdy respondentów charakteryzowały się niewysokim rozproszeniem przestrzennym, na co wskazują wysokie wartości współczynnika koncentracji Lorenza⁶¹ (Tabela 35).

Tabela 35: Wyjazdy krajowe respondentów w latach 2007-2012 wg odsetka osób uczestniczących, liczby odwiedzonych powiatów, odsetka powierzchni Polski oraz współczynnika koncentracji Lorenza

		Odsetek respondentów uczestniczących w wyjazdach krajowych [%] ⁶²	Liczba powiatów odwiedzonych w trakcie wyjazdów turystycznych	Procent powierzchni Polski odwiedzony w trakcie wyjazdów turystycznych (na podst. pow. powiatów recepcyjnych) [%]	Współczynnik koncentracji Lorenza
Uczelnie	UAM Poznań	80,0	43	11,7	0,9514
	Uniwersytet Jagielloński	87,9	68	18,3	0,9286
	UKW Bydgoszcz	90,9	50	15,6	0,9429
	Uniwersytet Łódzki	97,2	92	26,5	0,8962
	UMCS Lublin	86,7	28	8,6	0,9559
	Uniwersytet Szczeciński	74,1	35	8,6	0,9706
	Uniwersytet Śląski	83,3	24	6,7	0,9684
	Uniwersytet Warszawski	88,9	23	7,4	0,9584
	Uniwersytet Wrocławski	100,0	53	14,1	0,9377
	AP Słupsk	76,2	56	14,7	0,9257
	UJK Kielce	88,2	26	6,6	0,9684
	UP Kraków	96,9	42	9,8	0,9591
	AWF Kraków	73,6	40	11,0	0,9573
	AWF Poznań	75,0	41	10,9	0,9656
	AWF Wrocław	96,9	51	13,6	0,9503
	UE Poznań	87,5	53	13,1	0,9477
	Ogółem	86,3	202	54,5	0,8738

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Analogiczne do analizy miejsc wyjazdów na ćwiczenia terenowe, wyróżniono 5 grup miejscowości i obszarów ze względu na liczbę ośrodków, których studenci odwiedzili dane miejsce (Rysunki 43-44, Tabela 36). Były to miejsca:

⁶¹ Jako zmienną przestrzenną wybierając aktualny podział Polski na powiaty. Do poszczególnych powiatów przypisano liczbę wyjeżdżających osób, niezależnie od liczby wyjazdów.

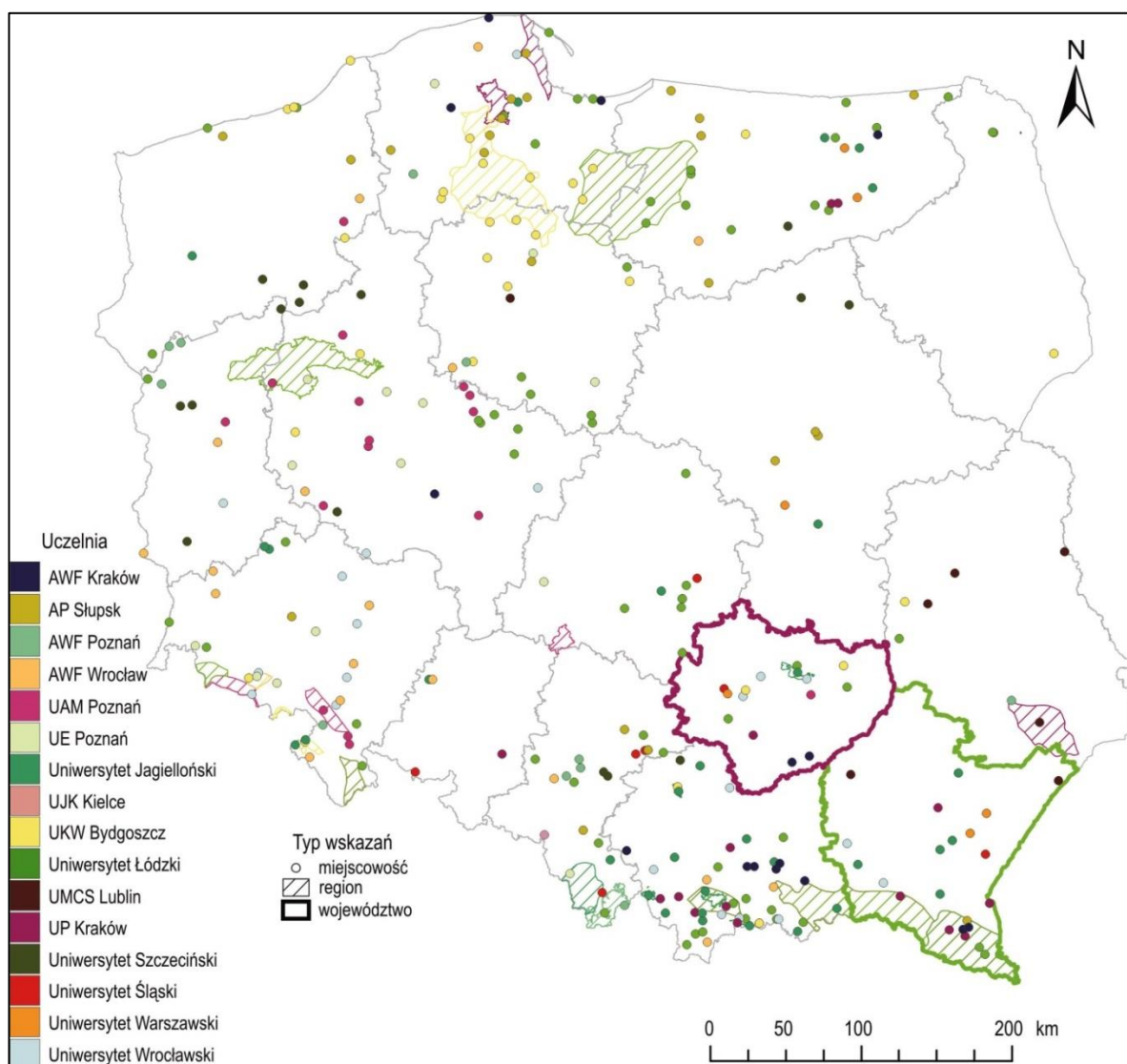
⁶² Wśród osób, które wyjechały minimum raz.

- I. Unikatowe → odwiedzone przez studentów jednej uczelni;
- II. Rzadkie → odwiedzone przez 2-3 uczelnie;
- III. Powtarzalne → odwiedzone przez 4-5 uczelnie;
- IV. Popularne → odwiedzone przez 6-7 uczelni;
- V. Kanoniczne → odwiedzone przez studentów 8 lub więcej uczelni.

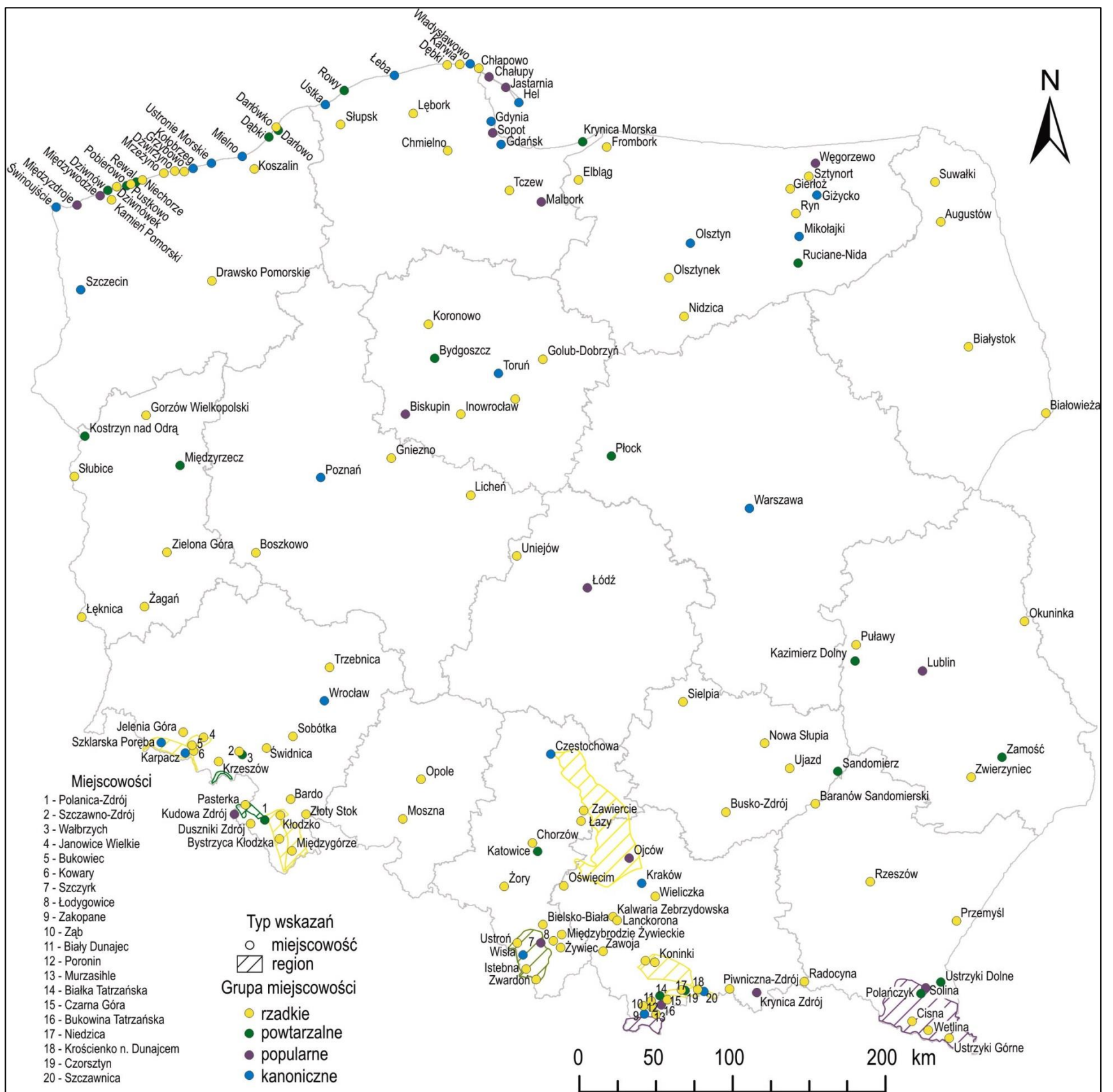
Tabela 36: Liczebność wyróżnionych grup miejsc wyjazdów krajowych respondentów w latach 2007-2012

Grupa	Liczba odwiedzonych miejsc / Odsetek ogółu
I. Unikatowe	343 / 64,5%
II. Rzadkie	119 / 22,4%
III. Powtarzalne	25 / 4,7%
IV. Popularne	19 / 3,6%
V. Kanoniczne	26 / 4,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Rysunek 43: Rozmieszczenie miejsc wyjazdów należących do grupy miejsc unikatowych; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Rysunek 44: Rozmieszczenie miejsc odwiedzonych w okresie 2007-2012 przez respondentów z minimum dwóch uczelni; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ogółem niecałe 190 miejsc zostało odwiedzonych przez studentów więcej niż jednej badanej uczelni. Zdecydowanie najpopularniejszą miejscowością okazało się Zakopane, do którego w analizowanym okresie wyjechało w celach turystycznych łącznie 140 respondentów (29% ogółu) ze wszystkich ośrodków w ramach 205 wyjazdów (11,6% wyjazdów krajowych). Drugim miastem odwiedzionym przez badanych z każdej uczelni był Gdańsk, jednak biorąc pod uwagę liczbę osób oraz wyjazdów, miał on mniejsze znaczenie (15,7% osób oraz 4,7% wyjazdów krajowych). W Tabeli 37. przedstawiono wszystkie miejscowości kanoniczne w Polsce, odwiedzone przez studentów z przynajmniej połowy uczelni.

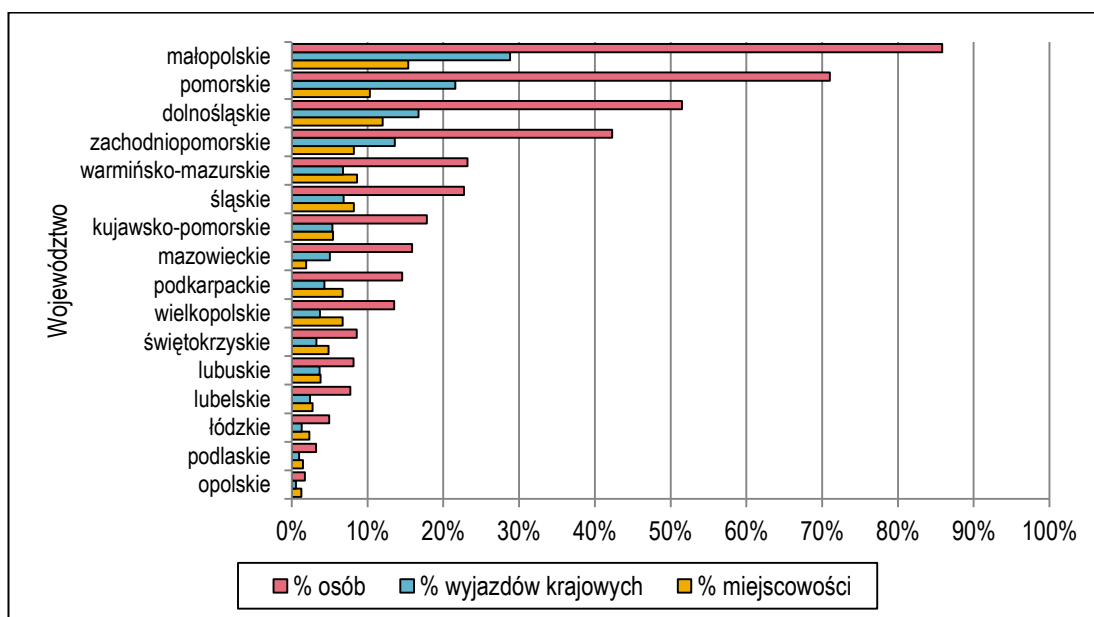
Tabela 37: Miejscowości kanoniczne w Polsce odwiedzane przez respondentów w trakcie wyjazdów turystycznych w latach 2007-2012

Miejscowość	Liczba uczelni	Liczba wyjazdów	Liczba osób
Zakopane	16	205	140
Gdańsk	16	83	73
Warszawa	15	77	63
Kraków	14	86	70
Karpacz	13	48	44
Wrocław	13	59	50
Władysławowo	13	45	35
Łeba	12	27	25
Szklarska Poręba	11	48	40
Sopot	11	36	34
Gdynia	11	26	26
Ustka	11	18	17
Toruń	10	25	24
Mikołajki	10	19	18
Świnoujście	10	20	15
Giżycko	10	23	19
Kołobrzeg	10	34	29
Szczawnica	9	28	28
Wisła	9	21	16
Poznań	9	24	23
Szczecin	9	21	16
Mielno	9	30	23
Częstochowa	8	11	10
Olsztyn	8	12	9
Ustronie Morskie	8	13	9
Hel	8	11	10

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Biorąc pod uwagę wskazywane przez respondentów regiony wyjazdów, najpopularniejsze okazały się Bieszczady oraz Tatry – wymienili je studenci z 6 ośrodków. Należy przy tym zauważyć, że wskazania całych obszarów, bez podawania konkretnych miejscowości, były stosunkowo nieliczne, dotyczyły około 5% wszystkich wyjazdów.

W skali województw zdecydowanie najbardziej popularne okazały się: małopolskie, dolnośląskie oraz pomorskie – na ich obszarze odbyło się ponad 65% wszystkich wyjazdów do ponad 37% miejscowości (Rysunek 45). Biorąc pod uwagę liczbę osób, widać wyraźną dominację województwa małopolskiego, które minimum jeden raz w okresie 2007-2012 odwiedziło prawie 86% respondentów. Najmniej popularne były regiony: łódzki, podlaski i opolski. Żadnego z nich nie odwiedziło więcej niż 5% badanych, zaś wyjazdy na ich teren stanowiły jedynie 2,8% ogółu.

Rysunek 45: Popularność województw podczas wyjazdów krajowych respondentów w latach 2007-2012; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

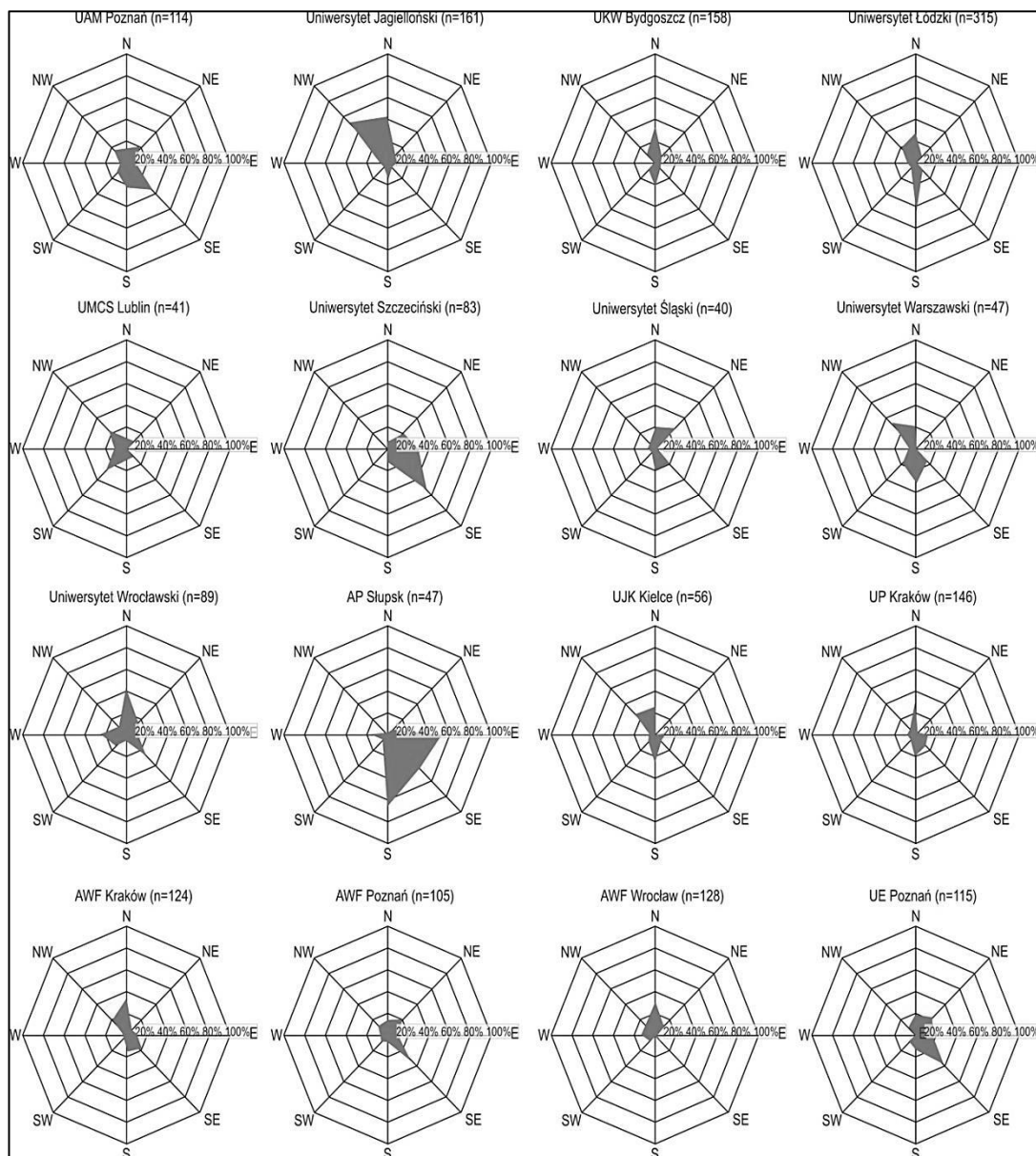
W tabeli 38. przedstawiono najpopularniejsze miejscowości dla studentów poszczególnych uczelni.

Tabela 38: Najpopularniejsze miejsca wyjazdów krajowych wg liczby osób wyjeżdżających

		Miejsce w rankingu (wg liczby osób odwiedzających)				
		1	2	3	4	5
Uczelnia	UAM Poznań	Zakopane	Gdańsk	Karpacz	Kraków	Wrocław
	Uniwersytet Jagielloński	Zakopane	Warszawa	Gdańsk	Wrocław	Gdynia
	UKW Bydgoszcz	Zakopane	Gdańsk	Sopot	Bukowina Tatr.	Kraków
	Uniwersytet Łódzki	Zakopane	Kraków	Gdańsk	Mielno	Łeba
	UMCS Lublin	Gdańsk	Kraków	Kazimierz Dln.	Solina	Warszawa
	Uniwersytet Szczeciński	Warszawa	Kraków	Zakopane	Wrocław	Międzyzdroje
	Uniwersytet Śląski	Kraków	Wisła	Zakopane	Cieszyn	Władysławowo
	Uniwersytet Warszawski	Władysławowo	Chałupy	Giżycko	Łódź	Mielno
	Uniwersytet Wrocławski	Gdańsk	Karpacz	Sopot	Szklarska Por.	Kraków
	AP Słupsk	Wdzydze Kiszewskie	Mikołajki	Szklarska Poręba	Karpacz	Kartuzy
	UJK Kielce	Zakopane	Gdańsk	Szczawnica	Kamień Pom.	Sandomierz
	UP Kraków	Zakopane	Gdańsk	Białka Tatrzańska	Szczawnica	Warszawa
	AWF Kraków	Zakopane	Szczawnica	Wrocław	Giżycko	Warszawa
	AWF Poznań	Zakopane	Kraków	Warszawa	Gdańsk	Wrocław
	AWF Wrocław	Karpacz	Zakopane	Szklarska Poręba	Kraków	Poznań
	UE Poznań	Kraków	Zakopane	Warszawa	Wrocław	Szczecin
	Ogółem	Zakopane	Gdańsk	Kraków	Warszawa	Wrocław

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań terenowych

Najpopularniejsze miejsca wyjazdów turystycznych studentów poszczególnych uczelni znajdują swoje potwierdzenie w analizie kierunków krajowych wyjazdów respondentów poszczególnych uczelni w latach 2007-2012 według odsetka wyjazdów (Rysunek 46).

Rysunek 46: Kierunki wyjazdów turystycznych respondentów w latach 2007-2012 wg odsetka wyjazdów; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych⁶³

S. Liszewski (2009) w swojej koncepcji regionalizacji turystycznej Polski wyznaczył 3 typy regionów (różniące się dominującym typem przestrzeni turystycznej, funkcjami oraz sezonowością ruchu): wypoczynkowo-rekreacyjne, turystyki edukacyjno-poznawczej oraz metropolitalne (Tabela 39). W toku analizy

⁶³ Za punkt centralny przyjęto lokalizacje poszczególnych uczelni.

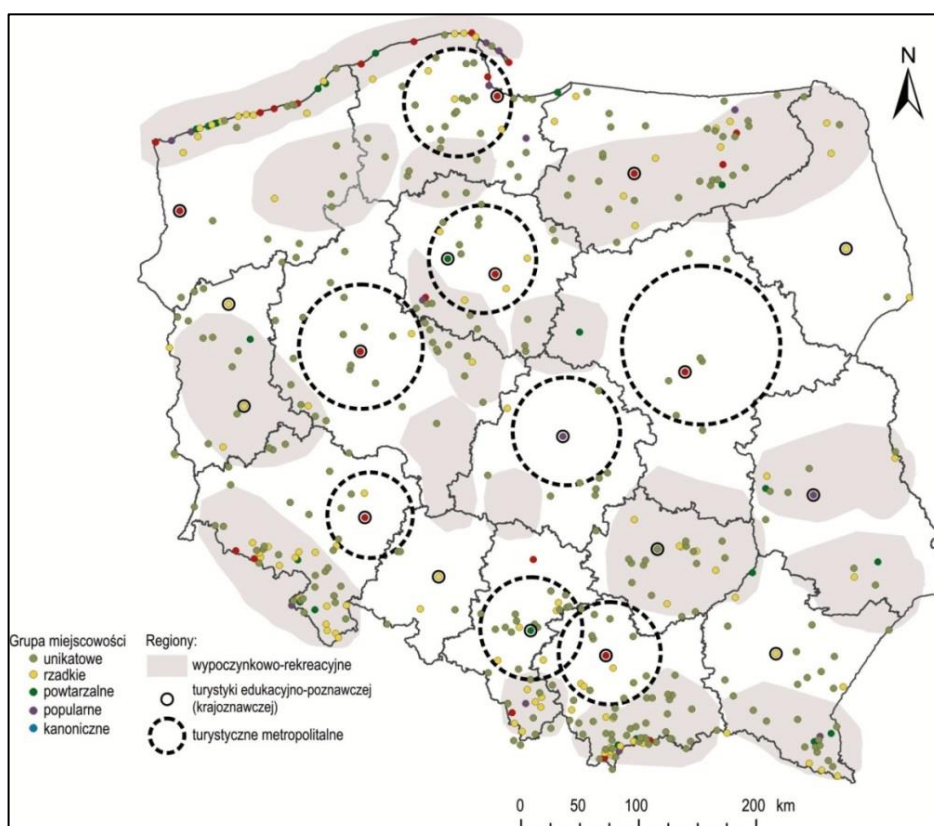
zdecydowano o dokonaniu porównania miejsc i cech wyjazdów respondentów z zaproponowaną regionalizacją.

Tabela 39: Ogólna charakterystyka głównych funkcjonalnych typów regionów turystycznych

Typ regionu	Dominujący typ przestrzeni turystycznej	Funkcja turystyczna	Sezonowość ruchu turystycznego
A. Metropolitalny	Penetracji Kolonizacji	Wielofunkcyjny (poznanie, kultura, biznes, wypoczynek)	Cały rok
B. Wypoczynkowo-rekreacyjny	Kolonizacji Asymilacji	Wypoczynkowa, poznanie, rozrywka, zdrowie	Sezon letni, dwa sezony, cały rok
C. Turystyki poznawczej, edukacyjnej i religijnej	Ekspansji Penetracji	Poznawcza, dydaktyczna, kontemplacyjna	Dwa sezony (wiosenny i jesienny)

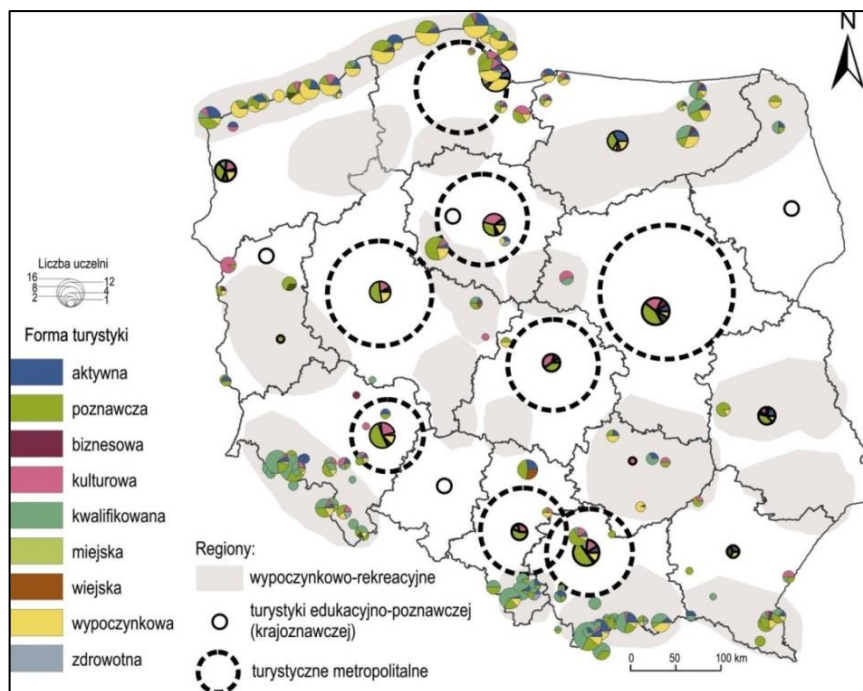
Źródło: Liszewski 2009, s.26

Przed wszystkim należy zauważyć, że zdecydowana większość miejsc wyjazdów respondentów zlokalizowana była w obrębie wyznaczonych regionów, głównie o charakterze wypoczynkowo-rekreacyjnym (Rysunek 47). Z ośmiu proponowanych regionów metropolitalnych w sześciu znajdowała się miejscowość kanoniczna (w jednym – dwie), co potwierdza ich istotną rolę w przyciąganiu turystów, w tym wypadku – studentów różnych uczelni.

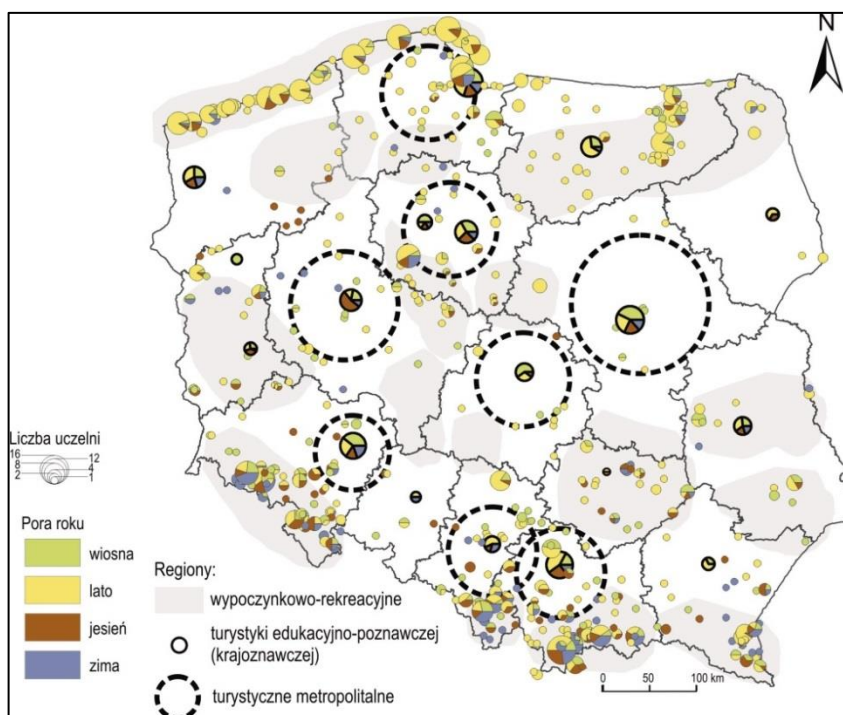

Rysunek 47: Grupy miejscowości odwiedzonych przez respondentów w latach 2007-2012 a koncepcja regionalizacji turystycznej Polski wg S. Liszewskiego; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych oraz Liszewski (2009)

Także analiza przestrzennego rozmieszczenia miejsc uprawiania różnych form turystyki oraz sezonowości wyjazdów potwierdza założenia Liszewskiego – regiony metropolitalne w istocie mają charakter wielofunkcyjny i całoroczny, podczas gdy w wypoczynkowo-rekreacyjnych widoczna jest większa sezonowość i dominująca funkcja wypoczynku (czynnego bądź biernego, Rysunki 48-49).

Rysunek 48: Formy turystyki uprawiane przez respondentów w trakcie wyjazdów krajowych a koncepcja regionalizacji turystycznej Polski wg S. Liszewskiego; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych oraz Liszewski (2009)

Rysunek 49: Terminy wyjazdów krajowych respondentów a koncepcja regionalizacji turystycznej Polski wg S. Liszewskiego; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych oraz Liszewski (2009)

5.4. Przestrzeń wyjazdów zagranicznych respondentów w latach 2007-2012

W okresie 2007-2012 respondenci odbyli 1287 wyjazdów zagranicznych, w trakcie których odwiedzili 754 miejsca (miejscowości oraz obszary) znajdujące się w 70 krajach. W podróżach zagranicznych w omawianym okresie uczestniczyło 81,1% badanych, zaś w skali poszczególnych uczelni odsetek ten wahał się od 41,2% do 95,8% (Tabela 40). Biorąc pod uwagę liczbę krajów odwiedzonych przez respondentów, wahała się od 7 (UJK Kielce) do 41 (Uniwersytet Łódzki). Dysproporcje w liczbie państw w dużym stopniu wynikały ze zróżnicowanej liczby respondentów z poszczególnych ośrodków. Łącznie wyjazdy poza Polskę stanowiły 42,4% wszystkich wyjazdów turystycznych, przy czym największe znaczenie miały dla studentów AWF-ów – 52,0% ich wyjazdów odbyło się zagranicą. Z kolei najmniej poza Polskę wyjeżdżali studenci uczelni pedagogicznych – 37,5% ich podróży miało taki charakter.

Tabela 40: Wyjazdy zagraniczne respondentów w latach 2007-2012 wg odsetka osób uczestniczących oraz liczby odwiedzonych krajów

Uczelnia	Odsetek respondentów uczestniczących w wyjazdach zagranicznych [%] ⁶⁴	Liczba krajów odwiedzonych w trakcie zagranicznych wyjazdów turystycznych
UAM Poznań	90	32
Uniwersytet Jagielloński	87,9	33
UKW Bydgoszcz	87,9	19
Uniwersytet Łódzki	70,4	41
UMCS Lublin	66,7	12
Uniwersytet Szczeciński	70,4	20
Uniwersytet Śląski	91,7	16
Uniwersytet Warszawski	88,9	12
Uniwersytet Wrocławski	92,3	20
AP Słupsk	71,4	13
UJK Kielce	41,2	7
UP Kraków	81,3	30
AWF Kraków	90,6	36
AWF Poznań	79,5	28
AWF Wrocław	84,4	24
UE Poznań	95,8	33
Ogółem	81,1	70

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Najwięcej miejscowości odwiedzono we: Włoszech (74), Francji (53), w Niemczech (49), Hiszpanii (45), Chorwacji (39), Grecji (39), Słowacji (30), Wielkiej Brytanii (27), Stanach Zjednoczonych (24), Turcji (22) oraz Austrii (20). Stosując analogiczny jak w przypadku ćwiczeń terenowych oraz wyjazdów krajowych podział miejsc na 5 grup, w zależności od liczby uczelni, których studenci

⁶⁴ Wśród osób, aktywnych turystycznie.

do nich wyjechali, wyróżniono: 542 (71,8% ogółu) miejsca unikatowe, 145 (19,2%) rzadkich, 38 (5,0%) powtarzalnych, 14 (1,9%) popularnych oraz 15 (2,0%) kanonicznych. W porównaniu z wyjazdami krajowymi zauważono większe rozproszenie, co jest naturalną konsekwencją dużo większego zasięgu przestrzennego wyjazdów. W tabeli 41. przedstawione zostały miejscowości kanoniczne, czyli odwiedzone przez studentów z co najmniej połowy badanych ośrodków.

Tabela 41: Miejscowości kanoniczne odwiedzone przez respondentów w trakcie zagranicznych wyjazdów turystycznych w latach 2007-2012

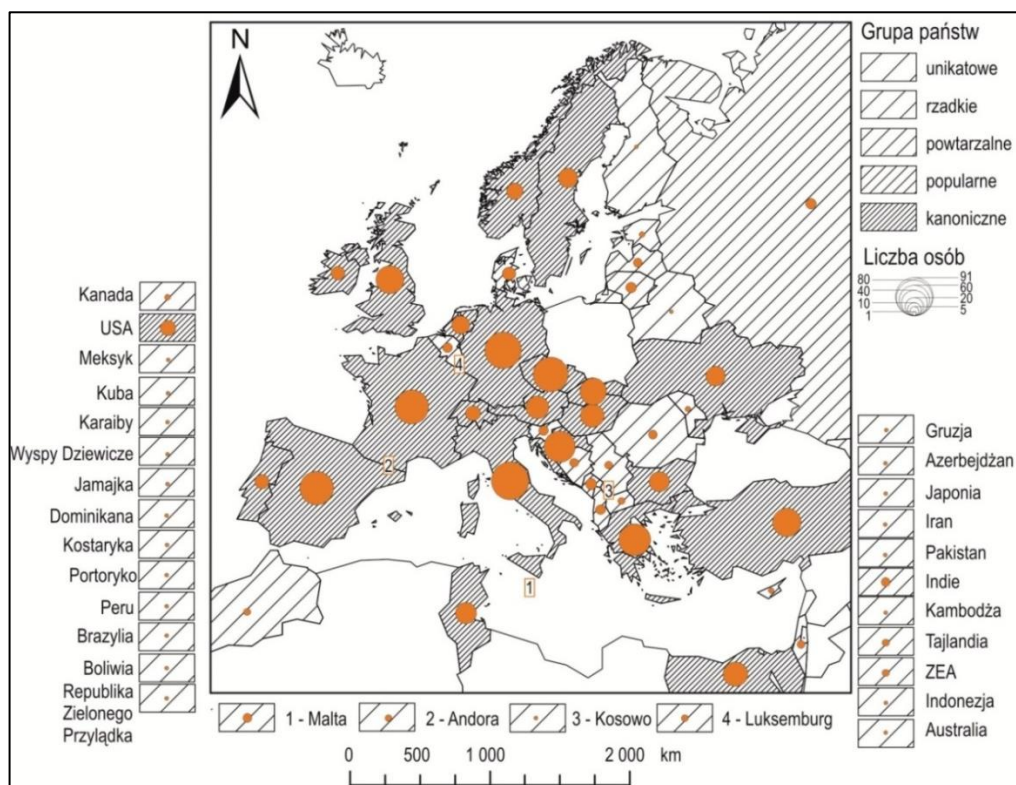
Miejscowość	Kraj	Liczba uczelni	Liczba wyjazdów	Liczba osób
Barcelona	Hiszpania	14	29	28
Rzym	Włochy	14	31	27
Praga	Czechy	13	57	57
Berlin	Niemcy	12	55	46
Londyn	Wielka Brytania	12	34	32
Paryż	Francja	11	36	35
Hurghada	Egipt	11	28	26
Wenecja	Włochy	11	22	20
Budapeszt	Węgry	10	28	25
Alanya	Turcja	9	27	25
Madryt	Hiszpania	9	10	10
Amsterdam	Holandia	8	19	16
Split	Chorwacja	8	16	15
Wiedeń	Austria	8	15	14
Szarm el-Szejk	Egipt	8	15	13

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

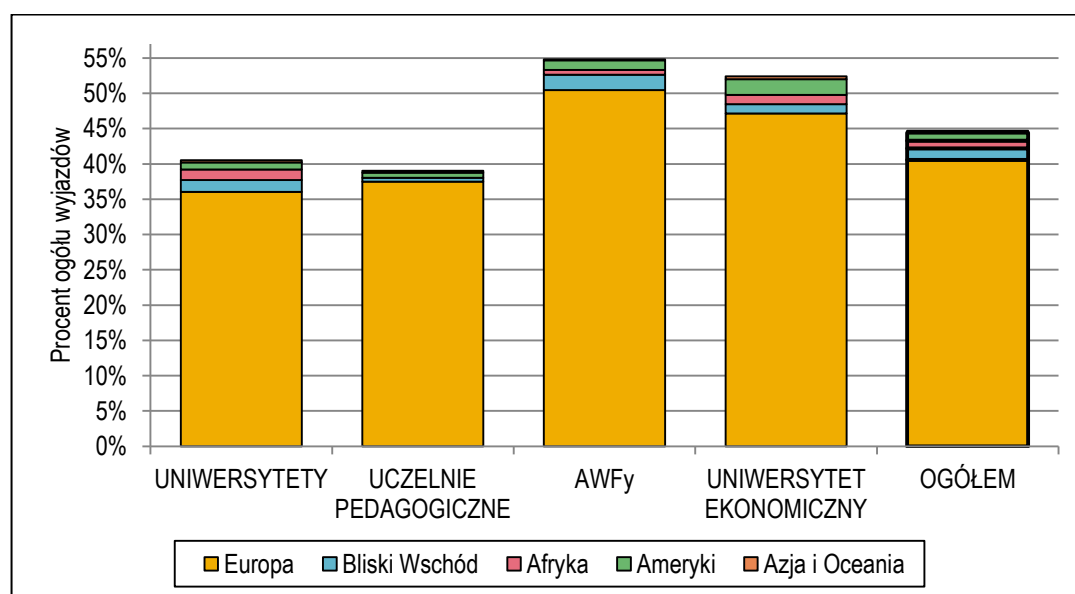
W przypadku wyjazdów zagranicznych można rozpatrywać popularność miejsc wyjazdów także w skali całych państw. Zdecydowanie najpopularniejszym celem (pod względem liczby uczelni) wyjazdów respondentów okazała się Hiszpania, którą w latach 2007-2012 minimum raz odwiedzili studenci wszystkich badanych ośrodków. Ogółem wyróżniono 23 państwa kanoniczne, 2 popularne, 8 powtarzalnych, 12 rzadkich oraz 25 unikatowych (Rysunek 50).

Koncentracja wyjazdów w skali krajów była wyraźna – w badanym okresie respondenci wyjeżdżali przede wszystkim na teren Europy, głównie jej części południowej (34,1% wyjazdów zagranicznych), w nieco mniejszym stopniu środkowej i wschodniej (23,5%) oraz zachodniej (23,2%); do tych regionów minimum 1 raz wyjechali studenci z wszystkich badanych uczelni. Łącznie ponad 95% wyjazdów zagranicznych (40,8% wszystkich wyjazdów) w okresie 2007-2012 odbyło się na terenie Europy. Inne regiony miały zdecydowanie mniejsze znaczenie, w żadnym z typów uczelni ich udział nie przekraczał 5% wyjazdów zagranicznych

(Rysunek 51). Biorąc pod uwagę liczbę wyjazdów, trzema najpopularniejszymi krajami okazały się: Włochy, Niemcy oraz Czechy; kierunki te zgodne są z ogólnymi kierunkami wyjazdów Polaków w 2010 r. (Łaciak 2011). W pierwszej dziesiątce krajów znalazły się także: Francja, Słowacja, Wielka Brytania oraz 4 kraje typowo turystyczne – Hiszpania (najpopularniejsza pod względem liczby uczelni), Chorwacja, Grecja i Turcja (Tabela 42).

Rysunek 50: Miejsca zagranicznych wyjazdów respondentów w latach 2007-2012 wg grup państw oraz liczby osób wyjeżdżających; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Rysunek 51: Miejsca zagranicznych wyjazdów respondentów w latach 2007-2012 ze względu na region recepcyjny wg typów uczelni; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Tabela 42: Najpopularniejsze kraje docelowe wyjazdów zagranicznych respondentów wg liczby wyjazdów

	Miejsce w rankingu (wg liczby wyjazdów)									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
UAM Poznań	Włochy	Niemcy	Czechy	Słowacja	Chorwacja	USA	Austria	Egipt	Francja	Hiszpania
Uniwersytet Jagielloński	Włochy	Chorwacja	Czechy	Węgry	Francja	Austria	Niemcy	Słowacja	Ukraina	Grecja
UKW Bydgoszcz	Włochy	Czechy	Francja	Szwecja	Grecja	Słowacja	Hiszpania	Niemcy	Wlk. Brytania	Chorwacja
Uniwersytet Łódzki	Grecja	Egipt	Hiszpania	Tunezja	Turcja	Niemcy	Portugalia	Włochy	Chorwacja	Wlk. Brytania
UMCS Lublin	Włochy	Chorwacja	Hiszpania	Niemcy	Słowacja	Ukraina	Wlk. Brytania	Austria	Bułgaria	Francja
Uniwersytet Szczeciński	Hiszpania	Francja	Niemcy	Norwegia	Grecja	Wlk. Brytania	Portugalia	Turcja	Bułgaria	Chorwacja
Uniwersytet Śląski	Słowacja	Chorwacja	Czechy	Hiszpania	Egipt	Niemcy	Włochy	Czarnogóra	Albania	Francja
Uniwersytet Warszawski	Włochy	Grecja	Wlk. Brytania	Hiszpania	Austria	Egipt	Francja	Chorwacja	Czechy	Słowacja
Uniwersytet Wrocławski	Czechy	Niemcy	Włochy	Austria	Łotwa	Hiszpania	Holandia	Chorwacja	Estonia	Indonezja
AP Słupsk	Niemcy	Grecja	Bułgaria	Francja	Słowacja	Turcja	Wlk. Brytania	Czarnogóra	Czechy	Niemcy
UJK Kielce	Hiszpania	Niemcy	Słowacja	Ukraina	Wlk. Brytania	Grecja	Włochy	-	-	-
UP Kraków	Chorwacja	Słowacja	Czechy	Niemcy	Węgry	Francja	Bułgaria	Ukraina	Włochy	Bośnia i Hercegowina
AWF Kraków	Włochy	Grecja	Francja	Węgry	Chorwacja	Turcja	Bułgaria	Egipt	Hiszpania	Wlk. Brytania
AWF Poznań	Francja	Grecja	Włochy	Niemcy	Turcja	Hiszpania	Chorwacja	USA	Wlk. Brytania	Holandia
AWF Wrocław	Niemcy	Czechy	Hiszpania	Włochy	Francja	Turcja	Chorwacja	Austria	Egipt	Grecja
UE Poznań	Niemcy	Czechy	Hiszpania	Rosja	Ukraina	Wlk. Brytania	Francja	Białoruś	Słowacja	Włochy
Ogółem	Włochy	Niemcy	Czechy	Francja	Hiszpania	Chorwacja	Grecja	Słowacja	Wlk. Brytania	Turcja
Polscy turyści w 2010 r. ⁶⁵	Włochy	Egipt	Chorwacja	Hiszpania	Grecja	Niemcy	Czechy	Turcja	Słowacja	Francja

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych, uzupełnione o Łaciak (2011), s.97

⁶⁵ za: Łaciak (2011), s. 97 – tabela „Uczestnictwo Polaków w wyjazdach zagranicznych w celach typowo turystycznych według odwiedzanych krajów”.

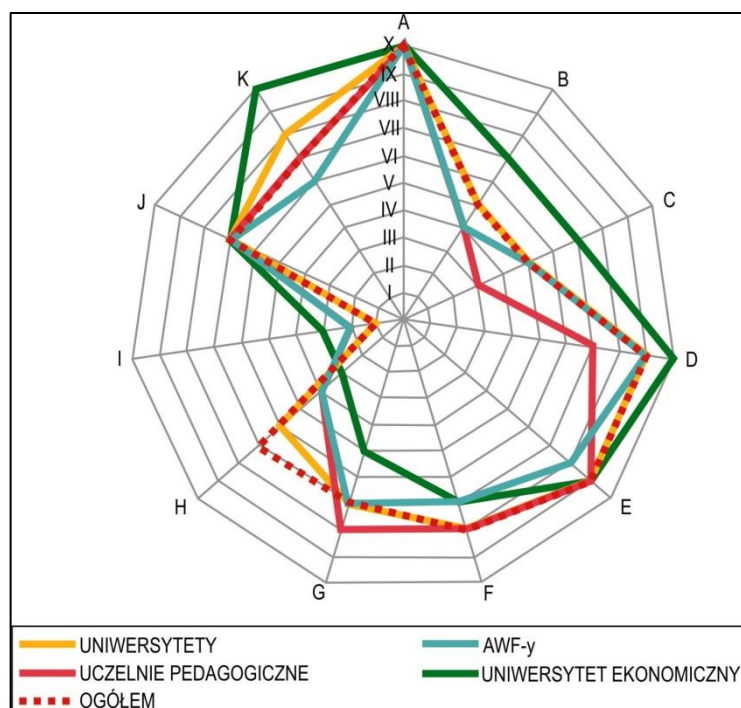
5.5. Modele aktywności turystycznej respondentów

Na podstawie omówionych w rozdziale wskaźników stworzono syntetyczne, uogólnione modele aktywności turystycznej respondentów. Do prezentacji graficznej modeli wykorzystano typogram F. Uhorczaka, dający możliwość jednoczesnego porównania ze sobą cech o charakterze ilościowym oraz jakościowym. Przygotowano 5 zestawień – dla całej badanej zbiorowości oraz po jednym dla każdego z czterech typów badanych uczelni: uniwersytetów, uczelni pedagogicznych, akademii wychowania fizycznego oraz uniwersytetu ekonomicznego. Modele wykonano na podstawie 11 cech; dla każdej z nich określono 10 klas wartości, przyjmując, że klasa I oznacza wartości najniższe, zaś X – najwyższe (Tabela 43, Rysunek 52, s 127). Pierwsze trzy cechy ujęte w modelu (A-C) dotyczą wskaźników: aktywności turystycznej netto, częstotliwości wyjazdów oraz zintegrowanego wskaźnika aktywności turystycznej. Ich wartości pokazują, w jakim stopniu respondenci podejmowali w analizowanym okresie 2007-2012 działania w zakresie uprawiania turystyki. Cechy D-E wskazują kierunki wyjazdów badanych w podziale na wyjazdy krajowe i zagraniczne, uwzględniając odsetek respondentów uczestniczących w obu typach podróży. Różnica między nimi pokazuje, czy wśród badanych z danego ośrodka preferowane były wyjazdy krajowe, czy też zagraniczne. Kolejne dwie cechy pokazują wpływ studiów na kształtowanie realnej przestrzeni turystycznej badanych – zaprezentowano w nich udział osób wykorzystujących wiedzę ze studiów w trakcie planowania własnych wyjazdów turystycznych oraz odsetek respondentów deklarujących wyjazdy w miejsca poznane w trakcie ćwiczeń terenowych. Cechy H oraz I zostały oparte na podziale miejsc odwiedzonych w trakcie wyjazdów turystycznych na grupy w zależności od liczby uczelni odwiedzających (por. rozdz. 5.4.); pokazują udział miejsc należących do dwóch skrajnych grup w całości wyjazdów krajowych. Wskaźniki te ilustrują, na ile przestrzeń turystyczna studentów różnych uczelni jest oryginalna, odmienna od przestrzeni innych badanych, a na ile powiela ogólne tendencje i schematy; im wyższa wartość cechy H i większa różnica względem cechy I, tym przestrzeń wyjazdów badanych ma bardziej oryginalny charakter. Ostatnie dwie kategorie pokazują, jaki odsetek osób uprawiało w trakcie wyjazdów turystykę wypoczynkową oraz aktywną/kwalifikowaną – różnice między tymi dwiema cechami wskazują, czy studenci z danej uczelni preferują czynny, czy raczej bierny sposób spędzania czasu w trakcie wyjazdów turystycznych.

Tabela 43: Wartości cech odpowiadające poszczególnym klasom typogramu

Cecha		Klasa									
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
A	Wskaźnik aktywności turystycznej netto [%]	≤ 55	55,1-60	60,1-65	65,1-70	70,1-75	75,1-80	80,1-85	85,1-90	90,1-95	95,1-100
B	Częstotliwość wyjazdów	≤ 1,5	1,6-3	3,1-4,5	4,6-6	6,1-7,5	7,6-9	9,1-10,5	10,6-12	12,1-13,5	≥ 13,6
C	Odsetek osób o wysokim/bardzo wysokim ZWA [%]	≤ 10	10,1-20	20,1-30	30,1-40	40,1-50	50,1-60	60,1-70	70,1-80	80,1-90	90,1-100
D	Odsetek osób uczestniczących w wyjazdach zagranicznych [%]	≤ 10	10,1-20	20,1-30	30,1-40	40,1-50	50,1-60	60,1-70	70,1-80	80,1-90	90,1-100
E	Odsetek osób uczestniczących w wyjazdach krajowych [%]	≤ 10	10,1-20	20,1-30	30,1-40	40,1-50	50,1-60	60,1-70	70,1-80	80,1-90	90,1-100
F	Odsetek osób wykorzystujących wiedzę ze studiów w trakcie planowania wyjazdów turystycznych [%]	≤ 10	10,1-20	20,1-30	30,1-40	40,1-50	50,1-60	60,1-70	70,1-80	80,1-90	90,1-100
G	Odsetek osób deklarujących wyjazdy w miejsca odbywania ćwiczeń terenowych [%]	≤ 10	10,1-20	20,1-30	30,1-40	40,1-50	50,1-60	60,1-70	70,1-80	80,1-90	90,1-100
H	Odsetek miejscowości unikatowych w ogóle miejscowości odwiedzonych w trakcie wyjazdów krajowych [%]	≤ 10	10,1-20	20,1-30	30,1-40	40,1-50	50,1-60	60,1-70	70,1-80	80,1-90	90,1-100
I	Odsetek miejscowości kanonicznych w ogóle miejscowości odwiedzonych w trakcie wyjazdów krajowych [%]	≤ 10	10,1-20	20,1-30	30,1-40	40,1-50	50,1-60	60,1-70	70,1-80	80,1-90	90,1-100
J	Odsetek osób uprawiających turystykę aktywną/kwalifikowaną [%]	≤ 10	10,1-20	20,1-30	30,1-40	40,1-50	50,1-60	60,1-70	70,1-80	80,1-90	90,1-100
K	Odsetek osób uprawiających turystykę wypoczynkową [%]	≤ 10	10,1-20	20,1-30	30,1-40	40,1-50	50,1-60	60,1-70	70,1-80	80,1-90	90,1-100

Źródło: opracowanie własne

Rysunek 52: Modele aktywności turystycznej respondentów wg typów uczelni

Objaśnienia: A – wskaźnik aktywności turystycznej netto, B – częstotliwość wyjazdów, C – odsetek osób o wysokim/bardzo wysokim zintegrowanym wskaźniku aktywności turystycznej, D – odsetek osób uczestniczących w wyjazdach zagranicznych, E – odsetek osób uczestniczących w wyjazdach krajowych, F – odsetek osób wykorzystujących wiedzę ze studiów w trakcie planowania wyjazdów turystycznych, G – odsetek osób deklarujących wyjazdy w miejsca odbywania ćwiczeń terenowych, H – odsetek miejscowości unikatowych w ogóle miejscowości odwiedzonych w Polsce, I – odsetek miejscowości kanonicznych w ogóle miejscowości odwiedzonych w Polsce, J – odsetek osób uprawiających turystykę aktywną/kwalifikowaną, K – odsetek osób uprawiających turystykę wypoczynkową; I-X: klasy typogramu⁶⁶

Źródło: opracowanie własne

Ponieważ przyjęto zasadę, zgodnie z którą klasa I odpowiada wartościom najniższym, zaś X – najwyższym, im wyższe wartości poszczególnych cech, tym powierzchnia typogramu jest większa, a jego kształt – bardziej regularny. Im bardziej zróżnicowane wartości cech, tym jego kształt ma bardziej nieregularny charakter. Oprócz graficznej interpretacji możliwe jest porównanie poszczególnych typogramów poprzez zsumowanie wartości klas wszystkich cech (Tabela 44, Tabela 45) – w analizowanym przypadku osiągnięte wyniki zawierają się w przedziale od 11 (minimalne wartości wszystkich cech) do 110 (maksymalne wielkości). Zsumowana wartość rang dla całej badanej populacji wynosi 75, zaś w zależności od typu uczelni waha się od 69 (AWF-y i uczelnie pedagogiczne) do 78 (uniwersytet ekonomiczny). Biorąc pod uwagę pojedyncze ośrodki, najwyższe wartości osiągnęli studenci Uniwersytetu Wrocławskiego (87) oraz UP w Krakowie (83), zaś najniższe – UJK w Kielcach (59) i UMCS w Lublinie (55).

⁶⁶ Wartości cech odpowiadające poszczególnym klasom typogramu zostały przedstawione w tabeli 43.

Tabela 44: Wartości cech modelu oraz przypisane im rangi dla poszczególnych uczelni

		Ogółem		UAM Poznań		Uniwersytet Jagielloński		UKW Bydgoszcz		Uniwersytet Łódzki		UMCS Lublin		Uniwersytet Szczeciński		Uniwersytet Śląski		Uniwersytet Warszawski		Uniwersytet Wrocławski		AP Słupsk		UJK Kielce		UP Kraków		AWF Kraków		AWF Poznań		AWF Wrocław		UE Poznań	
Cecha		W	K	W	K	W	K	W	K	W	K	W	K	W	K	W	K	W	K	W	K	W	K	W	K	W	K	W	K	W	K	W	K		
A	Wskaźnik aktywności turystycznej netto [%]	97,1	X	96,8	X	89,2	VIII	94,3	IX	98,6	X	93,8	IX	100	X	100	X	100	X	100	X	95,5	X	89,5	VIII	100	X	100	X	100	X	97	X	96	X
B	Częstotliwość wyjazdów	6,5	V	6,8	V	8,5	VI	7,3	V	6,6	V	4	III	4,7	IV	5,9	IV	8,2	VI	11,5	VIII	3,5	III	3,9	III	7,9	VI	5,8	IV	4,5	III	7,3	V	9,5	VII
C	Odsetek osób o wysokim/bardzo wysokim ZWA [%]	48,5	V	51,6	VI	54,1	VI	57,1	VI	54,2	VI	25	III	33,3	IV	58,3	VI	55,6	VI	84,6	IX	9,1	I	10,5	II	53,1	VI	45,3	V	47,7	V	57,6	VI	68	VII
D	Odsetek osób uczestniczących w wyjazdach zagranicznych [%]	81,1	IX	90	IX	87,9	IX	87,9	IX	73,2	VIII	66,7	VII	70,4	VIII	91,7	X	88,9	IX	92,3	X	71,4	VIII	41,2	V	81,3	IX	90,6	X	79,5	VIII	84,4	IX	95,8	X
E	Odsetek osób uczestniczących w wyjazdach krajowych [%]	86,3	IX	80	VIII	87,9	IX	90,9	X	97,2	X	86,7	IX	74,1	VIII	83,3	IX	88,9	IX	100	X	76,2	VIII	88,2	IX	96,9	X	73,6	VIII	75	VIII	96,9	X	87,5	IX
F	Odsetek osób wykorzystujących wiedzę ze studiów w trakcie planowania wyjazdów turystycznych [%]	71,9	VIII	73,3	VIII	81,8	IX	75,8	VIII	71,8	VIII	40	IV	88,9	IX	91,7	X	77,8	VIII	92,3	X	71,4	VIII	76,5	VIII	87,5	IX	60,4	VII	43,2	V	84,4	IX	66,7	VII
G	Odsetek osób deklarujących wyjazdy w miejsca odbywania ćwiczeń terenowych [%]	65,5	VII	73,3	VIII	36,4	IV	54,5	VI	74,6	VIII	73,3	VIII	81,5	IX	58,3	VI	22,2	III	61,5	VII	71,4	VIII	64,7	VII	81,3	IX	66	VII	54,5	VI	87,5	IX	45,8	V
H	Odsetek miejscowości unikatowych w ogóle miejscowości odwiedzonych w trakcie wyjazdów krajowych [%]	64	VII	25,7	III	32	IV	38	IV	45,2	V	20,6	III	34,1	IV	25,9	III	22,6	III	24,4	III	32,4	IV	2,8	I	27,1	III	23,4	III	20,8	III	28	III	23,5	III
I	Odsetek miejscowości kanonicznych w ogóle miejscowości odwiedzonych w trakcie wyjazdów krajowych [%]	5,3	I	30	III	24	III	26,6	III	16,8	II	23,5	III	25	3	44,4	V	35,5	IV	23,3	III	29,6	III	41,7	V	28,6	III	28,1	III	35,8	IV	21,3	III	24,7	III
J	Odsetek osób uprawiających turystykę aktywną/kwalifikowaną [%]	66,1	VII	56,7	VI	60,6	VII	75,8	VIII	71,8	VIII	33,3	IV	48,1	V	66,7	VII	77,8	VIII	61,5	VII	42,9	V	47,1	V	96,9	X	69,8	VII	70,5	VIII	68,8	VII	66,7	VII
K	Odsetek osób uprawiających turystykę wypoczynkową [%]	70	VII	80	VIII	100	X	81,8	IX	60,6	VII	20	II	63	VII	50	V	100	X	100	X	57,1	VI	52,9	VI	75	VIII	62,3	VII	34,1	IV	53,1	VI	100	X
	Suma rang	75		74		75		77		77		55		71		75		76		87		64		59		83		71		64		77		78	

Źródło: opracowanie własne
W = wartość, K = klasa

Tabela 45: Wartości cech modelu oraz przypisane im rangi wg typów uczelni

		Ogółem		Uniwersytety		Uczelnie pedagogiczne		AWFy		Uniwersytet ekonomiczny	
Cecha		W	K	W	K	W	K	W	K	W	K
A	Wskaźnik aktywności turystycznej netto [%]	97,1	X	96,4	X	95,9	X	99,2	X	96,0	X
B	Częstotliwość wyjazdów	6,5	V	6,9	V	5,6	IV	5,7	IV	9,5	VII
C	Odsetek osób o wysokim/bardzo wysokim ZWA [%]	48,5	V	52,0	VI	28,8	III	49,2	V	68,0	VII
D	Odsetek osób uczestniczących w wyjazdach zagranicznych [%]	81,1	IX	81,1	IX	68,6	VII	85,3	IX	95,8	X
E	Odsetek osób uczestniczących w wyjazdach krajowych [%]	86,3	IX	88,9	IX	88,6	IX	79,8	VIII	87,5	IX
F	Odsetek osób wykorzystujących wiedzę ze studiów w trakcie planowania wyjazdów turystycznych [%]	71,9	VIII	76,1	VIII	80,0	VIII	60,5	VII	66,7	VII
G	Odsetek osób deklarujących wyjazdy w miejsca odbywania ćwiczeń terenowych [%]	65,5	VII	63,8	VII	74,3	VIII	67,4	VII	45,8	V
H	Odsetek miejscowości unikatowych w ogóle miejscowości odwiedzonych w trakcie wyjazdów krajowych [%]	64,0	VII	56,0	VI	32,1	IV	32,6	IV	23,5	III
I	Odsetek miejscowości kanonicznych w ogóle miejscowości odwiedzonych w trakcie wyjazdów krajowych [%]	5,3	I	6,9	I	19,4	II	16,7	II	24,7	III
J	Odsetek osób uprawiających turystykę aktywną/kwalifikowaną [%]	66,1	VII	63,4	VII	68,6	VII	69,8	VII	66,7	VII
K	Odsetek osób uprawiających turystykę wypoczynkową [%]	70,0	VII	72,0	VIII	64,3	VII	50,4	VI	100,0	X
Suma rang		75		76		69		69		78	

Źródło: opracowanie własne

W = wartość, K = klasa

Studenci wszystkich badanych typów uczelni cechują się bardzo wysokim wskaźnikiem aktywności turystycznej netto – w każdym wypadku wyniki zostały zakwalifikowane do klasy X (Rysunek 52, s.127). Zjawisko to należy uznać za korzystne, pokazuje bowiem, że turystyka jest dla badanych studentów istotną formą aktywności. Nieco inaczej kształtują się jednak wyniki dotyczące bardziej szczegółowych wskaźników – zarówno częstotliwość wyjazdów oraz zintegrowany wskaźnik aktywności dla całej badanej grupy plasują się w klasie V. Sytuacja ta świadczy o tym, że co prawda studenci są aktywni turystycznie, ale poziom ich aktywności w skali badanego okresu 2007-2012 nie był bardzo wysoki. Najgorzej pod tym względem wypadli studenci uczelni pedagogicznych, zaś najlepiej – uniwersytetu ekonomicznego.

Biorąc pod uwagę kierunki wyjazdów turystycznych, w całej badanej grupie poziom uczestnictwa w wyjazdach krajowych i zagranicznych był wyrównany i wysoki – obie cechy uzyskały klasę IX; wartości uzyskane przez studentów uniwersytetów pokrywały się z wartościami średnimi. W przypadku dwóch typów uczelni – AWF-ów oraz uniwersytetu ekonomicznego większe znaczenie miały wyjazdy zagraniczne, zaś dla słuchaczy uczelni pedagogicznych – krajowe.

Cechy E i F dotyczyły wpływu studiów na kształtowanie przestrzeni turystycznej studentów. Podczas planowania wyjazdów turystycznych wiedzę ze studiów wykorzystywali przede wszystkim studenci uczelni pedagogicznych oraz uniwersytetów (klasa VIII), zaś w mniejszym stopniu – uniwersytetu ekonomicznego i AWF-ów. Biorąc pod uwagę wyjazdy w miejsca poznane w trakcie studiów, zdecydowanie najniższe wartości osiągnął uniwersytet ekonomiczny. Należy jednak wziąć pod uwagę fakt, iż jego studenci w ramach zajęć wyjechali jedynie do kilku miejscowości, co z góry ograniczyło możliwe do osiągnięcia wyniki.

Wartości cech H oraz I pokazują „oryginalność” realnej przestrzeni turystycznej respondentów rozumianej jako miejsca wyjazdów – im wyższy udział miejsc unikatowych (H), tym przestrzeń ta bardziej różni się od przestrzeni studentów innych uczelni. Istotna jest także różnica między wartościami wskazanych cech. Rozpatrując przestrzeń turystyczną badanych pod tym kątem, wyróżniają się studenci uniwersytetów, u których różnica między tymi cechami wynosi 5 klas. Z kolei najniższy udział miejscowości unikatowych, a przy tym najwyższy – kanonicznych – mieli studenci uniwersytetu ekonomicznego. Można stwierdzić, że

w ich wypadku realna przestrzeń turystyczna (o charakterze krajowym) miała najbardziej „sztampowy” charakter.

Ostatnie dwie cechy zostały wprowadzone do modelu w celu pokazania preferowanych form turystyki; jako przykład wybrano dwie formy – turystykę wypoczynkową oraz aktywną/kwalifikowaną. Biorąc pod uwagę turystykę aktywną oraz kwalifikowaną, wartość cechy osiągnęła w przypadku wszystkich typów uczelni tę samą klasę (VII). Z kolei biorąc pod uwagę turystykę wypoczynkową, największe różnice występują między studentami uniwersytetu ekonomicznego (klasa X) a słuchaczami AWF-ów (klasa VI). Właśnie zróżnicowanie wartości cechy K wskazuje na różnice w preferowanych i uprawianych przez studentów różnych uczelni formach turystyki.

W zaprezentowanych modelach aktywności turystycznej studentów, rozpatrywanych według typów ośrodków, największe różnice (4 klasy) dotyczyły odsetka osób o wysokim ZWA oraz odsetka osób uczestniczących w turystyce wypoczynkowej. Nieco mniejsze różnice (3 klasy) dotyczyły częstotliwości wyjazdów, odsetka osób wyjeżdżających zagranicę, deklarujących wyjazdy w miejsca odbywania ćwiczeń turystycznych oraz udziału miejscowości unikatowych w ogóle miejscowości odwiedzonych w Polsce w trakcie wyjazdów turystycznych w latach 2007-2012. Różnice między pozostałymi cechami nie przekraczały 2 klas.

Podsumowując przygotowane modele aktywności turystycznej dla poszczególnych typów uczelni stwierdzono, że:

1. Studenci uniwersytetów charakteryzują się ogólnie wysoką aktywnością turystyczną, lecz wskaźniki częstotliwości ich wyjazdów oraz ZWA dla lat 2007-2012 osiągały wartości średnie. Respondenci ci w równym stopniu korzystali z wyjazdów krajowych, jak i zagranicznych, w wysokim stopniu wykorzystując podczas ich planowania wiedzę zdobytą w trakcie studiów. Ich realna, krajowa przestrzeń turystyczna miała – w porównaniu z innymi typami uczelni – oryginalny charakter, miejscowości ogólnie najbardziej popularne miały dla nich mniejsze znaczenie. Studenci uniwersytetów preferowali turystykę wypoczynkową od aktywnej i kwalifikowanej.
2. Respondenci z uczelni pedagogicznych ogólnie byli aktywni turystycznie, jednak biorąc pod uwagę częstotliwość wyjazdów oraz ich poziom aktywności w badanym okresie, wypadli znacznie słabiej niż studenci innych

typów uczelni. Osoby te preferowały wyjazdy krajowe, wykorzystując podczas ich planowania wiedzę ze studiów oraz powracając w miejsca poznane w trakcie ćwiczeń terenowych. Ich realna przestrzeń turystyczna w granicach Polski była mało oryginalna – wysoki odsetek miejsc ich wyjazdów stanowiły miejscowości ogólnie najbardziej popularne. Badani słuchacze uniwersytetów pedagogicznych w równym stopniu uprawiali turystykę aktywną/kwalifikowaną i wypoczynkową.

3. Słuchacze AWF-ów ogólnie byli aktywni turystycznie, jednakże szczegółowe wskaźniki dotyczące tej aktywności osiągały – podobnie jak w przypadku studentów uczelni pedagogicznych – niskie wartości. Preferowali wyjazdy zagraniczne, w średnim stopniu wykorzystywali podczas ich planowania wiedzę zdobytą na studiach. Ich realna, krajowa przestrzeń turystyczna miała sztamkowy charakter – wysoki odsetek miejsc ich wyjazdów stanowiły miejscowości ogólnie najbardziej popularne. Studenci tego typu uczelni preferowali aktywne formy turystyki.
4. Studenci uniwersytetu ekonomicznego charakteryzowali się wysokim poziomem aktywności turystycznej, zarówno rozpatrywanej w kategoriach ogólnych, jak i pod kątem szczegółowych wskaźników. Osoby te wybierały raczej wyjazdy zagraniczne, w średnim stopniu wykorzystując przy tym wiedzę zdobytą na studiach; w dużo mniejszym niż w przypadku innych typów uczelni stopniu powracały w miejsca odwiedzone w trakcie ćwiczeń terenowych. Krajowa przestrzeń turystyczna studentów uniwersytetu ekonomicznego miała najbardziej sztamkowy charakter. Ta grupa respondentów zdecydowanie preferowała turystykę wypoczynkową.

Porównując krajową przestrzeń wyjazdów turystycznych respondentów z ogólnymi tendencjami w krajowych wyjazdach turystycznych Polaków, są one zbliżone. W 2010 roku najwięcej turystów przyjęły województwa: pomorskie, mazowieckie i zachodniopomorskie (łącznie 36% krajowego ruchu turystycznego), a następnie: dolnośląskie, małopolskie, śląskie i wielkopolskie (Łaciak 2011). Jedyną istotną różnicą było mniejsze znaczenie dla badanej grupy studentów wyjazdów na teren województwa mazowieckiego. Także najmniej popularne województwa – opolskie, lubuskie, lubelskie i łódzkie – powtarzają się w obu badaniach. W porównaniu z ogólnymi tendencjami, respondenci bardziej preferowali wyjazdy na obszary górskie, nieco mniej – nad morze. Również przestrzeń wyjazdów

zagranicznych okazała się zbliżona do przestrzeni wyjazdów Polaków. Z pierwszej dziesiątki najpopularniejszych państw docelowych aż dziewięć krajów (Włochy, Niemcy, Czechy, Francja, Hiszpania, Chorwacja, Grecja, Słowacja oraz Turcja) powtarzało się (Łaciak 2011).

6. Percepcja przestrzeni turystycznej przez respondentów

Przyjęte w pracy pojmowanie przestrzeni turystycznej zakłada jej dualny charakter – z jednej strony jest to przestrzeń realna⁶⁷, zaś z drugiej – podtyp, który ma charakter percepcyjny. Jest więc zbiorem miejsc postrzeganych przez studentów jako miejsca turystyczne na podstawie ich wiedzy i/lub wcześniejszych doświadczeń.

Percepcyjna przestrzeń turystyczna badanych studentów rozpatrywana będzie na dwóch płaszczyznach. Pierwszą z nich stanowi percepcja przestrzeni turystycznej Polski, zaś druga ma zasięg lokalny i ogranicza się do przestrzeni turystycznej miast, w których studiują respondenci.

6.1. Percepcja przestrzeni turystycznej Polski

Pierwszym etapem badania postrzegania przestrzeni turystycznej Polski było określenie, w jakim stopniu poszczególne regiony kraju zostały osobiście poznane przez respondentów. W tym celu badani mieli za zadanie wymienić województwa, w których nigdy nie byli. Zostali także poproszeni o zaznaczenie na zamieszczonej w kwestionariuszu mapie administracyjnej Polski pięciu najbardziej oraz pięciu najmniej w ich opinii atrakcyjnych turystycznie województw oraz o nadanie im ocen od +1 do +5 (województwa atrakcyjne) oraz od -1 do -5 (województwa nieatrakcyjne); województwa „neutralne” otrzymywały 0 punktów. Na tej podstawie możliwe było stworzenie rankingu atrakcyjności turystycznej województw, jak również przygotowanie map atrakcyjności województw w opinii studentów z poszczególnych uczelni w formie kartogramów.

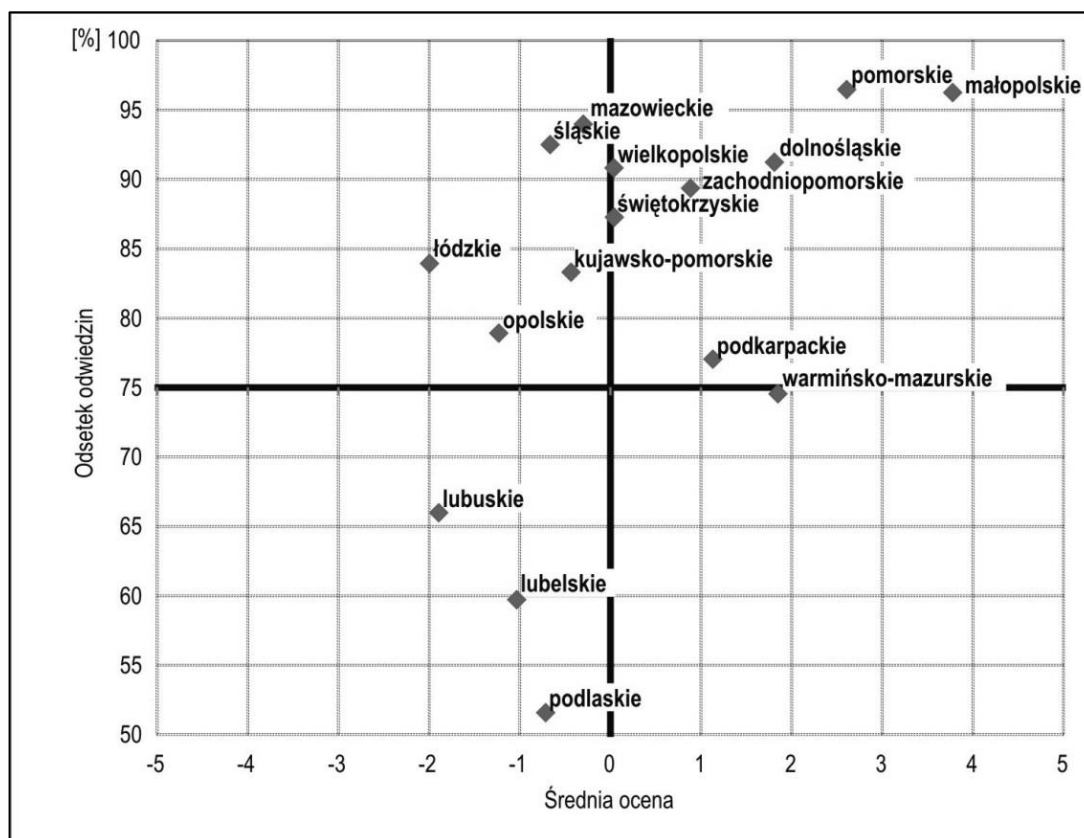
Ogółem połowa regionów otrzymała średni wynik powyżej 0, zaś zdecydowanie najlepiej oceniane okazało się województwo małopolskie, które uzyskało średnią 3,78; na drugim miejscu znalazło się pomorskie (2,61 pkt.). W opinii badanych najmniej atrakcyjnymi turystycznie województwami Polski są lubuskie (średnia -1,89) oraz łódzkie (-1,99).

Uwzględniając odsetek odwiedzin, można wyróżnić województwa (Rysunek 53):

- dobrze oceniane o wysokim odsetku odwiedzin – pomorskie, małopolskie i dolnośląskie;

⁶⁷ Na którą składają się miejsca wyjazdów na ćwiczenia terenowe (por. rozdz. 4) oraz miejsca wyjazdów turystycznych respondentów (por. rozdz. 5).

- dobrze oceniane, ale o niższym odsetku odwiedzin – warmińsko-mazurskie i podkarpackie;
- słabiej oceniane o niskim odsetku odwiedzin – lubelskie, lubuskie i podlaskie;
- słabo oceniane o wysokim odsetku odwiedzin – opolskie oraz łódzkie.

Rysunek 53: Średnia ocena atrakcyjności turystycznej województw a odsetek respondentów, którzy minimum raz je odwiedzili; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Przy tworzeniu map atrakcyjności turystycznej województw w formie kartogramów wykorzystano metodę zastosowaną przez Goulda i White'a (1986), a zmodyfikowaną przez Mordwę (2000). Zgodnie z przyjętym tokiem postępowania oceny nadane przez każdego studenta przemnożono przez tzw. współczynnik wiarygodności. Mordwa (2000, s. 177) za wartość tego współczynnika przyjął odsetek województw, których nazwy respondent podał poprawnie; w toku badań do pracy doktorskiej współczynnik ten określono zaś jako odsetek województw, które badany odwiedził minimum 1 raz. Rangi nadawane przez respondentów zostały zsumowane dla każdego województwa, zaś otrzymane wyniki przekształcono na

skalę od 0 do 100 według wzoru (Mordwa 2000 s.177, na podstawie Gould, White 1986):

$$W_j = \frac{R_j - R_{min}}{R_{max} - R_{min}} * 100$$

gdzie:

W_j – wartość sumy rang uwiarygodnionych przeliczona na skalę od 0 do 100

R_j – suma rang uwiarygodnionych dla województwa

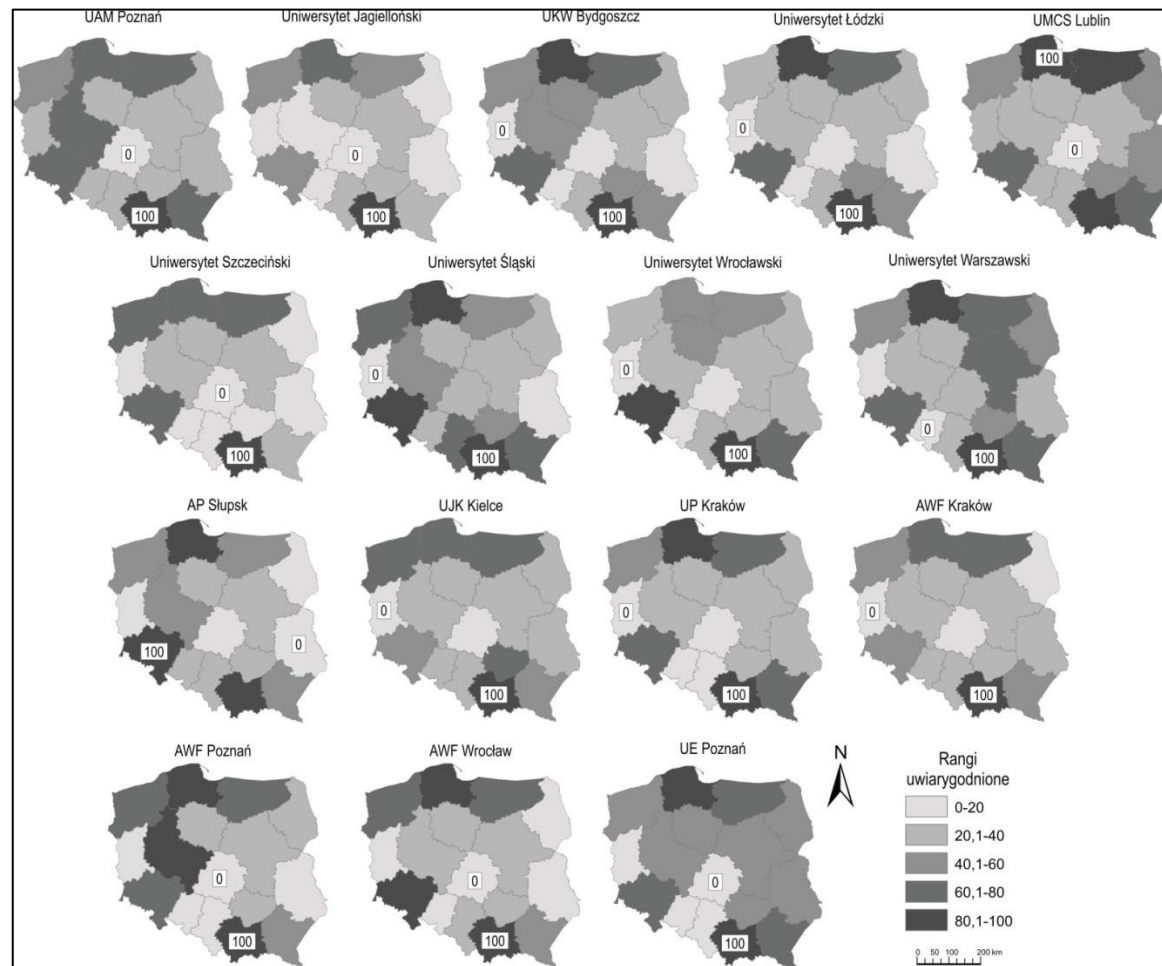
R_{min} – najniższa suma rang uwiarygodnionych (dla województwa najmniej atrakcyjnego)

R_{max} – najwyższa suma rang uwiarygodnionych (dla województwa najbardziej atrakcyjnego).

Dzięki przekształceniu sum rang uwiarygodnionych na jednolitą skalę od 0 do 100 możliwe jest porównanie ze sobą map studentów z różnych ośrodków akademickich. Suma rang uwiarygodnionych o wartości „0” (dla województwa najmniej atrakcyjnego) wystąpiła w czterech województwach: łódzkim (7 uczelni), lubuskim (7 uczelni), lubelskim oraz opolskim (po 1 uczelni). Z kolei najwyższe wartości (100) zaobserwowano w przypadku trzech województw – małopolskiego (14 uczelni) oraz pomorskiego i dolnośląskiego (po 1 uczelni, rysunek 54). Potwierdza to wnioski płynące z analizy średnich ocen bez uwzględnienia współczynnika wiarygodności.

Oceny nadawane przez respondentów zależały także od tego, czy badani studiowali w danym województwie. Uczelnie objęte badaniami zlokalizowane były w 11 województwach, zaś w 10 przypadkach oceny nadawane przez studentów studiujących w danym województwie przekraczały wartości średnie⁶⁸. W 6 przypadkach respondenci nadawali województwu, w którym studiują, najwyższą ocenę, zaś w kolejnych 4 – drugą. Sytuacja taka świadczy o dobrym postrzeganiu obszarów najbliższych.

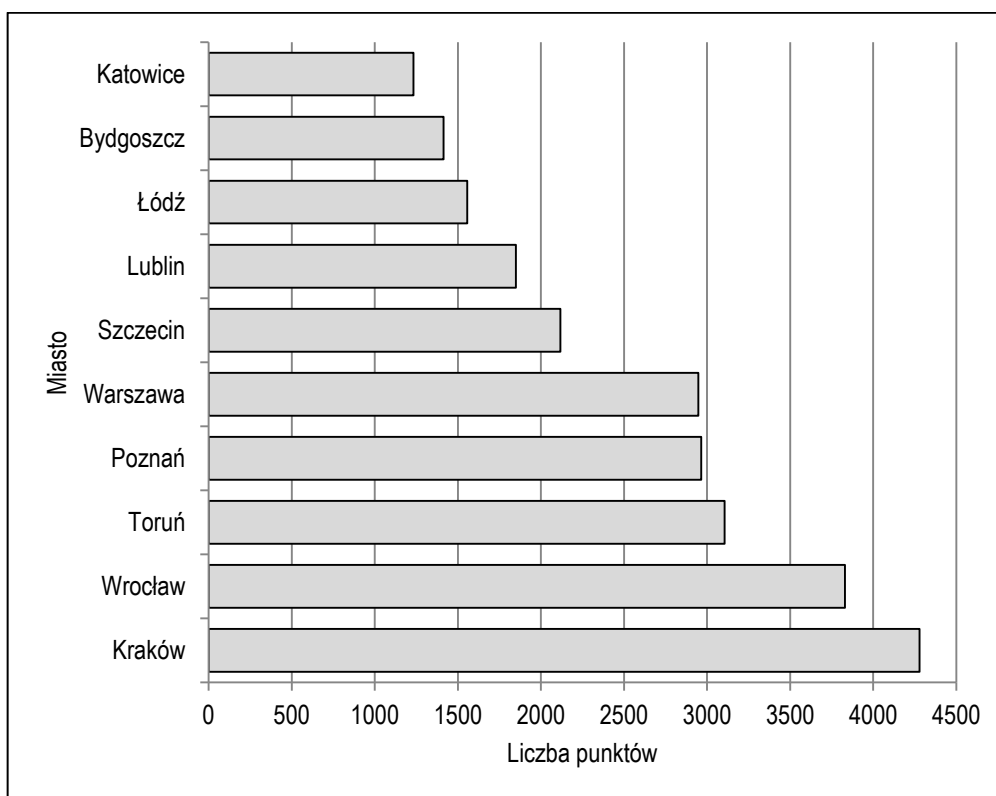
⁶⁸ Wyjątek stanowiło woj. pomorskie, które studenci AP w Słupsku ocenili nieco poniżej średniej.

Rysunek 54: Kartogramy atrakcyjności turystycznej województw według studentów z badanych ośrodków akademickich; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Kolejny etap badania percepcji przestrzeni turystycznej Polski stanowiło określenie opinii studentów na temat atrakcyjności turystycznej polskich miast. Część ta składała się z dwóch pytań. W pierwszym respondenci zostali poproszeni o uszeregowanie wyszczególnionych w kafeterii odpowiedzi 10 miejscowości w kolejności od najmniej (1 pkt) do najbardziej atrakcyjnej turystycznie (10 pkt.). Następnie mieli wskazać inne niż wymienione, w ich opinii atrakcyjne miasta (maksymalnie 5, bez rangowania i nadawania punktów).

Otrzymane wyniki okazały się w wysokim stopniu zbieżne z rankingiem atrakcyjności województw. Spośród 10⁶⁹ wskazanych miast studenci najlepiej ocenili Kraków i Wrocław, zaś najgorzej – Łódź, Bydgoszcz oraz Katowice (zarówno biorąc pod uwagę sumę punktów, jak i wartości średnie, Rysunek 55., Tabela 46.). W przypadku Krakowa – poza wysoką łączną liczbą punktów – istotny jest fakt, że właśnie to miasto otrzymało najwięcej ocen maksymalnych – aż 250 respondentów uznało je za najbardziej atrakcyjne pod względem turystycznym.

Rysunek 55: Atrakcyjność turystyczna wybranych miast Polski w opinii respondentów wg liczby zdobytych punktów; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

⁶⁹Pierwszym kryterium wyboru 10 miast uwzględnionych w kafeterii odpowiedzi była liczba mieszkańców. Następnie wzięto pod uwagę tylko te miejscowości, w których zlokalizowane są uniwersytety klasyczne prowadzące studia z zakresu geografii turystyki lub turystyki i rekreacji.

Tabela 46: Średnie oceny atrakcyjności turystycznej wybranych miast Polski wg studentów z poszczególnych ośrodków

		Średnia ocena atrakcyjności turystycznej miasta (w skali 1-10)									
		Bydgoszcz	Katowice	Kraków	Lublin	Łódź	Poznań	Szczecin	Toruń	Warszawa	Wrocław
Uczelnie	UAM Poznań	2,87	2,37	9,5	4,13	2,77	6,93	4,80	7,07	6,40	8,30
	Uniwersytet Jagielloński	2,81	2,81	9,65	3,38	3,62	6,11	4,97	6,62	6,43	8,43
	UKW Bydgoszcz	4,29	2,21	9,88	4,03	2,74	6,62	4,18	6,56	6,38	8,15
	Uniwersytet Łódzki	2,72	2,63	9,18	4,01	4,04	6,46	4,01	7,59	5,97	8,35
	UMCS Lublin	3,50	3,25	9,13	4,75	2,56	6,00	5,19	6,88	5,31	8,75
	Uniwersytet Szczeciński	2,96	2,31	9,31	3,85	3,23	6,92	5,38	5,96	6,08	8,62
	Uniwersytet Śląski	2,42	4,25	9,33	3,50	2,83	6,67	5,33	6,33	5,67	8,75
	Uniwersytet Warszawski	2,22	2,67	8,22	3,33	4,67	6,00	4,33	6,22	8,56	8,78
	Uniwersytet Wrocławski	2,46	2,54	9,15	5,38	3,46	5,77	3,38	7,62	6,23	9,00
	AP Słupsk	3,09	2,91	9,23	3,32	2,64	7,14	4,32	7,59	6,82	7,95
	UJK Kielce	2,53	3,05	9,84	4,84	2,79	6,79	4,95	5,37	6,42	8,05
	UP Kraków	3,61	2,21	9,41	3,39	3,10	5,50	5,24	6,52	6,66	8,79
	AWF Kraków	3,08	2,67	9,55	3,92	3,58	6,44	4,71	6,08	6,47	8,55
	AWF Poznań	3,41	2,77	8,36	3,90	4,00	7,28	5,00	6,77	6,28	7,23
	AWF Wrocław	3,47	3,40	8,60	3,87	3,67	5,40	4,83	6,53	7,00	8,23
	UE Poznań	2,80	1,96	9,64	5,60	2,96	6,68	3,40	7,00	6,84	8,16
	Ogółem	3,14	2,75	9,23	4,06	3,37	6,43	4,67	6,68	6,41	8,24

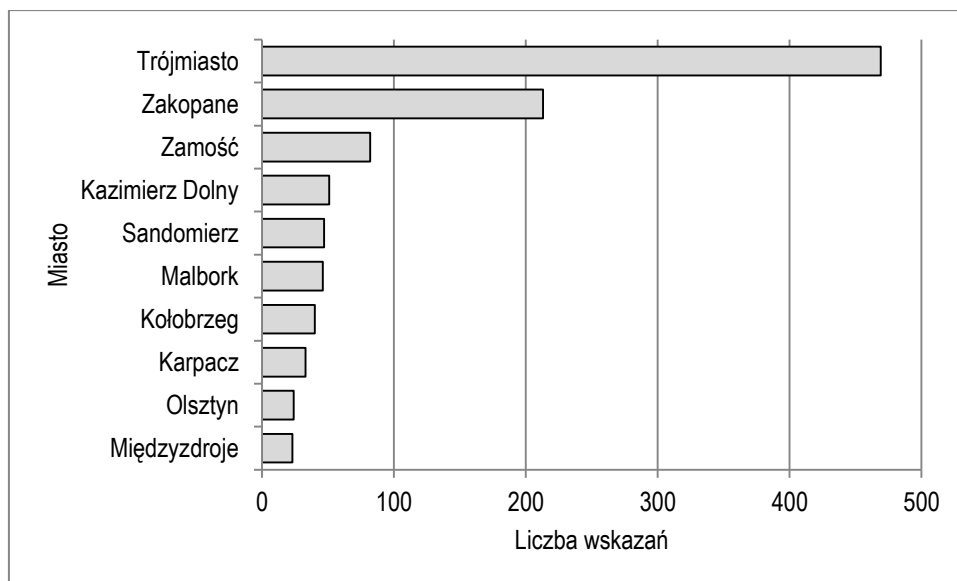
Objaśnienia: kolor zielony – najwyższa ocena nadana miastu, kolor różowy – najniższa ocena nadana miastu

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Pozycja miast w rankingu była zróżnicowana w zależności od tego, czy oceniały je osoby w nich studiujące, czy też nie. W przypadku 5 miejscowości (Bydgoszczy, Katowic⁷⁰, Łodzi, Poznania i Warszawy) osoby w nich studiujące lepiej oceniały ich atrakcyjność turystyczną niż pozostali respondenci, zaś w wypadku 3 miast (Krakowa, Wrocławia oraz Lublina) pozycja w rankingu była jednakowa.

Biorąc pod uwagę wskazania innych atrakcyjnych miast, powyżej 10 razy wymieniono 29 miejscowości, natomiast głosy więcej niż 10% respondentów otrzymało sześć z nich. Zdecydowanie najwięcej razy studenci wskazali obszar Trójmiasta – 468 razy (w tym Gdańsk – 266). Bardzo popularne było także Zakopane (Rysunek 56). Wśród osób, które nie pochodzą z miasta studiowania, 10% wymieniło miejscowość pochodzenia jako jedno z pięciu pozostałych najbardziej atrakcyjnych turystycznie miast Polski.

⁷⁰ W przypadku Uniwersytetu Śląskiego Wydział Nauk o Ziemi zlokalizowany jest w Sosnowcu, jednakże w pytaniach kierowanych do wszystkich badanych studentów w kwestionariuszu uwzględniono siedzibę uczelni – Katowice.

Rysunek 56: Inne miasta Polski atrakcyjne turystycznie w opinii respondentów - 10 najpopularniejszych wskazań; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

W kolejnym pytaniu respondenci zostali poproszeni o wymienienie dziesięciu najważniejszych ich zdaniem atrakcji turystycznych Polski oraz o nadanie im punktów od 1 do 10. Studentom nie narzucono żadnych ograniczeń dotyczących typu oraz skali atrakcji – mogli wskazać zarówno pojedynczy obiekt, jak i miejscowość czy region. Możliwe było także wymienienie miast, które pojawiły się w poprzednich pytaniach. Łącznie badani studenci wskazali 796 różnych atrakcji, przyznając im prawie 24 tysiące punktów.

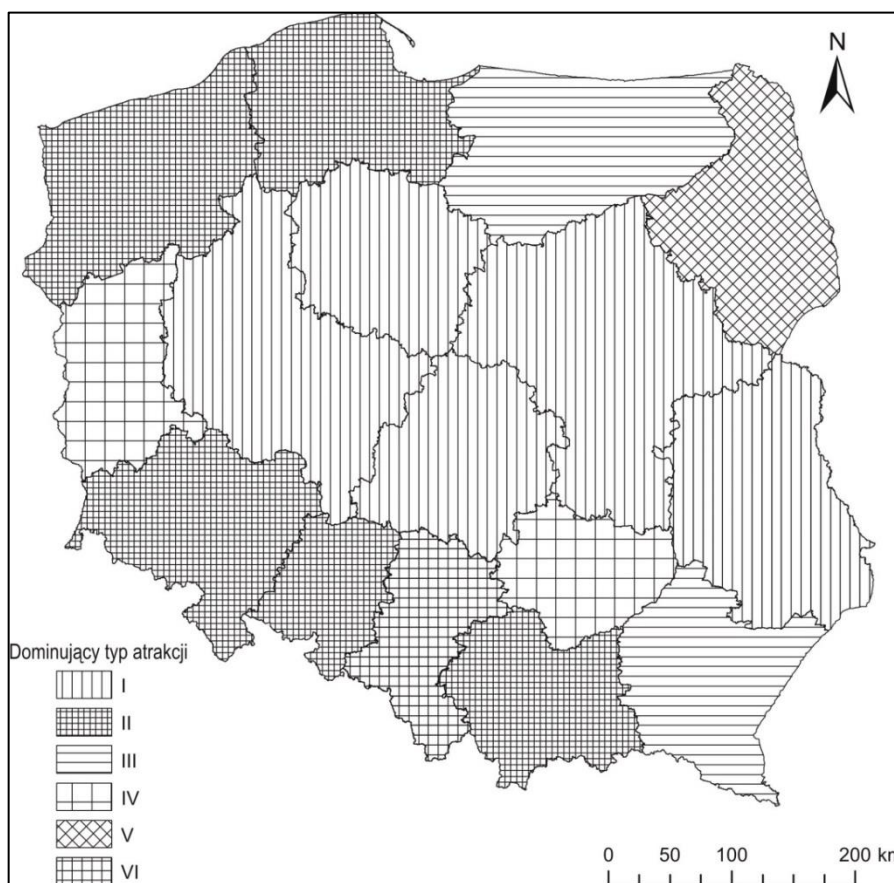
Tabela 47: Najważniejsze atrakcje turystyczne Polski w opinii respondentów

Uczelnia	Liczba wymienionych atrakcji	Maksymalna liczba punktów	Atrakcja z największą liczbą punktów	Średnia ocena najwyższej ocenianej atrakcji
UAM Poznań	146	82	Pojezierze Mazurskie	6,8
Uniwersytet Jagielloński	128	115	Kraków (całe miasto)	6,4
UKW Bydgoszcz	142	104	Kraków (całe miasto)	6,1
Uniwersytet Łódzki	200	200	Pojezierze Mazurskie	6,6
UMCS Lublin	76	51	Kraków (całe miasto)	8,5
Uniwersytet Szczeciński	132	92	Kraków (całe miasto)	8,4
Uniwersytet Śląski	73	32	Tatry	6,4
Uniwersytet Warszawski	52	33	Kraków (całe miasto)	6,6
Uniwersytet Wrocławski	83	47	Tatry	6,7
AP Słupsk	91	73	Pojezierze Mazurskie	7,3
UJK Kielce	84	69	Pojezierze Mazurskie	6,9
UP Kraków	117	175	Tatry	8,0
AWF Kraków	167	158	Pojezierze Mazurskie	7,7
AWF Poznań	180	89	Pojezierze Mazurskie	7,7
AWF Wrocław	137	96	Wawel	8,0
UE Poznań	115	67	Stare Miasto w Krakowie	7,4
Ogółem	796	1244	Pojezierze Mazurskie	7,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ogólnie najwięcej punktów (1244, 5,16% ogółu punktów) otrzymało Pojezierze Mazurskie (Tabela 47). W pierwszej dziesiątce znalazły się także: Tatry, Kraków (całe miasto), Kopalnia Soli w Wieliczce, Wrocław, Wawel, Bieszczady, Zamek Krzyżacki w Malborku, obóz Auschwitz-Birkenau oraz Stare Miasto w Krakowie.

Studenci ogólnie wyżej oceniali atrakcje antropogeniczne, które łącznie otrzymały ponad 60% punktów. Najlepiej postrzegali je studenci UMCS w Lublinie (73,8% punktów) oraz AWF we Wrocławiu (69,4%). Z kolei atrakcje przyrodnicze największe znaczenie miały w przypadku dwóch uczelni pedagogicznych – Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie (51,7% punktów) oraz Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach (52,2%). Na rysunku (Rysunek 57) przedstawiono udział poszczególnych typów atrakcji w skali województw⁷¹.

Rysunek 57: Dominujące typy atrakcji turystycznych w skali województw

Objaśnienia: I – znaczna dominacja atrakcji antropogenicznych (>80% punktów), II – przewaga atrakcji antropogenicznych (>60% punktów) nad przyrodniczymi (>25% punktów), III – znaczna dominacja atrakcji przyrodniczych (>80% punktów), IV – przewaga atrakcji przyrodniczych (>60% punktów) nad antropogenicznymi (>25% punktów), V – przewaga atrakcji przyrodniczych (>50% punktów) nad mieszanymi (>30% punktów), VI – wyrównany udział atrakcji antropogenicznych i przyrodniczych
 źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

⁷¹ Do atrakcji o charakterze mieszanym zaliczono wskazania dużych obszarów (regionów i województw), w których niemożliwe było określenie dominującego typu atrakcji.

Ponieważ podział atrakcji na przyrodnicze/antropogeniczne/mieszane ma dosyć ogólny charakter, dla celów analizy dokonano także ich bardziej szczegółowego pogrupowania. Na podstawie udzielonych odpowiedzi wydzielono 22 kategorie, jednak należy zauważyć, że większość z nich była nielicznie reprezentowana. Powyżej 5% punktów zebrało jedynie 7 grup – miejscowości, obszary górskie, ogrody zoologiczne i botaniczne, parki narodowe/krajobrazowe/inne obszary objęte ochroną, muzea i skanseny, jeziora/rzeki/wodospady oraz pałace/dwory/zamki (Tabela 48). Liczba wskazań poszczególnych typów atrakcji była zróżnicowana w zależności od rodzaju uczelni.

Tabela 48: Udział procentowy punktów nadanych atrakcjom należącym do poszczególnych kategorii

Kategoria atrakcji	Odsetek wskazań (ogółem) [%]
Miejscowość	22,1
Obszar górski	14,9
ZOO, ogród botaniczny	12,0
Park narodowy, krajobrazowy, inny obszar objęty ochroną	7,4
Muzeum, skansen	7,3
Jezioro, rzeka, wodospad	6,5
Pałac, dwór, zamek	6,1
Obiekt techniki	4,6
Inny zabytek	3,6
Obszar nadmorski	3,3
Inne	2,3
Teren rekreacji i wypoczynku	2,0
Inne przyrodnicze	1,6
Zabytek sakralny	1,1
Obiekt militarny	1,1
Szlak	1,0
Obiekt kultu religijnego	0,8
Zabytkowa zabudowa miasta	0,7
Jaskinia	0,6
Pomnik	0,6
Obiekt sportowy	0,3
Wydarzenie	0,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

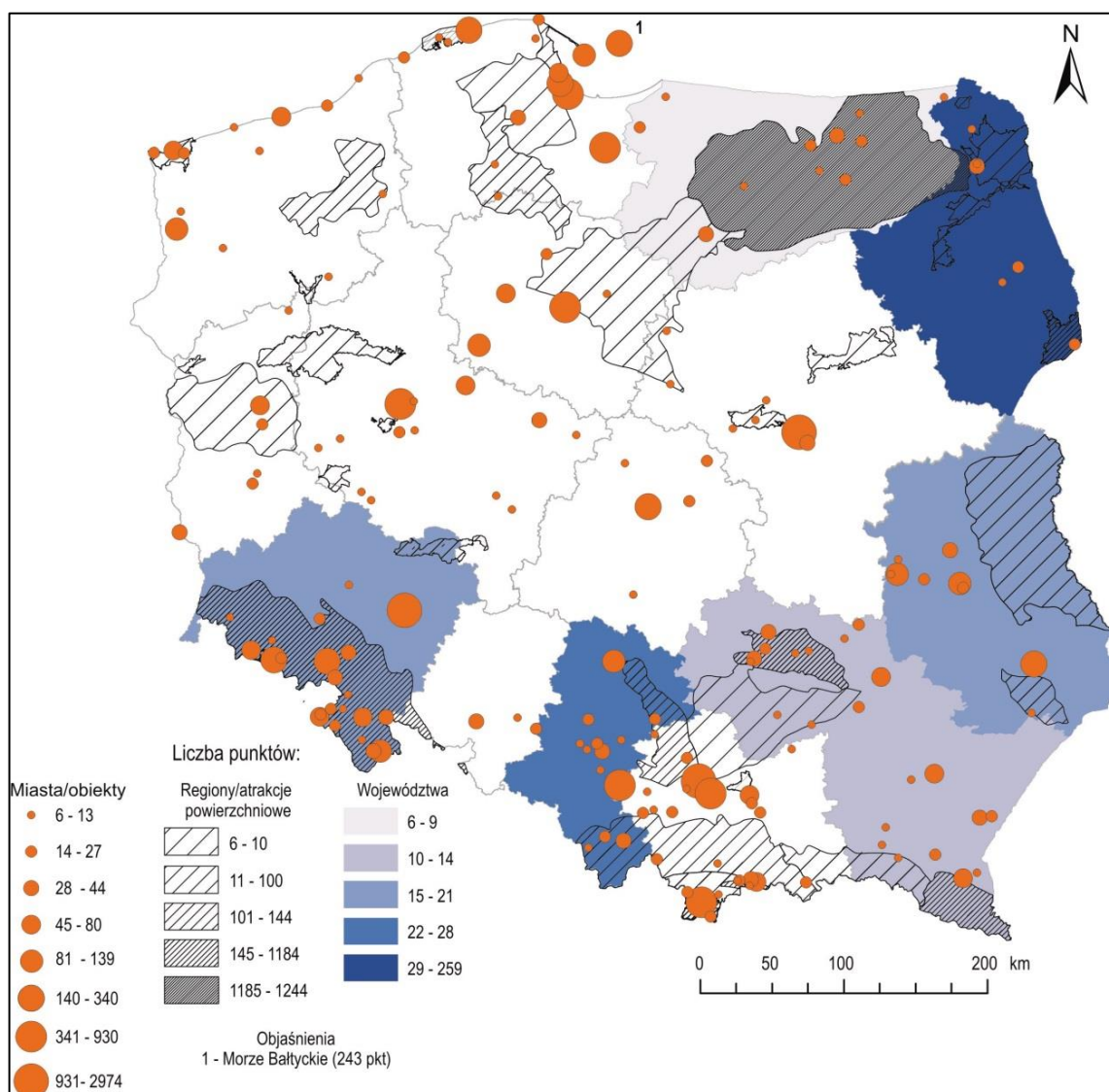
Najwięcej, ponad 20% wszystkich punktów zdobyły różne miejscowości. Powyżej 100 punktów otrzymało 20 z nich, najwięcej – Kraków, Wrocław, Warszawa, Gdańsk oraz Zakopane; potwierdza to wyniki analizy poprzednich pytań. Miasta miały największe znaczenie dla studentów uniwersytetów (24,2% ogółu punktów). Wiąże się to prawdopodobnie z dużą rolą turystyki poznawczej i kulturowej wśród badanych z tego typu uczelni (por. rozdz. 5.2.). Kolejną ważną grupą okazały się obszary górskie (pasma, pojedyncze szczyty, przełęcze itd.), które otrzymały w sumie 14,9% punktów. Obszary górskie najwyżej oceniali studenci

z uczelni położonych w ich okolicach – Uniwersytetu Wrocławskiego (24,6%), UJK w Kielcach (24,4%) oraz Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie (26,4%). Trzecią popularną kategorią wskazań były ogrody botaniczne oraz zoologiczne (12% punktów). Respondenci wymieniali przede wszystkim ogrody we Wrocławiu oraz Poznaniu. W wypadku oceny tego typu atrakcji przez osoby z poszczególnych ośrodków można zauważyć duże zróżnicowanie – bardzo istotne okazały się one dla studentów Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, którzy przyznali im ponad 20% wszystkich punktów. Najmniej, bo jedynie 6,8% ogółu, ogrody botaniczne i zoologiczne otrzymały od respondentów studiujących w uczelniach pedagogicznych. Inne rodzaje atrakcji były mniej popularne, żaden nie zgromadził więcej niż 10% punktów. Łącznie pozostałe atrakcje antropogeniczne uzyskały 29,7% punktów (najwięcej, ponad 33%, w przypadku AWF-ów), zaś przyrodnicze – 21,3% (najwięcej od studentów uczelni pedagogicznych – 24%).

Biorąc pod uwagę atrakcje ogółem (bez podziału na grupy), oceny były bardzo rozproszone. Tylko trzy atrakcje (z prawie 800 wymienionych, co stanowiło 0,4% wskazań) – Pojezierze Mazurskie, Tatry oraz Kraków – uzyskały około 5% ogółu punktów. Aż 93,7% wymienionych atrakcji otrzymało poniżej 100 punktów, co oznacza, że były wskazywane przez niewiele osób i/lub niewysoko oceniane.

Na podstawie zebranych danych możliwe było przygotowanie zbiorczej mapy percepcji przestrzeni turystycznej Polski przez studentów badanych kierunków (Rysunek 58). W celu zachowania czytelności mapy umieszczono na niej tylko te atrakcje, które zdobyły powyżej 5 punktów. Najwięcej punktów otrzymały pojedyncze miejscowości oraz obiekty. Studenci jako atrakcje turystyczne wymieniali także regiony oraz całe województwa, co znalazło odzwierciedlenie w uzyskanym wyobrażeniu zbiorczym. Największe nagromadzenie wskazywanych atrakcji turystycznych można zauważyć w pasie wybrzeży (szczególnie w rejonie Zatoki Gdańskiej, głównie atrakcje punktowe) i pojezierzy (przede wszystkim Pojezierze Mazurskie) oraz w południowej Polsce – Sudetach, Wyżynie Śląsko-Krakowskiej, Tatrach, Pieninach oraz Bieszczadach. Znajduje to swój wyraz w ogólnej liczbie punktów przyznanych atrakcjom znajdującym się w poszczególnych województwach – prawie 2/3 wszystkich punktów otrzymały atrakcje zlokalizowane w trzech z nich: małopolskim (32,8%), dolnośląskim (14,7%) oraz pomorskim (13,9%). Z pozostałych województw tylko dwa – warmińsko-mazurskie oraz mazowieckie – zebrały powyżej 5% punktów. Należy przy tym

zauważyć, że w wypadku Mazowsza były to niemal wyłącznie oceny przyznane atrakcjom znajdującym się na terenie Warszawy, zaś w województwie warmińsko-mazurskim – Pojezierzu Mazurskiemu.

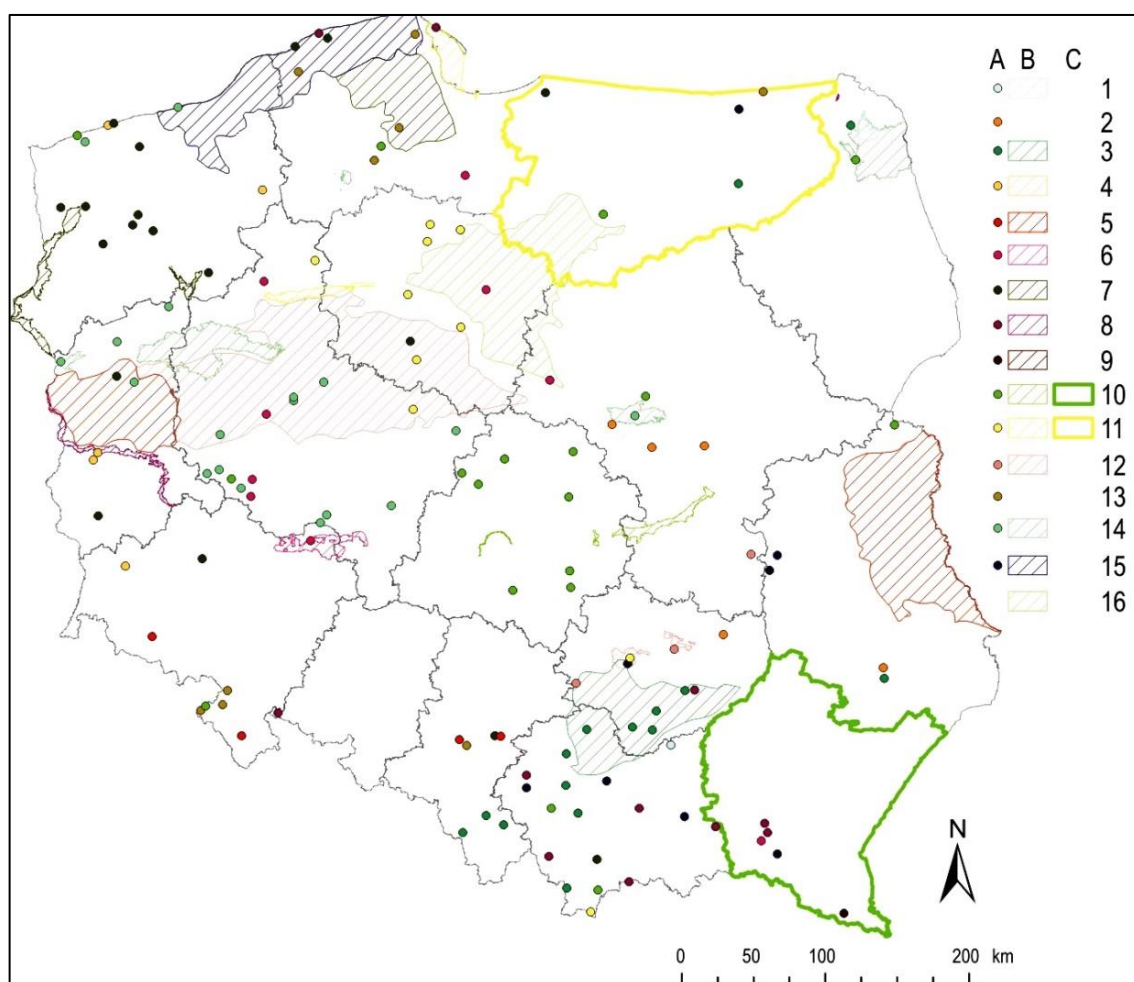

Rysunek 58: Najważniejsze atrakcje turystyczne Polski w opinii respondentów; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych⁷²

Mimo ogólnej wyraźnej dominacji wymienionych obszarów, przestrzenne zróżnicowanie atrakcji wskazywanych przez studentów poszczególnych uczelni jest zauważalne (Rysunki 60-61, s.147-148). Przede wszystkim należy podkreślić duże znaczenie punktów nadawanych atrakcjom zlokalizowanym w województwie, w którym znajduje się dana uczelnia. W każdym wypadku udział ten przekracza wartości średnie – zarówno w województwach o znaczącej łącznej liczbie punktów,

⁷² Wskazania respondentów o charakterze regionalnym zostały przyporządkowane do regionalizacji fizycznogeograficznej Polski wg Kondrackiego (2002) oraz – w przypadku terenów objętych ochroną przyrody – do obszarów Natura 2000.

jak i tych mniej popularnych. Zjawisko to widoczne jest także w przypadku atrakcji, które zostały wymienione przez studentów tylko jednej uczelni (Rysunek 59) – ich duża część zlokalizowana jest właśnie na obszarach bliskich geograficznie poszczególnym ośrodkom. Co więcej, ogólna atrakcyjność poszczególnych województw jest lepiej postrzegana przez respondentów w nich studiujących – w każdym wypadku ocena znacznie przekracza wartości średnie. Sytuacja taka świadczy o dobrej znajomości i percepcji najbliższych obszarów. Należy jednocześnie zauważyć, że o ile rozmieszczenie przestrzenne wskazywanych atrakcji turystycznych Polski jest zróżnicowane w zależności od miejsca studiowania, o tyle ich typy – od rodzaju uczelni, w której studiuje respondent.

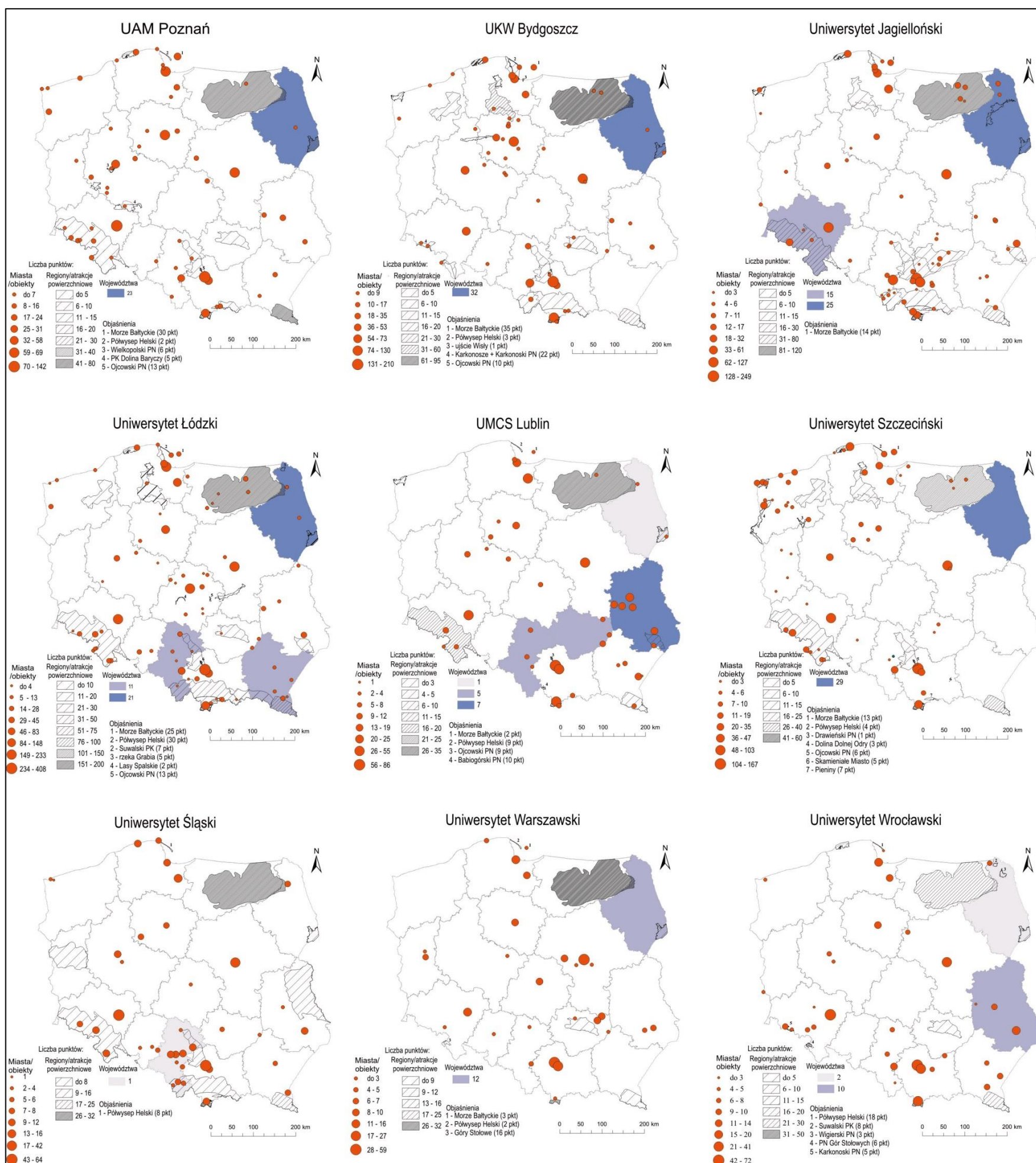
Rysunek 59: Atrakcje turystyczne wskazywane przez studentów tylko jednej uczelni

Objaśnienia: A – miasta, pojedyncze atrakcje, B – regiony, atrakcje powierzchniowe, C – województwa, 1 – Uniwersytet Wrocławski, 2 – Uniwersytet Warszawski, 3 – Uniwersytet Jagielloński, 4 – AWF Wrocław, 5 – Uniwersytet Śląski, 6 – UAM Poznań, 7 – Uniwersytet Szczeciński, 8 – UP Kraków, 9 – UMCS Lublin, 10 – Uniwersytet Łódzki, 11 – UKW Bydgoszcz, 12 – UJK Kielce, 13 – AP Słupsk, 14 – AWF Poznań, 15 – AWF Kraków, 16 – UE Poznań

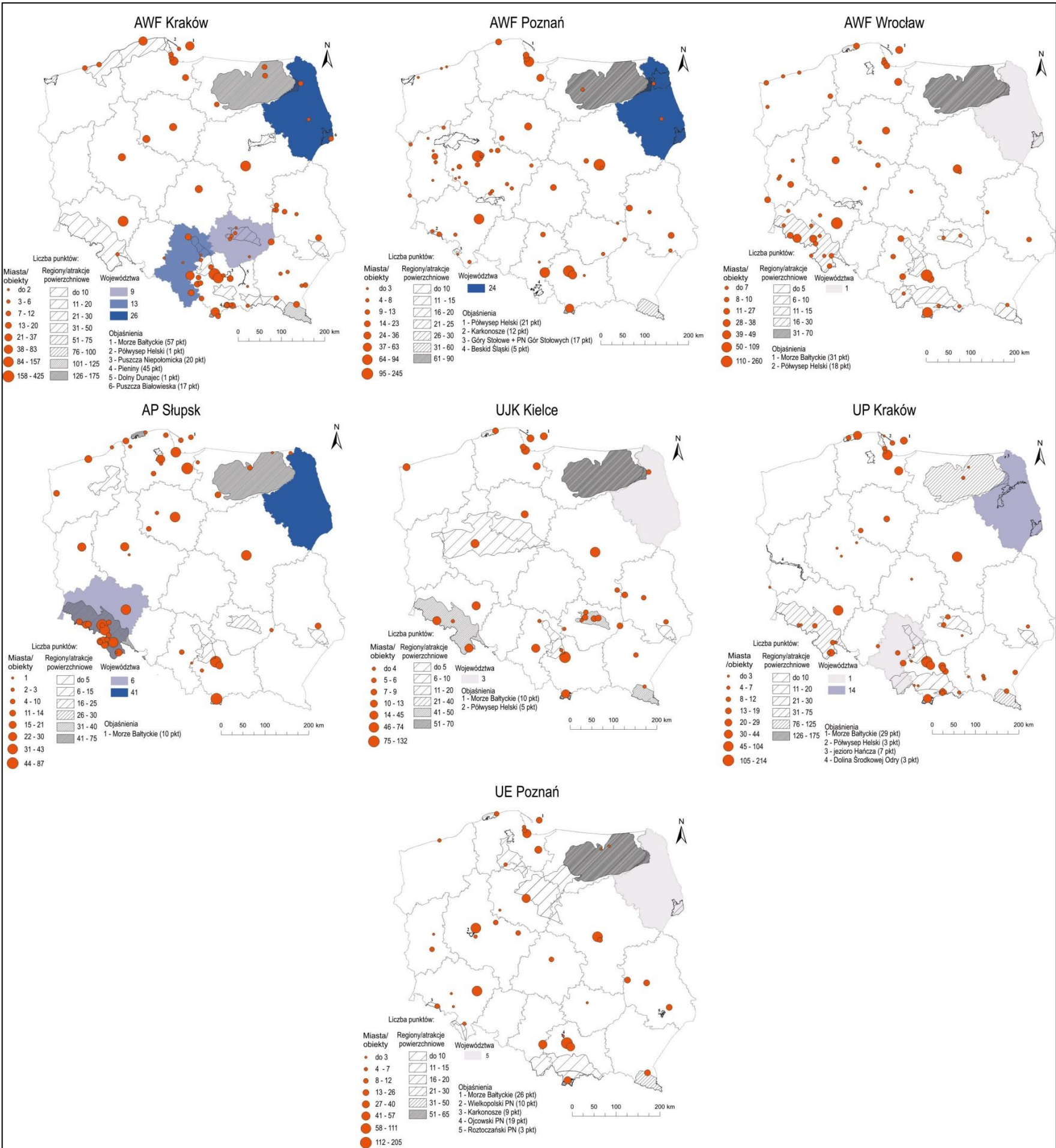
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Istotną dla podjętych rozważań kwestią jest to, że średnio 63,5% miejscowości poznanych w trakcie ćwiczeń terenowych pokrywało się ze wskazaniami studentów dotyczącymi lokalizacji 10 najważniejszych atrakcji turystycznych Polski. Wskazuje to na fakt, że obszary poznane w ramach zajęć na studiach są istotnie zapamiętywane przez studentów i zapisują się w ich świadomości jako miejsca o charakterze turystycznym. Z punktu widzenia kształcenia z zakresu turystyki zjawisko to należy uznać za pozytywne.

Analizowana percepcja przestrzeni turystycznej Polski przez badanych respondentów jest – biorąc pod uwagę wyobrażenie zbiorcze – ogólnie zgodna z wynikami innych badań poruszających tę problematykę (Podsiedlik 1993, Matczak 1993, 1994, Mordwa 2000, Stachowski 1992, 1993b), mimo stosowania różnorodnych metod badawczych. Głównym wnioskiem wypływającym ze wszystkich wymienionych badań jest dominująca pozycja 4 regionów turystycznych – Pobrzeża Gdańskiego i Krainy Wielkich Jezior Mazurskich w północnej części kraju oraz Sudetów i Tatr na południu, jak również dużych ośrodków miejskich: Gdańska, Krakowa, Warszawy, Wrocławia. Wskazuje to na rzeczywiste istnienie swoistego kanonu przestrzeni turystycznej Polski, trwale (na przestrzeni ponad 20 lat) zapisanego w świadomości różnych grup społecznych. Różnice w percepcji przestrzeni turystycznej Polski przez respondentów z różnych miast pojawiają się zaś przede wszystkim w przypadku atrakcji i obszarów ogólnie mniej popularnych, najczęściej o zasięgu regionalnym.

Rysunek 60: Najważniejsze atrakcje turystyczne Polski w opinii respondentów z poszczególnych uniwersytetów; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

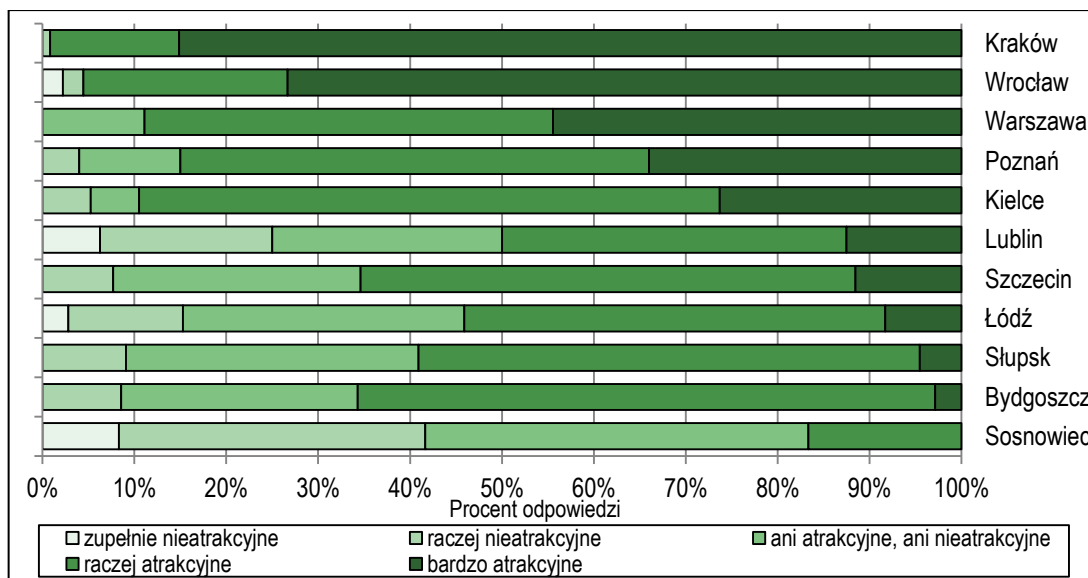
Rysunek 61: Najważniejsze atrakcje turystyczne Polski w opinii respondentów z poszczególnych AWF-ów, uczelni pedagogicznych oraz uniwersytetu ekonomicznego; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

6.2. Percepcja przestrzeni turystycznej miast studiowania

Drugą płaszczyzną, na jakiej badano percepcyjną przestrzeń turystyczną respondentów było postrzeganie przez nich przestrzeni turystycznej miast studiowania. Ze względu na pewne niedoskonałości poszczególnych opisywanych w literaturze metod badań percepcji przestrzeni, w rozprawie doktorskiej zdecydowano o podjęciu próby połączenia elementów różnych podejść do tej problematyki. Percepcja przestrzeni turystycznej analizowana na poziomie miast studiowania w głównej mierze skupia się na ich fizycznej strukturze, prowadzona jest więc przede wszystkim w nurcie strukturalnym (Mordwa 2003). Podejście to uzupełniono jednak o elementy wartościujące (ocena miast studiowania) oraz symboliczne (poszukiwanie charakterystycznych elementów przestrzeni turystycznej miast). W pierwszym etapie zbadano opinie studentów na temat miast, w których studiują i ich atrakcyjności turystycznej; część ta miała charakter wartościujący. Następnie respondenci zostali poproszeni o przygotowanie odrębnych szkiców przestrzeni turystycznej miast studiowania; pytanie sformułowano w oparciu o pracę Lyncha (1960), uzupełnioną w kolejnych latach o inne pozycje (por. rozdział 1.2.2.). Ostatni element analizy dotyczył symbolicznego aspektu percepcji – badani wskazywali najbardziej charakterystyczne elementy przestrzeni turystycznej miast studiowania.

6.2.1. Ocena miast studiowania – ujęcie wartościujące

W pytaniu wprowadzającym studenci zostali poproszeni o ocenienie atrakcyjności turystycznej miasta studiowania w pięciostopniowej skali (od „bardzo atrakcyjne” do „zupełnie nieatrakcyjne”). Zdecydowanie najlepiej postrzeganym miastem jest Kraków, następnie Wrocław (Rysunek 62). Istotny jest fakt, że w przypadku prawie wszystkich miast (wyjątek stanowił Lublin) atrakcyjność turystyczna była oceniana lepiej przez studentów z nich pochodzących niż przez osoby przyjezdne. Oceny ogólnej atrakcyjności turystycznej miast są zbieżne z powodami wyboru miejsca studiowania – motyw „podoba mi się to miasto” deklarowany był przede wszystkim przez studentów z Wrocławia (66,7% respondentów z tego miasta), Krakowa (54,5%), Poznania (46,5%) oraz Warszawy (44,4%). Z kolei do miast uznawanych za najmniej atrakcyjne niewielu studentów przyjechało ze względu na to, że im się podobały – 5,6% w przypadku Łodzi, 0,0% w Sosnowcu.

Rysunek 62: Ocena atrakcyjności turystycznej miast studiowania; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

W dalszej części badań respondenci zostali poproszeni o dokonanie oceny (w skali od 1 do 5, gdzie 5 = najwyższa ocena) szesnastu wymienionych w kwestionariuszu cech miasta studiowania; miało to na celu określenie bardziej szczegółowych opinii studentów na temat elementów składających się na przestrzeń turystyczną miast bądź mających wpływ na jej kształtowanie. Do analizowanych cech należały: walory antropogeniczne i przyrodnicze miasta, stan zachowania zabytków, informacja turystyczna, zagospodarowanie turystyczne, atrakcyjność turystyczna dla turystów krajowych i zagranicznych, czystość miasta, promocja miasta wśród turystów, oferta turystyczna miasta, działania władz i organizacji pozarządowych w zakresie rozwoju turystyki, dostępność (czasowa, finansowa i komunikacyjna) atrakcji turystycznych oraz dostępność komunikacyjna miasta (Tabela 49). Biorąc pod uwagę poszczególne miejscowości, podobnie jak w przypadku oceny ogólnej atrakcyjności turystycznej, najlepsze oceny otrzymał Kraków (średnio 4,17), zaś najgorsze – Sosnowiec (2,76). Kraków uzyskał najwyższe spośród wszystkich badanych miast oceny 10 (z 16) analizowanych cech; z kolei Sosnowiec w przypadku 11 elementów uplasował się na ostatniej pozycji (Tabela 49). Pozytywnie wyróżniają się Kielce, które uzyskały najwyższą średnią w przypadku 3 elementów (walorów przyrodniczych, działania organizacji pozarządowych w zakresie rozwoju turystyki oraz dostępności finansowej atrakcji turystycznych). Z kolei negatywnie odznacza się Łódź, której 4 elementy (stan zachowania zabytków, informacja turystyczna, czystość miasta i jego dostępność komunikacyjna) otrzymała oceny najniższe ze wszystkich badanych miast.

Tabela 49: Średnie oceny (w skali od 1 do 5) nadawane przez respondentów poszczególnym cechom miast studiowania

		Miasto											Średnia ocena cechy
		Bydgoszcz	Kielce	Kraków	Lublin	Łódź	Poznań	Słupsk	Sosnowiec	Szczecin	Warszawa	Wrocław	
Cecha podlegająca ocenie	Walory antropogeniczne	3,91	3,95	4,68	3,75	3,89	4,22	3,77	3,17	3,81	4,44	4,62	4,02
	Walory przyrodnicze	3,49	4,63	3,92	3,00	3,06	3,64	3,36	2,58	4,12	3,44	3,87	3,55
	Stan zachowania zabytków	3,61	3,89	4,44	3,87	2,80	4,11	3,81	2,83	3,28	3,22	4,23	3,64
	Informacja turystyczna	3,49	3,47	4,41	3,88	2,99	3,76	3,50	3,17	3,31	3,78	3,78	3,59
	Zagospodarowanie turystyczne	3,57	3,53	4,47	3,38	3,06	3,86	3,14	2,45	2,92	3,89	4,09	3,49
	Atrakcyjność turystyczna dla turystów krajowych	3,40	3,74	4,70	3,44	3,06	3,93	3,38	2,55	3,15	4,11	4,33	3,62
	Atrakcyjność turystyczna dla turystów zagranicznych	3,20	3,26	4,69	3,50	3,09	3,92	3,14	1,82	3,15	4,22	4,29	3,48
	Czystość miasta	3,06	3,26	3,36	2,81	1,78	3,41	3,59	2,75	2,54	2,89	3,44	2,99
	Promocja miasta wśród turystów	2,91	3,53	3,99	2,93	2,48	3,59	3,36	2,00	2,69	3,33	3,88	3,15
	Oferta turystyczna miasta	3,11	3,53	4,30	3,00	2,79	3,65	3,09	2,18	2,81	3,56	4,07	3,28
	Działania władz miasta w zakresie rozwoju turystyki	3,14	3,74	3,78	2,47	2,41	3,29	2,91	2,27	3,00	3,11	3,91	3,09
	Działania organizacji pozarządowych w zakresie rozwoju turystyki	3,00	3,63	3,55	3,07	2,75	3,30	2,91	2,64	3,15	3,33	3,6	3,18
	Dostępność czasowa atrakcji turystycznych	3,43	3,79	4,08	3,40	3,30	3,76	3,50	3,00	3,54	3,78	3,71	3,57
	Dostępność finansowa atrakcji turystycznych	3,63	3,89	3,70	3,20	3,50	3,72	3,55	3,25	3,5	3,78	3,47	3,56
	Dostępność komunikacyjna atrakcji turystycznych	3,89	3,89	4,23	3,73	3,59	4,10	4,00	3,33	3,92	4,11	3,8	3,87
	Dostępność komunikacyjna miasta	4,00	3,84	4,42	3,73	3,49	4,17	4,18	4,17	4,19	4,56	4,13	4,08
Średnia ocena miasta		3,43	3,72	4,17	3,32	3,00	3,78	3,45	2,76	3,32	3,72	3,95	4,02

Objaśnienia: kolor zielony – najwyższa ocena w ramach danej cechy, kolor różowy – najniższa ocena w ramach danej cechy

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Nadane oceny rozpatrywane były w zależności od tego, czy respondenci pochodzili z miasta studiowania, czy też nie. W tabeli 50. zaprezentowano różnice między średnią ocen nadawanych poszczególnym elementom przez osoby pochodzące z miast studiowania a średnią osób niepochodzących. Z tego względu wartości dodatnie wskazują, że dany element był średnio lepiej oceniany przez respondentów pochodzących z miasta studiowania, zaś ujemne – przez osoby przyjezdne.

Ogólnie więcej cech było lepiej postrzeganych przez osoby, dla których miasto studiowania jest miastem rodzinnym. Struktura ocen w przypadku każdej miejscowości była nieco odmienna, jednak zauważono pewne ogólne prawidłowości. Biorąc pod uwagę wszystkie miasta, studenci z nich pochodzący lepiej oceniali ich walory (zarówno antropogeniczne, jak i przyrodnicze) oraz ogólną atrakcyjność turystyczną, zaś osoby przyjezdne – promocję miast wśród turystów oraz działalność władz i organizacji pozarządowych w zakresie rozwoju turystyki.

Rozpatrując oceny w skali poszczególnych miast, wyróżniono ich grupy miejscowości:

1. Miasta, w których średnie różnice ocen między pochodzącymi a niepochodzącymi nie przekraczają 0,1.
2. Miasta, w których średnie różnice ocen między pochodzącymi a niepochodzącymi wahają się od 0,11 do 0,2.
3. Miasta, w których średnie różnice ocen między pochodzącymi a niepochodzącymi są większe niż 0,21.

Do pierwszej grupy, czyli miast, w których różnice między osobami pochodzącymi a niepochodzącymi są najmniejsze, należą: Kraków, Łódź, Poznań, Szczecin oraz Wrocław. We wszystkich tych miastach z wyjątkiem Wrocławia nieznacznie lepsze oceny nadawane były przez studentów z nich pochodzących. W drugiej grupie znalazły się: Kielce, Lublin i Sosnowiec; te trzy miejscowości lepiej były oceniane przez osoby z nich pochodzące. Ostatnią grupę, w której różnice średnich ocen między studentami w zależności od ich pochodzenia były najwyższe, stanowią: Bydgoszcz, Słupsk i Warszawa. W przypadku Bydgoszczy i Słupska lepsze oceny były nadawane przez studentów z nich pochodzących, zaś w Warszawie – niepochodzących.

Tabela 50: Różnice średnich ocen nadawanych poszczególnym cechom przez studentów pochodzących i niepochodzących z miast studiowania

		Miasto ⁷³											Średnia różnica dla cechy
		Bydgoszcz	Kielce	Kraków	Lublin	Łódź	Poznań	Słupsk	Sosnowiec	Szczecin	Warszawa	Wrocław	
Cecha podlegająca ocenie	Walory antropogeniczne	0,26	0,45	0,18	-0,22	0,47	0,38	0,75	0,67	0,10	-0,55	0,45	0,27
	Walory przyrodnicze	0,40	0,04	-0,20	-0,29	0,52	0,38	0,93	1,00	0,56	-0,10	-0,18	0,28
	Stan zachowania zabytków	0,09	0,13	0,24	-0,70	-0,37	0,06	0,27	0,67	0,32	-0,95	-0,26	-0,05
	Informacja turystyczna	0,25	0,62	0,13	0,18	0,02	0,17	0,52	0,22	0,10	-0,40	-0,08	0,16
	Zagospodarowanie turystyczne	0,43	0,56	-0,02	0,62	-0,21	0,04	0,01	-0,56	-0,07	-1,1	-0,27	-0,05
	Atrakcyjność turystyczna dla turystów krajowych	0,36	-0,48	0,00	0,24	0,28	0,15	0,17	-0,06	0,32	-0,70	0,11	0,04
	Atrakcyjność turystyczna dla turystów zagranicznych	0,63	0,08	0,05	0,15	0,49	0,23	0,64	-0,39	0,32	-0,05	0,00	0,20
	Czystość miasta	0,52	0,08	0,08	-0,6	0,11	-0,12	0,60	1,22	-0,06	-1,10	-0,02	0,06
	Promocja miasta wśród turystów	0,71	0,56	-0,1	-0,5	-0,45	-0,07	0,93	0,00	-0,28	-2,10	-0,37	-0,15
	Oferta turystyczna miasta	0,60	0,56	0,00	-0,3	-0,16	-0,02	0,70	-0,22	0,10	-1,25	-0,59	-0,05
	Działania władz miasta w zakresie rozwoju turystyki	0,25	0,70	-0,19	-0,7	-0,52	-0,23	0,55	-0,33	-0,18	-1,60	-0,23	-0,23
	Działania organizacji pozarządowych w zakresie rozwoju turystyki	0,15	0,44	-0,02	-0,4	-0,10	-0,24	0,34	-0,78	-0,40	-0,75	0,14	-0,15
	Dostępność czasowa atrakcji turystycznych	0,32	-0,14	0,24	0,00	-0,27	0,23	0,73	0,00	-0,06	-1,30	0,00	-0,02
	Dostępność finansowa atrakcji turystycznych	0,35	-0,27	0,09	-0,3	0,13	0,28	0,04	0,11	0,00	-0,40	0,12	0,01
	Dostępność komunikacyjna atrakcji turystycznych	0,30	-0,27	0,13	0,00	0,2	0,01	0,00	0,44	-0,25	-0,70	0,07	-0,01
	Dostępność komunikacyjna miasta	-0,15	-0,21	-0,05	0,4	0,09	-0,21	0,15	-0,22	0,08	-0,80	-0,16	-0,10
Średnia różnica dla miasta		0,34	0,18	0,04	-0,15	0,01	0,07	0,46	0,11	0,04	-0,87	-0,08	0,01

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

⁷³ W tabeli przedstawiono różnice między średnią ocen nadawanych poszczególnym elementom przez osoby pochodzące z miast studiowania a średnią osób niepochodzących. Wartości dodatnie wskazują, że dany element był średnio lepiej oceniany przez respondentów pochodzących z miasta studiowania, zaś ujemne – przez osoby przyjezdne

W celu podsumowania opinii studentów na temat miast studiowania, zdecydowano o przygotowaniu rankingu analizowanych miejscowości. Pod uwagę wzięto trzy elementy:

1. Odsetek respondentów, którzy uznali miasto za bardzo atrakcyjne turystycznie.
2. Odsetek respondentów, którzy uznali miasto za zupełnie nieatrakcyjne turystycznie.
3. Średnią ocenę 16 elementów miasta studiowania.

Wartości otrzymane przez poszczególne miasta w ramach trzech analizowanych kategorii zostały uszeregowane w kolejności malejącej, a następnie dla każdej cechy przyznano miastom punkty od 1 do 11. W przypadku cechy 1. i 3. punkty przyznawano w kolejności odwrotnej (miejsce 1. = 11 punktów, 2. = 10 punktów itd.). Ponieważ cecha 2. miała wydźwięk negatywny⁷⁴, liczba punktów odpowiadała pozycji w rankingu (tzn. 1. = 1 punkt, 2. = 2 punkty itd.). Ostatnim krokiem było podsumowanie liczby uzyskanych punktów i stworzenie rankingu miast pod względem ich szeroko rozumianej atrakcyjności turystycznej w opinii studiujących w nich respondentów (Tabela 51). Należy zauważyć duże zróżnicowanie liczby punktów – ostatni w rankingu Sosnowiec otrzymał ich prawie 9 razy mniej niż znajdujący się na miejscu pierwszym Kraków.

Tabela 51: Ranking atrakcyjności miast studiowania wg respondentów

Pozycja w rankingu	Miasto	Liczba punktów
1	Kraków	26
2	Wrocław	23
3	Poznań	21
4	Warszawa	21
5	Kielce	19
6	Słupsk	14
7	Szczecin	14
8	Bydgoszcz	12
9	Lublin	12
10	Łódź	9
11	Sosnowiec	3

Źródło: opracowanie własne

⁷⁴ Im wyższy odsetek, tym ocena atrakcyjności turystycznej miasta była gorsza.

6.2.2. Wyobrażenia przestrzeni turystycznej miast studiowania – ujęcie strukturalne

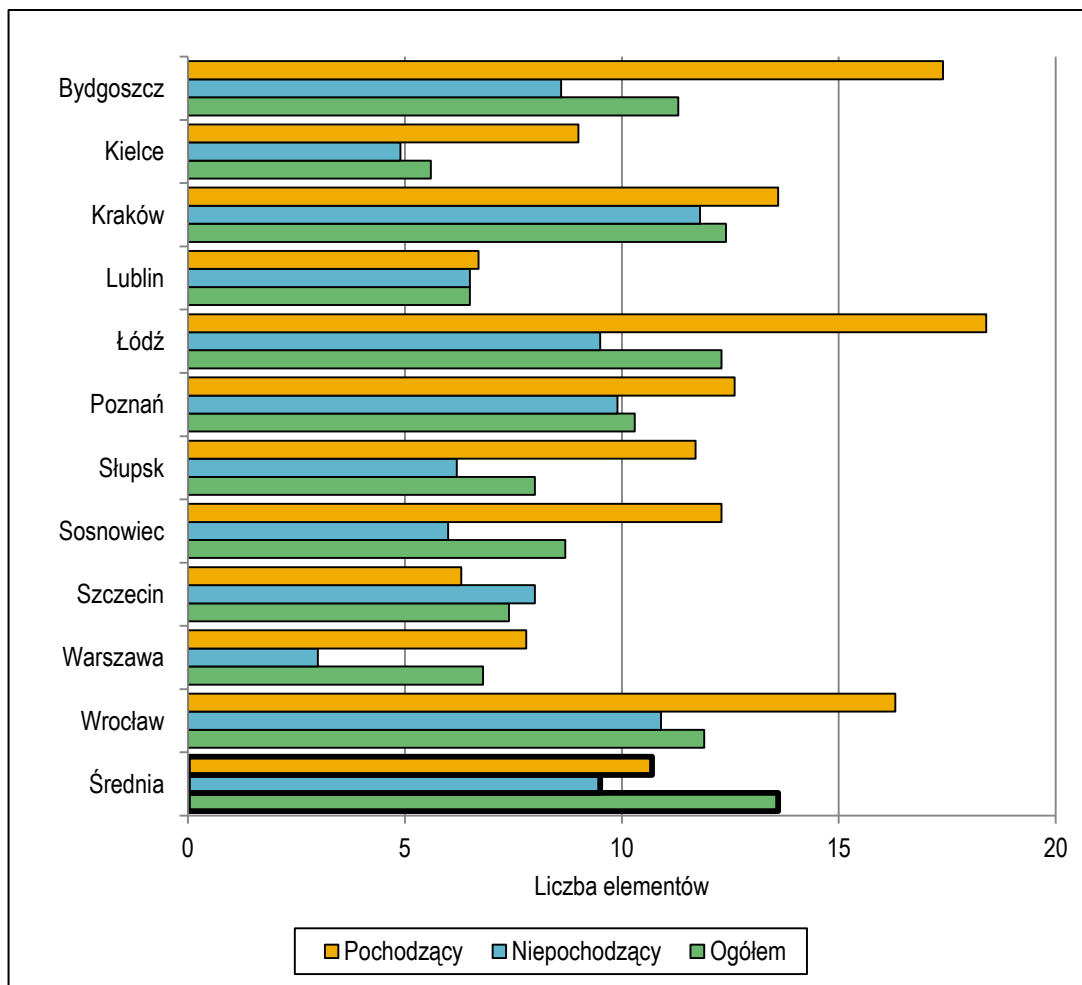
Badanie percepcji struktury fizycznej przestrzeni turystycznej miast studiowania oparte zostało na stosowanej przez Lyncha (1960) metodzie odręcznych szkiców. W toku badań zebrano i poddano analizie 363 stworzone przez respondentów mapy wyobrażeniowe przestrzeni turystycznej miast studiowania⁷⁵. Pierwszym etapem analizy było określenie typów szkiców, zgodnie z podziałem proponowanym przez Appleyarda (1970). Następnie zbadano zawartość poszczególnych szkiców. Pod uwagę brano zarówno liczbę użytych elementów, jak również ich rodzaj⁷⁶ i przestrzenne rozmieszczenie. Analizę prowadzono dla wszystkich badanych z poszczególnych ośrodków, ale także w podziale na osoby pochodzące i niepochodzące z miasta studiowania. Przyjęcie takiego rozróżnienia spowodowane zostało przyjętą we wstępie hipotezą, zakładającą, że w zakresie percepcji przestrzeni miast studiowania pomiędzy respondentami pochodzącymi i niepochodzącymi z miasta studiowania występują istotne różnice.

Wynikiem przeprowadzonej analizy było przygotowanie zbiorczych szkiców – map wyobrażeniowych przestrzeni turystycznej badanych miast. Warunkiem granicznym umieszczenia danego elementu na mapie zbiorczej było (za: Lynch, 1960) jego występowanie na minimum 12,5% szkiców.

Średnio na jednym szkicu znajdowało się 10,7 elementu, przy czym wartość ta wyższa była dla osób pochodzących z miejsca studiowania – 13,6 (dla osób niepochodzących – średnio 9,5). Liczba elementów uwzględniana na szkicach była mocno zróżnicowana w zależności od miasta i wahała się od przeciętnie 5,6 elementu w przypadku Kielc, do 12,4 w Krakowie (Rysunek 63). Należy przy tym zauważyć, że wartość ta nie była związana z tym, jak respondenci oceniają atrakcyjność turystyczną miasta studiowania. Co prawda średnio najwięcej elementów wskazywali studenci z najlepiej ocenianego Krakowa, ale na drugim miejscu znalazła się słabo oceniana Łódź (średnio 12,3 elementu) czy też Bydgoszcz (11,3 elementu).

⁷⁵ Przykłady szkiców przygotowanych przez respondentów zostały przedstawione w Załączniku 7.

⁷⁶ Zgodnie z klasyfikacją przyjętą w pracy Lyncha (1960): ścieżki (*paths*), krawędzie (*edges*), obszary (*districts*), węzły (*nodes*), punkty orientacyjne (*landmarks*).

Rysunek 63: Średnia liczba elementów uwzględniana na szkicach respondentów z poszczególnych miast; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

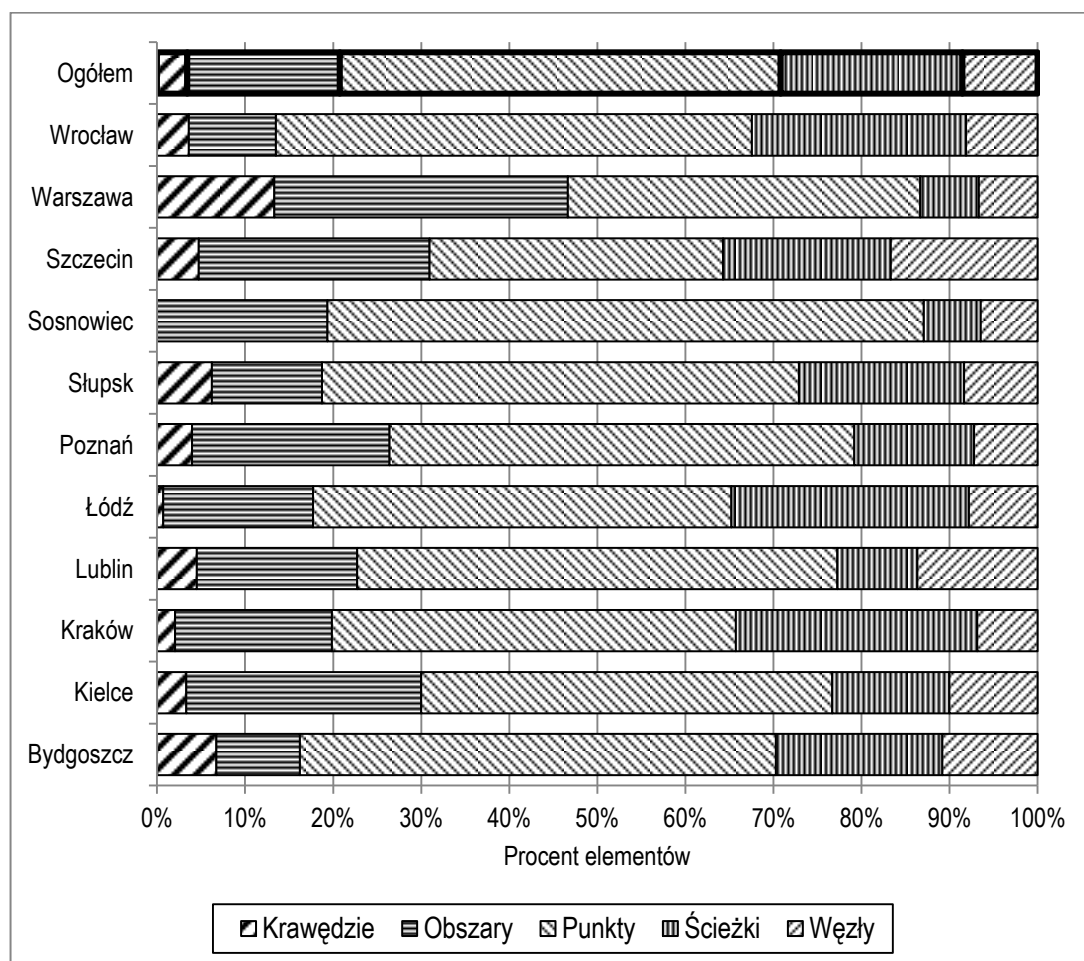
Biorąc pod uwagę rodzaj elementów, dominowały wskazania o charakterze punktów orientacyjnych, stanowiące 50,1% ogółu. Drugą co do liczebności grupą były ścieżki (około 1/5 wskazań), następnie obszary – 17,3%.

Rozpatrując tę kwestię w skali poszczególnych miast, wyróżniono miejscowości:

1. O dominującym jednym typie wskazań – najliczniejszy typ elementów przekracza 50% ogółu, zaś drugi w kolejności – nie przekracza 25%.
2. O dominujących dwóch typach wskazań – dwa najpopularniejsze wskazania stanowią co najmniej 65% elementów, przy czym żaden z typów nie przekracza 50%.
3. O braku dominujących typów – żadne z dwóch typów nie stanowią więcej niż 65% wskazań.

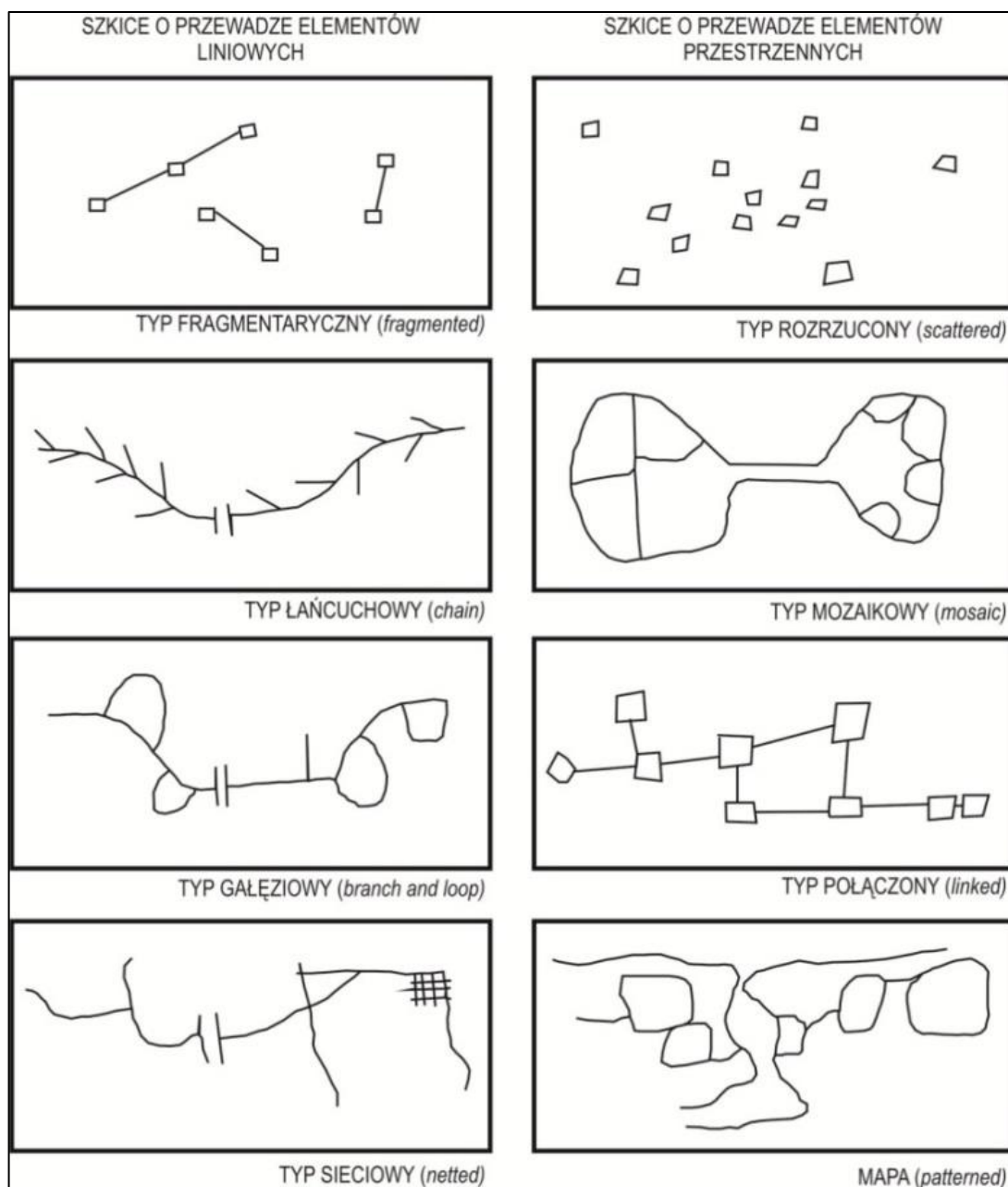
Na podstawie przyjętej klasyfikacji stwierdzono, że (Rysunek 64):

- W 6 miastach dominował 1 typ wskazań. Były to: Wrocław, Sosnowiec, Słupsk, Poznań, Lublin, Bydgoszcz. We wszystkich tych miejscowościach głównym rodzajem stosowanym elementów były punkty orientacyjne.
- W 4 miastach dominowały 2 typy wskazań. Były to: Kielce (punkty orientacyjne i obszary), Kraków (punkty orientacyjne i ścieżki), Łódź (punkty orientacyjne i ścieżki), Warszawa (punkty orientacyjne i obszary).
- Dominującego typu wskazań nie wyróżniono w przypadku Szczecina.

Rysunek 64: Udział poszczególnych rodzajów elementów na mapach wyobraźniowych przestrzeni turystycznej badanych miast; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Szkice przestrzeni turystycznej miast studiowania zostały także zanalizowane pod względem struktury. W tym celu przyjęto schemat klasyfikacji zaproponowany przez Appleyarda (1970), który wyróżnił dwie zasadnicze grupy szkiców, zaś w każdej z nich – cztery szczegółowe podgrupy (od form najprostszych do najbardziej rozbudowanych, Rysunek 65).

Rysunek 65: Klasyfikacja map wyobraźniowych ze względu na rodzaj stosowanych elementów; źródło: Appleyard (1970 s. 104)

Cechą charakterystyczną map wyobraźniowych studentów ze wszystkich miast jest ich zdecydowanie przestrzenny charakter, co odbiega od specyfiki szkiców zauważonej przez Appleyarda (1970), potwierdzonej potem w innych pracach (m.in. Mordwa 2003). W badaniach tych autorów przeważały szkice o dominacji elementów liniowych. Spowodowane to było przede wszystkim faktem, że respondenci w swoich wyobrażeniach przestrzeni miast bardzo mocno opierali się na strukturze ich sieci drogowej. Z kolei w badaniach przeprowadzonych na potrzeby tej pracy jedynie 11,3% analizowanych szkiców miało przewagę elementów liniowych, zaś w przypadku 6 miast szkice tego typu nie występowały w ogóle.

Miastami, w których udział szkiców o charakterze liniowym był najwyższy, były Bydgoszcz oraz Kielce (Tabela 52). Sytuację tę należy tłumaczyć przede wszystkim faktem, iż w badaniach respondenci mieli skoncentrować się wyłącznie na przestrzeni turystycznej. Dlatego też znaczenie sieci drogowej było w tym wypadku mniejsze, niż przy badaniach miast jako całości czy też środowiska życia codziennego. Studenci skupiali się na wskazaniu konkretnych obszarów czy też pojedynczych obiektów stanowiących przestrzeń turystyczną miasta, zaś obiekty liniowe (przede wszystkim drogi, ale także rzeki i – w mniejszym stopniu – linie kolejowe) stanowiły najczęściej jedynie punkt odniesienia przy lokalizacji innych elementów. Najpopularniejsze okazały się szkice o przewadze elementów przestrzennych, podtyp mozaikowy, stanowiące 44,1% wszystkich analizowanych rysunków. W poszczególnych miastach zróżnicowanie typów szkiców stosowanych przez respondentów było duże, każda miejscowość charakteryzowała się odmiennym sposobem postrzegania przez respondentów (Tabela 52).

Tabela 52: Typologia odręcznych szkiców zgodnie z klasyfikacją Appleyarda (1970)

Miasto	Liczba szkiców	Odsetek szkiców poszczególnych typów [%]									
		Przestrzenny					Liniowy				
		Rozrzucony	Mozaikowy	Połączony	Mapa	Ogółem	Fragmentaryczny	Łańcuchowy	Gałęziowy	Sieciowy	Ogółem
Bydgoszcz	26	0,0	46,2	7,7	7,7	61,5	0,0	0,0	34,6	3,8	38,5
Kielce	19	47,4	21,1	0,0	0,0	68,4	5,3	15,8	10,5	0,0	31,6
Kraków	87	25,3	44,8	10,3	2,3	82,8	1,1	2,3	10,3	3,4	17,2
Lublin	11	18,2	72,7	9,1	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Łódź	55	23,6	40,0	16,4	3,6	83,6	3,6	1,8	10,9	0,0	16,4
Poznań	77	26,0	55,8	16,9	0,0	98,7	0,0	0,0	0,0	1,3	1,3
Słupsk	22	63,6	22,7	9,1	4,5	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Sosnowiec	7	42,9	42,9	14,3	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Szczecin	13	53,8	23,1	15,4	7,7	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Warszawa	6	50,0	50,0	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Wrocław	40	32,5	45,0	20,0	2,5	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ogółem	363	29,2	44,1	12,9	2,5	88,7	1,1	1,7	7,2	1,4	11,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Biorąc pod uwagę klasyfikacje miejskiej przestrzeni turystycznej, proponowane przez Włodarczyka (2011), wszystkie badane miasta charakteryzowały się przestrzenią o charakterze wyspowym, z kilkoma równorzędnymi atrakcjami turystycznymi. Jeśli chodzi o położenie atrakcji, w 6 przypadkach miało ono

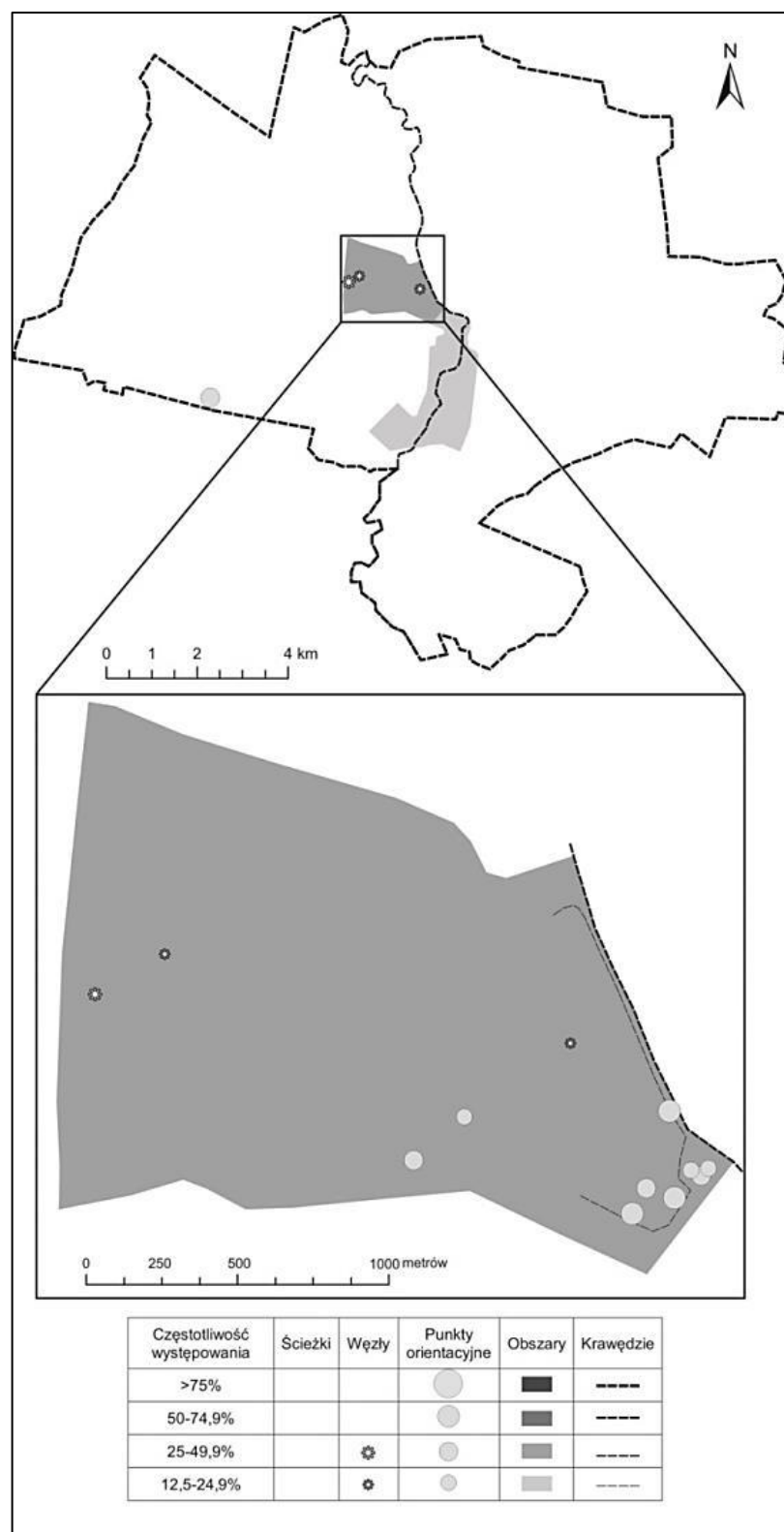
charakter centralny, zaś w 5 – mieszany (respondenci uwzględniali zarówno atrakcje zlokalizowane centralnie, jak i przesunięte w stronę terenów peryferyjnych). W 7 miastach o charakterze przestrzeni turystycznej decydowały głównie atrakcje turystyczne. Badane miasta najbardziej różnicuje liczba, charakter oraz wzajemne położenie elementów składowych; w toku badań okazało się jednak, że proponowany przez Włodarczyka podział wymaga pewnych modyfikacji, dzięki którym możliwe będzie podkreślenie różnic występujących pomiędzy poszczególnymi miastami.

Ponieważ wszystkie badane przypadki to duże miasta, nie wyróżniono takiego, w którym występowałaby tylko jedna centralnie zlokalizowana atrakcja w przestrzeni turystycznej. Wyróżniono jednak miasto, w którym wskazywana przez respondentów przestrzeń turystyczna była skupiona w jednym, centralnie zlokalizowanym obszarze; możemy więc mówić o monocentrycznej przestrzeni turystycznej. Miastem tym był Słupsk, w którym większość elementów wskazywanych na szkicach zawierała się w obszarze Starego Miasta (Rysunek 66, Tabela 53). Na terenie tym znajdowały się licznie rysowane elementy o charakterze punktowym: Zamek Książąt Pomorskich, Kościół Mariacki oraz Baszta Czarownic.

Tabela 53: Wykaz elementów zawartych w zbiorczej mapie wyobraźniowej przestrzeni turystycznej Słupska

Typ elementu	Nazwa elementu	Odsetek szkiców (n=22) [%]
Krawędzie	Granice miasta	77,3
	Rzeka Słupia	50,0
	Mury obronne	18,2
Obszary	Park Kultury i Wypoczynku	22,7
	Stare Miasto	27,3
Węzły	Dworzec PKP	27,3
	Stary Rynek	13,6
	Dworzec PKS	18,2
	Plac Zwycięstwa	9,1
Punkty orientacyjne	Zamek Książąt Pomorskich	68,2
	Kościół Mariacki	59,1
	Baszta Czarownic	54,5
	Kościół św. Jacka	40,9
	Ratusz	40,9
	Spichlerz Richtera	40,9
	C.H. Jantar	31,8
	Brama Młyńska	18,2
	Młyn Zamkowy	18,2
	Nowa Brama	13,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Rysunek 66: Zbiorcza mapa wyobraźniowa Słupska – miasta o centralnie zlokalizowanej przestrzeni turystycznej; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

W grupie miast o policentrycznej przestrzeni turystycznej wyróżniono dodatkowe dwa podtypy – z jednym oraz z dwoma dominującymi obszarami. Do miast z przestrzenią o charakterze policentrycznym, ale z wyraźnym jednym

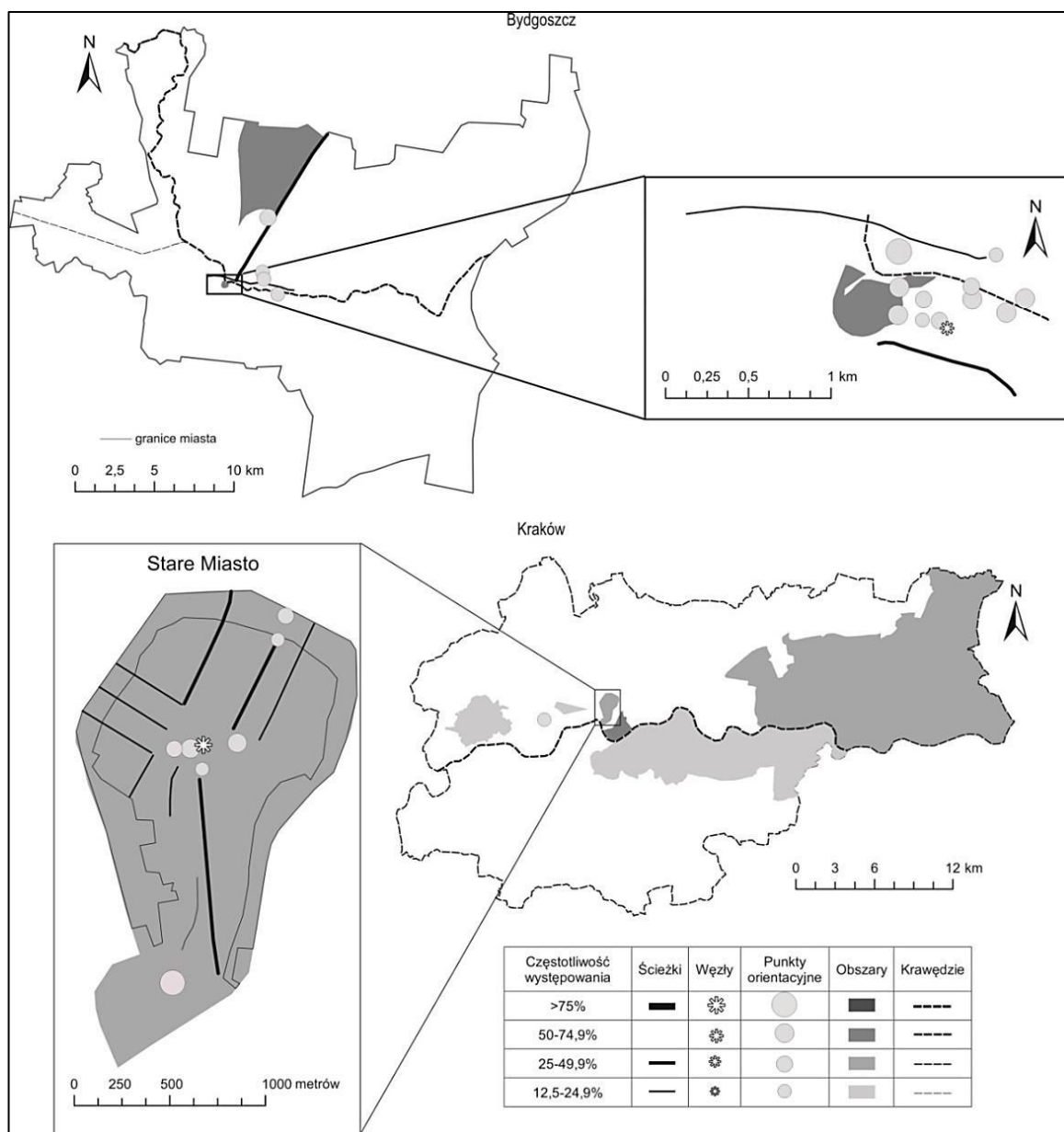
dominującym obszarem zaliczyć można Bydgoszcz oraz Kraków (Rysunek 67, Tabela 54).

W przypadku Bydgoszczy mamy do czynienia z dwoma „enklawami” przestrzeni turystycznej – okolicami Starego Miasta oraz Leśnym Parkiem Kultury i Wypoczynku (Myślęcinkiem), przy czym pierwszy z wymienionych obszarów miał charakter wiodący. Z kolei w Krakowie, przy zdecydowanej dominacji Starego Miasta, respondenci licznie wskazywali także takie centra przestrzeni turystycznej jak: dzielnica Kazimierz, dzielnica Nowa Huta oraz Las Wolski.

Tabela 54: Wykaz elementów zawartych w zbiorczej mapie wyobraźniowej przestrzeni turystycznej Bydgoszczy i Krakowa

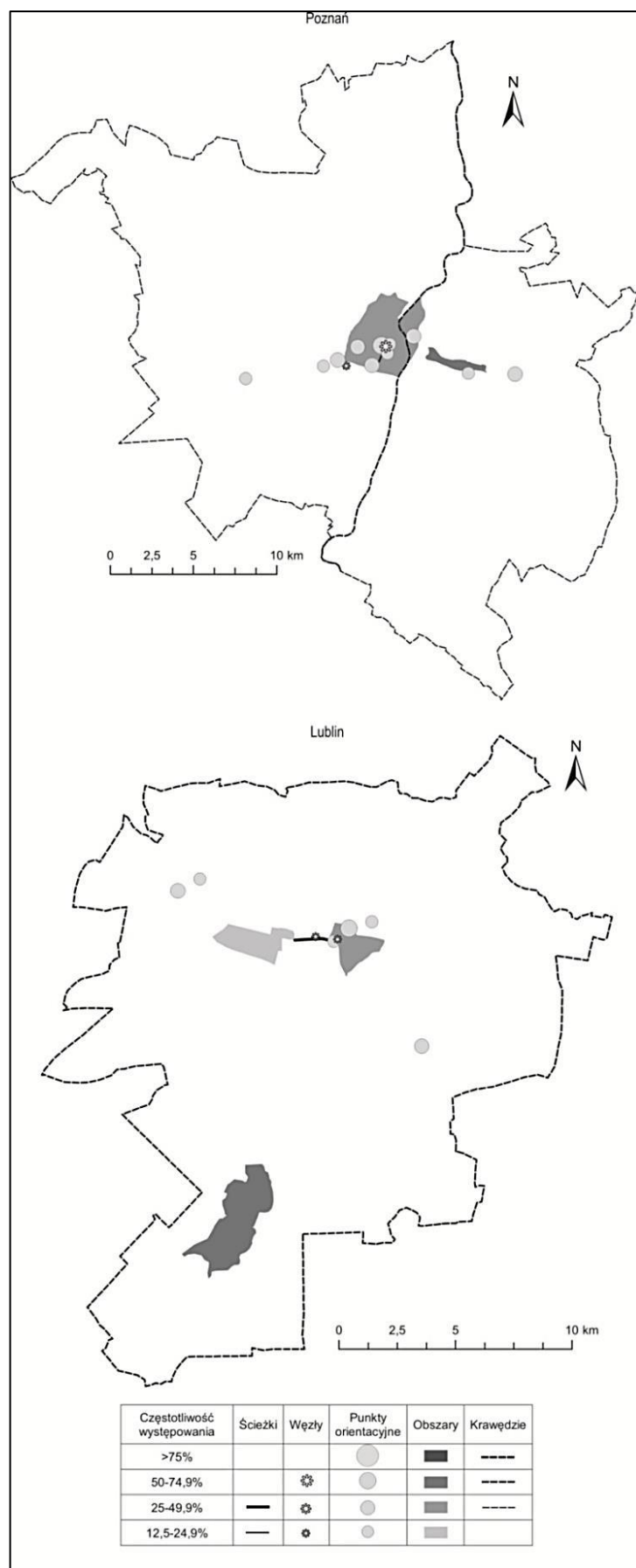
Typ elementu	Bydgoszcz		Kraków	
	Nazwa elementu	Odsetek szkiców (n=26) [%]	Nazwa elementu	Odsetek szkiców (n=87) [%]
Ścieżki	ul. Gdańska	46,2	ul. Grodzka	42,5
			ul. Floriańska	34,5
			ul. Sławkowska	25,3
	ul. Długa	34,6	ul. Szewska	24,1
			ul. Szczepańska	23,0
	ul. Focha	23,1	ul. Św. Anny	21,8
			ul. Wiślna	19,5
	ul. Jagiellońska	19,2	ul. Bracka	16,1
Krawędzie	Rzeka Brda	69,2	ul. Szpitalna	13,8
	Kanał Bydgoski	15,4	Rzeka Wisła	58,6
			Granice miasta	26,4
Obszary	Wyspa Młyńska	73,1	Kazimierz	60,9
			Stare Miasto	47,1
			Planty	39,1
			Nowa Huta (dzielnica)	31,0
	Leśny Park Kultury i Wypoczynku (Myślęcinek)	65,4	Blonia	21,8
			Las Wolski	13,8
			Podgórze	13,8
Węzły	Stary Rynek	73,1	Rynek Główny	80,5
Punkty orientacyjne	Opera Nova	76,9	Wawel	79,3
	Spichrze	53,8	Kościół Mariacki	59,8
	Rzeźba "Przechodzący przez rzekę"	42,3	Sukiennice	52,9
	Katedra św. Marcina i Mikołaja	38,5	Ratusz	32,2
	Pomnik Walki i Męczeństwa Ziemi Bydgoskiej	34,6	Barbakan	25,3
	Stadion Zawiszy	26,9	Kościół św. Wojciecha	23,0
	Bazylika św. Wincentego a Paulo	23,1		
	C.H. Focus Mall	23,1	Kopiec Kościuszki	18,4
	Ratusz	23,1		
	Hala Sportowo-Widowiskowa Łuczniczka	15,4	Brama Floriańska	14,9
	Kościół Klarysek	15,4		

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Rysunek 67: Zbiórce mapy wyobrazeniowe Bydgoszczy i Krakowa – miast o policentrycznej przestrzeni turystycznej z 1 dominującym obszarem; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Drugim podtypem miast o przestrzeni policentrycznej były miejscowości z dwoma dominującymi centrami – Lublin oraz Poznań (Rysunek 68, Tabela 55). Co ciekawe, w obu tych miastach dominowały podobne wskazania. Pierwszym z nich były obszary Starego Miasta i elementy przestrzeni turystycznej zlokalizowane na ich terenie. Drugi natomiast stanowiły akweny pełniące istotne funkcje rekreacyjne – Jezioro Maltańskie w Poznaniu oraz Zalew Zemborzycki w Lublinie i ich okolice.

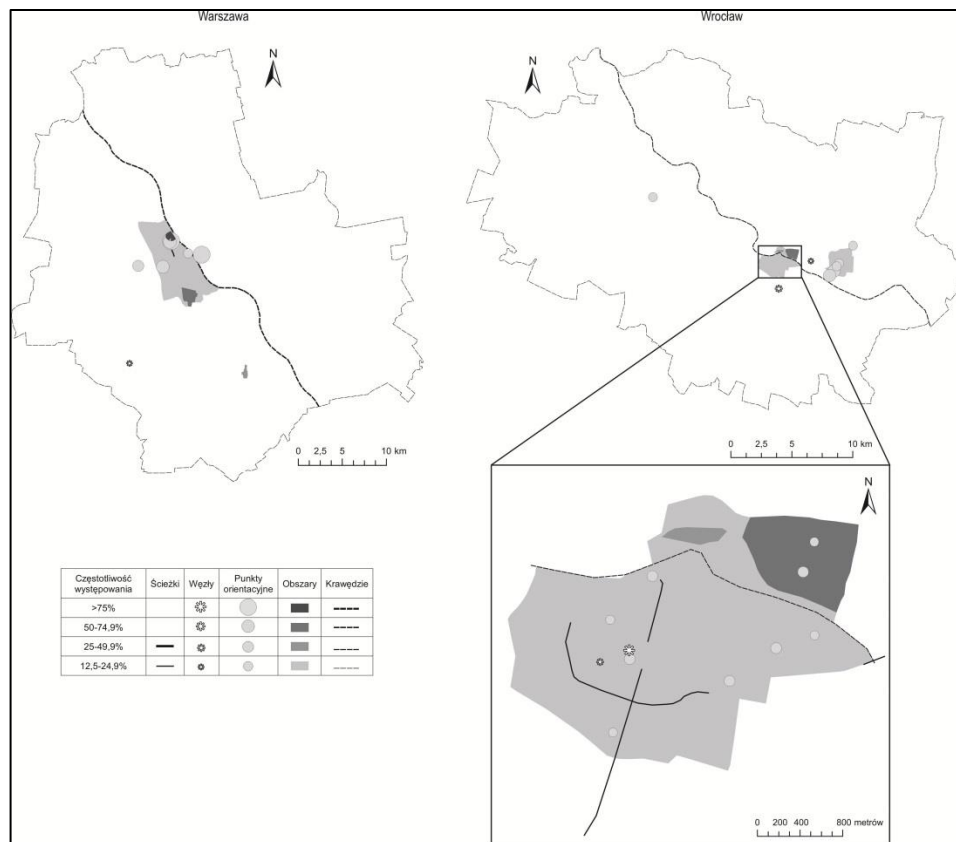
Rysunek 68: Zbiorcze mapy wyobrażeniowe Poznania i Lublina – miast o policentrycznej przestrzeni turystycznej z dwoma dominującymi obszarami; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Tabela 55: Wykaz elementów zawartych w zbiorczej mapie wyobraźniowej przestrzeni turystycznej Lublina i Poznania

Typ elementu	Lublin		Poznań	
	Nazwa elementu	Odsetek szkiców (n=16) [%]	Nazwa elementu	Odsetek szkiców (n=75) [%]
Ścieżki	ul. Krakowskie Przedmieście	25,0	ul. Półwiejska	17,3
Krawędzie	Granice miasta	50,0	Rzeka Warta	50,7
			Granice miasta	26,7
Obszary	Zalew Zemborzycki	50,0	Jezioro Maltańskie	73,3
	Stare Miasto	31,3	Cytadela	38,7
	Miasteczko akademickie	18,8	Ostrów Tumski	38,7
	Ogród Saski	12,5	Stare Miasto	26,7
Węzły	Plac Litewski	18,8	Stary Rynek	73,3
	Rynek Starego Miasta	12,5	Dworzec Poznań Główny	21,3
Punkty orientacyjne	Zamek	50,0	Ratusz	50,7
	Muzeum Wsi Lubelskiej	43,8	Katedra	48,0
			Stary Browar	41,3
	Państwowe Muzeum na Majdanku	37,5	Zamek Cesarski	36,0
			Nowe ZOO	32,0
	Brama Krakowska	18,8	MTP	28,0
			Fara	24,0
	Ogród Botaniczny	18,8	Stadion miejski	22,7
			Koziołki	20,0
	Muzeum Wincentego Pola	12,5	Malta SKI	17,3
			Palmiarnia	13,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ostatnią parą miast o policentrycznej przestrzeni turystycznej, tym razem bez wyraźnie dominujących obszarów, są Warszawa i Wrocław (Rysunek 69, Tabela 56).

Rysunek 69: Zbiorcze mapy wyobraźniowe Warszawy i Wrocławia – miast o policentrycznej przestrzeni turystycznej; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

W pierwszym z tych miast najważniejszymi centrami przestrzeni turystycznej są: Stare Miasto, okolice Pałacu Kultury i Nauki, Łazienki Królewskie oraz okolice Stadionu Narodowego. We Wrocławiu z kolei za takie obszary respondenci uważają Stare Miasto, Ostrów Tumski oraz Park Szczytnicki.

Tabela 56: Wykaz elementów zawartych w zbiorczej mapie wyobraźniowej przestrzeni turystycznej Wrocławia i Warszawy

Typ elementu	Wrocław		Warszawa	
	Nazwa elementu	Odsetek szkiców (n=40) [%]	Nazwa elementu	Odsetek szkiców (n=5) [%]
Ścieżki	ul. Świdnicka	20,0	ul. Krakowskie Przedmieście	20,0
	ul. Kazimierza Wielkiego	15,0		
	ul. Kuźnicza	12,5		
	Most Grunwaldzki	12,5		
Krawędzie	Rzeka Odra	35,0	Rzeka Wisła	60,0
	Granice miasta	17,5	Granice miasta	20,0
Obszary	Ostrów Tumski	70,0	Stare Miasto	80,0
	Wyspa Słodowa	30,0	Łazienki Królewskie	60,0
	Park Szczytnicki	27,5	Ogród w Wilanowie	40,0
	Stare Miasto	12,5	Plac Zamkowy	20,0
			Śródmieście	20,0
Węzły	Rynek	92,5	Lotnisko Chopina	20,0
	Dworzec Główny	32,5		
	Plac Solny	30,0		
	Plac Grunwaldzki	20,0		
Punkty orientacyjne	Hala Stulecia	70,0	Stadion Narodowy	80,0
	ZOO	62,5	Zamek Królewski	80,0
	Uniwersytet (budynek główny)	42,5		
	Ratusz	40,0		
	Panorama Raclawicka	27,5	Kolumna Zygmunta	60,0
	Galeria Dominikańska	25,0		
	Katedra św. Jana Chrzciciela	25,0		
	Ogród Japoński	22,5	Pałac Kultury i Nauki	60,0
	Kościół św. Elżbiety	20,0		
	Stadion miejski	20,0		
	Kampus AWF	17,5		
	Ogród Botaniczny	17,5	Muzeum Powstania Warszawskiego	40,0
	Opera Wrocławska	17,5	Pomnik Syrenki	20,0
	Pergola	15,0		
	Muzeum Narodowe	12,5		

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

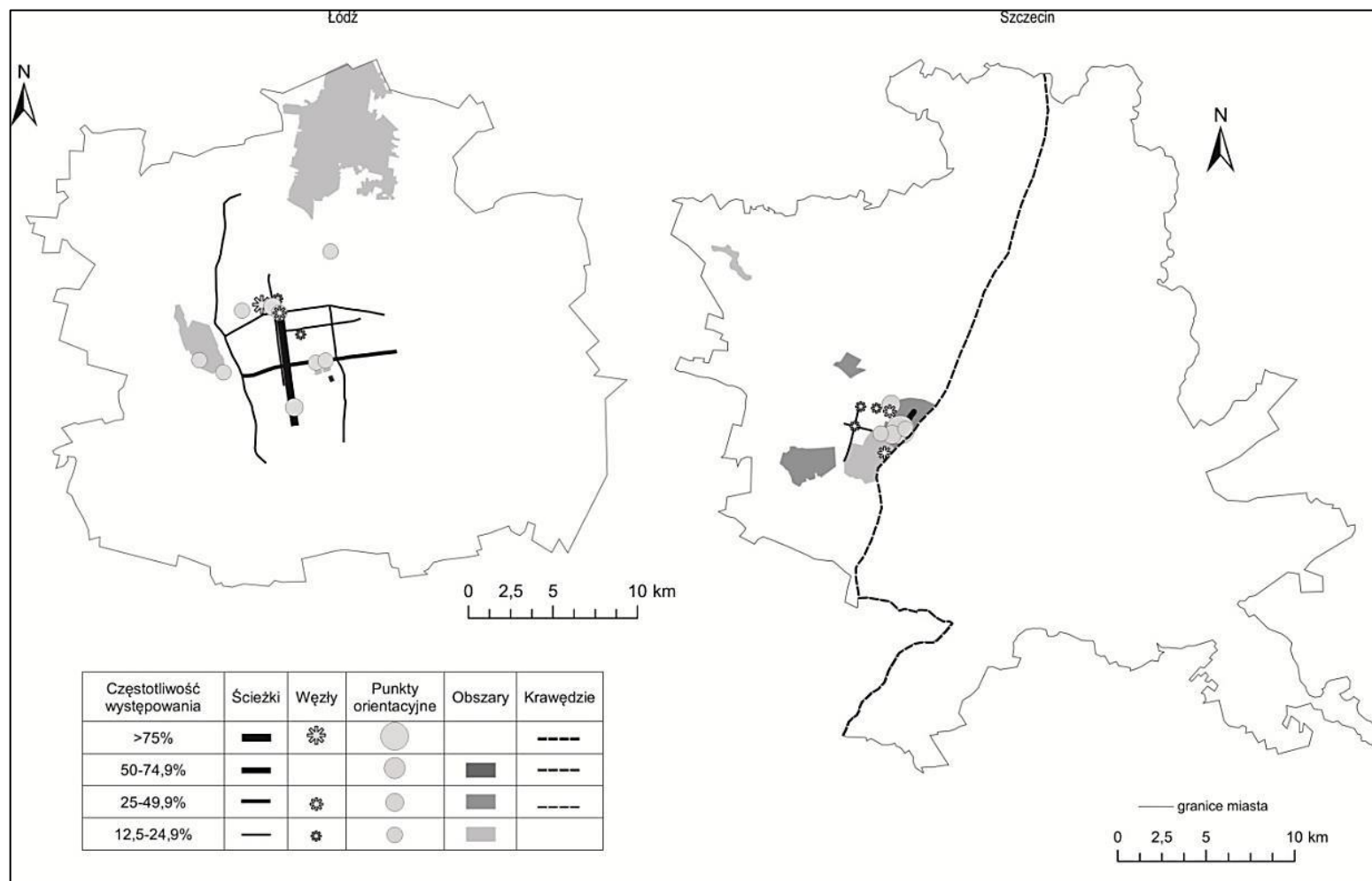
Dwa miasta – Łódź oraz Szczecin posiadają pasmowo-węzłowy układ przestrzeni turystycznej (Rysunek 70, Tabela 57). W przypadku Łodzi najważniejsze znaczenie ma oś północ-południe, którą stanowi ulica Piotrkowska od placu Wolności do Białej Fabryki Geyera (Centralne Muzeum Włókiennictwa) oraz wschód-zachód – przede wszystkim al. Piłsudskiego od ul. Piotrkowskiej do pl. Zwycięstwa. W przypadku Szczecina natomiast najważniejszym elementem

o charakterze liniowo-węzłowym okazały się Wały Chrobrego; w mieście tym respondenci wskazywali także liczne elementy węzłowe – głównie place: Rodła, Grunwaldzki, Kościuszki, Szarych Szeregów. W obu omawianych miastach elementy liniowe i węzłowe stanowiły łączniki pomiędzy wskazaniem o charakterze punktowym oraz powierzchniowym.

Tabela 57: Wykaz elementów zawartych w zbiorczej mapie wyobraźniowej przestrzeni turystycznej Łodzi i Szczecina

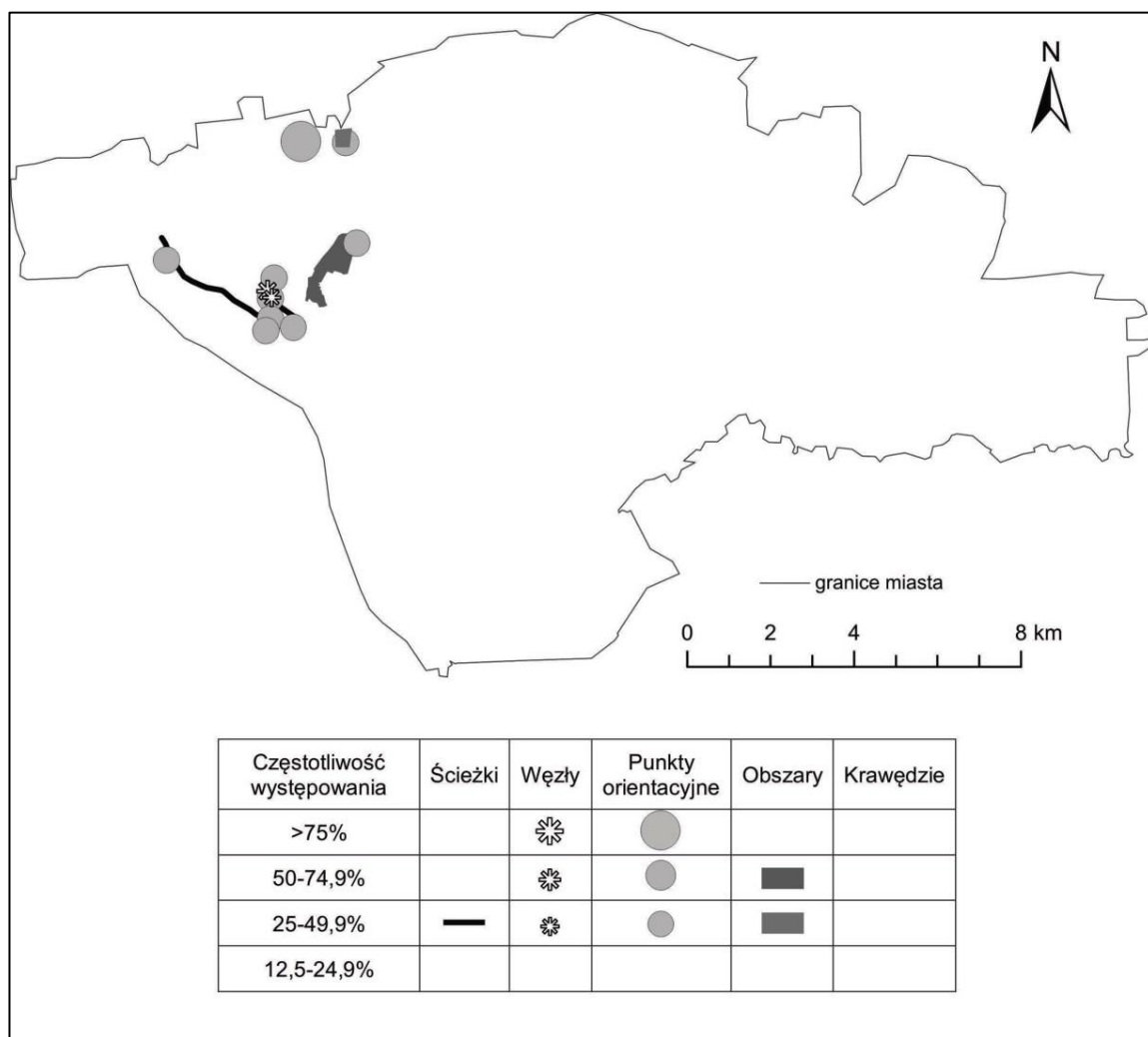
Typ elementu	Łódź		Szczecin	
	Nazwa elementu	Odsetek szkiców (n=48) [%]	Nazwa elementu	Odsetek szkiców (n=12) [%]
Ścieżki	ul. Piotrkowska	89,6	Wały Chrobrego	66,7
	ul. Ogrodowa	35,4		
	ul. Piłsudskiego	35,4		
	ul. Mickiewicza	25,0		
	ul. Nowomiejska	22,9	ul. Krzywoustego	16,7
	ul. Zachodnia	20,8		
	ul. Legionów	18,8		
	ul. Narutowicza	18,8		
	ul. Pomorska	16,7	ul. Piastów	16,7
	ul. Kopcińskiego	14,6		
	ul. Włókniarzy	14,6		
	ul. Kościuszki	12,5		
	ul. Śmigłego-Rydza	12,5		
Krawędzie	-		Rzeka Odra	58,3
Obszary	Księży Młyn	58,3	Park Kasprowicza	33,3
	Las Łagiewnicki	22,9	Stare Miasto	33,3
	Park na Zdrowiu	18,8	Cmentarz Centralny	25,0
	Park Źródlika	14,6	Jezioro Głębokie	16,7
			Nowe Miasto	16,7
Węzły	C.H. Manufaktura	83,3	Dworzec PKP Szczecin Główny	25,0
	Pl. Wolności	47,9	Plac Rodła	25,0
	Stary Rynek	16,7	Plac Grunwaldzki	16,7
	Dworzec Łódź Fabryczna	14,6	Plac Kościuszki	16,7
			Plac Szarych Szeregów	16,7
			Zamek Książąt Pomorskich	83,3
Punkty orientacyjne	Pałac Poznańskiego	33,3	C.H. Galaxy	25,0
	Biała Fabryka	25,0		
	ZOO	22,9		
	Cmentarz Żydowski	20,8	Katedra	25,0
	Palmiarnia	16,7		
	Muzeum Kinematografii	14,6		
	Stary Cmentarz	14,6	Baszta Siedmiu Płasczy	16,7
	Atlas Arena	12,5		
	Pomnik T. Kościuszki	12,5	Brama Portowa	16,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Rysunek 70: Zbiorne mapy wyobraźniowe Łodzi i Szczecina – miast o pasmowo-węzłowym układzie przestrzeni turystycznej; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Interesującym przypadkiem jest Sosnowiec, w którym wyróżniono mieszany typ przestrzeni turystycznej, łączący w sobie cechy pasmowo-węzłowe oraz policentryczne (Rysunek 71, Tabela 58). Centralna przestrzeń turystyczna miasta ma charakter pasmowo-węzłowy z dwoma ważnymi osiami: ulicą Modrzejowską i Piłsudskiego oraz z dużym znaczeniem dworca PKP (Sosnowiec Główny) i Placu Stulecia. Cechy policentryczne nadaje miastu fakt, że posiada ono jeszcze dwa centra koncentracji przestrzeni turystycznej – okolice Parku Sieleckiego i Parku Schöna wraz z pałacem. Należy w tym miejscu zauważyć, że Sosnowiec jest jedynym miastem, w którym najczęściej uwzględniany na szkicach element przestrzeni turystycznej zlokalizowany jest peryferyjnie; był do Wydział Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego (tzw. „Żyleta”) wraz ze znajdującą się obok figurą tyranozaura.

Rysunek 71: Zbiorcza mapa wyobraźniowa Sosnowca – miasta o mieszanym układzie przestrzeni turystycznej łączącym cechy pasmowo-węzłowe oraz policentryczne; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Tabela 58: Wykaz elementów zawartych w zbiorczej mapie wyobraźniowej przestrzeni turystycznej Sosnowca

Typ elementu	Nazwa elementu	Odsetek szkiców (n=7) [%]
Ścieżki	ul. Modrzejowska	42,9
	ul. Piłsudskiego	28,6
Obszary	Park Sielecki	57,1
	Park Schöna	28,6
Węzły	Dworzec PKP Sosnowiec Główny	71,4
	Plac Stulecia	42,9
Punkty orientacyjne	WNoZ UŚ	85,7
	C.H. Plaza	42,9
	Egzotarium	42,9
	Zamek Sielecki	42,9
	Cerkiew pw. św. Wiery, Nadziei, Luby i Matki Ich Zofii	28,6
	Katedra	28,6
	Pałac Schoena	28,6
	Pomnik Jana Kiepur	28,6
	Teatr Zagłębia	28,6

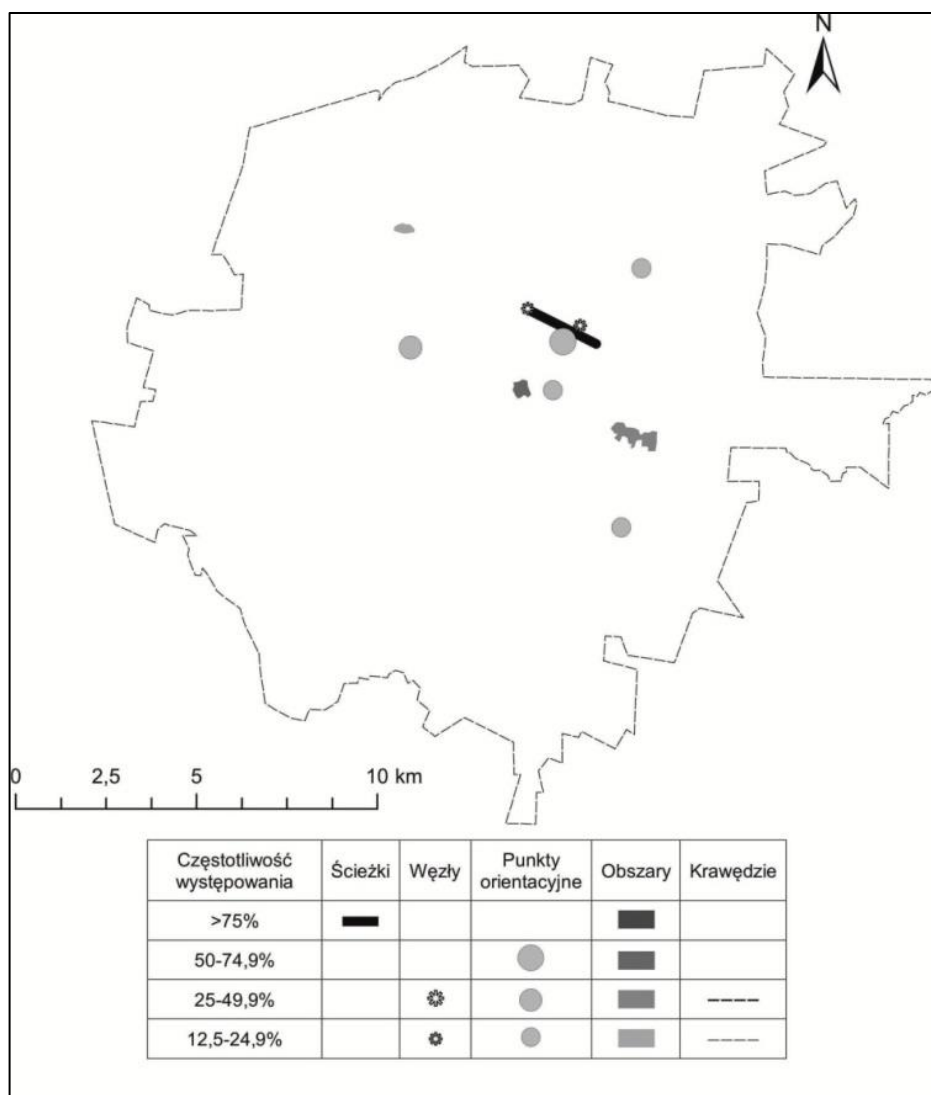
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Ostatnie z analizowanych miast – Kielce – charakteryzuje się atrakcjami rozproszonymi w przestrzeni (Rysunek 72, Tabela 59), co wyraźnie odróżnia je od pozostałych miejscowości. Zarówno obszary, jak i elementy o charakterze punktowym wskazywane przez respondentów „rozrzucone” były w przestrzeni miasta. W opinii studentów najważniejszymi elementami przestrzeni turystycznej Kielc są: ulica Sienkiewicza, rezerwat przyrody Kadzielnia, Pałac Biskupów Krakowskich, rezerwat przyrody Wietrznia oraz klasztor na Karczówce.

Tabela 59: Wykaz elementów zawartych w zbiorczej mapie wyobraźniowej przestrzeni turystycznej Kielc

Typ elementu	Nazwa elementu	Odsetek szkiców (n=19) [%]
Ścieżki	ul. Sienkiewicza	94,7
Krawędzie	Granice miasta	21,1
Obszary	Rezerwat Przyrody Kadzielnia	73,7
	Rezerwat Przyrody Wietrznia	47,4
	Rezerwat Skalny Ślichowice	21,1
Węzły	Dworzec PKP	15,8
	Rynek	15,8
Punkty orientacyjne	Pałac Biskupów Krakowskich	52,6
	Klasztor na Karczówce	42,1
	Stadion miejski	21,1
	Stok narciarski Telegraf	15,8
	C.H. Galeria Echo	15,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Rysunek 72: Zbiorna mapa wyobrażeniowa Kielc – miasta o atrakcjach rozproszonych w przestrzeni; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

W tabeli 60. przedstawiono podsumowanie najważniejszych cech szkiców przestrzeni turystycznej badanych miast.

Tabela 60: Najważniejsze cechy analizowanych map wyobraźniowych przestrzeni turystycznej badanych miast

	Bydgoszcz	Kielce	Kraków	Lublin	Łódź	Poznań	Ślusk	Sosnowiec	Szczecin	Warszawa	Wrocław
Średnia liczba elementów	11,3	5,6	12,4	6,5	12,3	10,3	8	8,7	7,4	6,8	11,9
Najczęstszy typ elementów	Punkty orientacyjne	Obszary	Punkty orientacyjne	Punkty orientacyjne	Ścieżki	Punkty orientacyjne	Punkty orientacyjne	Punkty orientacyjne	Punkty orientacyjne	Punkty orientacyjne	Punkty orientacyjne
Częstotliwość występowania najpopularniejszego elementu ([%] szkiców)	76,9	94,7	80,5	50,0	89,6	73,3	77,3	85,7	83,3	80,0	92,5
Typ najpopularniejszego elementu	Punkt orientacyjny	Ścieżka	Węzeł	Punkt orientacyjny/Obszar/ Krawędź	Ścieżka	Obszar/Węzeł	Krawędź	Punkt orientacyjny	Punkt orientacyjny	Punkt orientacyjny/Obszar	Węzeł
Najpopularniejszy typ szkiców ⁷⁷	Przestrzenny mozaikowy	Przestrzenny rozrzucony	Przestrzenny mozaikowy	Przestrzenny mozaikowy	Przestrzenny mozaikowy	Przestrzenny mozaikowy	Przestrzenny rozrzucony	Przestrzenny rozrzucony/mozaikowy	Przestrzenny rozrzucony	Przestrzenny rozrzucony/mozaikowy	Przestrzenny mozaikowy
Charakter miejskiej przestrzeni turystycznej ⁷⁸	Wyspowa	Wyspowa	Wyspowa	Wyspowa	Wyspowa	Wyspowa	Wyspowa	Wyspowa	Wyspowa	Wyspowa	Wyspowa
Liczba, charakter i wzajemne położenie elementów składowych ⁷⁹	Przestrzeń policentryczna (z 1 dominującym obszarem)	Atrakcje rozproszone w przestrzeni	Przestrzeń policentryczna (z 1 dominującym obszarem)	Przestrzeń policentryczna (z 2 dominującymi obszarami)	Pasmowo-węzłowy układ przestrzeni	Przestrzeń policentryczna (z 2 dominującymi obszarami)	Miasto z jednym głównym obszarem koncentracji przestrzeni turystycznej	Typ mieszany z cechami pasmowo-węzłowymi oraz policentrycznymi	Pasmowo-węzłowy układ przestrzeni	Przestrzeń policentryczna	Przestrzeń policentryczna
Położenie atrakcji turystycznych ⁸⁰	Typ mieszany	Centralnie	Typ mieszany	Typ mieszany	Typ mieszany	Centralnie	Centralnie	Centralnie	Centralnie	Centralnie	Typ mieszany
Relacje między atrakcjami turystycznymi ⁸¹	Kilka równorzędnych atrakcji	Kilka równorzędnych atrakcji	Kilka równorzędnych atrakcji	Kilka równorzędnych atrakcji	Kilka równorzędnych atrakcji	Kilka równorzędnych atrakcji	Kilka równorzędnych atrakcji	Kilka równorzędnych atrakcji	Kilka równorzędnych atrakcji	Kilka równorzędnych atrakcji	Kilka równorzędnych atrakcji
Czynniki decydujące o charakterze przestrzeni turystycznej ⁸²	Głównie atrakcje turystyczne	Atrakcje oraz infrastruktura turystyczna	Głównie atrakcje turystyczne	Głównie atrakcje turystyczne	Głównie atrakcje turystyczne	Atrakcje oraz infrastruktura turystyczna	Atrakcje oraz infrastruktura turystyczna	Atrakcje oraz infrastruktura turystyczna	Głównie atrakcje turystyczne	Głównie atrakcje turystyczne	Głównie atrakcje turystyczne

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

⁷⁷ Za: Appleyard (1970)

⁷⁸ Za: Włodarczyk (2011)

⁷⁹ Za: jw., zmodyfikowane

⁸⁰ Za: jw., zmodyfikowane

⁸¹ Za: jw.

⁸² Za: jw.

6.2.3. Charakterystyczne elementy przestrzeni turystycznej miast studiowania – ujęcie symboliczne

Odręczne szkice przestrzeni turystycznej miast studiowania uzupełnione były pytaniami dotyczącymi wymienienia najbardziej charakterystycznych (w opinii respondentów) elementów tej przestrzeni oraz wskazania najważniejszych atrakcji turystycznych miasta. Pierwsze z wymienionych pytań miało na celu określenie, czy w poszczególnych badanych miejscowościach istnieją pewne symbole wyróżniające przestrzeń turystyczną, zakodowane w świadomości osób tam studiujących, czy też nie. Biorąc pod uwagę liczbę respondentów, którzy wymienili te same charakterystyczne elementy przestrzeni turystycznej miast, wyróżniono miejscowości posiadające:

- Jeden wyraźny symbol:
 - Szczecin – Wały Chrobrego (70,4% osób)
- Dwa wyraźne symbole:
 - Łódź – Manufaktura (75,8%) i ulica Piotrkowska (74,2%)
- Dwa mało wyraziste symbole:
 - Bydgoszcz – Wyspa Młyńska (60,0%) i Myślęcinek (48,6%)
 - Kraków – Wawel (56,6%), Rynek (50,0%),
 - Poznań – Jezioro Maltańskie (50,5%), Stary Rynek (45,4%),
 - Warszawa – Pałac Kultury i Nauki (55,6%), Stare Miasto (44,4%),
 - Wrocław – Rynek (67,4%), Ostrów Tumski (54,3%)
- Kilka mało wyrazistych symboli:
 - Słupsk – Zamek Książąt Pomorskich (45,5%), Ratusz (36,4%), Kościół Mariacki (31,8%),
 - Kielce – Rezerwat Kadzielnia (36,8%), rezerваты przyrody (31,6%), Pałac Biskupów Krakowskich (26,3%)
- Brak znaczących symboli:
 - Lublin – Majdanek (37,5%), Zamek (31,3%), brak wskazań (25,0%),
 - Sosnowiec – dworzec PKP Sosnowiec Główny, Wydział Nauk o Ziemi UŚ, brak wskazań – po 33,3%

Zdaniem autorki szczególnie istotny jest odsetek osób, które nie wskazały żadnego charakterystycznego elementu przestrzeni turystycznej miasta studiowania, co świadczy o braku osobistych związków respondenta z miastem (Tabela 61). Najwięcej takich przypadków zaobserwowano w Sosnowcu; należy jednak zauważyć, że w mieście tym zebrano ogółem niewiele szkiców, w związku z czym wartości procentowe mogą być nie do końca miarodajne. Drugim przypadkiem miasta, w którym respondenci mieli problemy ze wskazaniem charakterystycznych elementów przestrzeni turystycznej był Lublin – ¼ badanych. Co ciekawe, w przypadku tego miasta brak odpowiedzi na to pytanie charakterystyczny był przede wszystkim dla osób z niego pochodzących. Sytuacja ta może wiązać się z krytycznym podejściem lublinian do miasta – należy przypomnieć, iż była to jedyna miejscowość, której ogólną atrakcyjność turystyczną lepiej ocenili studenci przyjezdni.

Miastami, w których wszyscy respondenci wskazali przynajmniej jeden element, były miejscowości należące do grupy o kilku mało wyrazistych symbolach – Kielce oraz Słupsk.

Tabela 61: Odsetek osób, które nie wskazały żadnego charakterystycznego elementu przestrzeni turystycznej miasta studiowania

Miasto	Odsetek respondentów [%]		
	Pochodzący	Nie pochodzący	Ogółem
Bydgoszcz	11,1	19,2	17,1
Kielce	0,0	0,0	0,0
Kraków	5,4	9,4	8,2
Lublin	60,0	9,1	25,0
Łódź	3,8	10,9	9,1
Poznań	15,8	11,1	12,4
Słupsk	0,0	0,0	0,0
Sosnowiec	0,0	44,4	33,3
Szczecin	33,3	5,6	14,8
Warszawa	0,0	25,0	11,1
Wrocław	0,0	5,1	4,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Badania dotyczące postrzegania symboli wybranych miast Polski przez studentów geografii prowadzili Kwolek i Szmytkie (2007); od analiz przeprowadzonych na potrzeby rozprawy doktorskiej odróżniały je dwie zasadnicze cechy. Po pierwsze, dotyczyły symboli miast jako całości, nie ograniczały się zaś do

przestrzeni turystycznej⁸³. Po drugie zaś respondenci udzielali w nich odpowiedzi na temat wszystkich miast objętych badaniami, a nie tylko znanego im osobiście miasta studiowania. Niezależnie jednak od tego interesujące jest porównanie wyników obu badań, występują między nimi bowiem duże różnice.

Biorąc pod uwagę miasta powtarzające się w obu analizach, Kwolek i Szmytkie wyróżnili miejscowości:

- Posiadające jeden wyrazisty symbol i kilka mniej znaczących:
 - Szczecin – port
 - Poznań – Koziołki na Ratuszu
 - Kraków – Wawel
- Posiadające dwa wyraziste symbole:
 - Łódź – ulica Piotrkowska i włókiennictwo
 - Warszawa – Pałac Kultury i Nauki, pomnik Syrenki
- Mało wyraziste jednego symbolu i kilku mniej znaczących
 - Lublin – Katowicki Uniwersytet Lubelski, Zamek, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, koziołek znajdujący się w herbie miasta
- Wielu symboli
 - Wrocław – Rynek, Panorama Racławicka, Stare Miasto, Ostrów Tumski z katedrą św. Jana Chrzciciela, ogród zoologiczny, mosty, Ratusz
- Niesymboliczne
 - Bydgoszcz

Jedynie Łódź (dwa wyraziste symbole) oraz Szczecin (jeden wyrazisty symbol) w obu badaniach znalazły się w zbliżonych grupach; w przypadku pozostałych miast wyniki były zupełnie odmienne. Szczególnie wyróżnia się Bydgoszcz, która w badaniach Kwolek i Szmytkie została uznana za miasto niesymboliczne, natomiast w badaniach autorki posiadała dwa wyraziste symbole.

Symbole wybranych miast Polski badała także E.Szkurlat (2004)⁸⁴. Podobnie jak w przypadku publikacji Kwolek, Szmytkie (2007), dotyczyły one miast jako

⁸³ Przy czym należy zauważyć, że w przypadku wielu miast respondenci jako symbole wskazywali elementy należące właśnie do przestrzeni turystycznej (Poznań – koziołki na Ratuszu, Kraków – Wawel, Łódź – ulicę Piotrkowską, Warszawa – Pałac Kultury i Nauki, Wrocław – Rynek).

⁸⁴ Grupę respondentów stanowili w nich licealiści z wybranych polskich miast.

całości, jednak duża część wskazywanych przez badanych licealistów symboli stanowiła właśnie elementy przestrzeni turystycznej⁸⁵. Biorąc pod uwagę najważniejsze miejsca symboliczne (próg wskazań 10 i ponad 10% ankietowanych w danym mieście), najwięcej symboli (10) wyróżniono w przypadku Poznania, następnie – Wrocławia (9), Krakowa (8), Lublina (7), Warszawy (6), Szczecina (4), zaś najmniej – Łodzi (3). Przyjmując zastosowany na początku podrozdziału podział miast ze względu na liczbę osób wskazujących symbole, w badaniach Szkurląt wyróżnić można miasta posiadające:

- Jeden wyraźny symbol:
 - Łódź – ul. Piotrkowska (70% wskazań)
 - Kraków – Wawel (85% wskazań)
- Dwa wyraźne symbole:
 - Szczecin – Wały Chrobrego (76%), Zamek Książąt Pomorskich (69%)
 - Lublin – Majdanek (64%), Zamek (58%)
- Dwa mało wyraziste symbole:
 - Poznań – Ratusz (52%), Stary Rynek (48%),
 - Warszawa – Pałac Kultury i Nauki (55%), Stare Miasto (51%),
 - Wrocław – Ostrów Tumski (53%), Rynek (46%)

Należy więc stwierdzić, że – porównując klasyfikacje z wynikami badań przeprowadzonych na potrzeby rozprawy doktorskiej – występowała ogólnie wysoka zgodność co do pojedynczych symboli, natomiast biorąc pod uwagę wydzielone grupy, do tej samej w obu badaniach zakwalifikowano 3 z 8 miast. Były to miejscowości posiadające dwa mało wyraziste symbole.

Biorąc pod uwagę wymienione badania, do wyników otrzymanych w rozprawie doktorskiej bardziej zbliżone okazały się wnioski z analiz prowadzonych przez E. Szkurląt. Zdaniem autorki sytuacja ta wynika przede wszystkim z faktu, że w jej badaniach, podobnie jak w badaniach przeprowadzonych na potrzeby pracy doktorskiej, respondenci wypowiadali się o „swoich” miastach, w których mieszkali i z którymi byli związani osobiście. Tymczasem w pracy Kwolek, Szmytkie (2007) respondenci określali symbole wszystkich wymienionych

⁸⁵ Np. Warszawa – Pałac Kultury i Nauki, Starówka, Łódź – ul. Piotrkowska, Plac Wolności, Kraków – Wawel, Sukiennice, Wrocław – Ostrów Tumski, Rynek, Poznań – Ratusz, Stary Rynek, Szczecin – Wały Chrobrego, Zamek Książąt Pomorskich, Lublin – Majdanek, Zamek.

miast, niezależnie od tego, czy w nich kiedykolwiek byli. Zjawisko to potwierdza tezy m.in. Saarinen (1973) oraz Goulda i White'a (1974), którzy zauważyli, że respondenci lepiej zapamiętują i częściej wskazują obiekty położone bliżej miejsca zamieszkania. Należy także stwierdzić, że – mimo występujących różnic – analizowane miasta posiadają swoje symbole, trwale zapisane w świadomości mieszkańców, niezależnie od długości mieszkania w danym miejscu. Są to przede wszystkim elementy o wysokich wartościach historycznych i architektonicznych, co potwierdza wnioski Szkurląt (2004), która zestawiała badania miejsc symbolicznych Warszawy, Krakowa i Poznania z lat 60⁸⁶, 80. XX w. oraz 2000 roku. W wyniku analizy wykazała, że: *„najbardziej trwałym, czytelnym obrazem symbolicznym dla miejskich społeczności lokalnych są miejsca o wartościach historyczno-architektonicznych. Stanowią one skumulowany obraz wartości obecnej, przeszłej i przyszłej świadomości zbiorowej. Ze względu na ich dużą czytelność, której miarą jest wysoka powtarzalność wskazań, mogą one stanowić podstawę identyfikacji, integracji społeczności lokalnej”* (Szkurląt 2004, s.96).

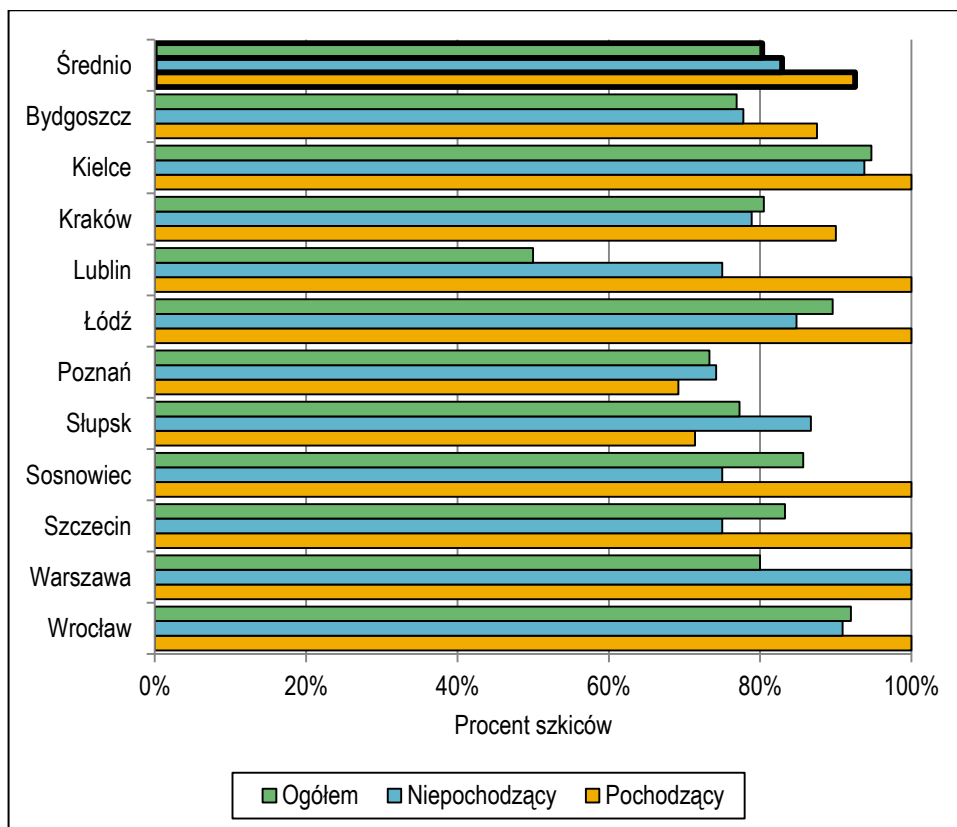
Interesującą kwestią jest odsetek szkiców, na których występował najpopularniejszy element (biorąc pod uwagę konkretny element, a nie jego typ); wartość ta pokazuje bowiem, czy zbiorowe wyobrażenia przestrzeni turystycznej analizowanych miast są jednolite, czy też może mają bardziej rozproszony charakter (Rysunek 73). Im wyższa wartość, tym silniejsze jest grupowe wyobrażenie. W przypadku żadnego miasta nie wystąpiła sytuacja, w której jakiś element byłby obecny na wszystkich przygotowanych szkicach. Najwyższy odsetek wystąpił w przypadku Wrocławia (Rynek Starego Miasta) oraz Kielc (ul. Sienkiewicza). Z kolei najbardziej rozproszony charakter miały szkice z Lublina, jednak należy zauważyć, że w mieście tym zebrano ich niewiele (jedynie 11⁸⁷); biorąc pod uwagę ośrodki, w których zebrano więcej szkiców, najmniej spójny charakter (najpopularniejszy element występujący na około 75% szkiców) miały odpowiedzi z Poznania (Stary Rynek oraz Jezioro Maltańskie), Bydgoszczy (Opera Nova) oraz Słupska (granice miasta).

Biorąc pod uwagę pochodzenie respondentów a powtarzalność elementów zawieranych przez nich na szkicach stwierdzono, że mapy wyobrażeniowe osób

⁸⁶ Tylko Poznań.

⁸⁷ Co mogło mieć wpływ na uzyskane wyniki.

pochodzących z miast studiowania były bardziej jednorodne – w przypadku 7 miast najpopularniejszy element występował na wszystkich szkicach. Można zatem stwierdzić, że respondenci, którzy studiowali w mieście swojego pochodzenia, bardziej niż osoby przyjezdne tworzą jednorodne wyobrażenia o charakterze zbiorowym, mieli w swojej świadomości silnie „zakodowane” elementy o charakterze symbolicznym, nieodłącznie kojarzące się im z przestrzenią turystyczną miasta.

Rysunek 73: Odsetek szkiców zawierających najpopularniejszy element przestrzeni turystycznej miast; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Podsumowując analizowaną problematykę percepcji przestrzeni turystycznej Polski oraz miast studiowania, w wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że:

1. Największe skupienia wskazywanych przez respondentów atrakcji turystycznych występowały w pasie wybrzeży (szczególnie w rejonie Zatoki Gdańskiej) i pojezierzy (głównie Pojezierze Mazurskie) oraz w południowej Polsce – Sudetach, Wyżynie Śląsko-Krakowskiej, Tatrach, Pieninach oraz Bieszczadach. W skali województw studenci zdecydowanie najlepiej ocenili pod względem atrakcyjności turystycznej województwo małopolskie (średnia

ocena 3,78 w skali do 5 punktów). Właśnie w tym województwie znajdują się wysoko oceniane miejscowości (Kraków, Zakopane), obiekty (Kopalnia Soli w Wieliczce, obóz Auschwitz-Birkenau) i obszary (Tatry). Za atrakcyjne (zarówno pod względem ocen, jak i liczby punktów nadawanych atrakcjom znajdującym się na ich terenie) respondenci uznają także województwo pomorskie oraz dolnośląskie. Najgorzej postrzegane, zarówno pod względem liczby wskazywanych atrakcji, jak i oceny ogólnej atrakcyjności turystycznej, były województwa: opolskie, lubuskie oraz łódzkie.

2. Najbardziej atrakcyjnymi turystycznie miastami Polski są w opinii badanych Kraków, Wrocław, Trójmiasto (przede wszystkim Gdańsk) oraz Zakopane.
3. Najwyżej ocenianą atrakcją turystyczną Polski okazało się Pojezierze Mazurskie (1244 punkty). W pierwszej dziesiątce znalazły się także: Tatry, Kraków (całe miasto), Kopalnia Soli w Wieliczce, Wrocław, Wawel, Bieszczady, Zamek Krzyżacki w Malborku, obóz Auschwitz-Birkenau oraz Stare Miasto w Krakowie.
4. Respondenci najwięcej punktów przyznali miastom (22,1%), obszarom górskim (14,9%) oraz ogrodom zoologicznym i botanicznym (12,0% wszystkich punktów).
5. Pomiędzy studentami z różnych ośrodków akademickich występowały różnice w kwestii postrzegania przestrzeni turystycznej Polski. Zróżnicowanie to zależało od lokalizacji ośrodka akademickiego, jak również od jego typu. Lokalizacja uczelni wpływała przede wszystkim na rozmieszczenie przestrzenne wskazywanych atrakcji, zaś typ uczelni – na ich rodzaj.
6. Ćwiczenia terenowe odbywające się w ramach studiów miały wpływ na kształtowanie percepcji przestrzeni turystycznej Polski przez respondentów – miejsca wyjazdów licznie pojawiały się we wskazaniach największych atrakcji turystycznych kraju.
7. Osoby pochodzące z miast studiowania ogólnie lepiej oceniały ich badane cechy, składające się bądź mające wpływ na przestrzeń turystyczną, jednakże różnice w ocenach były różne – najmniejsze w Krakowie, Łodzi, Poznaniu, Szczecinie i Wrocławiu, średnie – w Kielcach, Lublinie i Sosnowcu, zaś największe – w Bydgoszczy, Słupsku i Warszawie.

8. Biorąc pod uwagę postrzeganie ogólnej atrakcyjności turystycznej miast studiowania oraz oceny ich poszczególnych cech, najlepiej ocenianymi miastami okazały się Kraków i Wrocław, zaś najgorzej – Łódź oraz Sosnowiec.
9. Najbogatsze szkice przestrzeni turystycznej miast studiowania zostały przygotowane przez respondentów z Krakowa oraz Łodzi (średnio 12,4 i 12,3 elementu), zaś najmniej elementów na swoich rysunkach zawarli badani z Kielc – średnio 5,6. Większość analizowanych szkiców miała charakter przestrzenny, zaś przeważały w nich elementy w formie punktów orientacyjnych.
10. Badane miasta charakteryzowały się przestrzenią o charakterze wyspowym, z kilkoma równorzędnymi atrakcjami; różnicowała je przede wszystkim liczba, charakter oraz wzajemne położenie uwzględnianych na szkicach elementów przestrzeni turystycznej.
11. W ujęciu symbolicznym wyróżniono miasta posiadające w przestrzeni turystycznej: jeden wyraźny symbol (Szczecin), dwa wyraźne symbole (Łódź), dwa mało wyraziste symbole (Bydgoszcz, Kraków, Poznań, Warszawa, Wrocław), kilka mało wyrazistych symboli (Słupsk, Kielce) oraz brak znaczących symboli (Lublin, Sosnowiec).
12. Biorąc pod uwagę pochodzenie respondentów, osoby pochodzące z miast studiowania w porównaniu ze studentami przyjezdnymi: lepiej oceniały ogólną atrakcyjność turystyczną oraz poszczególne cechy miast, w swoich szkicach przestrzeni turystycznej zawierały więcej elementów oraz częściej uwzględniały elementy znajdujące się poza centrami miast. Szkice osób pochodzących z miast studiowania były także bardziej jednorodne – w przypadku 7 miast najpopularniejszy element występował na wszystkich szkicach. Niezależnie od pochodzenia respondentów zaobserwowano ogólnie wysoką zgodność co do wskazań charakterystycznych elementów przestrzeni turystycznej miast i ich największych atrakcji turystycznych.

7. Przestrzeń turystyczna respondentów i jej determinanty

7.1. Analiza przestrzeni turystycznej studentów poszczególnych ośrodków

Zgodnie z przyjętymi założeniami przestrzeń turystyczna analizowana jest w pracy na trzech wzajemnie uzupełniających się płaszczyznach – miejsc wyjazdów terenowych na studiach, miejsc wyjazdów turystycznych respondentów oraz miejsc postrzeganych przez nich jako obszar turystyczny. Suma tych trzech elementów – przestrzeń turystyczna respondentów – rozpatrywana w skali poszczególnych ośrodków akademickich, stanowi przedmiot zainteresowania w rozprawie, którego graficznym wyrazem są mapy prezentujące wymienione trzy podtypy przestrzeni turystycznej. Do ich przygotowania wykorzystana została zmodyfikowana procedura tabeli znaków (Runge 2007 za: Parysek, Wojtasiewicz 1979).

W przypadku krajowej przestrzeni turystycznej pierwszym etapem postępowania było określenie dla każdej uczelni macierzy danych, tj. listy:

- a. Powiatów odwiedzonych w trakcie ćwiczeń terenowych wraz z liczbą miejscowości odwiedzonych w każdym powiecie.
- b. Powiatów odwiedzonych w ramach wyjazdów turystycznych respondentów w latach 2007-2012 wraz z liczbą osób wyjeżdżających.
- c. Powiatów, w których zlokalizowane były miejsca/obiekty wymienione przez respondentów jako najważniejsze atrakcje turystyczne Polski wraz z liczbą punktów nadanych atrakcjom zlokalizowanym w każdym powiecie.

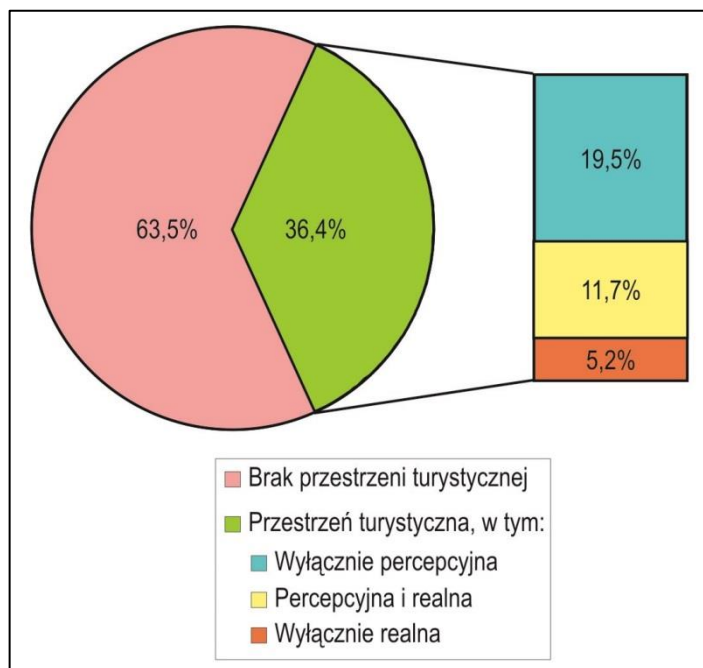
Następnie obliczono średnią arytmetyczną dla każdej z cech i porównano z nią wartości przypisane poszczególnym jednostkom przestrzennym. Jeżeli wartość dla danego powiatu przewyższała średnią, przyznawano mu znak „+”, jeżeli była niższa – „-”; w przypadku braku występowania cechy w powiecie w tabeli wpisywano „0”. Na tej podstawie możliwe było stworzenie tabeli wzorcowej i określenie możliwych klas. Ze względu na fakt, iż dla każdej z trzech cech dopuszczalne były 3 znaki, łącznie otrzymano 27 (3^3) możliwych kombinacji (Tabela 62).

Tabela 62: Tabela wzorcowa dla obserwowanych cech (przestrzeń krajowa)

Numer klasy	Znaki dla cech			Klasa
	I Ćwiczenia terenowe wg liczby miejscowości	II Wyjazdy turystyczne wg liczby osób	III Ocena atrakcyjności wg liczby przyznanych punktów	
1	0	0	0	000
2	0	0	+	00+
3	0	0	-	00-
4	0	+	0	0+0
5	0	+	-	0+-
6	0	+	+	0++
7	0	-	0	0-0
8	0	-	+	0-+
9	0	-	-	0--
10	+	0	0	+00
11	+	0	+	+0+
12	+	0	-	+0-
13	+	+	0	++0
14	+	+	-	++-
15	+	+	+	+++
16	+	-	0	+ -0
17	+	-	+	+ -+
18	+	-	-	+ --
19	-	0	0	-00
20	-	0	+	-0+
21	-	0	-	-0-
22	-	0	+	-0+
23	-	+	-	-+-
24	-	+	+	-++
25	-	-	0	--0
26	-	-	+	--+
27	-	-	-	---

Źródło: opracowanie własne

Ostatnim krokiem było przypisanie każdemu powiatowi odpowiadającej mu klasy. Na tej podstawie możliwe było stworzenie map przestrzeni turystycznej respondentów w formie kartogramu. W praktyce wystąpiło 17 klas; zdecydowanie najpopularniejsza okazała się klasa 1 (brak badanych cech), którą przypisano średnio 63,5% badanych jednostek terytorialnych (Rysunek 74); powiaty te nie zostały odwiedzone przez respondentów ani w ramach ćwiczeń terenowych, ani w celach turystycznych, a na ich obszarze nie znajdują się żadne wskazane atrakcje turystyczne. Kolejne 20% stanowią te powiaty, których przestrzeń turystyczna ma charakter wyłącznie percepcyjny – zlokalizowane w nich były miejsca/obiekty określone przez respondentów jako najważniejsze atrakcje turystyczne Polski, jednak na ich terenie nie odbyły się wizyty respondentów. Pozostałe zaobserwowane klasy występowały znacznie rzadziej, żadna nie dotyczyła więcej niż 5% powiatów.

Rysunek 74: Udział procentowy powiatów stanowiących poszczególne wydzielone klasy; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Procedura zastosowana dla zagranicznej przestrzeni turystycznej była zbliżona, miała jednak – w stosunku do przestrzeni krajowej – ograniczony charakter. Dla obszarów położonych poza granicami Polski nie badano ocen atrakcyjności turystycznej, w związku z czym analiza dotyczyła dwóch cech – miejsc odbywania ćwiczeń terenowych oraz wyjazdów turystycznych; przestrzeń zagraniczną rozpatrywano w skali krajów⁸⁸. Ze względu na ograniczenie do dwóch cech, mniejsza była także liczba możliwych klas – 9 (3^2 , Tabela 63).

Tabela 63: Tabela wzorcowa dla obserwowanych cech (przestrzeń zagraniczna)

Numer klasy	Znaki dla cech		Klasa
	I Ćwiczenia terenowe wg liczby miejscowości	II Wyjazdy turystyczne wg liczby osób	
1	0	+	0+
2	0	-	0-
3	0	0	00
4	+	+	++
5	+	-	+-
6	+	0	+0
7	-	+	-+
8	-	-	--
9	-	0	-0

Źródło: opracowanie własne

⁸⁸ Jako punkt odniesienia przyjęto łączną liczbę państw odwiedzonych przez respondentów w badanym okresie 2007-2012, czyli 70 (por. rozdz. 5.5.).

Biorąc pod uwagę przestrzeń zagraniczną, w toku badań zaobserwowano występowanie wszystkich wydzielonych klas. Podobnie jak w wypadku przestrzeni krajowej, najpopularniejsza okazała się klasa 1.⁸⁹, stanowiąca średnio 65,4% ogółu. Z kolei średnio 28,7% stanowiły te kraje, do których odbyły się wyłącznie wyjazdy w celach turystycznych.

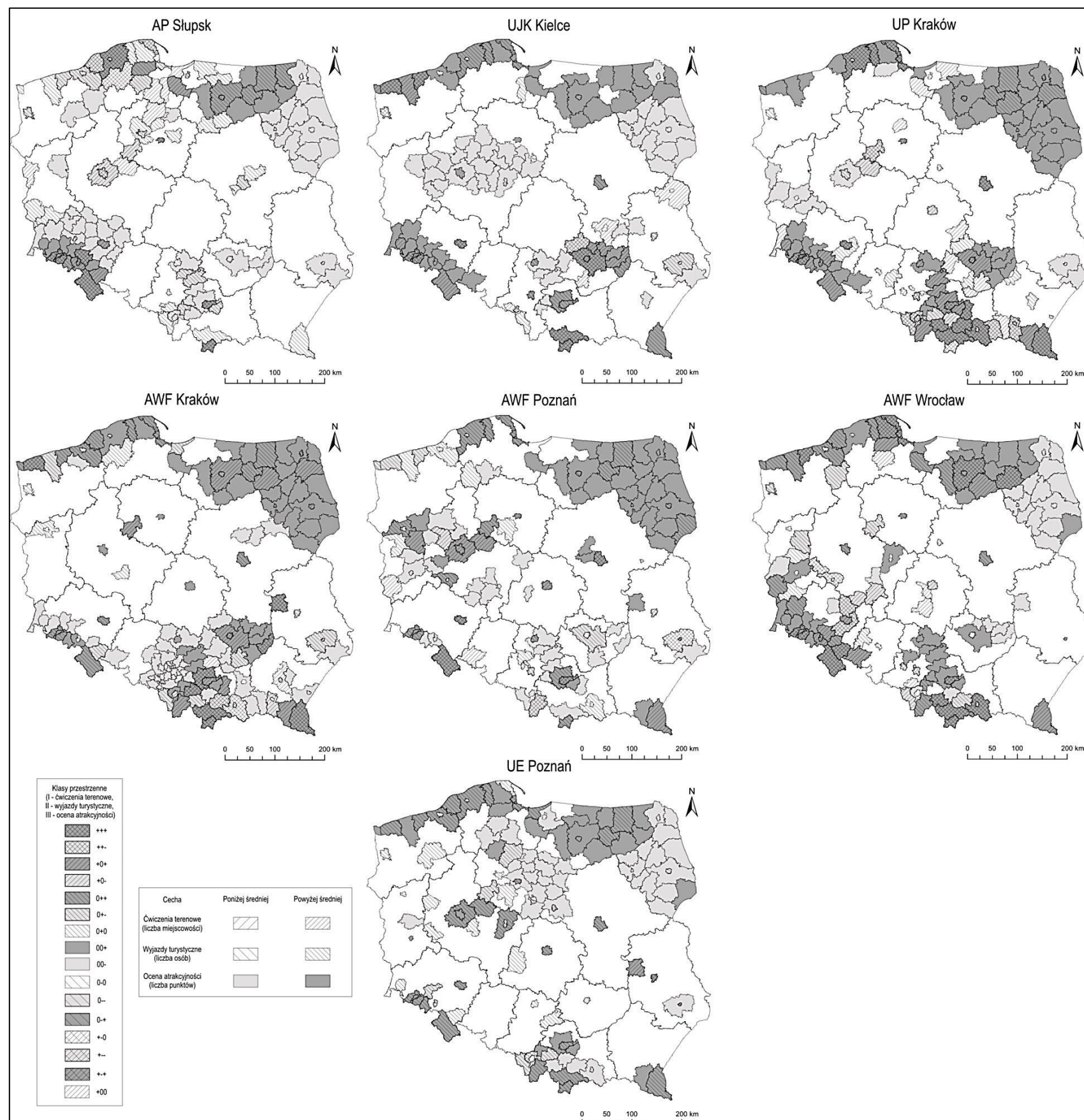
Na rysunkach 75-76 przedstawiono przygotowane na podstawie opisanej procedury kartogramy przestrzeni turystycznej respondentów z poszczególnych uczelni. Ze względu na swoją obszerność, kartogramy zagranicznej przestrzeni turystycznej respondentów zostały przedstawione w Załączniku 6. Podkreślenia wymaga fakt, iż uzyskane mapy przestrzeni turystycznej respondentów z poszczególnych uczelni są zróżnicowane, posiadają jednak pewne charakterystyczne cechy wspólne.

Po pierwsze, niektóre regiony powtarzają się na mapach studentów wszystkich badanych uczelni. Szczególnie widoczne jest to w przypadku przestrzeni o charakterze percepcyjnym (np. Pojezierze Mazurskie, pas pobrzeży, Tatry i Podhale, Bieszczady, Sudety), ale także realnej (przede wszystkim duże ośrodki miejskie, Tatry). Potwierdza to wyróżnione w rozdziałach 4.2. i 5.3. miejscowości o charakterze „kanonicznym”. Po drugie, poza obszarami najpopularniejszymi można zaobserwować także regiony, które w zasadzie nie stanowią przestrzeni turystycznej badanej grupy studentów. Jako przykład wymienić należy województwa: łódzkie (poza Łodzią), mazowieckie (z wyjątkiem Warszawy) oraz opolskie.

⁸⁹ O wartości cech „00”.

Rysunek 75: Przestrzeń turystyczna studentów uniwersytetów; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Rysunek 76: Przestrzeń turystyczna studentów uczelni pedagogicznych, AWF-ów oraz uniwersytetu ekonomicznego; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Jeden z postawionych **celów praktycznych** pracy zakładał określenie krajowej przestrzeni turystycznej badanych studentów jako reprezentatywnej w zakresie atrakcyjności turystycznej regionów Polski. Prowadzoną w tym celu analizę oparto na metodzie AHP (*Analytic Hierarchy Process*⁹⁰) i przeprowadzono na poziomie powiatów. Ranking oparto na trzech równorzędnych pod względem rangi kryteriach, bezpośrednio wynikających z przyjętej w rozprawie definicji przestrzeni turystycznej. Były to:

1. Liczba uczelni, które odbyły ćwiczenia terenowe na terenie danego powiatu.
2. Liczba osób, które w analizowanym okresie 2007-2012 odwiedziły powiat w celach turystycznych.
3. Liczba punktów, które respondenci przyznali atrakcjom zlokalizowanym na terenie powiatu.

W wyniku uzyskanego rankingu możliwe było stworzenie mapy przestrzeni turystycznej powiatów w formie kartogramu (Rysunek 77, s.190). Biorąc pod uwagę górny decyl powiatów, najwięcej (10) zlokalizowanych jest w województwie warmińsko-mazurskim, 7 – w dolnośląskim, 5 – w małopolskim (Tabela 64). Należy przy tym zauważyć, że w przypadku województwa warmińsko-mazurskiego wysoka pozycja powiatów wiązała się głównie z percepcyjnym aspektem przestrzeni turystycznej, zaś w pozostałych dwóch – zarówno percepcyjnym, jak i realnym.

W wyniku analizy krajowej przestrzeni turystycznej badanej grupy respondentów stwierdzono, że najważniejszymi regionami turystycznymi Polski⁹¹ – zarówno w aspekcie przestrzeni o charakterze realnym, jak i percepcyjnym – są: Tatry, Wybrzeża (przede wszystkim Półwysep Koszaliński oraz Półwysep Gdański), Pojezierze Mazurskie ze szczególnym uwzględnieniem Krainy Wielkich Jezior, Kotlina Jeleniogórska i Karkonosze oraz Bieszczady; istotne znaczenie mają również regiony turystyczne związane z dużymi ośrodkami miejskimi: Trójmiastem, Wrocławiem, Warszawą, Toruniem, Poznaniem. Zgodnie z sugestiami Mordwy (2000), przestrzeń turystyczna badanej grupy studentów – jako osób w założeniu posiadających wiedzę na temat przestrzeni kraju, jak również wyróżniających się

⁹⁰ Założenia metody zostały omówione w rozdziale 1.1.1.

⁹¹ W odniesieniu do regionalizacji turystycznej Polski proponowanej przez Lijewskiego, Mikułowskiego, Wyrzykowskiego (2002)

zainteresowaniami turystycznymi – może być uznana za reprezentatywną w zakresie atrakcyjności turystycznej regionów Polski.

Tabela 64: Ranking 38 (górny decyl) najatrakcyjniejszych turystycznie powiatów powiatów przygotowany z wykorzystaniem metody *Analytic Hierarchy Process* (AHP) na podstawie: liczby uczelni prowadzących w powiecie ćwiczenia terenowe, liczby osób odwiedzających powiat oraz liczby punktów nadanych atrakcjom zlokalizowanym w powiecie

Miejsce	Nazwa	Kryteria		
		Liczba uczelni	Liczba osób	Liczba punktów
1.	Powiat tatrzański, woj. małopolskie	11	215	2070
2.	Powiat m. Kraków, woj. małopolskie	8	74	2993
3.	Powiat jeleniogórski, woj. dolnośląskie	8	93	781
4.	Powiat nowotarski, woj. małopolskie	10	63	714
5.	Powiat pucki, woj. pomorskie	8	84	453
6.	Powiat kłodzki, woj. dolnośląskie	8	46	959
7.	Powiat m. Gdańsk, woj. pomorskie	5	77	1201
8.	Powiat m. Wrocław, woj. dolnośląskie	5	50	1582
9.	Powiat m. st. Warszawa, woj. mazowieckie	2	63	1465
10.	Powiat bieszczadzki, woj. podkarpackie	6	44	758
11.	Powiat m. Wałbrzych, woj. dolnośląskie	5	9	1225
12.	Powiat m. Toruń, woj. kujawsko-pomorskie	7	23	585
13.	Powiat węgorzewski, woj. warmińsko-mazurskie	2	47	1264
14.	Powiat olsztyński, woj. warmińsko-mazurskie	3	12	1245
15.	Powiat piski, woj. warmińsko-mazurskie	3	7	1252
16.	Powiat żywiecki, woj. śląskie	7	16	218
17.	Powiat lęborski, woj. pomorskie	5	27	609
18.	Powiat m. Sopot, woj. pomorskie	4	42	462
19.	Powiat goldapski, woj. warmińsko-mazurskie	2	2	1253
20.	Powiat m. Poznań, woj. wielkopolskie	5	23	615
21.	Powiat kętrzyński, woj. warmińsko-mazurskie	1	4	1372
22.	Powiat malborski, woj. pomorskie	5	9	577
23.	Powiat nowosądecki, woj. małopolskie	6	25	112
24.	Powiat ząbkowicki, woj. dolnośląskie	6	7	306
25.	Powiat świdnicki, woj. dolnośląskie	6	3	321
26.	Powiat ostródzki, woj. warmińsko-mazurskie	1	4	1281
27.	Powiat m. Olsztyn, woj. warmińsko-mazurskie	1	8	1251
28.	Powiat szczycieński, woj. warmińsko-mazurskie	1	1	1244
29.	Powiat wałbrzyski, woj. dolnośląskie	5	0	468
30.	Powiat elcki, woj. warmińsko-mazurskie	1	0	1244
31.	Powiat wielicki, woj. małopolskie	3	3	839
32.	Powiat mrągowski, woj. warmińsko-mazurskie	0	21	1208
33.	Powiat cieszyński, woj. śląskie	4	38	161
34.	Powiat kamieński, woj. zachodniopomorskie	4	36	362
35.	Powiat słupski, woj. pomorskie	4	24	582
36.	Powiat hajnowski, woj. podlaskie	4	3	589
37.	Powiat m. Gdynia, woj. pomorskie	5	26	345
38.	Powiat kielecki, woj. świętokrzyskie	5	15	271

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Pojawia się jednak pytanie, czy przestrzeń turystyczna respondentów ma oryginalny, unikatowy charakter, czy też może jest odbiciem ogólnie pojmowanej przestrzeni turystycznej Polski? Czy są jakieś obszary, w przypadku których preferencje badanych studentów istotnie różnią się od preferencji turystów

krajowych? W celu uzyskania odpowiedzi na tak postawione pytania, porównano skonstruowany ranking z rankingiem powiatów według liczby osób korzystających z bazy noclegowej ogółem⁹². Dzięki temu możliwe było skonfrontowanie przestrzeni turystycznej respondentów (w ujęciu realnym oraz percepcyjnym) z przestrzenią turystyczną Polski, rozumianą w sposób realny w kontekście liczby osób korzystających z noclegów w danym powiecie (Rysunek 77).

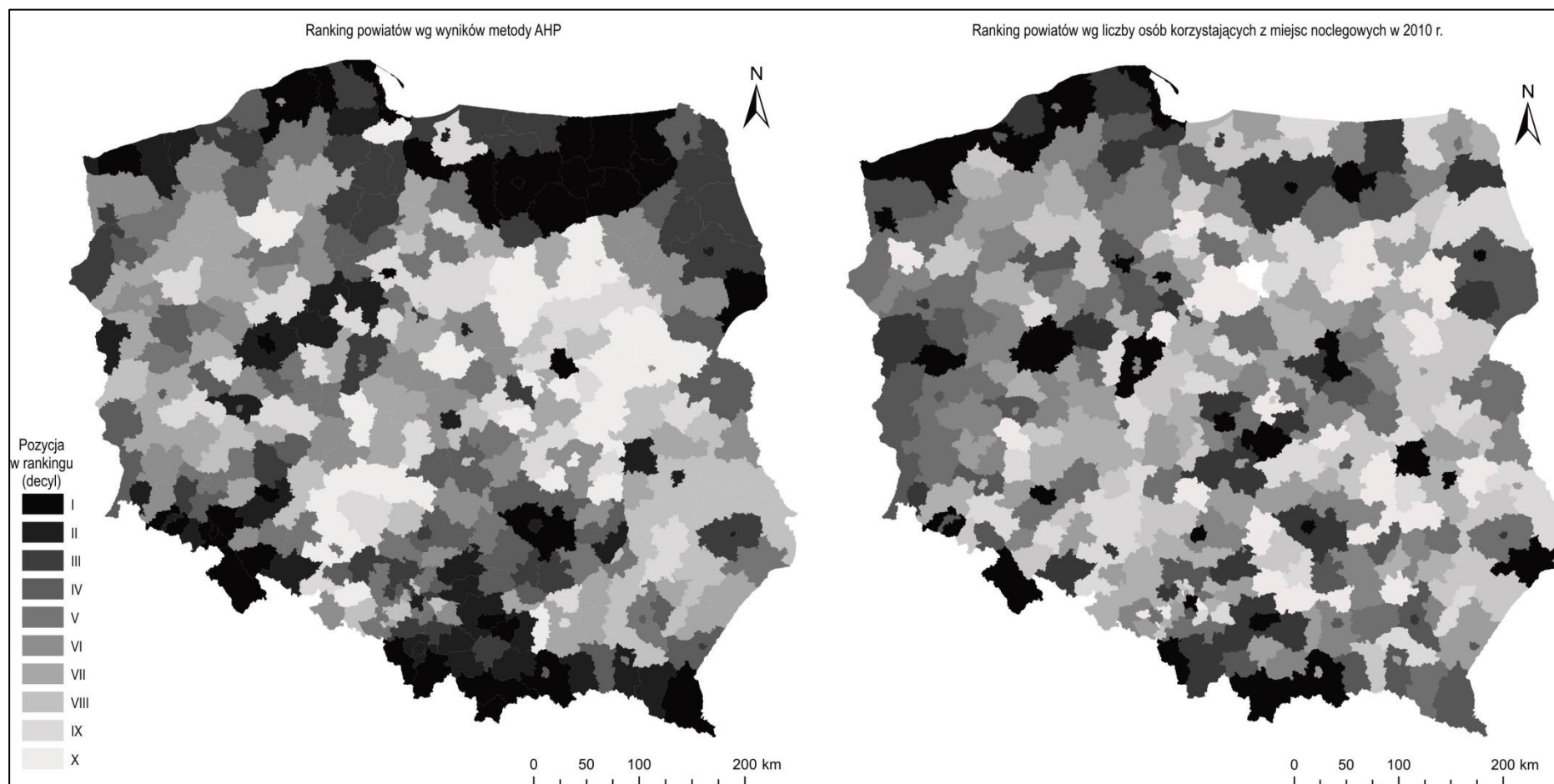
W rankingu otrzymanym za pomocą metody AHP powiaty zajmujące najwyższe pozycje w rankingu charakteryzują się większą koncentracją przestrzenną. W przypadku liczby osób korzystających z noclegów w 2010 r. górny decyl powiatów był bardziej rozproszony – znajdowały się w nim powiaty z 14 województw (z wyjątkiem opolskiego i podkarpackiego, Tabela 65). Wpływał na to fakt istotnej roli miejsc noclegowych zlokalizowanych w dużych ośrodkach miejskich – w górnym decylu powiatów aż 18 to miasta na prawach powiatu (w rankingu AHP – 10). Także lokalizacja najpopularniejszych powiatów okazała się być odmienna – najwięcej (6) znajdowało się w mniej istotnym według rankingu AHP województwie zachodniopomorskim. Z kolei województwo warmińsko-mazurskie w górnym decylu powiatów pod względem liczby osób korzystających z bazy noclegowej reprezentowane jest jedynie przez 2 powiaty, co potwierdza jego rolę jako obszaru stanowiącego przestrzeń turystyczną raczej o charakterze percepcyjnym, a nie realnym.

Tabela 65: Lokalizacja powiatów z górnego decyla rankingu wg liczby osób korzystających z bazy noclegowej w 2010 r.

Województwo	Liczba powiatów	Powiaty
Dolnośląskie	3	M. Wrocław, jeleniogórski, kłodzki
Kujawsko-pomorskie	2	M. Toruń, m. Bydgoszcz
Lubelskie	3	M. Lublin, puławski, tomaszowski
Lubuskie	1	Świebodziński
Łódzkie	2	M. Łódź
Małopolskie	4	M. Kraków, tatrzański, nowosądecki, nowotarski
Mazowieckie	2	M. st. Warszawa, legionowski
Podlaskie	1	M. Białystok
Pomorskie	5	M. Gdański, pucki, m. Sopot, słupski, m. Gdynia
Śląskie	3	Cieszyński, m. Katowice, m. Częstochowa
Świętokrzyskie	1	M. Kielce
Warmińsko-mazurskie	2	Mragowski, m. Olsztyn
Wielkopolskie	3	M. Poznań, koniński, poznański
Zachodniopomorskie	6	Kołobrzeski, m. Szczecin, gryficki, kamieński, koszaliński, m. Świnoujście

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

⁹² W 2010 roku, opracowanie własne na podstawie danych GUS (stat.gov.pl). Rok 2010 wybrano ze względu na fakt, iż stanowi on w przybliżeniu środek analizowanego w rozprawie okresu 2007-2012.

Rysunek 77: Rankingi powiatów przygotowane przy zastosowaniu metody AHP oraz na podstawie liczby osób korzystających w miejsc noclegowych w 2010 r.; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych oraz danych GUS.

Określona w wyniku przeprowadzonych badań terenowych przestrzeń turystyczna respondentów potwierdza wnioski wskazywane w literaturze przedmiotu, dotyczące zarówno percepcji przestrzeni Polski (m.in. Stachowski 1992, 1993, Matczak 1994, Podsiedlik 1993, Mordwa 2000), jak i miejsc wyjazdów turystycznych młodzieży akademickiej i Polaków w ogóle (m.in. Latosińska 1998a, Łaciak 2011, Gonia 2005, Buchta, Skiert 2006, Gołembski i in. 2002, Parzych 2008, Lubowiecki-Vikuk, Podgórski 2013). Na tej podstawie stwierdzić można, że przestrzeń turystyczna Polski ma – na poziomie ogólnokrajowym, mimo różnic występujących między osobami mieszkającymi w różnych regionach kraju – stosunkowo trwały charakter, zakodowany w świadomości różnych grup społecznych. Jest on utrwalany także przez twórców analizowanych kierunków studiów w ramach prowadzonych przez nich ćwiczeń terenowych.

7.2. Czynniki warunkujące przestrzeń turystyczną respondentów

7.2.1. Cechy społeczno-demograficzne

Na podstawie przeprowadzonych badań terenowych stwierdzono, że przestrzeń turystyczna badanych studentów z różnych ośrodków akademickich jest – mimo istnienia pewnych obszarów wspólnych – zróżnicowana. Pojawia się jednak pytanie, jakie czynniki mają na to wpływ? Pierwszym z rozpatrywanych elementów jest charakterystyka społeczno-demograficzna respondentów. Liczne badania empiryczne wskazują, że na zróżnicowanie poziomu aktywności turystycznej najsilniej wpływają właśnie czynniki społeczno-demograficzne, takie jak płeć, wiek, miejsce zamieszkania, poziom wykształcenia czy też przynależność do grupy zawodowej (Lubowiecki-Vikuk, Podgórski, 2013).

Jak zostało wykazane w rozdziale 3., badana grupa studentów była jednorodna pod względem wieku oraz sytuacji rodzinnej; cechami społeczno-demograficznymi, które różnicowały respondentów były natomiast: płeć, miejsce pochodzenia i zamieszkania⁹³, sytuacja materialna, źródło utrzymania i podejmowana aktywność zawodowa oraz tryb studiów. W toku badań sprawdzono, czy te sześć elementów determinowało – a jeśli tak, to w jakim stopniu – przestrzeń turystyczną (kierunek wyjazdów⁹⁴ i konkretne miejsca wyjazdów) oraz 10 cech związanych z aktywnością turystyczną respondentów: wskaźnik aktywności

⁹³ Rozumiane jako rodzaj ośrodka pochodzenia – podział na ludność pochodzenia wiejskiego i miejskiego.

⁹⁴ Podział na wyjazdy krajowe i zagraniczne

turystycznej netto, częstotliwość wyjazdów, zintegrowany wskaźnik aktywności turystycznej (ZWA), organizatorów wyjazdów turystycznych, wykorzystywane środki transportu, formy zakwaterowania, osoby towarzyszące, preferowane formy turystyki, długość wyjazdów oraz motywy ich podejmowania.

Należy zauważyć, że cechy społeczno-demograficzne respondentów wpływały na cechy ich wyjazdów turystycznych, ale jednocześnie nie odgrywały znaczącej roli w zakresie kształtowania przestrzeni turystycznej (Tabela 66). Jedynie kierunek wyjazdów, rozumiany jako podział wyjazdów na krajowe i zagraniczne, był determinowany przez trzy czynniki – płeć, miejsce pochodzenia i zamieszkania oraz sytuację materialną badanych. Jeśli jednak chodzi o konkretne miejsca wyjazdów oraz wskazywane atrakcje turystyczne, nie zależały one od cech społeczno-demograficznych respondentów.

Tabela 66: Cechy społeczno-demograficzne respondentów a charakterystyka ich aktywności turystycznej

		Cechy społeczno-demograficzne respondentów				
		Płeć	Miejsce pochodzenia/ zamieszkania	Sytuacja materialna	Źródło utrzymania Aktywność zawodowa	Tryb studiów
Cecha aktywności turystycznej respondentów	Częstotliwość wyjazdów	+		+		
	Wskaźnik aktywności turystycznej netto		+			+
	Zintegrowany Wskaźnik Aktywności Turystycznej	+		+	+	+
	Organizator	+		+		+
	Transport			+		
	Zakwaterowanie			+		
	Os. towarzyszące	+				
	Formy turystyki	+		+		
	Długość wyjazdów		+	+	+	+
	Motywy wyjazdów			+		

Objaśnienia: „+” – występowanie zależności między charakterystyką społeczno-demograficzną a cechami aktywności turystycznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Biorąc pod uwagę 10 cech aktywności turystycznej ankietowanych, dla ich kształtowania największe znaczenie miała sytuacja materialna respondentów, która wpływała na 8 z nich. Osoby lepiej sytuowane charakteryzowały się wyższymi wartościami zintegrowanego wskaźnika aktywności turystycznej; im lepsza była sytuacja materialna badanych, tym wyższy był udział wyjazdów organizowanych przez biura podróży oraz noclegów w hotelach i motelach. Respondenci ci preferowali podróże samolotem (gorzej sytuowani – pociągiem oraz autostopem) oraz turystykę wypoczynkową, aktywną/kwalifikowaną oraz biznesową. Sytuacja materialna wpływała także na motywy wyboru miejsc wyjazdów – im lepsza, tym

mniejsze było znaczenie uwarunkowań finansowych, a większe – walorów miejsca pobytu.

Cechy aktywności turystycznej respondentów były także zależne od płci. Kobiety były ogólnie bardziej aktywne, zarówno biorąc pod uwagę częstotliwość wyjazdów, jak i zintegrowany wskaźnik aktywności turystycznej. Częściej niż mężczyźni korzystały z usług biur podróży, zaś w kwestii osób towarzyszących preferowały wyjazdy z rodziną i partnerem (mężczyźni – ze znajomymi).

Poziom aktywności turystycznej zależał także od trybu studiów – studenci stacjonarni byli ogólnie bardziej aktywni niż niestacjonarni; częściej jednak uczestniczyli w wyjazdach najkrótszych, rzadziej zaś – w 4-7 dniowych oraz 8-14 dniowych. Biorąc pod uwagę organizatorów wyjazdów turystycznych, studenci studiów stacjonarnych częściej korzystali z ofert przygotowanych przez organizacje studenckie.

Po dwie cechy zależały od miejsca pochodzenia i zamieszkania respondentów oraz od ich źródła utrzymania i podejmowanej aktywności zawodowej. Osoby pochodzące z dużych miast charakteryzowały się wyższymi wartościami wskaźnika aktywności turystycznej netto niż respondenci pochodzenia wiejskiego, uczestniczyły także średnio w dłuższych wyjazdach. Biorąc pod uwagę źródła utrzymania i pracę zawodową, najbardziej aktywne turystycznie były osoby pracujące na część etatu oraz częściowo utrzymywane przez rodzinę. Osoby utrzymujące się całkowicie samodzielnie charakteryzowały się najniższym udziałem wyjazdów krótkich (1-3 dni) oraz najwyższym – najdłuższych, co wiązało się z wykorzystaniem urlopów wypoczynkowych. Z kolei najkrótszych wyjazdach uczestniczyły osoby częściowo korzystające z pomocy rodziny.

7.2.2. Miejsce studiowania

Ponieważ cechy społeczno-demograficzne wpływały na poziom aktywności turystycznej badanych studentów oraz charakterystykę wyjazdów, jednak nie różnicowały ich przestrzeni turystycznej (poza podziałem na przestrzeń krajową i zagraniczną), pojawia się pytanie, jakie czynniki miały wpływ na kształtowanie tej przestrzeni? Przyjęte w rozprawie hipotezy zakładają istotną rolę miejsca studiowania, rozumianego zarówno jako lokalizacja geograficzna uczelni, jak i jej typ i prowadzony program kształcenia. Uznano bowiem, że to, gdzie studiują

respondenci, wpływa z jednej strony na posiadaną przez nich wiedzę, a z drugiej – na postawy i preferencje wobec uprawiania turystyki.

Pierwszym wnioskiem płynącym z analizy przygotowanych map krajowej przestrzeni turystycznej (Rysunki 75-76, s.185-186) jest to, że przypadku każdej uczelni dużą rolę odgrywają obszary położone w jej pobliżu (najczęściej do granic województwa). Wytlumaczenie takiej sytuacji wiąże się z jednej strony z lepszą dostępnością tych terenów (zarówno pod względem czasu, jak i kosztów dojazdu), zaś z drugiej – z wskazywaną w literaturze lepszą percepcją obszarów najbliższych człowiekowi (Saarinen 1973, Gould i White 1974). Jest to istotne o tyle, że – jak wykazała analiza charakterystyki społeczno-demograficznej respondentów – w wypadku badanej grupy studentów miejsce studiowania i miejsce pochodzenia (w skali regionalnej) ma tożsamy charakter. Ponadto, jak zostało wykazane w rozdziale 4., prowadzone w uczelniach ćwiczenia terenowe często miały charakter regionalny, co bezpośrednio przekłada się na przestrzeń realną, a pośrednio – na percepcyjną. Ważnym czynnikiem wpływającym na przestrzeń o charakterze realnym jest istniejąca sieć dróg, z którą wiąże się dostępność pewnych obszarów dla studentów z poszczególnych uczelni; przykładem może być przestrzeń turystyczna studentów Uniwersytetu Łódzkiego, powiązana z osią drogi krajowej numer 1 (północ-południe).

Ciekawe wyniki daje porównanie map przestrzeni studentów z ośrodków położonych w dużej odległości od siebie (np. w parach: Uniwersytet Szczeciński – UMCS Lublin, AWF Kraków – AWF Poznań, AP Słupsk – Uniwersytet Śląski). W analizie map przestrzeni turystycznej słuchaczy tych uczelni można zauważyć, że wzajemnie się one uzupełniają i gdyby nałożyć je na siebie, pokryłyby swoim zasięgiem większość powierzchni Polski, z wyjątkiem pasma ciągnącego się z południowego zachodu na północny wschód – od północnej części województwa opolskiego, przez łódzkie aż do mazowieckiego.

Czynnik lokalizacji uczelni nie ma jednak charakteru decydującego, co widać na przykładzie przestrzeni turystycznej studentów z miast, w których badaniom poddano studentów z więcej niż jednej uczelni – Poznania, Krakowa oraz Wrocławia. W przypadku każdego z tych ośrodków przestrzeń turystyczna respondentów z różnych placówek jest odmienna. W Poznaniu badania przeprowadzone zostały w trzech uczelniach – uniwersytecie, AWF-ie oraz uniwersytecie ekonomicznym. Należy zauważyć, że przestrzeń studentów UAM ma

największy zasięg; dla studentów tej uczelni większe (szczególnie w porównaniu ze studentami AWF-u) znaczenie (zarówno realne, jak i percepcyjne) miały obszary nadmorskie. Przestrzeń turystyczna studentów Uniwersytetu Ekonomicznego z kolei wyraźnie ciążyła w kierunku północno-wschodnim (województwo kujawsko-pomorskie).

Podobne zróżnicowanie wystąpiło w przypadku respondentów studiujących w Krakowie. Największy zasięg ma przestrzeń turystyczna studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego, natomiast przestrzeń respondentów z AWF-u oraz uniwersytetu pedagogicznego ma bardziej skoncentrowany charakter. Należy także zauważyć, że przestrzenie turystyczne słuchaczy uniwersytetu pedagogicznego i AWF-u są do siebie bardziej zbliżone niż każda z nich do przestrzeni studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Ostatnim miastem, w którym badaniami objęto więcej niż jedną uczelnię, był Wrocław. W tym przypadku wyraźnie widać ciążenie przestrzeni studentów uniwersytetu w kierunku wschodnim, zaś AWF-u – zachodnim oraz południowym. Różnice występują także w pasie pobraży, które miały znacznie mniejsze znaczenie dla studentów uniwersytetu, zarówno rozpatrując przestrzeń o charakterze realnym, jak i percepcyjnym.

W przypadku przestrzeni zagranicznej, rozpatrywanej w skali poszczególnych państw, zróżnicowanie między poszczególnymi uczelniami jest mniej wyraźne (Załącznik 6.). Sytuacja taka może wynikać z faktu, iż w przypadku wyjazdów zagranicznych istotnym środkiem transportu dla respondentów był samolot. Z tego powodu większe znaczenie niż lokalizacja uczelni miała dostępność lotów z najbliższego lotniska i związana z tym oferta biur podróży.

7.2.3. Ćwiczenia terenowe

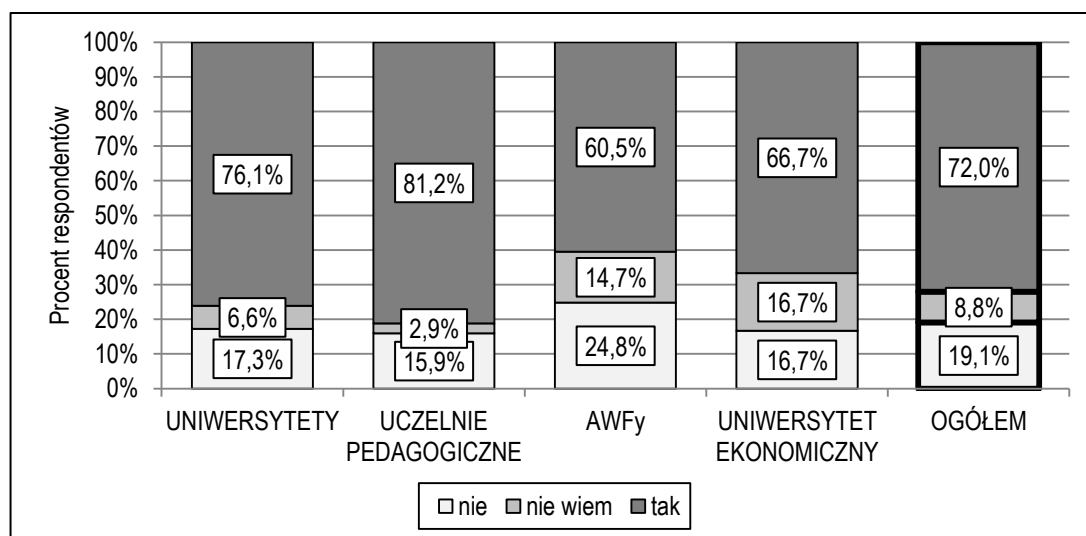
Badane uczelnie różniły się – oprócz lokalizacji – prowadzonymi programami studiów, zwłaszcza – miejscami wyjazdów na ćwiczenia terenowe. W związku z tym istotne staje się określenie, czy tego typu zajęcia mają wpływ na kształtowanie przestrzeni turystycznej respondentów.

Respondenci zostali w toku badań zapytani o to, czy wyjeżdżali w celach turystycznych w miejsca odwiedzone w trakcie ćwiczeń terenowych. Twierdząco odpowiedziało 65,6% osób, zaś prawie połowa (49,7% badanych) zadeklarowała, że wyjechała w takie miejsca więcej niż jeden raz. Sytuację tę należy uznać za

pozytywną, pokazuje bowiem, że obszary poznawane w trakcie zajęć dydaktycznych w badanych placówkach są na tyle atrakcyjne, że studenci chcą do nich wracać. Biorąc pod uwagę typ uczelni, wyjazdy turystyczne w miejsca odwiedzone w ramach zajęć deklarowali przede wszystkim studenci uczelni pedagogicznych (75,4%, zaś 66,7% – więcej niż jeden raz). Jeśli chodzi o pojedyncze uczelnie, najrzadziej pozytywnej odpowiedzi udzielali respondenci z Uniwersytetu Jagiellońskiego (36,4%), Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu (45,8%) oraz Uniwersytetu Warszawskiego (22,2%). W przypadku Uniwersytetu Ekonomicznego wynika to przede wszystkim z faktu niewielkiej liczby miejscowości odwiedzanych w ramach ćwiczeń terenowych – studenci mieli mniejszy „wybór” niż respondenci z ośrodków, w których odwiedza się więcej miejscowości. W przypadku Uniwersytetu Warszawskiego na stosunkowo niewielką liczbę odwiedzonych miejscowości nałożył się mały rozmiar badanej grupy (jedynie 9 respondentów), co wpłynęło na wyniki.

Studenci mieli także określić, czy w analizowanym okresie 2007-2012 wykorzystywali wiedzę wyniesioną ze studiów podczas organizowania własnych wyjazdów turystycznych. Większość osób (72%) odpowiedziała twierdząco, przy czym wskaźnik ten był najwyższy w przypadku uczelni pedagogicznych (81,2%), zaś najniższy – wśród studentów AWF-ów (60,5%, Rysunek 78). Sytuację tę można z jednej strony uznać za pozytywną, z drugiej jednak strony niepokojący wydaje się być fakt, iż aż 1/5 respondentów uważa, że wiedza ze studiów (turystycznych!) nie przydaje im się w planowaniu wyjazdów turystycznych. Świadczy to albo o niskiej wartości praktycznej informacji przekazywanych studentom w trakcie zajęć, albo o braku zainteresowania części respondentów tymi treściami. Biorąc pod uwagę pojedyncze ośrodki, najgorzej sytuacja prezentuje się na AWF-ie w Poznaniu (43,2% respondentów stwierdziło, że nie wykorzystuje wiedzy ze studiów) oraz w UMCS w Lublinie (26,7% odpowiedzi przeczących, 33,3% badanych odpowiedziało „nie wiem”). Należy przy tym zauważyć, że w przypadku drugiej wskazanej uczelni sytuacja taka może być konsekwencją faktu niskiej ciągłości kształcenia (co zostało wskazane w rozdziale 3.4)⁹⁵.

⁹⁵ Studenci UMCS Lublin w pytaniu tym odnosili się głównie do uczelni prywatnych, w których ukończyli studia I-go stopnia.

Rysunek 78: Wykorzystywanie przez respondentów w trakcie planowania wyjazdów turystycznych wiedzy ze studiów; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

W celu określenia, czy odbywające się w ramach studiów wyjazdy na ćwiczenia terenowe miały rzeczywisty (a nie tylko deklarowany) wpływ na kształtowanie się przestrzeni wyjazdów turystycznych respondentów oraz ich percepcji przestrzeni turystycznej Polski, dokonano analizy liczby wyjazdów oraz liczby punktów przyznawanych atrakcjom turystycznym na poziomie powiatów oraz pojedynczych miejscowości.

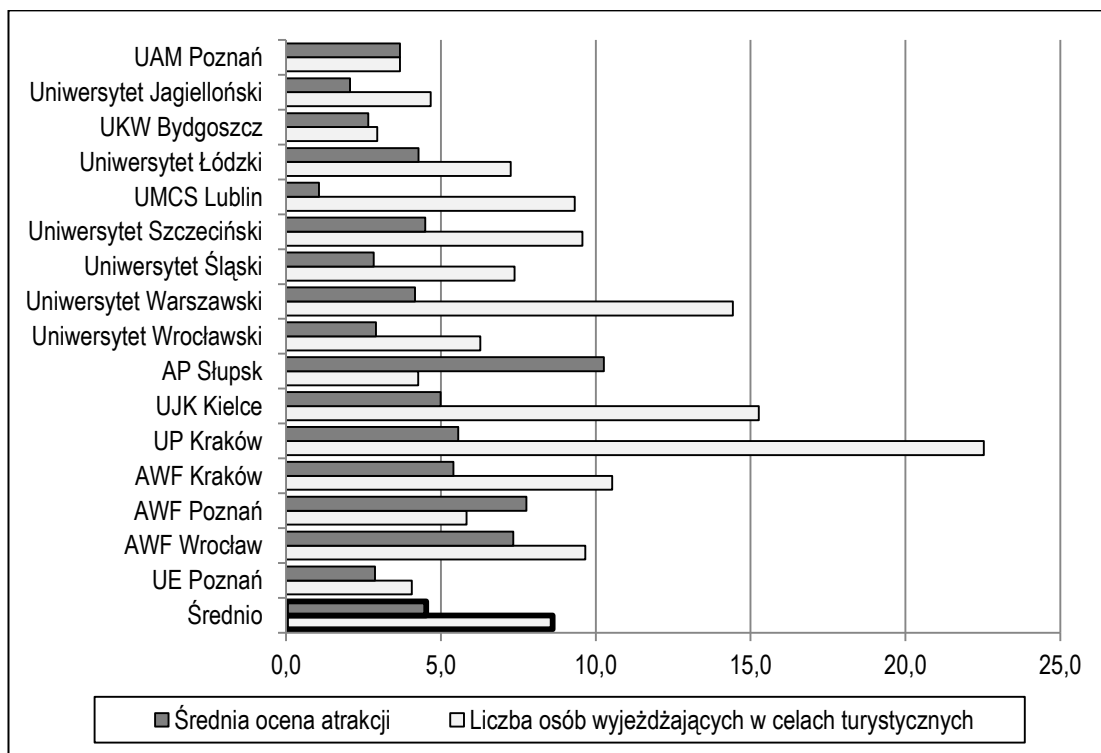
Biorąc pod uwagę powiaty, pierwszym etapem było określenie listy powiatów, do których respondenci wyjeżdżali na ćwiczenia terenowe⁹⁶. Następnie sprawdzono, czy na terenie powiatów tych odbywały się także wyjazdy turystyczne studentów oraz czy zlokalizowane były tam atrakcje wymieniane przez badanych jako najważniejsze atrakcje turystyczne Polski. Na tej podstawie wyróżniono 4 grupy powiatów:

- I. Powiaty, w których odbyły się jedynie ćwiczenia terenowe – 20,9% ogółu.
- II. Powiaty, w których odbyły się ćwiczenia terenowe oraz wyjazdy turystyczne – 5,8%.
- III. Powiaty, w których odbyły się ćwiczenia terenowe oraz w których zlokalizowane są atrakcje, które studenci wskazywali jako jedne z 10 największych atrakcji turystycznych Polski – 33,5%.
- IV. Powiaty, w których odbyły się ćwiczenia terenowe, wyjazdy turystyczne oraz w których zlokalizowane są atrakcje, które studenci wskazywali jako jedne z 10 największych atrakcji turystycznych Polski – 39,7%.

⁹⁶ Procedura została przeprowadzona dla każdej uczelni osobno, uzyskane wyniki zostały uśrednione.

Należy podkreślić, że prawie 80% powiatów odwiedzonych w ramach ćwiczeń terenowych zostało przez studentów albo zapamiętane i odtworzone w trakcie badań (przestrzeń percepcyjna), albo odwiedzone w celach turystycznych (przestrzeń realna) albo – i to, i to (przestrzeń percepcyjna oraz realna).

W wyniku porównania liczby osób odwiedzających powiaty oraz liczby punktów przyznawanych znajdującym się na ich obszarze atrakcjom stwierdzono, że powiaty, w których odbywały się ćwiczenia terenowe zdobywały średnio 4,5 razy więcej punktów oraz były odwiedzane przez średnio 8,6 razy więcej osób niż te, w których ćwiczenia terenowe danej uczelni nie odbywały się (Rysunek 79). W poszczególnych ośrodkach wartości te różniły się, jednakże w każdym przypadku zależność ta miała dodatnią wartość.

Rysunek 79: Stosunek średnich ocen nadawanych atrakcjom oraz liczby osób wyjeżdżających w celach turystycznych do powiatów odwiedzonych w ramach ćwiczeń terenowych do średnich ocen nadawanych atrakcjom oraz liczby osób wyjeżdżających na celach turystycznych do powiatów nieodwiedzonych w ramach ćwiczeń terenowych; źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Analizę wpływu ćwiczeń terenowych przeprowadzono także w skali pojedynczych miejscowości. W tym celu sprawdzono, czy – biorąc pod uwagę liczbę wyjazdów oraz liczbę punktów nadawanych atrakcjom turystycznym – poszczególne miejscowości są ważniejsze dla studentów, którzy byli w nich na ćwiczeniach terenowych, czy też dla tych, którzy w nich nie byli. Pierwszym etapem postępowania (wspólnym dla obu kryteriów – liczby wyjazdów oraz liczby punktów)

było określenie listy wszystkich miejscowości, które zostały odwiedzone w ramach ćwiczeń terenowych przez studentów co najmniej 1 uczelni. Następnie dla każdej miejscowości określono:

- A. Liczbę wyjazdów turystycznych studentów z poszczególnych uczelni.
- B. Liczbę punktów, które otrzymały znajdujące się w niej atrakcje turystyczne.

Kolejnym krokiem było obliczenie dla każdej uczelni:

- A. Udziału procentowego wyjazdów turystycznych do poszczególnych miejscowości w ogóle wyjazdów odbytych przez respondentów z danego ośrodka akademickiego.
- B. Udziału procentowego punktów nadanych atrakcjom turystycznym znajdującym się w poszczególnych miejscowościach w ogóle punktów nadanych atrakcjom turystycznym przez respondentów z danego ośrodka akademickiego.

W ostatnim etapie obliczono średnią różnicę procentową między studentami uczelni, którzy byli w danej miejscowości na ćwiczeniach terenowych a tymi, którzy w niej nie byli.

W rezultacie stwierdzono, że przeciętny student uczelni, z których wyjeżdżano na ćwiczenia terenowe do danej miejscowości, dał znajdującym się w niej atrakcjom turystycznym średnio o 54,8% więcej punktów niż przeciętny student z uczelni, z których nie wyjeżdżano do tej miejscowości na ćwiczenia terenowe. Biorąc zaś pod uwagę liczbę wyjazdów, przeciętny student uczelni, z których wyjeżdżano na ćwiczenia terenowe do danej miejscowości, odwiedzał ją średnio o 69,7% częściej niż przeciętny student z uczelni, z których nie wyjeżdżano do tej miejscowości na ćwiczenia terenowe.

Istotny jest fakt, że wartości te zmieniały się w zależności od tego, do jakiej grupy (według liczby uczelni odwiedzających, por. rozdz. 4.2⁹⁷) należała dana miejscowość – im mniej uczelni odbywało w niej ćwiczenia terenowe, tym wpływ tych ćwiczeń na liczbę punktów oraz liczbę wyjazdów był większy. Biorąc pod uwagę liczbę punktów, miejscowości z grupy kanonicznej otrzymywały ich przeciętnie o 11,7% więcej, z grupy rzadkiej o 55,9%, zaś z grupy unikatowej – aż o 349,9%. Jeśli zaś rozpatrzymy tę kwestię z punktu widzenia liczby wyjazdów,

⁹⁷ Miejscowości podzielono na grupy w zależności od liczby uczelni, które odbyły w nich ćwiczenia terenowe. Były to odpowiednio: 1 uczelnia – miejscowości unikatowe, 2-3 uczelnie – rzadkie, 4-5 uczelni – powtarzalne, 6-7 uczelni – popularne, 8 uczelni i powyżej – kanoniczne.

miejsowości unikatowe były odwiedzane przeciętnie o 207,9% częściej przez tych studentów, którzy byli w nich na ćwiczeniach terenowych, rzadkie – o 81,4%, zaś kanoniczne – o 4,8% rzadziej. Można więc stwierdzić, że wpływ ćwiczeń terenowych na percepcyjną i rzeczywistą przestrzeń turystyczną respondentów był najbardziej widoczny w przypadku miejscowości ogólnie mniej popularnych – im mniej uczelni odbyło w danym miejscu ćwiczenia terenowe, tym wpływ ten był większy. To z kolei wskazuje na sens i potrzebę takiego kształtowania programów nauczania na studiach z zakresu turystyki, aby studenci poznawali miejsca oryginalne, unikatowe. W przypadku miast najbardziej popularnych, będących dużymi ośrodkami turystycznymi o ugruntowanej pozycji (np. Krakowa, Zakopanego) wpływ ten był mniej wyraźny, aczkolwiek zauważalny.

8. Podsumowanie

We wstępie rozprawy przedstawiono jej główny cel, którym była identyfikacja przestrzeni turystycznej studentów specjalności geografia turystyki oraz kierunku turystyka i rekreacja uniwersytetów polskich, jak również określenie związków pomiędzy tą przestrzenią a cechami demograficznymi respondentów, ich miejscem studiowania, programem studiów oraz miejscem pochodzenia i stałego zamieszkania. Dla realizacji założonego celu przyjęte zostały trzy hipotezy.

Pierwsza dotyczyła przestrzeni turystycznej (zarówno o charakterze realnym, jak i percepcyjnym) badanej grupy studentów i zakładała, że **jest ona zróżnicowana i w dużym stopniu zależna od ośrodka akademickiego, w którym studiują respondenci**. Zgodnie z przyjętą hipotezą wpływ na to mają: geograficzne położenie uczelni oraz program nauczania realizowany podczas studiów. W toku badań stwierdzono, że:

1. Programy nauczania na badanych kierunkach rzeczywiście były zróżnicowane w zależności od typu uczelni oraz kierunku studiów. W uniwersytetach oraz uczelniach pedagogicznych wyraźne było nasycenie programów nauczania treściami geograficznymi, w akademiach wychowania fizycznego – rekreacją, zaś w uniwersytecie ekonomicznym – ekonomią (por. rozdział 2.2., Załącznik 2.).
2. Ćwiczenia terenowe, stanowiące istotny element programów nauczania, wyraźnie różnicowały poszczególne uczelnie. Widoczne to było zarówno pod względem liczby przeznaczonych na nie godzin dydaktycznych, jak również liczby odwiedzonych miejscowości i – przede wszystkim – przestrzennego rozmieszczenia miejsc wyjazdów (por. rozdział 4., Załącznik 3.).
3. Przestrzeń turystyczna badanych studentów, rozumiana jako suma przestrzeni realnej (miejsca odbywania ćwiczeń terenowych oraz wyjazdów turystycznych) i percepcyjnej była różnorodna. W dużym stopniu zależała od miejsca studiowania, zarówno biorąc pod uwagę położenie geograficzne uczelni, jak i jej typ; szczególnie wyraźnie widać to w przypadku miast, w których badano studentów więcej niż jednej uczelni (por. rozdział 7., Załącznik 6.).
4. Ćwiczenia terenowe, w których podczas studiów brali udział respondenci, były istotnym czynnikiem wpływającym na kształtowanie ich przestrzeni turystycznej. Cechy społeczno-demograficzne badanych determinowały przede wszystkim

modele ich aktywności turystycznej, a nie jej przestrzenne rozmieszczenie (por. rozdział 7.2.).

Druga z hipotez częściowo wiązała się z pierwszą i zakładała, że **miejsca i obszary poznane w trakcie studiów w ramach zajęć terenowych są częściej odwiedzane przez studentów w celach turystycznych i lepiej oceniane niż inne regiony**. Przeprowadzone badania wykazały, że:

1. Poszczególne miejscowości i obszary były przeciętnie o 54,8% lepiej oceniane oraz o 69,7% częściej odwiedzane w celach turystycznych przez tych studentów, którzy byli w nich na ćwiczeniach terenowych (por. rozdział 7.2.3.).
2. W skali poszczególnych województw respondenci o 8,6 razy częściej odwiedzali oraz o 4,5 razy lepiej oceniali te powiaty, które poznali w trakcie ćwiczeń terenowych. Ogółem prawie 80% powiatów odwiedzonych w ramach ćwiczeń terenowych stanowiło także percepcyjną przestrzeń turystyczną i/lub przestrzeń wyjazdów turystycznych respondentów (por. rozdział 7.2.3.).
3. Średnio 63,5% miejscowości poznanych w trakcie ćwiczeń terenowych pokrywało się z lokalizacją wskazywanych przez respondentów 10 najważniejszych atrakcji turystycznych Polski (por. rozdział 6.1.).

Biorąc pod uwagę zaprezentowane wnioski, przyjęte **hipotezy 1. i 2., dotyczące zróżnicowania przestrzeni turystycznej respondentów oraz czynników na to wpływających (ze szczególnym uwzględnieniem ćwiczeń terenowych) zostały zweryfikowane pozytywnie**. W tym kontekście można stwierdzić, że uczelnie prowadzące studia z zakresu geografii turystyki i rekreacji są kreatorami przestrzeni turystycznej swoich studentów, zarówno bezpośrednimi (miejsca odbywania ćwiczeń terenowych), jak i pośrednimi – poprzez wywieranie wpływu na wybór miejsc wyjazdów turystycznych oraz percepcję przestrzeni turystycznej.

Trzecia z przyjętych w pracy hipotez dotyczyła wyłącznie percepcyjnego aspektu przestrzeni turystycznej, rozpatrywanego w skali miast i zakładała, że **percepcja przestrzeni turystycznej miasta, w którym się studiuje zależy od miejsca pochodzenia i stałego zamieszkania studentów, zaś osoby pochodzące z miasta, w którym studiują, mają mniejszą znajomość tej przestrzeni niż studenci przyjezdni**. W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że:

1. Osoby pochodzące z miast studiowania lepiej niż studenci przyjezdni oceniali ogólną atrakcyjność turystyczną miast i ich poszczególne cechy. Najmniejsze

różnice w ocenach występowały w Krakowie, Łodzi, Poznaniu, Szczecinie i Wrocławiu, średnie – w Kielcach, Lublinie oraz Sosnowcu, natomiast największe – w Bydgoszczy, Słupsku i Warszawie (por. rozdział 6.2.1.).

2. Szkice przestrzeni turystycznej miast przygotowane przez respondentów z nich pochodzących były bogatsze (średnio zawierały 13,6 elementów, w przypadku rysunków osób niepochodzących – 9,5), częściej wykraczały także swoim zasięgiem poza centra miast. Miały także bardziej jednorodny charakter niż szkice osób niepochodzących – w przypadku 7 miast najpopularniejszy element występował na wszystkich szkicach (por. rozdział 6.2.2., 6.2.3.).
3. Niezależnie od pochodzenia badanych w poszczególnych miastach zaobserwowano ogólnie wysoką zgodność wskazań największych atrakcji turystycznych miast oraz charakterystycznych elementów ich przestrzeni turystycznej (por. rozdział 6.2.2.).

Badania ankietowe wykazały, że percepcja przestrzeni turystycznej miasta studiowania istotnie zależała od miejsca pochodzenia respondenta, jednakże związek ten okazał się być odwrotny, niż założono we wstępie. To bowiem osoby, które pochodzą z miasta studiowania, miały lepszą znajomość jego przestrzeni oraz lepiej oceniały je pod względem atrakcyjności turystycznej. **W związku z tym hipotezę tę można jedynie częściowo zweryfikować pozytywnie.**

W toku badań udało się osiągnąć cel rozprawy, jakim było zidentyfikowanie przestrzeni turystycznej studentów specjalności geografia turystyki oraz kierunku turystyka i rekreacja uniwersytetów polskich a także określenie związków pomiędzy tą przestrzenią a cechami demograficznymi respondentów, ich miejscem studiowania (miasto, uczelnia), programem studiów, jak również miejscem pochodzenia i stałego zamieszkania.

Poza celem naukowym w rozprawie postawiono także dwa cele o charakterze praktycznym. Pierwszym w nich było stworzenie rankingu badanych ośrodków akademickich pod kątem reprezentowanego przez ich absolwentów poziomu aktywności turystycznej oraz przestrzennego zasięgu ich przestrzeni turystycznej. Drugi z postawionych celów praktycznych pracy zakładał określenie krajowej

przestrzeni turystycznej badanych studentów jako reprezentatywnej w zakresie atrakcyjności turystycznej regionów Polski⁹⁸. Do realizacji omówionych celów wykorzystano metodę AHP (*Analytic Hierarchy Process*), której założenia i przyjęty algorytm postępowania zostały szczegółowo omówione w rozdziale 1.1.1.

W przypadku rankingu uczelni pod uwagę wzięto 10 kryteriów, szczegółowo omówionych w rozdziałach 4.-7.:

1. Wskaźnik aktywności turystycznej netto (ranga 0,5, por. rozdz. 5.1.1.).
2. Częstotliwość wyjazdów turystycznych ogółem (ranga 0,75, por. rozdz. 5.1.2.).
3. Częstotliwość wyjazdów krajowych (ranga 0,75, por. rozdz. 5.1.2.).
4. Częstotliwość wyjazdów zagranicznych (ranga 0,75, por. rozdz. 5.1.2.).
5. Odsetek osób o wysokim/bardzo wysokim Zintegrowanym Wskaźniku Aktywności turystycznej (ranga 1, por. rozdz. 5.1.3.).
6. Odsetek osób oceniających poziom wiedzy zdobytej na studiach jako dobry/bardzo dobry (ranga 1, por. rozdz. 2.3.).
7. Odsetek powierzchni Polski stanowiący łączną przestrzeń turystyczną (ranga 1, por. rozdz. 7.1.).
8. Odsetek powierzchni Polski stanowiący realną przestrzeń turystyczną (ranga 0,5, por. rozdz. 4.2. i 5.).
9. Odsetek powierzchni Polski stanowiący percepcyjną przestrzeń turystyczną (ranga 0,5, por. rozdz. 6.1.).
10. Liczbę krajów odwiedzoną w trakcie zagranicznych wyjazdów turystycznych (ranga 1, por. rozdz. 5.4.).

Łącznie cztery kryteria zostały uznane za wiodące i otrzymały rangę „1”. Kryterium 1. posiada wagę 0,5 ze względu na to, iż wskazuje jedynie na sam fakt podejmowania przez respondentów aktywności turystycznej w badanym okresie, nie określa jednak w żaden sposób jej poziomu. Z kolei kryteria od 2. do 4. są bardziej rozbudowane niż 1., ale mniej niż 5.; stąd też ich ranga ma wartość pośrednią. Powodem obniżenia rangi kryteriów 8. i 9. jest fakt, iż wskazywane przez nie wartości częściowo zawierają się w posiadającym wagę „1” kryterium 7.

⁹⁸ Cel drugi został szczegółowo omówiony w rozdziale 7.1.

Tabela 67: Ranking badanych uczelni przygotowany z wykorzystaniem metody *Analytic Hierarchy Process* (AHP)

Pozycja w rankingu	Uczelnia	Kryterium									
		Wskaźnik aktywności turystycznej netto [%]	Częstotliwość wyjazdów turystycznych ogółem	Częstotliwość wyjazdów krajowych	Częstotliwość wyjazdów zagranicznych	Odsetek osób o wysokim/bardzo wysokim Zintegrowanym Wskaźniku Aktywności Turystycznej [%]	Odsetek osób oceniających poziom wiedzy zdobytej na studiach jako dobry/bardzo dobry [%]	Odsetek powierzchni Polski stanowiący łączną przestrzeń turystyczną [%]	Odsetek powierzchni Polski stanowiący realną przestrzeń turystyczną [%]	Odsetek powierzchni Polski stanowiący percepcyjną przestrzeń turystyczną [%]	Liczba krajów odwiedzonych w trakcie zagranicznych podróży turystycznych
1.	Uniwersytet Wrocławski	100	11,5	6,8	5	84,6	68,5	39,1	20,3	28,9	21
2.	Uniwersytet Łódzki	98,6	5,9	4	3	54,2	59,9	54,1	34,4	45,7	40
3.	Uniwersytet Jagielloński	89,2	8,5	5,2	3,9	57,1	76,7	44,1	24,2	36,6	33
4.	UE Poznań	96	9,5	5,5	4,9	68	62,1	35,6	13,4	32,4	33
5.	UAM Poznań	96,8	6,8	4,8	3,4	51,6	54,8	45,4	24,1	38,3	34
6.	Uniwersytet Śląski	100	6,6	4,5	3	58,3	75	31,6	10,7	28	17
7.	AWF Kraków	100	5,8	3,2	3,8	45,3	49,7	38,8	16	36,3	37
8.	UP Kraków	100	7,9	4,6	3,9	53,1	55,3	36,5	16,9	32	31
9.	Uniwersytet Warszawski	100	8,2	5,9	3,4	55,6	63,3	26,5	9	22,7	12
10.	UKW Bydgoszcz	94,3	7,3	4,9	2,9	54,1	58,6	35,4	16,7	32,3	20
11.	AWF Wrocław	97	7,3	4	3,8	57,6	44,1	35,9	18	33,3	24
12.	Uniwersytet Szczeciński	100	4	3,2	2,3	33,3	64,3	36,9	14,1	34	24
13.	AWF Poznań	100	4,5	3,1	2,6	47,7	48,6	34,9	14,4	30,4	28
14.	AP Słupsk	95,5	3,5	2,9	1,7	9,1	62,4	37,9	18,6	28,9	20
15.	UMCS Lublin ⁹⁹	93,8	4,7	4	1,9	25	52,8	41	8,6	39	12
16.	UJK Kielce	89,5	3,9	3,7	1,7	10,5	54,5	36,1	10,1	33,8	7
Ranga kryterium		0,5	0,75	0,75	0,75	1	1	1	0,5	0,5	1

Źródło: opracowanie własne

⁹⁹ W przypadku niskiej pozycji UMCS w Lublinie należy wziąć pod uwagę fakt, iż w przypadku tej uczelni ciągłość kształcenia respondentów była niewielka. W związku z tym wpływ studiów na kształtowanie przestrzeni turystycznej respondentów oraz modeli ich aktywności turystycznej był mniejszy niż w przypadku innych ośrodków.

W wyniku zastosowanej procedury otrzymano ranking badanych uczelni, przedstawiony w tabeli 67. Biorąc pod uwagę 10 przyjętych kryteriów, najwyższe pozycje zajęli w nim respondenci z uniwersytetów klasycznych – łącznie 7 z 9 badanych uczelni tego typu znalazło się w pierwszej dziesiątce rankingu. Wysoko uplasował się także Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu. W opinii autorki wart podkreślenia jest fakt, że pierwsze trzy miejsca zajmują ośrodki „tradycyjnie” związane w turystyką, w których powstawały pierwsze specjalizacje bądź studia podyplomowe z tego zakresu (por. rozdz. 2.1.). Z kolei dwie pierwsze pozycje zajęły uczelnie, w których realizowano najwięcej zajęć terenowych¹⁰⁰. Najslabiej wypadły uczelnie pedagogiczne (8., 14. i 16. miejsce). Można stwierdzić, że istnieje zależność między typem uczelni oraz nasyceniem programów nauczania zajęciami w terenie a aktywnością respondentów – w badanych rocznikach studenci uniwersytetów klasycznych byli bardziej niż słuchacze z innych typów placówek aktywni turystycznie, zaś ich indywidualna przestrzeń turystyczna była bardziej rozbudowana i miała większy zasięg; w praktyczny sposób realizowali oni swoje zainteresowania turystyką. Ze względu na podejmowaną przez absolwentów aktywność zawodową wskazane byłoby aktywizowanie studentów uczelni, które zajęły niższe pozycje w rankingu, w zakresie uprawiania przez nich turystyki, np. poprzez uatrakcyjnianie oferty zajęć terenowych w trakcie studiów¹⁰¹.

Przeprowadzone na potrzeby rozprawy doktorskiej badania wykazały, że pomiędzy słuchaczami studiów z zakresu turystyki, prowadzonych w różnych polskich uczelniach zachodzą różnice w zakresie modeli aktywności turystycznej (jak zostało wykazane w rozdziale 5.5.) oraz użytkowanej i postrzeganej przez nich przestrzeni turystycznej, rozumianej jako suma przestrzeni o charakterze percepcyjnym i realnym. Także programy studiów i stworzone na ich podstawie profile kształcenia są odmienne w uniwersytetach, uczelniach pedagogicznych, akademiach wychowania fizycznego oraz uniwersytecie ekonomicznym. Każdy z badanych typów szkół wyższych wyróżnia się specyficznym programem kształcenia oraz kładzie nacisk na nieco inne treści, co wynika przede wszystkim z miejsca kierunku w strukturze organizacyjnej uczelni, jak

¹⁰⁰ W Uniwersytecie Wrocławskim i Uniwersytecie Łódzkim na zajęcia terenowe przeznaczone było ponad 20,1% godzin dydaktycznych.

¹⁰¹ Co, jak wykazały przeprowadzone badania, przekłada się na rozwój realnej oraz percepcyjnej przestrzeni turystycznej studentów.

również z uwarunkowań historycznych. Z tego powodu można stwierdzić, że – mimo prowadzenia podobnych kierunków studiów – mury badanych uczelni opuszczają absolwenci o zróżnicowanych umiejętnościach i postawach wobec turystyki.

Należy jednocześnie podkreślić, że to właśnie między typami uczelni występowały znacznie większe różnice niż pomiędzy poszczególnymi placówkami należącymi do danego typu. Potwierdza to założoną we wstępie potrzebę przeprowadzenia badań uzupełniających w uczelniach innych niż stanowiące główny podmiot zainteresowania uniwersytety „bezprzymiotnikowe” (klasyczne). Skonstruowany za pomocą metody *Analytic Hierarchy Process* ranking uczelni potwierdza to zróżnicowanie i wskazuje, że najbardziej aktywni pod względem uprawiania turystyki byli badani studenci uniwersytetów oraz uniwersytetu ekonomicznego, w mniejszym stopniu – akademii wychowania fizycznego, zaś najmniejszym – uczelni pedagogicznych.

Podsumowując wyniki badań dotyczących przestrzeni turystycznej wszystkich badanych studentów w latach 2007-2012 należy stwierdzić, że były to osoby aktywnie uczestniczące w turystyce, zarówno krajowej, jak i zagranicznej. Niestety, wyjazdy respondentów na ogół miały charakter „sztampowy”, zarówno jeśli weźmiemy pod uwagę miejsca recepcji, jak i uprawiane w trakcie podróży formy turystyki. Mimo, iż wyjazdy turystyczne respondentów na ogół były organizowane przez nich, często nie wykaczały poza standardową ofertę biur podróży. Z jednej strony sytuacja taka ma – w kontekście podejmowania przez absolwentów aktywności zawodowej – wymiar pozytywny, wskazuje bowiem na to, że dobrze znają oni popularne wśród turystów miejsca wyjazdów. Może to ułatwić im znalezienie pracy w branży turystycznej. Z drugiej jednak strony można by się jednak spodziewać, że osoby wybierające studia z zakresu turystyki powinny posiadać w tym zakresie zainteresowania szersze niż ogół społeczeństwa, wybiegające poza utarte schematy. Tym bardziej, że to właśnie młodzież akademicka stanowi swoistą awangardę społeczeństwa, na co zwracał uwagę m.in. Gołembski i in. (2002). Szkoda, że badani studenci nie wykorzystywali czasu studiów do wykraczającego poza schematy pogłębiania swoich zainteresowań turystycznych.

Analiza przestrzeni turystycznej studentów wskazuje na istnienie na obszarze Polski pewnych regionów, które można określić mianem nieturystycznych, stanowiących swoiste „białe plamy” w świadomości respondentów i w miejscach ich wyjazdów turystycznych. Problem ten dotyczy w szczególności trzech województw:

łódzkiego, mazowieckiego oraz opolskiego (z wyłączeniem znajdujących się na ich terenie dużych miast). Być może wprowadzenie pewnych zmian w programach kształcenia, szczególnie biorąc pod uwagę miejsca wyjazdów na ćwiczenia terenowe, pozwoliłoby na wyeliminowanie takich miejsc. Tym bardziej, że – jak wykazały przeprowadzone badania – ćwiczenia terenowe istotnie mają wpływ na postrzeganie i wykorzystanie przestrzeni turystycznej. Szczególnie widoczne jest to w wypadku przestrzeni o charakterze regionalnym. Oczywiście, jak zostało podkreślone w rozdziale 4.2., pewne miejsca, stanowiące kanon krajoznawczy Polski, nie mogą zostać pominięte w procesie kształcenia; poza nimi jednak twórcy programów studiów, w szczególności zajęć terenowych, mają jednak duże pole manewru.

Na zakończenie, niejako na marginesie prowadzonych rozważań autorka pragnie odnieść się do prowadzonej w środowisku naukowym dyskusji dotyczącej miejsca turystyki w polskiej nauce i systemie kształcenia (Liszewski 2010, Butowski 2011). Z jednej strony „prawo” do zajmowania się tą tematyką przyznają sobie reprezentanci różnych dziedzin nauki – ekonomiści, psychologowie, geografowie, socjologowie, specjaliści od kultury fizycznej itd. Z drugiej zaś strony pojawiają się także głosy o unifikacji i zjednoczeniu „nauk o turystyce”, co miałyby pozwolić na ułatwienie kształcenia kadr oraz na lepszy rozwój badań naukowych, na co wskazuje m.in. Kazimierczak (2010). Zdaniem autorki wykazane zróżnicowanie programów studiów oraz przestrzeni turystycznej respondentów z poszczególnych ośrodków jest sytuacją pozytywną, wartą podtrzymania i możliwą do wykorzystania w praktyczny sposób, np. przy nawiązywaniu przez uczelnie współpracy z branżą turystyczną. Także w kontekście poszukiwania kandydatów na studia odmiennosc poszczególnych ośrodków może stać się ich wizytówką i swoistą kartą przetargową w procesie rekrutacji. Już sama charakterystyka społeczno-demograficzna respondentów pokazała, że w badanych rocznikach poszczególne typy uczelni przyciągały różne grupy studentów. Wyraźna identyfikacja uczelni i wskazanie kandydatom, jakimi absolwentami będą po pięciu latach studiów mogłaby także przełamać zaobserwowany w przypadku praktycznie wszystkich badanych uczelni – w mniejszym lub większym stopniu – ich regionalny zasięg, jak również zwiększyć zadowolenie studentów z dokonanego wyboru studiów.

Spis literatury

1. Aldskogius H., 1977, *A Conceptual Framework and a Swedish Case Study of Recreational Behaviour and Environmental Cognition*, Economic Geography, vol. 53, nr 2, s.163-183.
2. Alejziak W., 1991, *Aktywność turystyczna mieszkańców Szwecji na przykładzie populacji sztokholmskiej – badania wstępne*, Folia Turistica nr 2-1991, s. 3 – 22.
3. Alejziak W., 2000, *Metodologia badania i określania aktywności turystycznej ludności w wybranych krajach*, [w:] Wyrzykowski J. (red.), *Studia nad czasem wolnym mieszkańców dużych miast Polski i jego wykorzystaniem na rekreację ruchową i turystykę*, Wydawnictwo AWF we Wrocławiu, Wrocław, s. 157-176.
4. Alejziak W., 2007, *Inhibitory aktywności turystycznej. Teoretyczne i metodologiczne aspekty studiów nad ograniczeniami i barierami uczestnictwa w wyjazdach wypoczynkowych*, Folia Turistica nr 18-2007, s. 59-87.
5. Alejziak W., 2009, *Determinanty i zróżnicowanie społeczne aktywności turystycznej*, AWF Kraków, Kraków.
6. Alejziak W., 2011, *Aktywność turystyczna: międzynarodowe i krajowe zróżnicowanie oraz kwestia wykluczenia społecznego*, Turyzm, t.21, z.1-2, s. 7-16.
7. Appleyard D., 1970, *Styles and methods of structuring a city*, Environment and Behavior, vol. 2, nr 1, s.100-117.
8. Babbie E., 2005, *Podstawy badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
9. Bartnicka M., 1985, *Wyobrażenia przestrzeni i ich badanie*, Etnografia Polska, nr 2/29, s. 25-37.
10. Bartnicka M., 1986, *Percepcja przestrzeni miejskiej Warszawy – na przykładzie dzielnicy Ochota*, Przegląd Geograficzny, nr 58, z.1-2, s. 165-190.
11. Bartnicka M., 1987, *Preferencje mieszkaniowe warszawskich studentów – studium z geografii percepcji*, Przegląd Geograficzny, nr 59, z.4, s.543-560.
12. Bartnicka M., 1989a, *Wyobrażenia przestrzeni miejskiej Warszawy*, Dokumentacja Geograficzna, PAN, z.2.
13. Bartnicka M., 1989b, *Percepcja środowiska w badaniach geograficznych*, Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej, 2, s. 5-27.
14. Bartnicka M., 1991, *Społeczna percepcja stanu zagospodarowania przestrzennego Warszawy*, Dokumentacja Geograficzna PAN, z.3-4, s. 29-41.
15. Baścik M., Jackowski A. (red.), 2012, *Uniwersytet Jagielloński Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej. Tradycja i współczesność*, IGiGP UJ, Kraków.
16. Bator A., 1991, *Społeczne i ekonomiczne uwarunkowania spędzania czasu wolnego przez mieszkańców Krakowa*, Folia Turistica nr 2 - 1991, s. 23-34.
17. Brudnicki R., 2006, *Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania zachowań turystycznych mieszkańców Torunia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
18. Buchta K., Skiert M., 2006, *Aktywność turystyczna studentów uczelni wychowania fizycznego*, [w:] Świeca A., Kałamucki K. (red.), *Turystyka aktywna i jej rozwój na Rostoczu – regionie pogranicza*, wyd. Kartpol, Lublin, s. 97-104.
19. Burgess J.A., 1978, *Image and identity. A study of urban and regional perception with particular reference to Kingston upon Hull*. Occasional Papers in Geography, University of Hull, 23.

20. Butowski L., 2011, *Turystyka jako dyscyplina nauki (artykuł dyskusyjny)*, Turyzm, t.21, z.1-2, s. 17-24.
21. Chojnicki Z., 1999, *Podstawy metodologiczne i teoretyczne geografii*, Wydawnictwo Naukowe Bogucki, Poznań.
22. Cohen E., 1984, *The Sociology of Tourism: Approaches, Issues, and Findings*, Annual Review of Sociology, vol. 10 (1984), s. 373-392.
23. Domański B., Libura H., 1986, *Geograficzne badania wyobrażeń, postaw i preferencji*, Przegląd Geograficzny t. 58, z. 1-2, s. 143-164.
24. Domański B., Praweńska-Skrzypek G., 1986, *Przestrzenne zróżnicowanie wyobrażeń o mieście na przykładzie Jarosławia*, Folia Geographica, ser. Geogr. Oecon., z.19, s.131-140.
25. Drzewiecki M., 1992, *Wiejska przestrzeń rekreacyjna*, Instytut Turystyki, Warszawa.
26. Dudek-Mańkowska S., 2007, *Wizerunek Warszawy w świadomości mieszkańców*, [w:] Madurowicz M. (red.), *Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wydawnictwo WGiSR UW, s. 267-277.
27. Durydiwka M., Duda-Gromada K., 2010, *Doświadczenia dydaktyczne w zakresie kształcenia studentów na specjalizacji „geografia turystyki” na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego*, [w:] Tanaś S. (red.), *Nauka i dydaktyka w turystyce i rekreacji*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 225-234.
28. Durydiwka M., Duda-Gromada K. (red.), 2011, *Przestrzeń turystyczna. Czynniki, różnorodność, zmiany*, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych UW, Warszawa.
29. Dziegieć E., 1985, *Podyplomowe Studium Turystyki przy Instytucie Geografii Ekonomicznej i Organizacji Przestrzeni Uniwersytetu Łódzkiego*, Acta Universitatis Lodzensis, Turyzm 1, s.65-75.
30. Dziegieć E., 1995, *Urbanizacja turystyczna terenów wiejskich w Polsce*, Turyzm 5, z.1, s. 5-56.
31. Dziegieć E., Liszewski S., 1985, *Wyjazdy wakacyjno-urlopowe mieszkańców Łodzi*, Acta Universitatis Lodzensis, Turyzm 1, s.5-26.
32. Dziegieć E., Liszewski S., 1992, *Rola ćwiczeń terenowych i praktyk zawodowych w kształceniu specjalistów z turystyki*, Problemy Turystyki XV, nr 2 (56), s.117-120.
33. Dziewulak A., Kosel E., Nocuń A., Przeclawski K., Zürn M., 1977, *Turystyka młodzieży. Z badań nad wypoczynkiem młodzieży warszawskiej*, Instytut Turystyki, Warszawa.
34. Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D., 2001, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań.
35. Gaworecki W.W., 1998, *Turystyka*, PWE.
36. Gendźwiłł A., 2009, *O prezentacji kartograficznej wyników badań map poznawczych*, Polski Przegląd Kartograficzny, tom 41 nr 2, s. 115-127.
37. Gieseeking J.J., 2013, *Where We Go From Here: The Mental Sketch Mapping Method and Its Analytic Components*, Qualitative Inquiry, 19(9), s. 712-724
38. Gołębski G. (red.), 2002, *Kompedium wiedzy o turystyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN.
39. Gołębski G., 2013, *Badania i edukacja w sektorze turystyki w Polsce – wyzwania dla środowiska naukowego*, [w:] Pawłusiński R. (red.), *Współczesne uwarunkowania i problemy rozwoju turystyki*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, s.23-40.

40. Gołembski G., Hołderna-Mielcarek B., Niezgoda A., Szmatuła P., 2002, *Model zachowań turystycznych w czasie wolnym polskiej młodzieży studiującej*, Problemy Turystyki vol. XXV z.1-2, s.69-85.
41. Gonia A., 2005, *Wakacyjna przestrzeń turystyczna zamiejscowych studentów Akademii Bydgoskiej*, [w:] Kowalczyk A. (red.), *Turystyka i rekreacja w Bydgoszczy*, wyd. Promotio Geographica Bydgostiensia, tom. I, Akademia Bydgoska, Bydgoszcz, s. 65-80.
42. Gould P., 1970, *On mental maps*, [w:] English P., Mayfield R. (red.), *Man, Space and Environment: Concepts in Contemporary Human Geography*, Oxford University Press, s. 260-282.
43. Gould P., White R., 1986, *Mental maps (second edition)*, Allen & Unwin, Boston.
44. Grabowska A., Budohoska W., 1992, *Procesy percepcji*, [w:] Tomaszewski T. (red.) *Psychologia ogólna. Percepcja, myślenie, decyzje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 9-90.
45. Gruszczyński L.A., 2003, *Kwestionariusze w socjologii. Budowa narzędzi do badań surveyowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
46. Gryszel P., Jaremen D.E., Rapacz A., 2008, *Aktywność turystyczna młodzieży akademickiej*, [w:] Gaworecki W.W., Mroczyński Z. (red.), *Turystyka i sport dla wszystkich w promocji zdrowego stylu życia*, wyd. WSTiH, Gdańsk, s.298-305.
47. Jackowski A. (red.), 1992, *Studium Turyzmu Uniwersytetu Jagiellońskiego (1936-1939)*, Zeszyty Naukowe UJ MXLI, Prace Geograficzne z.89, Prace Instytutu Geograficznego UJ z. 111, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
48. Jackowski A., 2008, *Krakowski ośrodek badań geograficznych*, [w:] Jackowski A., Liszewski S., Richling A. (red.), *Historia geografii polskiej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 298-324.
49. Jackowski A., Liszewski S., Richling A. (red.), 2008, *Historia geografii polskiej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
50. Jakóbczyk-Gryszkiewicz J., 1993, *Wiedza geograficzna studentów V roku geografii (specjalność geografia turystyki) a ich percepcja Łodzi*, Turyzm, t.3, z.2, s.71-77.
51. Jakóbczyk-Gryszkiewicz J., 2007, *Łódź w opinii studentów geografii*, [w:] Madurowicz M. (red.), *Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wydawnictwo WGiSR UW, s. 231-241.
52. Jaroszevska-Brudnicka R., 2007, *Ubóstwo w przestrzeni Torunia i jego społeczna percepcja*, [w:] Madurowicz M. (red.), *Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wydawnictwo WGiSR UW, s. 355-370.
53. Jarowiecka T., 2000, *O turystyce w środowisku akademickim*, [w:] Wypoczynek oraz turystyka i ich niektóre odniesienia społeczne i geograficzne w Małopolsce w latach 1970-1990, s.33-44.
54. Jaworski Z., 2007, *Rozwój publicznych uczelni wychowania fizycznego w Polsce*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna Almamater, Warszawa.
55. Jaworski Z., 2008, *Studia turystyki i rekreacji w Polsce: programy i podmioty – propozycje standardów*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna Almamater, Warszawa.
56. Jażdżewska I., 2003, *Statystyka dla geografów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
57. Jędrzejczyk D., 1997, *Ulice Warszawy w świadomości jej mieszkańców*, [w:] Kaczmarek J. (red.), *Współczesne przemiany struktur przestrzennych dużych miast*, IX Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Łódź.

58. Jurek J., 1995, *Postrzeganie centrum i peryferii dużego miasta przez jego mieszkańców*, [w:] Kaczmarek J., (red.), *Centra i peryferie dużych miast. Transformacja i przyszłość. Pojęcia i metody badawcze*, VIII Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Łódź.
59. Kaczmarek S., 1996, *Przestrzeń miejska a warunki zamieszkania w Łodzi*, [w:] Domański R. (red.), *Nowa generacja w badaniach gospodarki przestrzennej*, Biuletyn KPZK PAN, nr 174, s. 351-373.
60. Kajdanek K., 2007, *Codziennosc i swiatecznosc (w) centrum. Percepcja centralnych przestrzeni miast na przykladzie centrum Wroclawia*, [w:] Madurowicz M. (red.), *Percepcja wspolczesnej przestrzeni miejskiej*, Wydawnictwo WGiSR UW, s. 221-230.
61. Kałaska M., Komorowski M., 2007, *Psychologiczne i socjologiczne uwarunkowania responsywnosci w badaniach kwestionariuszowych*, [w:] Żyra J. (red.), *Analiza losow zawodowych absolwentow. Narzedzia i metody w krajach UE i Polsce*, Politechnika Krakowska, Kraków, s. 87-94.
62. Kitchin R., 2000, *Collecting and analysing cognitive mapping data*, [w:] Kitchin R., Freundschuh S. (red.), *Cognitive Mapping: past, present and future*, Routledge, s. 9-23.
63. Kitchin R., Blades M., 2002, *The cognition of geographic space*, I.B. Tauris, Londyn – Nowy Jork.
64. Klementowski K., Marak J., Mikułowski B., Wyrzykowski J., 1998, *Wroclaw w opinii turystow odwiedzajacych miasto – metodologia i wyniki badan*, *Problemy Turystyki*, vol. XXI, z. 3-4, s.139-156.
65. Kondracki J., 2002, *Geografia regionalna Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
66. Kowalczyk A., 2011, „*Geograficzne*” *aspekty przestrzeni turystycznej (nowe spojrzenia na koncepcje przestrzeni turystycznej*, [w:] Durydiwka M., Duda-Gromada K., *Przestrzeń turystyczna. Czynniki, różnorodność, zmiany*, Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa, s. 29-38.
67. Kowalczyk A., 2014, *Fenomenologia przestrzeni turystycznej*, *Turyzm*, t. 24, z.1, s. 9-15.
68. Kowalczyk-Anioł J., 2007, *Rozwój przestrzeni urlopowo-wakacyjnej rodzin studentow Uniwersytetu Lodzkiego*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Seria Szlakami Nauki nr 34, Łódź.
69. Kruczek Z. (red.), 1999, *Jakosc w turystyce – jakosc ksztalcenia kadr dla turystyki: materialy seminarium Sucha Beskidzka, 7-8 grudnia 1998 roku*, Zeszyty Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego im. Bronislawa Czecha w Krakowie nr 78, Kraków.
70. Kruczek Z., 1974, *Rozwój turystyki w srodowisku studenckim*, Zeszyty Naukowe Instytutu Turystyki nr 1, Warszawa, s.112-127.
71. Kruczek Z., Zmyslony P., 2010, *Regiony turystyczne*, Wydawnictwo Proksenia, Kraków.
72. Kurek W., Mika M., 2007, *Turystyka jako przedmiot badan naukowych*, [w:], Kurek W. (red.), *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s.11-49.
73. Kurzawski K., Miskiewicz A., 2004, *Zainteresowania turystyka i rekreacja studentow Uniwersytetu Wroclawskiego*, [w:] Wyrzykowski J. (red.), *Wspolczesne tendencje w turystyce i rekreacji*, AWF Wroclaw, Wroclaw, s.149-152.

74. Kwolek J., Szmytkie R., 2007, *Symbole dużych miast w opinii studentów*, [w:] Madurowicz M. (red.), *Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wydawnictwo WGiSR UW, s. 243-254.
75. Latosińska J., 1998a, *Przestrzeń turystyczna łodzian*, *Turyzm*, t.8, z.2, s.5-26.
76. Latosińska J., 1998b, *Przestrzeń urlopowo-wakacyjna pracowników wyższych uczelni w Łodzi*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Seria Szlakami Nauki nr 27, Łódź.
77. Latosińska J., 2006, *Przestrzeń turystyczna – jedno pojęcie dwa znaczenia. Rozważania na temat indywidualnej przestrzeni turystycznej*, *Turyzm*, t.16, z.2, s.93-98.
78. Latosińska J., Ludwicka D., 2010, *Aktywność turystyczna młodzieży akademickiej na przykładzie wyższych uczelni Łodzi*, *Turyzm*, t.20, z.1, s.21-28.
79. Libura H., 1983, *Niektóre aspekty kartograficzne map wyobrażeniowych*, *Polski Przegląd Kartograficzny*, t.15, nr 3, s.126-132.
80. Libura H., 1988, *Badania wyobrażeń geograficznych na przykładzie mieszkańców Sanoka*, *Dokumentacja Geograficzna*, z.1.
81. Libura H., 1990, *Percepcja przestrzeni miejskiej, Rozwój lokalny, rozwój regionalny, samorząd terytorialny*, IGP UW, Warszawa.
82. Libura H., 1991, *Struktura wyobrażeń i postaw wobec miasta*, *Dokumentacja Geograficzna*, z.3-4, s. 18-28.
83. Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J., 2002, *Geografia turystyki Polski*, PWE, Warszawa.
84. Lisowski A., 1990, *Wstęp do geografii społecznej*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
85. Lisowski A., 2003, *Koncepcje przestrzeni w geografii człowieka*, Uniwersytet Warszawski Wydział Studiów Regionalnych, Warszawa.
86. Liszewski S., 1995, *Przestrzeń turystyczna*, *Turyzm*, t.5, z.2, s.87-103.
87. Liszewski S., 2005, *Przestrzeń turystyczna w ujęciu podmiotowym. Przyczynek do dyskusji o przestrzeni w geografii* [w:] Maik W., Rembowska K., Suliborski A. (red.), *Geografia jako nauka o przestrzeni, środowisku i krajobrazie*, t.1. Podstawowe idee i koncepcje w geografii, ŁTN, Łódź, s.50-60.
88. Liszewski S., 2006, *Powstanie i rozwój geografii turystyki w Łodzi*, *Turyzm*, t.16, z.2, s. 154-182.
89. Liszewski S., 2006a, *Przestrzenie turystyki i ich transformacja we współczesnym świecie*, *Turyzm*, t.16, z.2, s.7-20.
90. Liszewski S., 2006b, *Nowe przestrzenie turystyczne i rekreacyjne w Polsce i ich rola w rozwoju kraju i regionu*, [w:] Gołembski G. (red), *Turystyka w ujęciu podmiotowym i przestrzennym – człowiek, przestrzeń, przedsiębiorstwo. Materiały III Gremium Ekspertów Turystyki*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, s.113-126.
91. Liszewski S., 2008, *Łódzki ośrodek badań geograficznych*, [w:] Jackowski A., Liszewski S., Richling A. (red.), 2008, *Historia geografii polskiej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 400-418.
92. Liszewski S. (red), 2008a, *Kształcenie geografów na potrzeby turystyki na Uniwersytecie Łódzkim (1982-2008)*, IGMiT UŁ, Łódź
93. Liszewski S., 2008b, *Geografia turystyki na Uniwersytecie Łódzkim*. Instytut Geografii Miast i Turystyki, *Turyzm*, t.18, z.1, s. 88 – 90.
94. Liszewski S., 2009, *Przestrzeń turystyczna Polski. Koncepcja regionalizacji turystycznej*, *Folia Turistica* nr 21, s. 17-29.

95. Liszewski S., 2010, *Nauka czy nauki o turystyce*, Turyzm, t.20, z.2, s.37-45.
96. Liszewski S., 2013, *Stan i kierunki badań nad turystyką w łódzkim ośrodku akademickim*, [w:] Butowski L. (red.), *Badania naukowe w turystyce – stan i perspektywy rozwoju*, Szkoła Główna Turystyki i Rekreacji, Warszawa, s.115-142.
97. Lubański K., 1988, *Turystyka młodzieży jako problem społeczno-wychowawczy*, Instytut Turystyki, Warszawa.
98. Lubowicz-Giereluk Z., 2000, *Turystyka młodzieży szkół ponadpodstawowych w 1999 roku i w okresie przerwy semestralnej 2000 roku*, Instytut Turystyki.
99. Lubowicz Z., 1990, *Turystyka młodzieży polskiej lat osiemdziesiątych. Społeczne funkcje i uwarunkowania*, Instytut Turystyki, Warszawa.
100. Lubowicz Z., 1996, *Turystyka młodzieży szkół ponadpodstawowych w 1995 roku*, Problemy Turystyki, 1-4, s.105-110.
101. Lubowicz Z., 1999, *Badania wyjazdów turystycznych młodzieży szkół ponadpodstawowych*, Problemy Turystyki, 2, s. 21-24.
102. Lubowiecki-Vikuk A.P., Podgórski Z., 2013, *Zachowania i preferencje turystyczne młodzieży akademickiej*, [w:] Pawlusiński R. (red.), *Współczesne uwarunkowania i problemy rozwoju turystyki*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, s. 149-158.
103. Lutyński J., 1994, *Metody badań społecznych. Wybrane zagadnienia*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.
104. Lynch K., 1960, *The Image of the City*, The M.I.T. Press, Cambridge – London.
105. Łaciak J., 2003, *Aktywność turystyczna dzieci i młodzieży w 2002 roku*, Instytut Turystyki, Warszawa.
106. Łaciak J., 2005, *Aktywność turystyczna dzieci i młodzieży w 2004 roku*, Instytut Turystyki, Warszawa.
107. Łaciak J., 2011, *Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2010 roku*, Instytut Turystyki, Warszawa.
108. Łoboda J., Migoń P. (red.), 2005, *Główne kierunki badań geograficznych ośrodka wrocławskiego*, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego, Uniwersytet Wrocławski, Wydawnictwo GAJT, Wrocław.
109. Łopaciński K., 1989, *Aktywność turystyczna polskich studentów w 1988 roku*, Problemy Turystyki nr 3(45), s. 12-17.
110. Madurowicz M. (red.), 2007, *Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wydawnictwo WGiSR UW, Warszawa.
111. Maro-Kulczycka M., 2010, *Charakterystyka studentów I roku turystyki i rekreacji na Wydziale Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego w roku akademickim 2010/2011*, Turyzm, t. 20, z. 2, s. 63–68.
112. Maro-Kulczycka M., 2012, *Charakterystyka studentów I roku turystyki i rekreacji na Wydziale Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego w roku akademickim 2011/2012*, Turyzm, t.22, z.2, s.39-45.
113. Matczak A., 1992, *Model badań ruchu turystycznego: studium metodologiczne*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
114. Matczak A., 1993, *Percepcja przestrzeni turystycznej Polski przez młodzież licealną Łodzi*, Turyzm, t.3, z.2, s.61-70.
115. Matczak A., 1994, *Percepcja przestrzeni turystycznej Polski przez zamiejscową młodzież akademicką studiującą w Łodzi*, Turyzm, t.4, z.1, s.23-33.

116. Matczak A., 1996, *Percepcja regionalnej przestrzeni turystycznej przez uczniów szkół licealnych Łodzi*. Turyzm, t.6, z.1, s.63-75.
117. Mazurek J., 2000, *Spoleczno-ekonomiczne uwarunkowania uprawiania turystyki przez młodzież studencką*, [w:] Szwichtenberg A., Dziegieć E. (red.), Przemysł turystyczny, Politechnika Koszalińska, Koszalin, s. 259-271.
118. Medlik S., 1995, *Leksykon podróży, turystyki i hotelarstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN.
119. Medyńska-Gulij B., 2011, *Kartografia i geowizualizacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
120. Michałowski L., 2007, *Percepcja i waloryzacja architektury Gdańska i Gdyni* [w:] Madurowicz M. (red.), *Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wydawnictwo WGiSR UW, s. 255-256.
121. Mordwa S., 1993, *Wyobrażenia przestrzeni miejskiej Łodzi*, Kronika Miasta Łodzi, z. 2, s. 69-80.
122. Mordwa S., 2000, *Preferencje turystyczne łódzkich studentów*, Acta Universitatis Lodziensis, Folia Geographica Socio-Oeconomica 3, s. 175-190.
123. Mordwa S., 2003, *Wyobrażenia przestrzeni miast Polski Środkowej*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
124. Namyślak B., 2007, *Wizerunek Wrocławia w opinii studentów Geografii i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Wrocławskiego*, [w:] Madurowicz M. (red.), *Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wydawnictwo WGiSR UW, s. 209-230.
125. Namyślak B., 2008, *Percepcja przestrzeni miejskiej Wrocławia*, [w:] Słodczyk J., Śmigielska M., (red.), *Współczesne kierunki i wymiary procesów urbanizacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 297-308.
126. Nowakowska A. (red.), 2001, *Cele i treści akademickiego kształcenia w dziedzinie turystyki i rekreacji (materiały pokonferencyjne)*, AWF Kraków, Kraków.
127. Nowakowska A., 1989, *Spoleczno-ekonomiczne uwarunkowania ruchu turystycznego w układach przestrzennych*, Zeszyty Naukowe – Seria Monografie, nr 88, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków.
128. Pacione M., 1978, *Information and Morphology in Cognitive Maps*, Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, vol. 4, nr 4, s. 548-568.
129. Panasiuk A., 2013, *Stan i kierunki badań nad turystyką w szczecińskim ośrodku naukowym*, [w:] Butowski L. (red.), 2013, *Badania naukowe w turystyce – stan i perspektywy rozwoju*, Szkoła Główna Turystyki i Rekreacji, Warszawa, s.143-151.
130. Parzych K., 2008a, *Turystyka młodzieży akademickiej na przykładzie studentów geografii Akademii Pomorskiej w Słupsku*, Dokumentacja Geograficzna, 36, s. 223-228.
131. Parzych K., 2008b, *Zróznicowanie przestrzenne zagranicznych destynacji turystycznych młodzieży na przykładzie wyjazdów turystycznych młodzieży licealnej Słupska i Częstochowy*, Turystyka i Hotelarstwo 14(2008), s. 53-6.
132. Pocock D., 1975, *Some Characteristics of Mental Maps: An Empirical Study*, Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, Vol. 1, nr 4, s. 493-512.
133. Pocock D., Hudson R., 1978, *Images of the urban environment*, Focal Problems in Geography Series.

134. Podsiedlik S., 1993, *Percepcja przestrzeni turystycznej Polski przez studentów geografii*, Turyzm, t.3 z.2, s. 5-22.
135. Praweńska-Skrzypek G., 1991, *Życie w Krakowie w ocenie jego mieszkańców*, Dokumentacja Geograficzna, z.3-4, s. 42-56.
136. Przeclawski K., 2001, *Człowiek a turystyka: zarys socjologii turystyki*, Wydawnictwo Albis.
137. Radwańska M., 2007, *Percepcja przestrzeni miejskiej – przykład miasta Torunia*, [w:] Madurowicz M. (red.), *Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wydawnictwo WGiSR UW, s. 371-382.
138. Różycki P., 2000, *Aktywność turystyczna młodzieży polskiej w świetle dotychczasowych badań*, Folia Turistica, nr 9, s. 89-96.
139. Różycki P., 2005, *Klasyfikacja współczesnych form turystyki*, Geoturystyka, tom 2, nr 1(2), s. 13-23.
140. Różycki P., 2006, *Determinanty aktywności turystycznej młodzieży*, Problemy Turystyki, vol. XXIX, z.1-4, s. 157-166.
141. Runge J., 2007, *Metody badań w geografii społeczno-ekonomicznej – elementy metodologii, wybrane narzędzia badawcze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
142. Saarinen T.F., 1967, *Image of the University of Arizona Campus*, University of Arizona.
143. Saarinen T.F., 1973, *Student Views of the World*, [w:], Downs R. M., Stea D. (red.), *Image and Environment: Cognitive Mapping and Spatial Behaviour*, s.148-161.
144. Saarinen T.F., Sell J.L., 1980, *Environmental Perception*, Progress in Human Geography, 4, s. 525-548.
145. Saaty T. L., 1988, *What is the Analytic Hierarchy Process?*, Mathematical Models for Decision Support, NATO ASI Series, vol. 48, s. 109-121.
146. Saaty T.L., 2000, *Fundamentals of Decision Making and Priority Theory*, RWS Publications, Pittsburgh, Pensylwania.
147. Seweryn R., 2003, *Zróźnicowanie atrakcyjności turystycznej Polski w układzie przestrzennym. Próba pomiaru*, Problemy Turystyki, vol. XXVI, z.1-4, s.31-48.
148. Słodczyk J., 1981, *Atrakcyjność regionów kraju w opinii studentów wyższych uczelni*, Opolskie Roczniki Ekonomiczne, nr 11, s.263-298.
149. Słodczyk J., 1984, *„Mapy mentalne” i ich zastosowanie w badaniach geograficznych*, Czasopismo Geograficzne LV, 1, s. 73-87.
150. Słodczyk J., 2003, *Percepcja przestrzeni w badaniach geograficznych*, [w:] Kowalski P. (red.), *Wędrować, pielgrzymować, być turystą. Podróż w dyskursach kultury*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 9-25.
151. Sołoma L., 2002, *Metody i techniki badań socjologicznych. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.
152. Stachowski J., 1992, *Poland's touristic space in children's consciousness*, [w:] Warszńska J. (red.), *Scientific and Didactic Activity in Polish University Centres on the Geography of Tourism : published on the occasion of the 27th Congress of International Geographical Union in Washington 1992*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Geograficzne, z. 86, s. 141-152.
153. Stachowski J., 1993a, *O pojmowaniu przestrzeni w geografii turystyki*, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Geografia XXIV, z.82, s. 171-180.

154. Stachowski J., 1993b, *Struktura i atrakcyjność przestrzeni turystycznej Polski w ocenie wybranej grupy mieszkańców Torunia*, Turyzm, t.3, z.2, s.23-32.
155. Stalski M., 1984, *Użytkowanie ziemi w turystyce*, PZLG, IGiPZ PAN, z.2, s.139-148.
156. Szafrąńska E., 2003, *Percepcja przestrzeni regionu łódzkiego w środowisku władz samorządowych*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.
157. Szafrąńska E., Kaczmarek J., 2007, *Percepcja przestrzeni – pomiędzy prawdą a autentycznością*, [w:] Madurowicz M. (red.), *Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wyd. WGiSR UW, Warszawa, s. 47-62.
158. Szkurląt E., 2004, *Więzi terytorialne młodzieży z miastem. Uwarunkowania, przemiany*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
159. Szulc-Dąbrowiecka E., 2001, *Preferencje w turystyce wyjazdowej studentów Warszawy (na przykładzie zachowań studentów Wyższej Szkoły Turystyki i Rekreacji)*, Turyzm, t.11, z.1, s.71-81.
160. Świeca A., Brzezińska-Wójcik T., 2013, *Metodyczne i teoretyczne aspekty w badaniach nad turystyką w geograficznym ośrodku lubelskim*, [w:] Butowski L. (red.), *Badania naukowe w turystyce – stan i perspektywy rozwoju*, Szkoła Główna Turystyki i Rekreacji, Warszawa, s. 153-174.
161. Tanaś S. (red.), 2010, *Nauka i dydaktyka w turystyce i rekreacji*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.
162. Toczek-Werner S., Sołtysik M., 2006, *Kierunki i zasięg polskich badań nad czasem wolnym i jego wykorzystaniem na rekreację i turystykę* [w:] Krupa J., Biliński J. (red.), *Turystyka w badaniach naukowych: prace przyrodnicze i humanistyczne*, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, Rzeszów, s. 397-428.
163. Tuan Y-F, 1987, *Przestrzeń i miejsce*, PIW, Warszawa.
164. Tuan Y-F., 1975, *Images and Mental Maps*, Annals of the Association of American Geographers, vol. 65, nr 2, s. 205-213.
165. Walmsley D.J., Lewis G.J., 1997, *Geografia człowieka: podejścia behawioralne*, Wydawnictwo Naukowe PWN.
166. Warszńska J., 1986, *Problemy badawcze geografii turystyki*, Folia Geographica, ser. Geogr. Oecon., z.19, s. 59-63.
167. Warszńska J., Jackowski A., 1978, *Podstawy geografii turystyki*, Polskie Wydawnictwo Naukowe.
168. Watecka-Ważyńska A., 2007, *Turystyka młodzieży i jej uwarunkowania*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
169. Winiarski R., Zdebski J., 2008, *Psychologia turystyki*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
170. Włodarczyk B., 1999, *Przemiany form aktywności turystycznej (przykład krawędzi Wyżyny Łódzkiej)*, Szlakami Nauki, nr 27, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.
171. Włodarczyk B., 2006, *Przestrzeń turystyczna – cykliczność, „aktorzy”, determinanty rozwoju*, Turyzm, t.16, z.2, s.41-64.
172. Włodarczyk B., 2007, *Przestrzeń turystyczna – pojęcie, wymiary, cechy*, Turyzm, t.17, z.1-2, s.145-159.
173. Włodarczyk B., 2009, *Przestrzeń turystyczna. Istota, koncepcje, determinanty rozwoju*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
174. Włodarczyk B., 2011, *Krajobraz i przestrzeń turystyczna miasta*, Folia Turistica nr 25(2), s. 291-310.

175. Włodarczyk B., 2014, *Przestrzeń w turystyce, turystyka w przestrzeni – o potrzebie podziałów i klasyfikacji*, Turyzm, t.24, z.1, s. 25-35.
176. Wood L.J., 1970, *Perception Studies in Geography*, Transactions of the Institute of British Geographers, nr 50, s. 129-142.
177. Wójcik J., 2001, *Badanie zawodowych losów absolwentów szkoły wyższej* [w:] Jeruszka U. (red.), *Metody badania losów i karier zawodowych absolwentów szkół zawodowych*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa, s.78-91.
178. Wyrzykowski J., 2008, *Geografia turystyki w Uniwersytecie Wrocławskim*. Turyzm, t. 18, z.1, s. 85-87.
179. Wyrzykowski J., 2013, *Dorobek naukowo-badawczy ośrodka wrocławskiego w zakresie turystyki*, [w:] Butowski L. (red.), 2013, *Badania naukowe w turystyce – stan i perspektywy rozwoju*, Szkoła Główna Turystyki i Rekreacji, Warszawa, s. 174-186.

Strony internetowe:

[Materiały źródłowe – siatki godzin, programy studiów itd. – pobierane były ze stron internetowych badanych jednostek w okresie od kwietnia do września 2011 r.]

- AWF w Poznaniu:
www.awf.poznan.pl
- AWF we Wrocławiu:
www.awf.wroc.pl
- Główny Urząd Statystyczny:
www.stat.gov.pl
- Informator ECTS Uniwersytetu Szczecińskiego:
www.us.szc.pl/main.php/ects_zebrane
- Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego:
www.geo.uj.edu.pl
- Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego:
www.geogr.uni.wroc.pl
- Instytut Geografii i Studiów Regionalnych Akademii Pomorskiej w Słupsku:
www.geografia.apsl.edu.pl
- Instytut Geografii Miast i Turystyki Uniwersytetu Łódzkiego:
www.turyzm.edu.pl
- Instytut Geografii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach:
www.ujk.edu.pl/igeo
- Instytut Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie:
www.wsp.krakow.pl/geo
- Instytut Geografii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy:
www.ukw.edu.pl/jednostka/instytut_geografii
- Słownik Języka Polskiego PWN:
www.sjp.pwn.pl
- Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu:
www.ue.poznan.pl

- Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego:
www.wgsr.uw.edu.pl
- Wydział Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego:
www.geo.uni.lodz.pl
- Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej UMCS Lublin:
www.geografia.umcs.lublin.pl
- Wydział Nauk o Ziemi i Kształtowania Środowiska Uniwersytetu Wrocławskiego:
www.wnoz.uni.wroc.pl
- Wydział Nauk o Ziemi Uniwersytetu Szczecińskiego:
www.wnoz.ztikm.szczecin.pl
- Wydział Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego:
www.wnoz.us.edu.pl
- Wydział Turystyki i Rekreacji AWF w Krakowie:
www.wtir.awf.krakow.pl
- Zakład Centrum Turystyki i Rekreacji UAM:
www.turystyka.amu.edu.pl

Spis materiałów źródłowych:

UJK Kielce:

- Plan studiów niestacjonarnych I stopnia na kierunku geografia z turystyką.
- Plan studiów stacjonarnych I stopnia na kierunku geografia z turystyką.
- Plan studiów niestacjonarnych I stopnia na kierunku geografia z turystyką.
- Plan studiów stacjonarnych II stopnia na kierunku geografia z turystyką.
- Program studiów stacjonarnych i niestacjonarnych I stopnia.
- Program studiów stacjonarnych i niestacjonarnych II stopnia.

UP Kraków:

- Plan studiów w układzie semestralnym na kierunku geografia (studia licencjackie I stopnia).
- Plan studiów w układzie rocznym na kierunku geografia (studia niestacjonarne licencjackie I stopnia).
- Plan studiów w układzie semestralnym na kierunku geografia (studia stacjonarne II stopnia).
- Plan studiów w układzie rocznym na kierunku geografia (studia niestacjonarne II stopnia).
- Plan modułu specjalności „Geografia z turystyką”.

AWF Kraków:

- Plan 4,5-letnich studiów magisterskich stacjonarnych i niestacjonarnych wieczorowych – kierunek turystyka i rekreacja.
- Plan 5-letnich studiów magisterskich zaocznych – kierunek turystyka i rekreacja.
- Plan 3-letnich studiów stacjonarnych i niestacjonarnych (wieczorowych) I stopnia kierunek turystyka i rekreacja. Realizowany od roku akademickiego 2007/2008.
- Plan 3-letnich studiów niestacjonarnych (zaocznych) I-go stopnia kierunek turystyka i rekreacja.
- Plan 2-letnich studiów magisterskich II stopnia niestacjonarnych (zaocznych). Kierunek turystyka i rekreacja dla absolwentów innych kierunków studiów – realizowany od roku akademickiego 2010/2011
- Plan 2-letnich studiów magisterskich II stopnia stacjonarnych. Kierunek turystyka i rekreacja.
- Plan 2-letnich studiów magisterskich II stopnia zaocznych. Kierunek turystyka i rekreacja.
- Plan 3-letnich studiów niestacjonarnych (zaocznych) I-go stopnia kierunek turystyka i rekreacja.
- Plan 3-letnich studiów stacjonarnych i niestacjonarnych (wieczorowych) I stopnia kierunek turystyka i rekreacja. Realizowany od roku akademickiego 2007/2008.

AWF Poznań:

- Program studiów I stopnia (licencjackich).
- Program studiów II stopnia (licencjackich).
- Przedmioty dla specjalności (studia I stopnia).
- Przedmioty dla specjalności (studia II stopnia).

AWF Wrocław:

- Pakiet informacyjny ECTS.

AP Słupsk:

- Plan studiów na kierunku geografia, specjalizacja turystyka, studia stacjonarne – stopień pierwszy licencjacki.
- Plan studiów na kierunku geografia, specjalność turystyka (grupy seminaryjne: 1. Turystyka, 2. Geoturystyka), studia stacjonarne – stopień drugi magisterski.

UAM Poznań:

- Program studiów stacjonarnych (licencjackich i magisterskich).
- Program studiów niestacjonarnych (licencjackich i magisterskich).

UKW Bydgoszcz:

- Spis przedmiotów prowadzonych na studiach I-go stopnia.
- Harmonogramy zajęć dla kierunku geografia oraz turystyka i rekreacja (studia stacjonarne i niestacjonarne I-go oraz II-go stopnia).
- Plan studiów na kierunku turystyka i rekreacja.

UMCS Lublin:

- Program studiów stacjonarnych i niestacjonarnych I stopnia, kierunek turystyka i rekreacja.
- Program studiów stacjonarnych i niestacjonarnych II stopnia, kierunek turystyka i rekreacja.
- Informator o studiach, kierunek turystyka i rekreacja. Europejski System Transferu Punktów (ECTS).

Uniwersytet Jagielloński:

- Program studiów – lista przedmiotów na niestacjonarnych studiach II stopnia na kierunku geografia, specjalność – turystyka.
- Geografia – zasady i program studiów. Katalog kursów.
- Program studiów na kierunku geografia specjalność turystyka. Studia I stopnia.
- Program studiów na kierunku geografia specjalność turystyka. Studia II stopnia.

Uniwersytet Łódzki:

- Ramowy program studiów na kierunku turystyka i rekreacja. Studia stacjonarne.
- Ramowy program studiów na kierunku turystyka i rekreacja. Studia niestacjonarne.
- Rozkład zajęć na kierunku turystyka i rekreacja. Studia stacjonarne I-go i II-go stopnia.
- Rozkład zajęć na kierunku turystyka i rekreacja. Studia niestacjonarne I-go i II-go stopnia.

Uniwersytet Szczeciński:

- Pakiet informacyjny ECTS. Turystyka i rekreacja. Studia stacjonarne I-go stopnia.
- Pakiet informacyjny ECTS. Turystyka i rekreacja. Studia stacjonarne II-go stopnia.
- Pakiet informacyjny ECTS. Turystyka i rekreacja. Studia niestacjonarne I-go stopnia.
- Pakiet informacyjny ECTS. Turystyka i rekreacja. Studia niestacjonarne II-go stopnia.

Uniwersytet Śląski:

- Katalog informacyjny ECTS. Geografia.
- Pakiet ECTS. Geografia: stacjonarne studia drugiego stopnia, specjalność geo-ekoturystyka.

- Pakiet ECTS. Geografia: niestacjonarne studia drugiego stopnia, specjalność geo-ekoturystyka.

Uniwersytet Warszawski:

- Plan studiów kierunku geografia, studia I stopnia niestacjonarne zaoczne.
- Plan studiów kierunku geografia, studia I stopnia stacjonarne.
- Plan studiów kierunku geografia, studia II stopnia niestacjonarne zaoczne.
- Plan studiów kierunku geografia, studia II stopnia niestacjonarne zaoczne. Specjalność geografia ekonomiczna, specjalizacja geografia turystyki.
- Rozkłady zajęć na kierunku geografia, studia I i II stopnia.

Uniwersytet Wrocławski:

- Plan studiów niestacjonarnych – studia 3-letnie licencjackie – kierunku geografia.
- Plan studiów stacjonarnych – studia 3-letnie licencjackie – kierunku geografia.
- Plan studiów stacjonarnych – studia 2-letnie magisterskie – kierunku geografia, specjalizacja geografia regionalna i turystyki.
- Program nauczania na kierunku geografia, studia stacjonarne I-go stopnia.
- Program nauczania na kierunku geografia, studia stacjonarne II-go stopnia, specjalizacja geografia regionalna i turystyki.

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu:

- Plan studiów niestacjonarnych pierwszego stopnia, kierunku studiów: Gospodarka Turystyczna.
- Plan studiów stacjonarnych pierwszego stopnia, kierunku studiów: Gospodarka Turystyczna.
- Plan studiów stacjonarnych drugiego stopnia, kierunku studiów: Gospodarka Turystyczna.
- Program studiów stacjonarnych I-go stopnia, kierunku międzynarodowe stosunki gospodarcze, specjalność polityka i ekonomika turystyki.
- Program studiów stacjonarnych II-go stopnia, kierunku międzynarodowe stosunki gospodarcze, specjalność zarządzania gospodarką turystyczną.

Spis ilustracji

Rysunek 1: Pojmowanie przestrzeni turystycznej przyjęte w pracy	11
Rysunek 2: Profile kształcenia w badanych uczelniach – założenia teoretyczne	18
Rysunek 3: Przyjęty schemat postępowania badawczego	22
Rysunek 4: Struktura kwestionariusza ankiety	26
Rysunek 5: Podstawowe typy przestrzeni w geografii człowieka (2009)	28
Rysunek 6: Elementy tworzące przestrzeń turystyczną miasta wg Włodarczyka	31
Rysunek 7: Typy miejskiej przestrzeni turystycznej według różnych kryteriów wydzielania wg Włodarczyka	32
Rysunek 8: Schemat analizy programów nauczania	49
Rysunek 9: Udział bloków zajęciowych w ogóle zajęć wg typów uczelni	51
Rysunek 10: Udział bloków zajęciowych w ogóle zajęć w poszczególnych uczelniach	52
Rysunek 11: Rozkład bloków zajęciowych na poszczególnych stopniach studiów wg typów uczelni	53
Rysunek 12: Profile nauczania w badanych ośrodkach akademickich	55
Rysunek 13: Ocena ogólnego poziomu wiedzy zdobytej w trakcie studiów w badanych uczelniach	57
Rysunek 14: Ocena poziomu wiedzy zdobytej w trakcie studiów w podziale na bloki tematyczne	58
Rysunek 15: Struktura płci respondentów z badanych ośrodków akademickich	60
Rysunek 16: Struktura płci według typów uczelni	61
Rysunek 17: Sytuacja materialna studentów wg typów uczelni	63
Rysunek 18: Aktywność zawodowa studentów poszczególnych typów uczelni	66
Rysunek 19: Miejsca pochodzenia respondentów	69
Rysunek 20: Typ uczelni a miejsce pochodzenia respondentów	70
Rysunek 21: Miejsca zamieszkania respondentów w momencie przeprowadzania badań	73
Rysunek 22: Typ uczelni a ciągłość kształcenia respondentów	75
Rysunek 23: Uczelnie, w których respondenci ukończyli studia I-go stopnia	76
Rysunek 24: Miejsca wyjazdów respondentów na ćwiczenia terenowe poza Polską	82
Rysunek 25: Miejsca wyjazdów respondentów na ćwiczenia terenowe w Polsce	83
Rysunek 26: Schemat analizy obszarów skupień miejsc wyjazdów na ćwiczenia terenowe	84
Rysunek 27: Obszary koncentracji miejsc wyjazdów respondentów na ćwiczenia terenowe w badanych uczelniach	86
Rysunek 28: Rozmieszczenie przestrzenne miejsc wyjazdów respondentów na ćwiczenia terenowe oraz odsetek ogółu wyjazdów w skali województw	87
Rysunek 29: Miejscowości odwiedzone przez respondentów z minimum dwóch uczelni	88
Rysunek 30: Unikatowe miejsca odbywania ćwiczeń terenowych w Polsce	89
Rysunek 31: Sytuacja materialna respondentów a udział wyjazdów krajowych i zagranicznych w latach 2007-2012	93
Rysunek 32: Częstotliwość wyjazdów respondentów z poszczególnych ośrodków w l. 2007-2012	95
Rysunek 33: Częstotliwość wyjazdów respondentów w latach 2007-2012 wg typu uczelni	96
Rysunek 34: Zintegrowany wskaźnik aktywności tur. dla respondentów z badanych ośrodków	98
Rysunek 35: Zintegrowany wskaźnik aktywności turystycznej wg typu uczelni	99
Rysunek 36: Motywy wyboru miejsc wyjazdów turystycznych respondentów w l. 2007-2012	100
Rysunek 37: Poziom zadowolenia respondentów z wyjazdów turystycznych w latach 2007-2012	102
Rysunek 38: Długość wyjazdów tur. respondentów z poszczególnych uczelni w l. 2007-2012	103
Rysunek 39: Sytuacja materialna respondentów a długość wyjazdów turystycznych	104
Rysunek 40: Wskaźnik sezonowości wyjazdów turystycznych respondentów w latach 2007-2012 wg długości wyjazdów	105
Rysunek 41: Sytuacja materialna respondentów a organizatorzy wyjazdów tur. w l. 2007-2012	107
Rysunek 42: Formy turystyki uprawiane przez studentów turystyki i rekreacji oraz geografii wg typów uczelni	111
Rysunek 43: Rozmieszczenie miejsc wyjazdów należących do grupy miejsc unikatowych	114
Rysunek 44: Rozmieszczenie miejsc odwiedzonych w okresie 2007-2012 przez respondentów z minimum dwóch uczelni	115
Rysunek 45: Popularność województw podczas wyjazdów krajowych respondentów w l. 2007-2012 ..	117
Rysunek 46: Kierunki wyjazdów tur. respondentów w l. 2007-2012 wg odsetka wyjazdów	118
Rysunek 47: Grupy miejscowości odwiedzonych przez respondentów w latach 2007-2012 a koncepcja regionalizacji turystycznej Polski wg S. Liszewskiego	119
Rysunek 48: Formy turystyki uprawiane przez respondentów w trakcie wyjazdów krajowych a koncepcja regionalizacji turystycznej Polski wg S. Liszewskiego	120
Rysunek 49: Terminy wyjazdów krajowych respondentów a koncepcja regionalizacji turystycznej Polski wg S. Liszewskiego	120

Rysunek 50: Miejsca zagranicznych wyjazdów respondentów w latach 2007-2012 wg grup państw oraz liczby osób wyjeżdżających	123
Rysunek 51: Miejsca zagranicznych wyjazdów respondentów w latach 2007-2012 ze względu na region recepcyjny wg typów uczelni	123
Rysunek 52: Modele aktywności turystycznej respondentów wg typów uczelni	127
Rysunek 53: Średnia ocena atrakcyjności turystycznej województw a odsetek respondentów, którzy minimum raz je odwiedzili	135
Rysunek 54: Kartogramy atrakcyjności turystycznej województw według studentów z badanych ośrodków akademickich	137
Rysunek 55: Atrakcyjność turystyczna wybranych miast Polski w opinii respondentów wg liczby zdobytych punktów	138
Rysunek 56: Inne miasta Polski atrakcyjne turystycznie w opinii respondentów - 10 najpopularniejszych wskazań	140
Rysunek 57: Dominujące typy atrakcji turystycznych w skali województw	141
Rysunek 58: Najważniejsze atrakcje turystyczne Polski w opinii respondentów	144
Rysunek 59: Atrakcje turystyczne wskazywane przez studentów tylko jednej uczelni	145
Rysunek 60: Najważniejsze atrakcje turystyczne Polski w opinii respondentów z poszczególnych uniwersytetów	147
Rysunek 61: Najważniejsze atrakcje turystyczne Polski w opinii respondentów z poszczególnych AWF-ów, uczelni pedagogicznych oraz uniwersytetu ekonomicznego	148
Rysunek 62: Ocena atrakcyjności turystycznej miast studiowania	150
Rysunek 63: Średnia liczba el. uwzględniana na szkicach respondentów z poszczególnych miast	156
Rysunek 64: Udział poszczególnych rodzajów elementów na mapach wyobraźniowych przestrzeni turystycznej badanych miast	157
Rysunek 65: Klasyfikacja map wyobraźniowych ze względu na rodzaj stosowanych elementów	158
Rysunek 66: Zbiorcza mapa wyobraźniowa Słupska – miasta o centralnie zlokalizowanej przestrzeni turystycznej	161
Rysunek 67: Zbiorcze mapy wyobraźniowe Bydgoszczy i Krakowa – miast o policentrycznej przestrzeni turystycznej z 1 dominującym obszarem	163
Rysunek 68: Zbiorcze mapy wyobraźniowe Poznania i Lublina – miast o policentrycznej przestrzeni turystycznej z dwoma dominującymi obszarami	164
Rysunek 69: Zbiorcze mapy wyobraźniowe Warszawy i Wrocławia – miast o policentrycznej przestrzeni turystycznej	165
Rysunek 70: Zbiorcze mapy wyobraźniowe Łodzi i Szczecina – miast o pasmowo-węzłowym układzie przestrzeni turystycznej	168
Rysunek 71: Zbiorcza mapa wyobraźniowa Sosnowca – miasta o mieszanym układzie przestrzeni turystycznej łączącym cechy pasmowo-węzłowe oraz policentryczne	169
Rysunek 72: Zbiorcza mapa wyobr. Kielc – miasta o atrakcjach rozproszonych w przestrzeni	171
Rysunek 73: Odsetek szkiców zawierających najpopularniejszy el. przestrzeni turystycznej miast	178
Rysunek 74: Udział procentowy powiatów stanowiących poszczególne wydzielone klasy	183
Rysunek 75: Przestrzeń turystyczna studentów uniwersytetów	185
Rysunek 76: Przestrzeń turystyczna studentów uczelni pedagogicznych, AWF-ów oraz uniwersytetu ekonomicznego	186
Rysunek 77: Rankingi powiatów przygotowane przy zastosowaniu metody AHP oraz na podstawie liczby osób korzystających w miejsc noclegowych w 2010 r.	190
Rysunek 78: Wykorzystywanie przez respondentów w trakcie planowania wyjazdów turystycznych wiedzy ze studiów	197
Rysunek 79: Stosunek średnich ocen nadawanych atrakcjom oraz liczby osób wyjeżdżających w celach turystycznych do powiatów odwiedzonych w ramach ćwiczeń terenowych do średnich ocen nadawanych atrakcjom oraz liczby osób wyjeżdżających na celach turystycznych do powiatów nieodwiedzonych w ramach ćwiczeń terenowych	198

Spis tabel

Tabela 1: Schemat rozprawy doktorskiej z punktu widzenia weryfikacji hipotez badawczych.....	4
Tabela 2: Uniwersytety objęte badaniami	6
Tabela 3: Pozostałe uczelnie objęte badaniami	7
Tabela 4: Rangi stosowane w metodzie AHP przy porównaniach obiektów albo kryteriów parami.....	19
Tabela 5: Liczba respondentów z poszczególnych typów uczelni	23
Tabela 6: Braki w odpowiedziach na pytania kwestionariusza ankiety	25
Tabela 7: Charakterystyka typów przestrzeni turystycznej wg Liszewskiego	29
Tabela 8: Ogólna charakterystyka głównych funkcjonalnych typów regionów turystycznych wg Liszewskiego.....	29
Tabela 9: Wybrane wydarzenia związane z rozwojem geografii turystyki i rekreacji w ośrodkach objętych badaniami	45
Tabela 10: Źródło utrzymania a osoby, z którymi mieszkali respondenci	62
Tabela 11: Miejsce zamieszkania a osoby, z którymi mieszkali respondenci.....	62
Tabela 12: Praca zawodowa respondentów a ich sytuacja materialna	63
Tabela 13: Tryb studiów a sytuacja materialna respondentów	64
Tabela 14: Zmiana sytuacji materialnej studentów od czasu rozpoczęcia studiów	65
Tabela 15: Tryb studiów a źródła utrzymania respondentów.....	65
Tabela 16: Źródło utrzymania a podejmowanie pracy zawodowej przez respondentów	66
Tabela 17: Pochodzenie respondentów z poszczególnych uczelni.....	67
Tabela 18: Powody wyboru miejsca studiowania deklarowane przez respondentów	71
Tabela 19: Tryb studiów I-go stopnia a tryb studiów II-go stopnia	74
Tabela 20: Udział procentowy zajęć w terenie w całości zajęć dydaktycznych.....	81
Tabela 21: Liczba godzin zajęć w terenie w toku studiów I-go i II-go stopnia.....	81
Tabela 22: Rodzaje skupień miejsc wyjazdów na ćwiczenia terenowe w badanych uczelniach	85
Tabela 23: Liczebność wyróżnionych grup miejscowości odbywania ćwiczeń terenowych w badanych uczelniach (wszystkie uczelnie łącznie).....	90
Tabela 24: Liczba wyjazdów respondentów z poszczególnych uczelni w latach 2007-2012	93
Tabela 25: Płeć i tryb studiów a zintegrowany wskaźnik aktywności turystycznej respondentów.....	99
Tabela 26: Aktywność zawodowa i źródła utrzymania respondentów a zintegrowany wskaźnik aktywności turystycznej	100
Tabela 27: Główny motyw wyboru miejsc wyjazdów turystycznych respondentów w l. 2007-2012	101
Tabela 28: Organizatorzy wyjazdów turystycznych respondentów w latach 2007-2012.....	106
Tabela 29: Osoby towarzyszące respondentom w wyjazdach turystycznych w latach 2007-2012.....	107
Tabela 30: Środki transportu wykorzystywane przez respondentów w trakcie wyj. tur. w l. 2007-12	108
Tabela 31: Formy zakwaterowania wybierane przez respondentów w trakcie wyj. tur. w l. 2007-12.....	109
Tabela 32: Najpopularniejsze formy turystyki uprawiane przez respondentów w latach 2007-2012	110
Tabela 33: Najpopularniejsze formy tur. uprawiane przez respondentów w l. 2007-12 wg typów uczelni	111
Tabela 34: Wyjazdy krajowe respondentów w latach 2007-2012 wg odsetka osób uczestniczących.....	112
Tabela 35: Wyjazdy krajowe respondentów w latach 2007-2012 wg odsetka osób uczestniczących, liczby odwiedzonych powiatów, odsetka powierzchni Polski oraz współczynnika koncentracji Lorenza.....	113
Tabela 36: Liczebność wyróżnionych grup miejsc wyjazdów krajowych respondentów w l. 2007-2012.	114
Tabela 37: Miejscowości kanoniczne w Polsce odwiedzone przez respondentów w trakcie wyjazdów turystycznych w latach 2007-2012.....	116
Tabela 38: Najpopularniejsze miejsca wyjazdów krajowych wg liczby osób wyjeżdżających	117
Tabela 39: Ogólna charakterystyka głównych funkcjonalnych typów regionów turystycznych	119
Tabela 40: Wyjazdy zagraniczne respondentów w latach 2007-2012 wg odsetka osób uczestniczących oraz liczby odwiedzonych krajów	121
Tabela 41: Miejscowości kanoniczne odwiedzone przez respondentów w trakcie zagranicznych wyjazdów turystycznych w latach 2007-2012	122
Tabela 42: Najpopularniejsze kraje docelowe wyj. zagranicznych respondentów wg liczby wyjazdów ...	124
Tabela 43: Wartości cech odpowiadające poszczególnym klasom typogramu	126
Tabela 44: Wartości cech modelu oraz przypisane im rangi dla poszczególnych uczelni	128
Tabela 45: Wartości cech modelu oraz przypisane im rangi wg typów uczelni.....	129
Tabela 46: Średnie oceny atrakcyjności tur. wybranych miast Polski wg studentów z poszczególnych ośrodków	139
Tabela 47: Najważniejsze atrakcje turystyczne Polski w opinii respondentów	140
Tabela 48: Udział procentowy punktów nadanych atrakcjom należącym do poszczególnych kategorii ...	142

Tabela 49: Średnie oceny nadawane przez respondentów poszczególnym cechom miast studiowania.....	151
Tabela 50: Różnice średnich ocen nadawanych poszczególnym cechom przez studentów pochodzących i nie pochodzących z miast studiowania.....	153
Tabela 51: Ranking atrakcyjności miast studiowania wg respondentów	154
Tabela 52: Typologia odrębnych szkiców zgodnie z klasyfikacją Appleyarda (1970).....	159
Tabela 53: Wykaz elementów zawartych w zbiorczej mapie wyobraźniowej przestrzeni tur. Słupska ...	160
Tabela 54: Wykaz elementów zawartych w zbiorczej mapie wyobraźniowej przestrzeni tur. Bydgoszczy i Krakowa	162
Tabela 55: Wykaz elementów zawartych w zbiorczej mapie wyobraźniowej przestrzeni turystycznej Lublina i Poznania.....	165
Tabela 56: Wykaz elementów zawartych w zbiorczej mapie wyobraźniowej przestrzeni turystycznej Wrocławia i Warszawy	166
Tabela 57: Wykaz elementów zawartych w zbiorczej mapie wyobraźniowej przestrzeni turystycznej Łodzi i Szczecina	167
Tabela 58: Wykaz elementów zawartych w zbiorczej mapie wyobraźniowej przestrzeni turystycznej Sosnowca	170
Tabela 59: Wykaz elementów zawartych w zbiorczej mapie wyobraźniowej przestrzeni tur. Kielc	170
Tabela 60: Najważniejsze cechy map wyobraźniowych przestrzeni tur. badanych miast.....	172
Tabela 61: Odsetek osób, które nie wskazały żadnego charakterystycznego elementu przestrzeni turystycznej miasta studiowania.....	174
Tabela 62: Tabela wzorcowa dla obserwowanych cech (przestrzeń krajowa)	182
Tabela 63: Tabela wzorcowa dla obserwowanych cech (przestrzeń zagraniczna).....	183
Tabela 64: Ranking 38 (górny decyl) najatrakcyjniejszych turystycznie powiatów powiatów przygotowany z wykorzystaniem metody Analytic Hierarchy Process (AHP)	188
Tabela 65: Lokalizacja powiatów z górnego decyla rankingu wg liczby osób korzystających z bazy noclegowej w 2010 r.	189
Tabela 66: Cechy społeczno-demograficzne respondentów a charakterystyka ich aktywności turystycznej	192
Tabela 67: Ranking badanych uczelni przygotowany z wykorzystaniem metody <i>Analytic Hierarchy Process</i> (AHP)	205

Spis załączników

Załącznik 1 – Wzór kwestionariusza ankiety	I
Załącznik 2 – Spis przedmiotów prowadzonych na badanych kierunkach w podziale na bloki	XIII
Załącznik 3 – Spis ćwiczeń terenowych prowadzonych na badanych kierunkach studiów	XXVIII
Załącznik 4 - Szczegółowa charakterystyka społeczno-demograficzna respondentów.....	XXXIV
Załącznik 5 – Miejsca krajowych wyjazdów tur. respondentów w l. 2007-2012	XL
Załącznik 6 – Zagraniczna przestrzeń turystyczna respondentów z poszczególnych uczelni	XLVIII
Załącznik 7 – Przykłady map wyobraźniowych przygotowanych przez respondentów	LVI

Spis treści

1.	Wstęp.....	2
1.1.	Metodologiczne podstawy pracy.....	3
1.1.1.	Zakres pojęciowy.....	9
1.1.2.	Metody, organizacja i przebieg badań.....	15
1.1.3.	Materiały źródłowe i ich ocena.....	24
1.2.	Przegląd literatury.....	27
1.2.1.	Literatura dotycząca przestrzeni turystycznej w badaniach geograficznych.....	27
1.2.2.	Literatura dotycząca badań percepcji przestrzeni.....	33
1.2.3.	Literatura dotycząca badanych ośrodków akademickich.....	39
1.2.4.	Literatura dotycząca aktywności turystycznej różnych grup społecznych.....	39
1.2.5.	Literatura dotycząca metod badań.....	42
2.	Uczelnie jako kreatorzy przestrzeni turystycznej studentów.....	44
2.1.	Rys historyczny studiów z zakresu geografii turystyki oraz rekreacji w Polsce.....	44
2.2.	Analiza programów nauczania w badanych uczelniach.....	49
2.3.	Ocena wiedzy zdobytej w trakcie studiów.....	57
3.	Charakterystyka społeczno-demograficzna respondentów.....	60
3.1.	Struktura wieku i płci, sytuacja rodzinna.....	60
3.2.	Sytuacja materialna, aktywność zawodowa.....	62
3.3.	Miejsca pochodzenia i aktualnego zamieszkania.....	67
3.4.	Kierunki i tryb studiów.....	74
4.	Przestrzeń wyjazdów terenowych na studiach.....	79
4.1.	Charakterystyka zajęć terenowych w badanych ośrodkach.....	79
4.2.	Analiza przestrzenna miejsc wyjazdów na ćwiczenia terenowe.....	81
5.	Przestrzeń wyjazdów turystycznych respondentów.....	92
5.1.	Wskaźniki aktywności turystycznej respondentów.....	94
5.1.1.	Wskaźnik aktywności turystycznej netto.....	94
5.1.2.	Częstotliwość wyjazdów.....	95
5.1.3.	Zintegrowany wskaźnik aktywności turystycznej studentów.....	96
5.2.	Cechy wyjazdów turystycznych respondentów.....	100
5.3.	Przestrzeń wyjazdów krajowych respondentów w latach 2007-2012.....	112
5.4.	Przestrzeń wyjazdów zagranicznych respondentów w latach 2007-2012.....	121
5.5.	Modele aktywności turystycznej respondentów.....	125
6.	Percepcja przestrzeni turystycznej przez respondentów.....	134
6.1.	Percepcja przestrzeni turystycznej Polski.....	134
6.2.	Percepcja przestrzeni turystycznej miast studiowania.....	149
6.2.1.	Ocena miast studiowania – ujęcie wartościujące.....	149
6.2.2.	Wyobrażenia przestrzeni turystycznej miast studiowania – ujęcie strukturalne.....	155
6.2.3.	Charakterystyczne elementy przestrzeni turystycznej miast studiowania – ujęcie symboliczne..	173
7.	Przestrzeń turystyczna respondentów i jej determinanty.....	181
7.1.	Analiza przestrzeni turystycznej studentów poszczególnych ośrodków.....	181
7.2.	Czynniki warunkujące przestrzeń turystyczną respondentów.....	191
7.2.1.	Cechy społeczno-demograficzne.....	191
7.2.2.	Miejsce studiowania.....	193
7.2.3.	Ćwiczenia terenowe.....	195
8.	Podsumowanie.....	201
	Spis literatury.....	209
	Spis materiałów źródłowych.....	220
	Spis ilustracji.....	223
	Spis tabel.....	225
	Spis załączników.....	226

Załącznik 1 – Wzór kwestionariusza ankiety

Kwestionariusz ankiety do pracy doktorskiej
„Przestrzeń turystyczna studentów specjalności geografia turystyki oraz kierunki turystyka i rekreacja uniwersytetów polskich”
mgr Marta Maro – Kulczycka
Wydział Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego, Instytut Geografii Miast i Turyzmu
e-mail: m.marokulczycka@wp.pl

Szanowny/a Kolego/Koleżanko!

Nazywam się Marta Maro-Kulczycka, jestem doktorantką w Instytucie Geografii Miast i Turyzmu na Wydziale Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego. Poniższy kwestionariusz powstał na potrzeby rozprawy doktorskiej „Zróżnicowanie przestrzeni turystycznej studentów geografii turystyki uniwersytetów polskich”. Głównym celem badań jest stwierdzenie, czy wśród studentów z różnych ośrodków akademickich istnieje zróżnicowanie przestrzeni turystycznej oraz określenie, od czego zależy to zróżnicowanie. W związku z tym zwracam się z uprzejmą prośbą o rzetelne wypełnienie poniższego kwestionariusza ankiety.

Kwestionariusz ankiety składa się z 24 pytań podzielonych na 4 bloki tematyczne oraz z metryczki. Badania mają charakter anonimowy, a ich wyniki zostaną wykorzystane wyłącznie w celach naukowych.

BLOK A – RZECZYWISTA PRZESTRZEŃ TURYSTYCZNA RESPONDENTA – LATA 2007-2012

1. Czy w latach 2007-2012 uczestniczył/a Pan/i w przynajmniej jednym wyjeździe o charakterze turystycznym (nie związanym z zajęciami w ramach studiów)?
 - ☐ tak, proszę przejść do pytania 4.
 - ☐ nie
2. Dlaczego w latach 2007-2012 nie uczestniczył/a Pan/i w wyjazdach o charakterze turystycznym? Proszę zaznaczyć wszystkie pasujące odpowiedzi.
 - ☐ problemy finansowe
 - ☐ kłopoty zdrowotne
 - ☐ obowiązki rodzinne
 - ☐ obowiązki zawodowe
 - ☐ brak potrzeby, chęci wyjazdu
 - ☐ brak czasu
 - ☐ brak towarzystwa
 - ☐ inne, jakie?.....

3. Która z wymienionych przez Pana/ią w pytaniu 2. przyczyn była dla Pana/i najważniejsza?

.....

PROSZĘ PRZEJŚĆ DO PYTANIA 10.

4. Czym najczęściej kierował/a się Pan/i przy wyborze miejsca wyjazdów turystycznych w latach 2007 – 2012? Proszę zaznaczyć maksymalnie 3 najczęstsze powody.

- ☐ kwestiami finansowymi
- ☐ kwestiami towarzyskimi
- ☐ walorami przyrodniczymi miejsca pobytu
- ☐ walorami antropogenicznymi miejsca pobytu
- ☐ dostępnością komunikacyjną miejsca pobytu
- ☐ odległością
- ☐ znajomością języka używanego w miejscu pobytu
- ☐ kulturą miejsca pobytu
- ☐ istniejącą bazą noclegową
- ☐ ilością czasu wolnego
- ☐ innymi kryteriami, jakimi?

.....

.....

5. Które z wymienionych przez Pana/ią w pytaniu 4. kryteriów było dla Pana/i najważniejsze?

.....

6. Czy w latach 2007 – 2012 wyjeżdżał/a Pan/i w celach turystycznych w miejsca odwiedzone w ramach zajęć na studiach?

- ☐ tak, raz
- ☐ tak, więcej niż 1 raz
- ☐ nie, proszę przejść do pytania 8

7. W jakie miejsca odwiedzone w ramach zajęć na studiach wyjechał/a Pan/i w latach 2007 – 2012 w celach turystycznych? Proszę wymienić miejscowości.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8. Czy wiedza zdobyta przez Pana/ią w trakcie studiów była przez Pana/ią wykorzystywana przy planowaniu i organizacji wyjazdów turystycznych?

- ☐ tak
- ☐ nie
- ☐ nie wiem

9. W załączonej tabeli proszę wpisać informacje dotyczące wyjazdów turystycznych (niezwiązanych z zajęciami w ramach studiów wyższych) zrealizowanych w latach 2007-2012. Proszę uwzględnić zarówno wyjazdy krajowe, jak i zagraniczne.¹

ROK		
KRAJ		
MIEJSCOWOŚCI		
DŁUGOŚĆ WYJAZDU	☐ 1-3 dni ☐ 4-7 dni ☐ 8-14 dni ☐ powyżej 15 dni	☐ 1-3 dni ☐ 4-7 dni ☐ 8-14 dni ☐ powyżej 15 dni
TERMIN WYJAZDU (MIESIĄC)	☐ styczeń ☐ luty ☐ marzec ☐ kwiecień ☐ maj ☐ czerwiec ☐ lipiec ☐ sierpień ☐ wrzesień ☐ październik ☐ listopad ☐ grudzień	☐ styczeń ☐ luty ☐ marzec ☐ kwiecień ☐ maj ☐ czerwiec ☐ lipiec ☐ sierpień ☐ wrzesień ☐ październik ☐ listopad ☐ grudzień
TYP ZAKWATEROWANIA	☐ hotel, motel ☐ pensjonat ☐ schronisko młodzieżowe ☐ camping/biwak ☐ kwatera prywatna ☐ kwatera agroturystyczna ☐ mieszkanie krewnych, znajomych ☐ inny, jaki?.....	☐ hotel, motel ☐ pensjonat ☐ schronisko młodzieżowe ☐ camping/biwak ☐ kwatera prywatna ☐ kwatera agroturystyczna ☐ mieszkanie krewnych, znajomych ☐ inny, jaki?.....
FORMA TRANSPORTU	☐ samochód ☐ pociąg ☐ autokar ☐ autobus ☐ samolot regularny ☐ samolot czarterowy ☐ rower ☐ inna, jaka?	☐ samochód ☐ pociąg ☐ autokar ☐ autobus ☐ samolot regularny ☐ samolot czarterowy ☐ rower ☐ inna, jaka?
ORGANIZATOR	☐ biuro podróży ☐ organizacja studencka ☐ wyjazd organizowany samodzielnie ☐ inne, jakie?.....	☐ biuro podróży ☐ organizacja studencka ☐ wyjazd organizowany samodzielnie ☐ inne, jakie?.....

¹ W kwestionariuszu rozdany respondentom tabela była powielona w większej liczbie egzemplarzy

<p>OSOBY TOWARZYSZĄCE</p>	<p>☐ wyjazd samotny ☐ wyjazd z rodziną ☐ wyjazd ze znajomymi ☐ wyjazd z partnerem/partnerką ☐ inne, jakie?..... </p>	<p>☐ wyjazd samotny ☐ wyjazd z rodziną ☐ wyjazd ze znajomymi ☐ wyjazd z partnerem/partnerką ☐ inne, jakie?..... </p>
<p>POZIOM ZADOWOLENIA Z WYJAZDU</p>	<p>☐ bardzo zadowolony/a ☐ raczej zadowolony/a ☐ ani zadowolony/a, ani niezadowolony/a ☐ raczej niezadowolony/a ☐ bardzo niezadowolony/a</p>	<p>☐ bardzo zadowolony/a ☐ raczej zadowolony/a ☐ ani zadowolony/a, ani niezadowolony/a ☐ raczej niezadowolony/a ☐ bardzo niezadowolony/a</p>
<p>FORMY TURYSTYKI UPRAWIANE PODCZAS WYJAZDU</p>		

BLOK B – PERCEPCJA PRZESTRZENI TURYSTYCZNEJ POLSKI

10. Na zamieszczonej poniżej mapie Polski z podziałem na województwa proszę:
- Zaznaczyć 5 Pana/i zdaniem najbardziej atrakcyjnych turystycznie województw, nadając im **punkty dodatnie** od 1 do 5, gdzie 5 = województwo najbardziej atrakcyjne
 - Zaznaczyć 5 Pana/i zdaniem najmniej atrakcyjnych turystycznie województw, nadając im **punkty ujemne** od -1 do -5, gdzie -5 = województwo najmniej atrakcyjne

11. Proszę wymienić nazwy województw, w których nigdy Pan/i nie był/a.

.....
.....
.....

12. Proszę uszeregować wymienione miasta pod względem ich atrakcyjności turystycznej, nadając im punkty dodatnie od 1 do 10, gdzie 10 = miasto najbardziej atrakcyjne

- ☐ Bydgoszcz.....
- ☐ Katowice.....
- ☐ Kraków.....
- ☐ Lublin.....
- ☐ Łódź.....
- ☐ Poznań.....
- ☐ Szczecin.....
- ☐ Toruń.....
- ☐ Warszawa.....
- ☐ Wrocław.....

13. Jakie inne (niewymienione w pyt. 12) miasta w Polsce uważa Pan/i za najbardziej atrakcyjne pod względem turystycznym? Proszę wymienić maksymalnie 5 miejscowości.

.....

.....

.....

.....

.....

14. Proszę wymienić i uszeregować 10 najbardziej interesujących Pana/i zdaniem atrakcji turystycznych Polski, nadając im punkty od 1 do 10 (10 = najbardziej interesująca atrakcja). Mogą to być zarówno miejscowości, obszary, jak i pojedyncze obiekty (np. muzea, pomniki itd.).

L.p.	Nazwa
1	
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	
10	

15. Jak ocenia Pan/i zdobytą przez siebie podczas studiów wiedzę na temat:

	bardzo dobrze	raczej dobrze	ani dobrze, ani źle	raczej źle	bardzo źle
walorów przyrodniczych Polski	☐	☐	☐	☐	☐
walorów antropogenicznych Polski	☐	☐	☐	☐	☐
walorów przyrodniczych Europy	☐	☐	☐	☐	☐
walorów antropogenicznych Europy	☐	☐	☐	☐	☐
walorów przyrodniczych reszty świata	☐	☐	☐	☐	☐
walorów antropogenicznych reszty świata	☐	☐	☐	☐	☐
zagospodarowania turystycznego	☐	☐	☐	☐	☐
pilotażu i przewodnictwa	☐	☐	☐	☐	☐
hotelarstwa	☐	☐	☐	☐	☐
rekreacji	☐	☐	☐	☐	☐

BLOK C: PRZESTRZEŃ TURYSTYCZNA POLSKI POZNANA W TRAKCIE STUDIÓW

16. Jakie studia licencjackie Pan/i ukończył/a?

uczelnia.....

kierunek/

specjalizacja.....

tryb: ☐ stacjonarne ☐ niestacjonarne

17. Jakie miejscowości poznał/a Pan/i w ramach ćwiczeń terenowych oraz praktyk zawodowych podczas studiów licencjackich? Jeśli wyjeżdżał/a Pan/i w ramach więcej niż jednego kierunku studiów, proszę zaznaczyć to w tabeli. Jeśli nie jest Pan/i w stanie wskazać miejscowości, proszę wymienić odwiedzone obszary (regiony).

[illegible]

.....
.....
.....

18. Jakie miejscowości poznał/a Pan/i w ramach ćwiczeń terenowych oraz praktyk zawodowych podczas studiów magisterskich? Jeśli wyjeżdżał/a Pan/i w ramach więcej niż jednego kierunku studiów, proszę zaznaczyć to w tabeli. Jeśli nie jest Pan/i w stanie wskazać miejscowości, proszę wymienić odwiedzone obszary (regiony).

Rok studiów	Nazwa ćwiczeń terenowych/praktyk zawodowych	Odwiedzone miejscowości
.....
.....
.....
.....
.....
.....

BLOK D: PERCEPCJA PRZESTRZENI TURYSTYCZNEJ MIASTA STUDIOWANIA

19. W wyznaczonym miejscu proszę odręcznie narysować **przestrzeń turystyczną** miasta, w którym Pan/i studiuje tak, jakby zaprezentował/a je Pan/i przybywającemu do niego turyście, uwzględniając najważniejsze według Pana/i elementy. Sposób, forma i technika wykonania szkicu jest dowolna, zależy tylko od Pana/i.²

² Respondenci mieli do dyspozycji kartkę formatu A4

20. Jakie elementy przestrzeni turystycznej miasta, w którym Pan/i studiujecie uważa Pan/i za najbardziej charakterystyczne?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

21. Jak ocenia Pan/i atrakcyjność turystyczną miasta, w którym Pan/i studiujecie?

- ☐ bardzo atrakcyjne
- ☐ raczej atrakcyjne
- ☐ ani atrakcyjne, ani nieatrakcyjne
- ☐ raczej nieatrakcyjne
- ☐ zupełnie nieatrakcyjne

22. Jak Pan/i ocenia miasto, w którym studiujecie, pod względem: ?

	bardzo dobrze	raczej dobrze	ani dobrze, ani źle	raczej źle	bardzo źle
walorów antropogenicznych	☐	☐	☐	☐	☐
walorów przyrodniczych	☐	☐	☐	☐	☐
stanu zachowania zabytków	☐	☐	☐	☐	☐
informacji turystycznej	☐	☐	☐	☐	☐
zagospodarowania turystycznego	☐	☐	☐	☐	☐
atrakcyjności turystycznej dla turystów krajowych	☐	☐	☐	☐	☐
atrakcyjności turystycznej dla turystów zagranicznych	☐	☐	☐	☐	☐
czystości miasta	☐	☐	☐	☐	☐
promocji miasta wśród turystów	☐	☐	☐	☐	☐
oferty turystycznej miasta	☐	☐	☐	☐	☐
działania władz miasta w zakresie rozwoju turystyki	☐	☐	☐	☐	☐
działalności organizacji pozarządowych w zakresie rozwoju turystyki	☐	☐	☐	☐	☐
dostępności czasowej atrakcji turystycznych (dni i godziny otwarcia)	☐	☐	☐	☐	☐
dostępności finansowej atrakcji turystycznych (ceny wstępów)	☐	☐	☐	☐	☐
dostępności komunikacyjnej atrakcji turystycznych	☐	☐	☐	☐	☐
dostępności komunikacyjnej miasta	☐	☐	☐	☐	☐

23. Jakiej jest Pana/i zdaniem 5 najważniejszych atrakcji turystycznych w mieście, w którym Pan/i studiujecie? Proszę uszeregować je nadając im punkty od 1 do 5, gdzie 5 = najważniejsza atrakcja.

1	
2	
3	
4	
5	

24. Dlaczego wybrał/a Pan/i to miasto jako miejsce studiowania? Proszę zaznaczyć wszystkie pasujące odpowiedzi.

- ☐ tylko tu dostałem/łam się na studia
- ☐ ze względu na wysoki poziom nauczania
- ☐ ze względu na ciekawe specjalizacje
- ☐ ze względu na bliskość miejsca pochodzenia
- ☐ ze względu na koszty utrzymania
- ☐ ze względu na prestiż uczelni
- ☐ podoba mi się to miasto
- ☐ namówiła mnie rodzina/znajomi
- ☐ przez przypadek
- ☐ inny powód, jaki?

METRYCZKA

- I. Wiek
- II. Płeć
- ☐ kobieta
 - ☐ mężczyzna
- III. Na jakiej uczelni Pan/i studiujecie ?
- IV. Na jakim kierunku studiów i specjalizacji Pan/i studiujecie?
.....
- V. W jakim trybie Pan/i studiujecie?
- ☐ stacjonarnym (studia dzienne)
 - ☐ niestacjonarnym (studia zaoczne)
- VI. Czy studiujecie/studiował/a Pan/i na innym kierunku studiów?
- ☐ nie
 - ☐ tak,
 - i. jaki to był/jest kierunek?.....
 - ii. tryb studiów.....
 - iii. lata studiowania.....
- VII. Skąd Pan/i pochodzi? Proszę podać nazwę miejscowości oraz województwo.
.....
- VIII. Gdzie Pan/i aktualnie mieszka? Proszę podać miejscowość oraz województwo.
.....

- IX. Od ilu lat mieszka Pan/i w aktualnym miejscu zamieszkania (pytanie dotyczy miejscowości)?
- ☐ mniej niż 1 rok
 - ☐ 1-2 lata
 - ☐ 2-3 lata
 - ☐ 3-5 lat
 - ☐ 5-10 lat
 - ☐ 10-15 lat
 - ☐ powyżej 15 lat
- X. Jak ocenia Pan/i swoją sytuację materialną?
- ☐ bardzo dobra
 - ☐ raczej dobra
 - ☐ ani dobra, ani zła
 - ☐ raczej zła
 - ☐ bardzo zła
- XI. Czy od momentu rozpoczęcia studiów (czyli w ciągu ostatnich 5 lat) Pana/i sytuacja materialna:
- ☐ zdecydowanie się poprawiła
 - ☐ raczej się poprawiła
 - ☐ nie zmieniła się
 - ☐ raczej się pogorszyła
 - ☐ zdecydowanie się pogorszyła
- XII. Jakie jest Pana/i główne źródło utrzymania?
- ☐ całkowicie utrzymują mnie rodzice/dziadkowie/inni krewni/partner/partnerka
 - ☐ częściowo utrzymują mnie rodzice/dziadkowie/inni krewni/partner/partnerka, a częściowo utrzymuję się sam/a
 - ☐ całkowicie utrzymuję się sam/a
- XIII. Czy obecnie pracuje Pan/i zarobkowo?
- ☐ tak, w pełnym wymiarze godzin
 - ☐ tak, w niepełnym wymiarze godzin
 - ☐ nie
- XIV. Z kim Pan/i mieszka?
- ☐ rodzicami/dziadkami/innymi krewnymi
 - ☐ sam/a
 - ☐ ze znajomymi
 - ☐ z partnerem/partnerką (mężem/żoną)
- XV. Jaki jest Pana/i stan cywilny?
- ☐ wolny/a
 - ☐ w związku nieformalnym
 - ☐ w związku małżeńskim
- XVI. Czy posiada Pan/i dzieci?
- ☐ tak, ile?.....w jakim wieku?.....
 - ☐ nie

Załącznik 2 – Spis przedmiotów prowadzonych na badanych kierunkach studiów w podziale na bloki zajęciowe

Objaśnienia nazw bloków: TR – turystyka, HT – hotelarstwo, RK – rekreacja, ĆT/PZ – ćwiczenia terenowe/praktyki zawodowe, GR – geografia, NSE – nauki społeczne i ekonomiczne, MK – metody badań, JO – języki obce, I – inne przedmioty

Nazwa przedmiotu	Blok	UAM Poznań	Uniwersytet Jagielloński	UKW Bydgoszcz	Uniwersytet Łódzki	Uniwersytet Szczeciński	UMCS Lublin	Uniwersytet Śląski	Uniwersytet Warszawski	Uniwersytet Wrocławski	AP Słupsk	UJK Kielce	UP Kraków	AWF Kraków	AWF Poznań	AWF Wrocław	UE Poznań
Agroturystyka	TR	+		+		+						+					
Alternatywne formy turystyki	TR						+										
Analiza rynku turystycznego	MK																+
Anatomia	I													+			
Animacja zajęć sportowo-rekreacyjnych	RK					+											
Archeologia	NSE										+						
Architektura	NSE	+				+					+						
Architektura i projektowanie obiektów turystycznych	TR	+															
Architektura Polski	NSE										+						
Astronomiczne podstawy geografii	GR			+				+		+	+	+	+				
Atrakcje geoturystyczne Polski	TR										+						
Atrakcje geoturystyczne świata	TR										+						
Atrakcje rekreacyjne Polski - objazd	ĆT/PZ															+	
Atrakcje turystyczne Polski	TR							+									
Badania międzynarodowego rynku turystycznego	MK																+
Badania rynku turystycznego	TR						+										+
Bezpieczeństwo i higiena pracy	NSE																+
Bezpieczeństwo i higiena pracy oraz ergonomia	NSE					+					+						
Bezpieczeństwo w turystyce międzynarodowej	I													+			
Bezpieczeństwo w turystyce przyrodniczej	I													+			
BHP	NSE			+													+
BHP i ergonomia	NSE									+			+				
BHP w turystyce	MK			+													
Biogeografia	GR			+	+			+	+	+		+	+				
Bioklimatologia w turystyce	TR			+													
Biologiczny rozwój człowieka	RK													+			
Biomechanika	I													+			
Biomedyczne podstawy wiedzy o zdrowiu	I															+	
Biometeorologia człowieka	I													+			
Chemia środowiska przyrodniczego	GR							+									
Chemia Ziemi	GR									+							
Człowiek i środowisko	GR								+								
Ćwiczenia ogólnogeograficzne w trakcie II roku	ĆT/PZ			+													
Ćwiczenia regionalne okolice Krakowa	ĆT/PZ		+														
Ćwiczenia relaksacyjne	I													+			
Ćwiczenia specjalizacyjne	ĆT/PZ									+							
Ćwiczenia terenowe	ĆT/PZ																+
Ćwiczenia terenowe - ogólnogeograficzne	ĆT/PZ			+													
Ćwiczenia terenowe - geografia regionalna Polska Płd.	ĆT/PZ										+						
Ćwiczenia terenowe - Kształtowanie i ochrona środowiska	ĆT/PZ			+													
Ćwiczenia terenowe - pilotaż i przewodnictwo po wybranych krajach europejskich	ĆT/PZ	+															
Ćwiczenia terenowe - turystyczne zagospodarowanie gminy	ĆT/PZ										+						
Ćwiczenia terenowe (Metody badań terenowych - Olecko i Murzynowo)	ĆT/PZ								+								
Ćwiczenia terenowe geografia regionalna (Polska Północna i Środkowa)	ĆT/PZ										+						
Ćwiczenia terenowe kartografia i topografia	ĆT/PZ										+						
Ćwiczenia terenowe magisterskie	ĆT/PZ							+									
Ćwiczenia terenowe meteorologia i klimatologia	ĆT/PZ										+						
Ćwiczenia terenowe na Wyżynie Śląskiej	ĆT/PZ							+									
Ćwiczenia terenowe przedmiotowe	ĆT/PZ		+														

Nazwa przedmiotu	Blok	UAM Poznań	Uniwersytet Jagielloński	UKW Bydgoszcz	Uniwersytet Łódzki	Uniwersytet Szczeciński	UMCS Lublin	Uniwersytet Śląski	Uniwersytet Warszawski	Uniwersytet Wrocławski	AP Ślupsk	UJK Kielce	UP Kraków	AWF Kraków	AWF Poznań	AWF Wrocław	UE Poznań
Ćwiczenia terenowe regionalne - Gdańsk	ĆT/PZ	+															
Ćwiczenia terenowe regionalne - Polska Południowa	ĆT/PZ							+									
Ćwiczenia terenowe regionalne - Polska Północna	ĆT/PZ							+									
Ćwiczenia terenowe regionalne - Wielkopolska	ĆT/PZ	+															
Ćwiczenia terenowe regionalne (jeden z kursów: Karpaty, Niecka Nidy i Góry Świętokrzyskie, Pomorze, Sudety)	ĆT/PZ		+														
Ćwiczenia terenowe regionalne kompleksowe	ĆT/PZ									+							
Ćwiczenia terenowe regionalne kompleksowe (Tatry)	ĆT/PZ									+							
Ćwiczenia terenowe Regionalne Polski - Region Świętokrzyski	ĆT/PZ											+					
Ćwiczenia terenowe Regionalne Polski - Polska Płn.	ĆT/PZ											+					
Ćwiczenia terenowe Regionalne Polski - Sudety	ĆT/PZ											+					
Ćwiczenia terenowe Regionalne Polski - Tatry	ĆT/PZ											+					
Ćwiczenia terenowe specjalnościowe	ĆT/PZ							+			+						
Ćwiczenia terenowe - praktyka specjalistyczna	ĆT/PZ			+													
Ćwiczenia terenowe z biogeografii i geografii gleb	ĆT/PZ							+									
Ćwiczenia terenowe z geoeologii krajobrazu	ĆT/PZ									+							
Ćwiczenia terenowe z geografii fizycznej i topografii	ĆT/PZ												+				
Ćwiczenia terenowe z geografii fizyczno-ekonomicznej Polski	ĆT/PZ									+							
Ćwiczenia terenowe z geografii społeczno-ekonomicznej	ĆT/PZ							+		+	+		+				
Ćwiczenia terenowe z geologii	ĆT/PZ							+					+				
Ćwiczenia terenowe z geomorfologii	ĆT/PZ							+			+						
Ćwiczenia terenowe z geomorfologii i gleboznawstwa	ĆT/PZ									+							
Ćwiczenia terenowe z hydrologii	ĆT/PZ							+			+						
Ćwiczenia terenowe z kartografii i topografii	ĆT/PZ									+							
Ćwiczenia terenowe z meteorologii i klimatologii	ĆT/PZ							+		+							
Ćwiczenia terenowe z podstaw turystyki	ĆT/PZ											+					
Ćwiczenia terenowe z przyrodniczych i kulturowych podstaw waloryzacji terenu, topografii w turystyce i obóz sportowy	ĆT/PZ	+															
Ćwiczenia terenowe z topografii i teledetekcji środowiska przyrodniczego	ĆT/PZ							+									
Ćwiczenia terenowe z turystyki	ĆT/PZ												+				
Ćwiczenia terenowe zagraniczne	ĆT/PZ										+						
Ćwiczenie terenowe z hydrografii	ĆT/PZ									+							
Dawne zamki, pałace i dwory w Polsce	TR				+												
Dietetyka i organizacja żywienia	I													+			
Doradztwo turystyczne	TR				+											+	
Dziedzictwo architektoniczne a turystyka	TR									+							
Dziedzictwo kulturowe i polityczne Europy	NSE								+								
Dziedzictwo środowiska wiejskiego jako podstawa produktu turystycznego	TR									+							
E-biznes w turystyce	I													+			
E-commerce w turystyce	TR																+
Edukacja ekologiczna w turystyce	I													+			
Edukacja prozdrowotna	RK					+											
Edukacja zdrowotna w turystyce i rekreacji	RK														+		
Egzamin dyplomowy	MK	+												+			
Egzamin dyplomowy magisterski	MK															+	
Egzamin magisterski	MK						+										
Ekologia	GR			+		+			+								
Ekologia i ochrona przyrody	GR														+		
Ekologia i ochrona środowiska	GR	+			+		+							+		+	
Ekologia z podstawami fitosocjologii	GR			+													
Ekonomia	NSE	+		+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	
Ekonomiczne podstawy turystyki	TR											+					
Ekonomika i organizacja czasu wolnego	TR																+
Ekonomika przedsiębiorstw turystycznych	TR																+
Ekonomika turystyki	TR								+								+
Ekonomika turystyki i rekreacji	NSE					+											

Nazwa przedmiotu	Blok	UAM Poznań	Uniwersytet Jagielloński	UKW Bydgoszcz	Uniwersytet Łódzki	Uniwersytet Szczeciński	UMCS Lublin	Uniwersytet Śląski	Uniwersytet Warszawski	Uniwersytet Wrocławski	AP Ślupsk	UJK Kielce	UP Kraków	AWF Kraków	AWF Poznań	AWF Wrocław	UE Poznań
Ekonomika turystyki i rekreacji	TR	+		+	+		+	+						+	+	+	
Ekoturystyka	TR			+		+		+									
Elementy archeologii	NSE				+												
Elementy astronomii w geografii	GR								+								
Elementy etnografii	NSE				+												
Elementy fizyki i chemii Ziemi	GR										+						
Elementy politologii	NSE				+												
Elementy religioznawstwa	NSE				+												
Encyklopedia prawa	NSE														+		
Ergonomia i BHP	NSE											+					
Ergonomia, ochrona własności intelektualnej, bezpieczeństwo i higiena pracy	MK			+													
Etnografia	NSE	+									+						
Etyka	NSE						+					+					
Etyka i ochrona wartości intelektualnych	NSE	+															
Etyka w turystyce	TR														+		
Etyka zawodowa	NSE				+												
Europa i Unia Europejska	NSE										+						
Europejska Współpraca Terytorialna	TR									+							
Europejskie fundusze strukturalne	TR					+											
Fakultet zawodowy (w tym pilotaż wycieczek)	ĆT/PZ													+			
Filozofia	NSE	+	+	+			+	+	+	+	+	+	+	+	+		
Filozofia i etyka	NSE			+													
Filozofia z elementami etyki	NSE															+	
Filozofia/Etyka	NSE					+											
Filozoficzno-etyczne aspekty zdrowia	I															+	
Finanse	NSE																+
Finanse międzynarodowe	NSE																+
Finanse międzynarodowe przedsiębiorstw	NSE																+
Finanse przedsiębiorstw	NSE	+															+
Finanse przedsiębiorstw i podstawy rachunkowości w turystyce i rekreacji	NSE					+											
Finanse publiczne	NSE																+
Fitness	RK														+		
Fizjologia człowieka	RK	+		+	+	+	+							+		+	
Fizjologia pracy i wypoczynku	I													+			
Fizjologia pracy i wypoczynku	RK														+		
Fizyka	GR							+									
Fizyka i chemia Ziemi	GR			+					+			+	+				
Fizyka Ziemi	GR									+							
Formy i programy turystyki motywacyjnej	I													+			
Formy turystyki	TR		+														
Fundusze pomocowe w turystyce i rekreacji	TR	+															
Fundusze strukturalne dla samorządów i przedsiębiorstw	NSE										+						
Fundusze UE w rozwoju regionalnym i lokalnym	NSE			+													
Fundusze unijne w turystyce i rekreacji	I															+	
Funkcje turystyczne regionów ĆT	ĆT/PZ		+														
Funkcjonowanie i ochrona ekosystemów morskich	GR					+											
Funkcjonowanie przedsiębiorstw turystycznych na rynku międzynarodowym	TR	+															
Funkcjonowanie środowiska przyrodniczego	GR	+															
GDS (fakultatywne)	MK				+												
Ge ekologia	GR								+			+					
Geografia ekonomiczna	GR			+				+	+		+	+	+				
Geografia ekonomiczna ĆT	ĆT/PZ			+													
Geografia ekonomiczna Polski	GR							+				+					
Geografia ekonomiczna świata	GR											+					
Geografia fizyczna i społeczno-ekonomiczna Dolnego Śląska	I															+	

Nazwa przedmiotu	Blok	UAM Poznań	Uniwersytet Jagielloński	UKW Bydgoszcz	Uniwersytet Łódzki	Uniwersytet Szczeciński	UMCS Lublin	Uniwersytet Śląski	Uniwersytet Warszawski	Uniwersytet Wrocławski	AP Ślupsk	UJK Kielce	UP Kraków	AWF Kraków	AWF Poznań	AWF Wrocław	UE Poznań
Geografia fizyczna kompleksowa	GR				+								+				
Geografia fizyczna kontynentów i oceanów	GR												+				
Geografia fizyczna Polski	GR	+	+					+				+					
Geografia fizyczna świata	GR	+							+			+					
Geografia gospodarcza	GT/PZ											+					
Geografia hotelarstwa	HT				+												
Geografia humanistyczna	GR			+													
Geografia kultur	GR									+							
Geografia kultury i religii	GR		+														
Geografia kultury z antropologią kulturową	GR			+													
Geografia ludności	GR			+													
Geografia medyczna	GR								+								
Geografia miast	GR												+				
Geografia osadnictwa	GR			+				+	+	+	+	+	+				
Geografia osadnictwa	GT/PZ			+													
Geografia polityczna	GR	+		+				+	+	+	+	+	+				
Geografia polityczna i ekonomiczna świata	GR									+							
Geografia polityczna Polski	GR			+													
Geografia polityczna świata	GR					+	+										
Geografia Polski	GR				+				+								
Geografia przemysłu	GR								+								
Geografia przemysłu i komunikacji	GR												+				
Geografia przemysłu i transportu	GR									+							
Geografia regionalna	GR								+								
Geografia regionalna Afryki	GR									+							
Geografia regionalna Ameryki Północnej i Południowej	GR									+							
Geografia regionalna Australii i Oceanii	GR									+							
Geografia regionalna Azji	GR									+							
Geografia regionalna Europy	GR									+			+				
Geografia regionalna Karpat	GR									+							
Geografia regionalna krajów pozaeuropejskich	GR												+				
Geografia regionalna Polski	GR			+								+					
Geografia regionalna Polski - ekonomiczna	GR									+	+		+				
Geografia regionalna Polski - fizyczna	GR									+	+		+				
Geografia regionalna świata	GR	+	+	+	+		+	+		+	+	+	+				
Geografia rolnictwa	GR								+	+			+				
Geografia społeczna	GR			+				+	+	+	+	+	+				
Geografia społeczna	GT/PZ											+					
Geografia społeczno-ekonomiczna	GR				+												
Geografia społeczno-ekonomiczna Polski	GR	+															
Geografia społeczno-ekonomiczna świata	GR	+						+									
Geografia sztuki	GR									+							
Geografia Śląska	GR									+							
Geografia turystyczna	TR			+		+	+							+	+	+	+
Geografia turystyczna Chorwacji	TR				+												
Geografia turystyczna Czech i Słowacji	TR				+												
Geografia turystyczna Francji	TR				+												
Geografia turystyczna Grecji	TR				+												
Geografia turystyczna Gruzji	TR				+												
Geografia turystyczna Hiszpanii	TR				+												
Geografia turystyczna krajów nadbałtyckich	TR				+												
Geografia turystyczna krajów niemieckojęzycznych	TR				+												
Geografia turystyczna Polski	TR		+	+	+	+		+	+		+	+					
Geografia turystyczna świata	TR		+	+	+			+	+		+	+					
Geografia turystyczna Włoch	TR				+												
Geografia turystyczna wybranych krajów	TR	+									+						
Geografia turystyczna wybranych regionów świata	TR					+											
Geografia turystyki Europy	TR									+							

Nazwa przedmiotu	Blok	UAM Poznań	Uniwersytet Jagielloński	UKW Bydgoszcz	Uniwersytet Łódzki	Uniwersytet Szczeciński	UMCS Lublin	Uniwersytet Śląski	Uniwersytet Warszawski	Uniwersytet Wrocławski	AP Ślupsk	UJK Kielce	UP Kraków	AWF Kraków	AWF Poznań	AWF Wrocław	UE Poznań
Geografia turystyki Hiszpanii	TR									+							
Geografia turystyki krajów pozaeuropejskich (ang)	TR									+							
Geografia turystyki Polski	TR									+							
Geografia turystyki	TR		+						+								
Geografia turystyki i hotelarstwa	ĆT/PZ				+												
Geografia usług	GR								+	+	+		+				
Geografia wolnego czasu	GR								+								
Geografia współczesnych konfliktów międzynarodowych	GR	+															
Geografia wyborcza	GR			+													
Geograficzne podstawy rozwoju turystyki i rekreacji	TR						+										
Geograficzne systemy informacyjne (GIS)	MK							+									
Geoinformacja	MK												+				
Geoinformacja w geografii społeczno-ekonomicznej	MK			+													
Geoinformatyka	MK		+														
Geoinformatyka ĆT	ĆT/PZ		+														
Geologia	GR		+	+				+	+		+	+	+				
Geologia ĆT	ĆT/PZ											+					
Geologia dynamiczna	GR									+							
Geologia historyczna	GR									+							
Geologia regionalna	GR												+				
Geomorfologia	GR		+	+				+	+	+	+	+	+				
Geomorfologia ĆT	ĆT/PZ			+								+					
Geomorfologia regionalna	GR												+				
Geoparki i ochrona przyrody nieożywionej	I										+						
Geoturystyka	TR					+		+		+		+	+	+			
Gerontologia	I													+			
Gimnastyczne formy rekreacji	RK			+													
Gimnastyka	RK															+	
GIS	MK				+					+							
Gleboznawstwo ĆT	ĆT/PZ			+								+					
Gleboznawstwo i geografia gleb	GR		+	+				+	+	+	+	+	+				
Globalizacja i regionalizacja w gospodarce światowej	NSE																+
Globalne problemy geografii fizycznej	GR			+					+	+	+	+					
Globalne problemy geografii społeczno-ekonomicznej	GR			+					+	+	+	+					
Globalne problemy społeczno-ekonomiczne	NSE							+									
Globalne problemy środowiska przyrodniczego	GR							+									
Globalne procesy społeczne i gospodarcze	NSE		+														
Globalne systemy finansowe i gospodarcze	NSE		+														
Globalne zmiany atmosfery	GR												+				
Globalne zmiany środowiska przyrodniczego	GR												+				
Główne problemy współczesnego świata	NSE						+										
Gmina turystyczna	ĆT/PZ				+												
Gospodarcze aspekty rozwoju turystyki	TR									+							
Gospodarka i społeczeństwo UE	NSE																+
Gospodarka przestrzenna	GR			+						+		+	+				
Gospodarka przestrzenna i planowanie przestrzenne	GR								+								
Gospodarka turystyczna	TR												+				+
Graficzna prezentacja informacji geograficznej	MK		+														
Granice i obszary przygraniczne w planowaniu przestrzennym	TR									+							
Gry i zabawy rekreacyjne	RK			+													
Higiena	RK													+			
Historia architektury i sztuki	NSE			+	+		+					+		+	+	+	
Historia architektury Polski	NSE				+												
Historia cywilizacji	NSE												+				
Historia gospodarcza	NSE												+				
Historia i metodologia geografii polskiej	GR				+												
Historia i sztuka Śląska	I															+	
Historia kultury	NSE	+			+	+	+							+	+	+	

Nazwa przedmiotu	Blok	UAM Poznań	Uniwersytet Jagielloński	UKW Bydgoszcz	Uniwersytet Łódzki	Uniwersytet Szczeciński	UMCS Lublin	Uniwersytet Śląski	Uniwersytet Warszawski	Uniwersytet Wrocławski	AP Ślupsk	UJK Kielce	UP Kraków	AWF Kraków	AWF Poznań	AWF Wrocław	UE Poznań
Historia kultury i sztuki	NSE	+				+							+				
Historia mentalności - postrzeganie przestrzeni geograficznej, dzieje podróżnictwa	GR									+							
Historia odkryć geograficznych	GR				+							+					
Historia Pomorza	NSE										+						
Historia sztuki	NSE									+							
Historia Śląska	NSE									+							
Historia turystyki	TR				+												
Historia turystyki i rekreacji	TR													+	+		
Hotel, obiekt noclegowy	ĆT/PZ				+												
Hotelarstwo	HT	+		+			+							+	+		
Hotelarstwo i gastronomia	HT					+											
Hydrologia ĆT	ĆT/PZ			+								+					
Hydrologia i oceanografia	GR		+	+				+	+	+	+	+	+				
Hydrologia i zagospodarowanie turystyczne wód	GR					+											
Indywidualne praktyki magisterskie	ĆT/PZ				+												
Informacja i promocja w turystyce	TR				+												
Informacja turystyczna	TR			+													
Informatyka i GIS w turyzmie i rekreacji	MK							+									
Informatyka stosowana	MK													+			
Informatyka w turystyce i rekreacji	MK	+			+	+	+							+	+	+	
Infrastruktura jako uwarunkowanie i przedmiot współpracy międzynarodowej	NSE																+
Inne przedmioty do wyboru	I															+	
Inne przedmioty turystyczne	TR					+											
Innowacyjne formy turystyki	I													+			
Integracja europejska	NSE			+													+
Internacjonalizacja gospodarki turystycznej	TR																+
Jakość surowców i produktów spożywczych	RK			+													
Język obcy	JO	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Kartografia i topografia	MK			+				+	+	+	+	+	+				
Kartografia i topografia ĆT	ĆT/PZ											+					
Kartografia i topografia w turystyce	MK					+											
Kartografia społeczno-ekonomiczna	MK			+													
Kartografia tematyczna	MK								+				+				
Kartografia turystyczna	MK	+		+	+		+					+					
Kartograficzne potrzeby turystyki	TR							+									
Kierunki współczesnych badań fizyczno-geograficznych/ społeczno-ekonomicznych	GR							+									
Klimatologia i bioklimatologia morska	GR					+											
Klimatologia regionalna	GR			+													
Klimatologia regionalna i bioklimatologia człowieka	GR	+				+											
Kolekcjonerstwo skał i skamieniałości	I										+						
Kompleksowa geografia fizyczna	GR									+							
Kompleksowe badania środowiska ĆT	ĆT/PZ											+					
Kompleksowe ćwiczenia terenowe z geografii fizycznej i ekonomicznej	ĆT/PZ								+								
Komunikacja interpersonalna	NSE														+		
Komunikacja społeczna	NSE													+	+		
Komunikacja w biznesie turystycznym	TR																+
Komunikacja wizualna	NSE	+															
Komunikowanie się w biznesie turystycznym	TR																+
Konkurencyjność regionów i przedsiębiorstw turystycznych	TR																+
Konwersatorium	I									+							
Konwersatorium kierunkowe (projekt badawczy)	MK														+		
Konwersatorium wiedzy o hotelarstwie	HT				+												
Konwersatorium wiedzy o turystyce	TR				+												
Krajobraz kulturowy	GR												+				
Krajoznawstwo	TR			+	+	+	+	+				+	+	+	+	+	

Nazwa przedmiotu	Blok	UAM Poznań	Uniwersytet Jagielloński	UKW Bydgoszcz	Uniwersytet Łódzki	Uniwersytet Szczeciński	UMCS Lublin	Uniwersytet Śląski	Uniwersytet Warszawski	Uniwersytet Wrocławski	AP Ślupsk	UJK Kielce	UP Kraków	AWF Kraków	AWF Poznań	AWF Wrocław	UE Poznań
Krajoznawstwo i metodyka jego prezentacji	TR	+															
Kras i jaskinie jako atrakcje turystyczne. Jaskiniarstwo	TR							+									
Kształtowanie i ochrona środowiska	GR			+						+	+	+	+				
Kształtowanie przestrzeni obszarów zurbanizowanych	GR		+														
Kształtowanie środowiska i ochrona przyrody	GR			+			+										
Kształtowanie środowiska i zagospodarowanie turystyczne	GR														+		
Kuchnie świata jako atrakcja turystyczna	HT				+												
Kultura języka	NSE										+						
Kultura słowa	NSE	+															
Kulturowe uwarunkowania biznesu międzynarodowego	NSE																+
Kulturowe walory turystyki	TR							+									
Kursy do wyboru	I		+														
Laboratorium magisterskie	MK	+															
Logistyka międzynarodowa	NSE																+
Logistyka w turystyce	TR																+
Łódź jako miasto turystyczne	ĆT/PZ				+												
Magisterskie ćwiczenia terenowe	ĆT/PZ											+					
Makroekonomia	NSE																+
Małopolska jako region turystyczny	TR												+				
Marketing międzynarodowy	NSE																+
Marketing terytorialny	NSE					+											
Marketing turystyczny	TR								+								
Marketing usług turystycznych i rekreacyjnych	TR	+			+	+	+	+						+	+	+	
Marketing w turystyce	TR		+							+	+	+					+
Masaż klasyczny i punktowy	I													+			
Masaż relaksacyjny	I															+	
Matematyka	MK			+								+	+				+
Matematyka i statystyka	MK								+	+	+						
Matematyka z elementami statystyki	MK							+		+							
Metodyka pracy animatora czasu wolnego	I															+	
Meteorologia ĆT	ĆT/PZ											+					
Meteorologia i klimatologia	GR		+	+				+	+	+	+	+	+				
Meteorologia z klimatologią ĆT	ĆT/PZ			+													
Metodologia badań geograficznych	MK			+					+	+		+					
Metodologia badań naukowych	MK														+	+	
Metodologia nauk geograficznych	MK		+								+		+				
Metodologia nauk geograficznych i historia myśli geograficznej	MK							+									
Metodologia pracy naukowej	MK													+			
Metody analizy przestrzennej	MK												+				
Metody analizy przestrzennej w turystyce	MK	+															
Metody badań geografii społeczno-ekonomicznej	MK								+								
Metody badań geografii turystycznej	MK												+				
Metody badań geografii turystyki	MK	+	+			+											
Metody badań geoturystycznych	I									+							
Metody badań terenowych	MK				+												
Metody badań w geografii	MK								+								
Metody badań w geografii turystyki	MK			+													
Metody badań w turystyce	MK			+							+						
Metody badawcze w turystyce i rekreacji	MK						+										
Metody i techniki obsługi ruchu turystycznego	TR				+	+											
Metody statystyczne w turystyce	MK										+						
Metody wyceny projektów turystycznych	TR						+										
Metodyka i bezpieczeństwo prowadzenia zajęć w plenerze	I													+			
Metodyka i organizacja rekreacji ruchowej	RK					+											
Metodyka obsługi ruchu turystycznego	TR						+										
Metodyka organizacji turystyki szkolnej i krajoznawstwa	TR									+							
Metodyka rekreacji	RK															+	
Metodyka rekreacji ruchowej	I													+			

Nazwa przedmiotu	Blok	UAM Poznań	Uniwersytet Jagielloński	UKW Bydgoszcz	Uniwersytet Łódzki	Uniwersytet Szczeciński	UMCS Lublin	Uniwersytet Śląski	Uniwersytet Warszawski	Uniwersytet Wrocławski	AP Ślupsk	UJK Kielce	UP Kraków	AWF Kraków	AWF Poznań	AWF Wrocław	UE Poznań
Miasta turystyczne Polski	TR				+												
Miasta turystyczne świata	TR				+												
Miejsce i rola turystyki i rekreacji w gospodarce światowej	TR						+										
Międzynarodowa współpraca w turystyce i rekreacji	TR						+										
Międzynarodowe organizacje turystyczne	TR	+		+										+			
Międzynarodowe rozliczenia finansowe w turystyce	I													+			
Międzynarodowe sieci hotelowe	TR	+															
Międzynarodowe stosunki gospodarcze	NSE																+
Międzynarodowe transakcje gospodarcze	NSE																+
Międzynarodowy rynek spotkań	NSE																+
Międzynarodowy rynek turystyki biznesowej	TR	+															
Międzynarodowy rynek usług turystycznych	TR	+															
Mikroekonomia	NSE																+
Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce	TR									+							
Modele przestrzennej organizacji turystyki	I															+	
Modelowanie przestrzeni geograficznej	GR											+					
Moduł kultura fizyczna	RK												+				
Muzea	ĆT/PZ				+												
Muzealnictwo	NSE				+	+					+						
Nazewnictwo geograficzne	GR	+															
Negocjacje	I													+			
Negocjacje i protokół dyplomatyczny	NSE	+															
Nieruchomości w gospodarce turystycznej	TR																+
Nowe trendy w rozwoju turystyki	TR																+
Nowe trendy w turystyce	TR												+				
Nowe trendy w turystyce i rekreacji	TR											+					
Nowoczesne formy rekreacji	I													+			
Numeryczne metody analizy przestrzeni	MK			+													
Obiekty archeologiczne a turystyka	TR							+									
Obiekty kultury materialnej jako zasób turystyczny	TR			+													
Objazd terenowy po Polsce	ĆT/PZ															+	
Obozy, rekreacja ruchowa, turystyka kwalifikowana	ĆT/PZ					+											
Obóz letni	ĆT/PZ				+										+	+	
Obóz narciarski	RK	+															
Obóz turystyki aktywnej i specjalistycznej	ĆT/PZ				+												
Obóz wędrowny	ĆT/PZ													+		+	
Obóz zimowy	ĆT/PZ				+											+	
Obsługa klienta	I													+			
Obsługa międzynarodowego ruchu turystycznego	TR						+										
Obsługa ruchu turystycznego	TR	+		+				+			+	+		+	+	+	+
Ocena oddziaływania inwestycji turystycznych na środowisko	TR						+										
Ocena ryzyka i ubezpieczenia w turystyce i rekreacji	TR						+										
Ocena środowiska przyrodniczego	GR											+					
Ochrona dóbr kultury	NSE						+										
Ochrona i kształtowanie środowiska	GR								+								
Ochrona i rekultywacja krajobrazu	TR									+							
Ochrona przyrody i kształtowanie środowiska	GR	+															
Ochrona środowiska	GR		+	+													
Ochrona środowiska i turystyka proekologiczna	GR					+											
Ochrona własności intelektualnej	NSE		+			+				+	+	+	+				+
Ochrona własności przemysłowej i intelektualnej	NSE						+										
Odnowa biologiczna i inne usługi SPA	I													+			
Odnowa biologiczna z elementami fizykoterapii	I													+			
Odnowa psychiczna	I													+			
Organizacja biura recepcji	HT				+												
Organizacja i formy turystyki przyrodniczej	I													+			
Organizacja i funkcjonowanie jednostek ORT	I													+			
Organizacja i funkcjonowanie jednostek rekreacyjnych	I													+			

Nazwa przedmiotu	Blok	UAM Poznań	Uniwersytet Jagielloński	UKW Bydgoszcz	Uniwersytet Łódzki	Uniwersytet Szczeciński	UMCS Lublin	Uniwersytet Śląski	Uniwersytet Warszawski	Uniwersytet Wrocławski	AP Ślupsk	UJK Kielce	UP Kraków	AWF Kraków	AWF Poznań	AWF Wrocław	UE Poznań
Organizacja i funkcjonowanie obiektów noclegowych	HT				+												
Organizacja i funkcjonowanie ośrodków SPA	I													+			
Organizacja i funkcjonowanie zakładów hotelowych	I													+			
Organizacja i metodyka turystyki	TR											+					
Organizacja i obsługa ruchu turystycznego	TR		+							+	+						
Organizacja i pilotowanie wycieczek	TR			+													
Organizacja i prowadzenie imprez sportowych	RK	+															
Organizacja i prowadzenie wycieczek	TR	+															
Organizacja i zarządzanie	NSE				+										+		
Organizacja i zarządzanie przedsiębiorstwem	NSE	+															
Organizacja i zarządzanie przedsiębiorstwem turystycznym i rekreacyjnym	TR					+											
Organizacja imprez okolicznościowych	I													+			
Organizacja imprez turystycznych i czasu wolnego	TR												+				
Organizacja kongresów	I													+			
Organizacja kongresów i konferencji	HT				+												
Organizacja pracy biurowej	I													+			
Organizacja pracy w hotelarstwie	I										+						
Organizacja turystyki i rekreacji w Polsce i na świecie	TR						+										
Organizacja turystyki krajowej i zagranicznej	TR												+				
Organizacja usług rekreacyjnych	I															+	
Organizacja usług turystycznych	I															+	
Ośrodki kultu religijnego	TR				+												
Parki narodowe	ĆT/PZ				+												
Pedagogika czasu wolnego	NSE	+		+	+	+	+					+		+	+	+	
Pedagogika turystyki przygodowej	I													+			
Pielgrzymki i turystyka religijna w Polsce	TR		+														
Pierwsza pomoc medyczna, BHP i ochrona zdrowia	NSE	+															
Pierwsza pomoc przedlekarska	I															+	
Pierwsza pomoc przedmedyczna	RK													+			
Pilotaż i przewodnictwo	TR				+										+		
Pilotaż i przewodnictwo w turystyce	TR										+						
Planowanie przestrzenne	GR			+			+			+	+	+	+				
Planowanie regionalne	TR									+							
Planowanie rozwoju zawodowego	NSE													+			
Planowanie turystyczne	TR	+			+	+	+			+					+		
Planowanie turystyczne i rekreacyjne	TR													+			
Plenerowe formy aktywności przygodowej – jesień i zima	I													+			
Plenerowe formy aktywności przygodowej – wiosna i lato	I													+			
Plenerowe formy rekreacji	RK			+													
Pływanie	RK															+	
Podstawowe przepisy prawne w turystyce	TR										+						
Podstawy administracyjno-prawne w turystyce i rekreacji	TR										+						
Podstawy agroturystyki	TR			+													
Podstawy archeologii	NSE			+													
Podstawy ekologii	GR									+							
Podstawy ekonometrii	NSE																+
Podstawy ekonomiczne turystyki	TR		+														
Podstawy ekonomii	NSE		+						+								
Podstawy geografii	GR								+		+	+					
Podstawy geografii człowieka	GR		+														
Podstawy geografii ekonomicznej	GR									+							
Podstawy geografii fizycznej	GR			+				+		+	+						
Podstawy geografii fizycznej z elementami astronomii	GR		+														
Podstawy geografii społeczno-ekonomicznej	GR			+				+									
Podstawy geografii turystyki	TR			+				+			+						
Podstawy gospodarki przestrzennej	GR										+						
Podstawy gospodarki przestrzennej i ochrony środowiska	GR		+														

Nazwa przedmiotu	Blok	UAM Poznań	Uniwersytet Jagielloński	UKW Bydgoszcz	Uniwersytet Łódzki	Uniwersytet Szczeciński	UMCS Lublin	Uniwersytet Śląski	Uniwersytet Warszawski	Uniwersytet Wrocławski	AP Słupsk	UJK Kielce	UP Kraków	AWF Kraków	AWF Poznań	AWF Wrocław	UE Poznań
Podstawy hotelarstwa	HT				+							+					
Podstawy komunikacji społecznej	NSE											+					
Podstawy kształtowania i ochrony środowiska	GR							+									
Podstawy marketingu	NSE														+		+
Podstawy meteorologii i klimatologii	GR			+													
Podstawy odnowy biologicznej	RK													+			
Podstawy organizacji i funkcjonowania obiektów gastronomii	HT				+												
Podstawy prawa	NSE																+
Podstawy przedsiębiorczości	NSE												+				
Podstawy przemysłu turystycznego	TR									+							
Podstawy rachunkowości	NSE	+												+			
Podstawy rekreacji	RK			+	+	+	+							+	+	+	
Podstawy socjologii	NSE							+									
Podstawy statystyki	MK	+				+			+						+		
Podstawy teoretyczne i metody badań w geografii regionalnej	GR									+							
Podstawy teoretyczne i metody badań w geografii turystyki	TR									+							
Podstawy turystyki	TR			+	+	+	+						+	+	+	+	+
Podstawy turystyki i rekreacji	TR	+															
Podstawy turystyki	TR											+					
Podstawy wiedzy o plenerowych formach aktywności ruchowej	I													+			
Podstawy zarządzania	NSE																+
Podstawy zastosowania informatyki	MK	+															
Polityka społeczna	NSE																+
Polityka turystyczna	TR	+			+	+	+								+	+	
Polityka turystyczna i rekreacyjna	TR													+			
Polityka turystyczna w Polsce i UE	TR																+
Polityka Unii Europejskiej w zakresie turystyki	TR	+															
Polska oferta turystyki wypoczynkowej	I															+	
Pozyskiwanie funduszy europejskich	NSE	+															
Pozyskiwanie i przetwarzanie danych o środowisku przyrodniczym	I													+			
Praca magisterska	MK						+				+						
Pracownia dyplomowa	MK												+				
Pracownia licencjacka	MK							+			+						
Pracownia magisterska	MK				+	+	+	+	+	+	+	+	+				
Pracownia ogólna	MK		+														
Pracownia specjalistyczna	MK			+													
Praktyka dyplomowa	ĆT/PZ									+							
Praktyka magisterska ĆT	ĆT/PZ		+														
Praktyka zawodowa	ĆT/PZ									+	+	+	+			+	
Praktyka zawodowa w hotelach	ĆT/PZ	+															
Praktyka zawodowa w przedsiębiorstwach turystycznych	ĆT/PZ	+															
Praktyki	ĆT/PZ														+	+	+
Praktyki magisterskie	ĆT/PZ								+								
Praktyki zawodowe	ĆT/PZ			+		+											
Prawne aspekty turystyki	TR											+					
Prawne i ekonomiczne podstawy turystyki	TR												+				
Prawo	NSE													+			
Prawo cywilne i handlowe w wymianie międzynarodowej	NSE																+
Prawo gospodarcze	NSE													+			+
Prawo międzynarodowe publiczne	NSE																+
Prawo międzynarodowe w turystyce	TR	+															
Prawo w turystyce	TR																+
Prawo w turystyce i rekreacji	TR	+		+	+	+	+									+	
Problemy przemian społeczno-ekonomicznych regionu śląskiego	NSE							+									
Problemy rozwoju miast	NSE			+													
Procesy globalizacji i integracji europejskiej	NSE												+				
Produkt turystyczny	TR	+			+	+	+								+		
Produkty turystyki wypoczynkowej	I															+	

Nazwa przedmiotu	Blok	UAM Poznań	Uniwersytet Jagielloński	UKW Bydgoszcz	Uniwersytet Łódzki	Uniwersytet Szczeciński	UMCS Lublin	Uniwersytet Śląski	Uniwersytet Warszawski	Uniwersytet Wrocławski	AP Ślupsk	UJK Kielce	UP Kraków	AWF Kraków	AWF Poznań	AWF Wrocław	UE Poznań
Prognozowanie rozwoju turystyki	I										+						
Programowanie i ocena inwestycji w turystyce	TR																+
Programowanie i organizacja rekreacji	RK															+	
Programy zdrowego stylu życia	I													+			
Projektowane i wyposażenie obiektów hotelarskich	I													+			
Projektowanie własnej ścieżki edukacji i kariery zawodowej	NSE												+				
Projekty	MK		+														
Promocja i informacja turystyczna	TR							+									
Promocja i informacja w turystyce	I													+			
Promocja kraju i regionu	I													+			
Promocja zdrowia	I													+			
Proseminarium	MK						+										
Proseminarium dyplomowe	MK														+		
Proseminarium licencjackie	MK		+						+								
Proseminarium z geografii fizycznej/ekonomicznej	GR							+									
Protokół dyplomatyczny, negocjacje	NSE					+											
Przedmiot biomedyczny do wyboru	RK															+	
Przedmiot do wyboru	I					+				+		+			+		+
Przedmiot humanistyczny do wyboru	NSE															+	
Przedmiot praktyczny do wyboru	RK															+	
Przedmiot specjalizacyjny do seminarium	I												+				
Przedmioty bio-eko-geograficzne - do wyboru	GR															+	
Przedmioty dla specjalności	I														+		
Przedmioty fakultatywne	I			+			+	+									
Przedmioty psychospołeczne - do wyboru	NSE															+	
Przedmioty specjalizacyjne	I				+												
Przedmioty specjalnościowe	I														+		
Przedsiębiorczość elektroniczna w turystyce	TR																+
Przedsiębiorstwo turystyczne	ĆT/PZ				+												
Przedsiębiorstwo turystyczne i uwarunkowania prawne	TR										+						
Przemiany społeczno-ekonomiczne przestrzeni Polski	GR		+														
Przestrzeń turystyczna	TR				+	+											
Przewodnictwo po ośrodkach i obiektach turystycznych	TR	+															
Przygotowanie do egzaminu dyplomowego	MK					+											
Przygotowanie i egzamin licencjacki	MK									+							
Przygotowanie pracy dyplomowej	MK										+						
Przygotowanie pracy licencjackiej	MK								+								
Przygotowanie pracy magisterskiej	MK								+								
Przygotowanie pracy magisterskiej i przygotowanie do egzaminu dyplomowego	MK							+									
Przyrodnicze podstawy planowania przestrzennego	GR								+								
Przyrodnicze uwarunkowania rozwoju turystyki	TR			+													
Przyrodnicze uwarunkowania turystyki	TR							+									
Przyrodznawstwo	GR					+								+			
Przysposobienie biblioteczne	NSE											+					
Przysposobienie biblioteczne, BHP i ergonomia	NSE							+									
Psychologia	NSE	+		+	+	+	+							+	+	+	
Psychologia i socjologia w zarządzaniu	I										+						
Psychosomatyczne ćwiczenia hatha jogi	I															+	
Public Relations	NSE	+															
Public Relations w turystyce	TR																+
Rachunkowość	NSE																+
Refleksoterapia	I													+			
Region geograficzny - Polska Południowa	ĆT/PZ				+												
Region geograficzny - Polska Północna	ĆT/PZ				+												
Region łódzki	ĆT/PZ				+												
Region turystyczny	ĆT/PZ				+												
Region turystyczny	TR				+												

Nazwa przedmiotu	Blok	UAM Poznań	Uniwersytet Jagielloński	UKW Bydgoszcz	Uniwersytet Łódzki	Uniwersytet Szczeciński	UMCS Lublin	Uniwersytet Śląski	Uniwersytet Warszawski	Uniwersytet Wrocławski	AP Słupsk	UJK Kielce	UP Kraków	AWF Kraków	AWF Poznań	AWF Wrocław	UE Poznań
Regionalna gospodarka turystyczna	TR						+										
Regionalne ćwiczenia terenowe – Karpaty	ĆT/PZ												+				
Regionalne ćwiczenia terenowe – Wybrzeże	ĆT/PZ												+				
Regionalne ćwiczenia terenowe – Wyżyny	ĆT/PZ												+				
Regionalne ćwiczenia terenowe Sudety	ĆT/PZ												+				
Regionalne ćwiczenia terenowe Wyżyna Lubelska, Bieszczady	ĆT/PZ												+				
Regionalne problemy rozwoju świata	TR									+							
Regiony i walory turystyczne Polski	TR	+															
Regiony jako przedmiot badań geograficznych i edukacji globalnej	TR									+							
Regiony turystyczne	TR					+								+	+	+	
Regiony turystyczne Ameryki Południowej	TR	+															
Regiony turystyczne Ameryki Północnej	TR	+															
Regiony turystyczne Australii i Oceanii	TR	+															
Regiony turystyczne Europy	ĆT/PZ				+											+	
Regiony turystyczne Polski	TR						+										
Regiony turystyczne świata	TR						+										
Regiony turystyczne wybranych państw Afryki	TR	+															
Regiony turystyczne wybranych państw Azji	TR	+															
Rekreacja i turystyka nadmorska	RK					+											
Rekreacja ruchowa i usprawnienie fizyczne	RK						+										
Rekreacja ruchowa osób starszych	I															+	
Rekreacja zdrowotna	I													+			
Rekreacyjne gry sportowe	RK															+	
Relaksacja i medytacja w różnych kulturach	I															+	
Religie świata i turystyka pielgrzymkowa	TR							+									
Rewitalizacja obiektów przemysłowych	TR									+							
Rewitalizacja obszarów zurbanizowanych	TR					+											
Rewitalizacja waterfrontów	TR					+											
Rozwój zrównoważony	NSE			+													
Różnorodne formy gier sportowych	RK			+													
Ruch turystyczny	TR				+												
Ruch turystyczny - trendy i prognozy rozwoju	TR	+															
Rynek podróży biznesowych	I													+			
Rynki turystyczne	I													+			
Rzeźba powierzchni Ziemi i jej walory turystyczne	GR					+											
Rozwój transportu na przestrzeni dziejów	NSE			+													
Seminarium	MK									+							
Seminarium dyplomowe	MK			+								+	+				+
Seminarium licencjackie	MK				+			+	+		+						
Seminarium magisterskie	MK	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Socjo-kulturowe formy rekreacji	I															+	
Socjologia	NSE		+	+					+	+	+	+			+	+	+
Socjologia czasu wolnego	NSE	+			+	+	+							+	+	+	
Socjologia turystyki	NSE					+			+								
Socjologia w turystyce i rekreacji	TR						+										
Socjologiczne podstawy geografii	NSE												+				
Specjalizacja instruktorska	RK													+		+	
Spoleczno-ekonomiczne uwarunkowania rozwoju turystyki i rekreacji	TR			+													
Sporty rekreacyjne	RK														+	+	
Statystyka	MK			+		+						+	+				
Statystyka matematyczna	MK																+
Statystyka opisowa	NSE																+
Statystyka w turystyce	MK													+			
Statystyka w turystyce i rekreacji	MK						+										
Statystyka z elementami matematyki	MK		+														
Strategia i program zagospodarowania turystycznego	TR			+													
Strategia rozwoju lokalnego i regionalnego	TR					+											
Strategie przedsiębiorstw w biznesie międzynarodowym	NSE																+

Nazwa przedmiotu	Blok	UAM Poznań	Uniwersytet Jagielloński	UKW Bydgoszcz	Uniwersytet Łódzki	Uniwersytet Szczeciński	UMCS Lublin	Uniwersytet Śląski	Uniwersytet Warszawski	Uniwersytet Wrocławski	AP Ślupsk	UJK Kielce	UP Kraków	AWF Kraków	AWF Poznań	AWF Wrocław	UE Poznań
Strategie rozwoju turystyki	TR				+												
Stres w teorii i praktyce	I															+	
Studia terenowe do wyboru (Tatry lub Góry Świętokrzyskie)	ĆT/PZ								+								
Studia terenowe do wyboru (wycieczki naukowe: Pomorze lub Podlasie)	ĆT/PZ								+								
Systemy informacji geograficznej	MK		+	+					+		+	+	+				
Systemy Informacji Geograficznej w turystyce	MK	+															
Systemy informacji w turystyce	MK												+				
Szkolenie biblioteczne	NSE												+				
Szkolenie z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy	NSE								+								
Środowisko fizyczno-geograficzne regionu śląskiego	GR							+									
Środowisko geologiczne	GR	+				+											
Taneczne formy rekreacji	I													+			
Techniczne obiekty geoturystyczne	I										+						
Techniki komputerowe	MK								+								
Techniki komputerowe w geografii regionalnej i turystyki	MK									+							
Techniki negocjacji	NSE				+												
Technologia informacyjna	MK			+		+	+	+		+	+		+		+		
Technologia informatyczna	MK				+												
Technologie informacyjne	MK											+				+	+
Teledetekcja	MK			+				+	+	+	+	+	+				
Teledetekcja satelitarna	MK												+				
Teledetekcja środowiska	MK		+						+								
Teoretyczne podstawy aktywności ruchowej	RK			+													
Teoretyczne podstawy geografii turystyki	TR								+								
Teoria i historia promocji zdrowia	I															+	
Teoria i metodyka rekreacji	RK						+										
Teoria turystyki i rekreacji	TR															+	
Terenowe metody badań przyrodniczych ĆT	ĆT/PZ		+														
Terenowe metody badań społeczno-ekonomicznych ĆT	ĆT/PZ		+														
Topografia ĆT	ĆT/PZ			+													
Topografia w turystyce i rekreacji	TR	+															
Transport lotniczy	TR	+															
Transport lotniczy w turystyce	TR	+															
Trening integracyjny	I													+			
Trening zdrowotny	I													+			
Turystyczne formy aktywności	I															+	
Turystyczne i rekreacyjne walory jeździectwa	TR							+									
Turystyczne walory biosfery	TR	+				+											
Turystyczne walory kulturowe	TR					+											
Turystyczne walory rzeźby powierzchni Ziemi	TR	+															
Turystyczne walory wód	TR	+															
Turystyczne zagospodarowanie przestrzenne	TR			+													
Turystyka a rozwój lokalny	TR								+								
Turystyka a środowisko przyrodnicze	TR														+		
Turystyka aktywna	TR													+			
Turystyka biznesowa	TR					+											+
Turystyka biznesowa i konferencyjna	TR				+												
Turystyka dzieci i młodzieży	TR													+			
Turystyka i rekreacja osób niepełnosprawnych	RK	+			+											+	
Turystyka kongresowa i biznesowa	TR						+										
Turystyka kulturowa	TR								+	+							
Turystyka kulturoznawcza	TR			+													
Turystyka kwalifikowana	TR								+		+						
Turystyka kwalifikowana/alternatywna/kulturowa	TR														+		
Turystyka lotnicza	TR	+															
Turystyka miejska	TR								+								+
Turystyka miejska i kulturowa	TR				+												
Turystyka międzynarodowa	TR		+														

Nazwa przedmiotu	Blok	UAM Poznań	Uniwersytet Jagielloński	UKW Bydgoszcz	Uniwersytet Łódzki	Uniwersytet Szczeciński	UMCS Lublin	Uniwersytet Śląski	Uniwersytet Warszawski	Uniwersytet Wrocławski	AP Ślupsk	UJK Kielce	UP Kraków	AWF Kraków	AWF Poznań	AWF Wrocław	UE Poznań
Turystyka mineralogiczna	TR					+		+									
Turystyka morska i nadmorska	TR					+											
Turystyka na obszarach chronionych	TR				+												
Turystyka pielgrzymkowa	TR	+															
Turystyka przyrodnicza	TR								+								
Turystyka specjalistyczna i kwalifikowana	TR							+									
Turystyka uzdrowiskowa	TR			+										+			
Turystyka uzdrowiskowa i rekreacyjna	TR							+									
Turystyka w bussinesie i organizacja kongresów. Protokół dyplomatyczny, negocjacje	TR	+															
Turystyka w rozwoju lokalnym	TR																+
Turystyka weekendowa	TR							+									
Turystyka wiejska	TR				+						+						
Turystyka zrównoważona	TR																+
Tworzenie produktu turystycznego	TR										+			+			
Ubezpieczenia w turystyce	TR	+															
Uczestnictwo w targach turystycznych	ĆT/PZ						+										
Urbanistyka i architektura obszarów pozaeuropejskich	TR	+															
Urządzenia i obiekty turystyczne	TR										+						
Usługi hotelowe i gastronomiczne	I													+			
Usługi w obrocie międzynarodowym	NSE																+
Uwarunkowania klimatyczne turystyki oraz główne biomy świata	I													+			
Uwarunkowania środowiskowe różnych działów gospodarki narodowej	GR									+							
Uzdrowiska Polski	TR				+												
Użytkowanie ziemi i kształtowanie przestrzeni wiejskiej	GR		+														
Walory antropogeniczne	TR				+												
Walory i atrakcje turystyczne Polski	TR												+				
Walory i atrakcje turystyczne świata	TR												+				
Walory przyrodnicze	TR				+												
Walory turystyczne rzeźby powierzchni Ziemi	TR			+													
Waloryzacja zasobów turystycznych	TR						+										
Wiedza o mapie i elementy terenoznawstwa	MK						+										
Województwo śląskie jako region turystyczny	TR							+									
Wpływ turystyki na środowisko geograficzne	TR							+									
Wprowadzenie do studiów	NSE														+		
Wrocław jako centrum krajoznawcze	ĆT/PZ															+	
Współczesne formy turystyk	I															+	
Współczesne krajobrazy Europy	TR									+							
Współczesne problemy hydrologiczne	GR												+				
Współczesne tendencje w rekreacji (repertorium)	RK														+		
Wstęp do ćwiczeń terenowych	ĆT/PZ								+								
Wstęp do geografii	GR												+				
Wybrane atrakcje turystyczne Afryki i Azji	TR							+									
Wybrane formy turystyki	TR									+							
Wybrane problemy demograficzne świata	GR			+													
Wybrane problemy geografii regionalnej i turystyki (ang)	TR									+							
Wybrane problemy rozwoju Unii Europejskiej	TR									+							
Wybrane problemy turystyki światowej	TR										+						
Wybrane regiony turystyczne Europy	TR							+									
Wybrzeża morskie	I										+						
Wychowanie fizyczne	RK	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+			+
Wychowanie zdrowotne i promocja zdrowia	RK				+	+											
Wykład do wyboru	I								+								
Wykład do wyboru w języku polskim (instytutowy)	I												+				
Wykład fakultatywny	I									+							
Wykład monograficzny	I			+							+		+				
Wykład ogólnouczelniany/ wydziałowy do wyboru w języku polskim	I												+				
Wykład ogólny do wyboru	I																+

Nazwa przedmiotu	Blok	UAM Poznań	Uniwersytet Jagielloński	UKW Bydgoszcz	Uniwersytet Łódzki	Uniwersytet Szczeciński	UMCS Lublin	Uniwersytet Śląski	Uniwersytet Warszawski	Uniwersytet Wrocławski	AP Ślupsk	UJK Kielce	UP Kraków	AWF Kraków	AWF Poznań	AWF Wrocław	UE Poznań
Wykład specjalizacyjny	I										+						
Wykład specjalizacyjny do wyboru	I																+
Wykłady do wyboru	I								+								
Wykłady do wyboru (z zakresu humanistyczno-socjologicznego)	NSE								+								
Wykłady specjalizacyjne do wyboru	I																+
Zachowania nabywców na globalnym rynku turystycznym	TR																+
Zachowania nabywców na rynku turystycznym	TR																+
Zachowania turystów w obszarach wypoczynkowych	I															+	
Zagospodarowanie turystyczne	TR		+									+	+				
Zagospodarowanie turystyczne i rekreacyjne	TR	+			+	+				+						+	
Zagospodarowanie turystyczne wybranych państw Europy	TR			+													
Zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne	TR								+								
Zajęcia specjalnościowe	TR						+										
Zajęcia terenowe	ĆT/PZ						+										
Zajęcia terenowe z przyrodniczych i kulturowych podstaw waloryzacji terenu, topografii w turystyce i obóz sportowy	ĆT/PZ	+															
Zakony i klasztory w Polsce	TR				+												
Zarządzanie	NSE			+										+		+	
Zarządzanie finansami przedsiębiorstw turystycznych	TR																+
Zarządzanie i marketing w turystyce	TR												+				
Zarządzanie jakością w przedsiębiorstwie turystycznym	TR																+
Zarządzanie jakością w turystyce	TR				+		+					+					+
Zarządzanie obiektami turystycznymi i rekreacyjnymi	TR					+											
Zarządzanie obiektem hotelarskim	HT				+												
Zarządzanie personelem	I													+			
Zarządzanie przedsiębiorstwem turystycznym	TR	+			+		+							+	+		
Zarządzanie przedsiębiorstwem turystycznym i rekreacyjnym	TR															+	
Zarządzanie regionem turystycznym	TR																+
Zarządzanie strategiczne przedsiębiorstwem turystycznym	TR																+
Zarządzanie turystyką na obszarach chronionych	I													+			
Zarządzanie w turystyce	TR							+									
Zarządzanie w turystyce i rekreacji	TR						+										
Zarządzanie w turystyce przygodowej	I													+			
Zarządzanie zasobami ludzkimi	I										+						
Zarządzanie zasobami ludzkimi w turystyce	TR																+
Zasady gospodarki przestrzennej w turystyce (ang)	TR									+							
Zasoby turystyczne	TR						+										
Zasoby wodne w turystyce	TR			+													
Zastosowania informatyki w turystyce i rekreacji	MK	+															
Zastosowanie matematyki w ekonomii i zarządzaniu	MK																+
Zespołowe gry sportowe	RK															+	
Zintegrowane zarządzanie obszarami przybrzeżnymi	TR					+											
Zmiany środowiska przyrodniczego Polski	GR							+									
Żywnienie człowieka	RK	+		+										+	+	+	

Załącznik 3 – Spis ćwiczeń terenowych prowadzonych na badanych kierunkach studiów

Uczelnia	Nazwa przedmiotu	Rok	Stopień	Rodzaj zajęć ³	Liczba godzin
AP Słupsk	Ćwiczenia terenowe - geografia regionalna Polska Południowa	I	II	R	36
	Ćwiczenia terenowe - turystyczne zagospodarowanie gminy	I	I	P	20
	Ćwiczenia terenowe geografia regionalna (Polska Północna i Środkowa)	I	I	R	30
	Ćwiczenia terenowe kartografia i topografia	I	I	P	18
	Ćwiczenia terenowe meteorologia i klimatologia	I	I	P	18
	Ćwiczenia terenowe specjalnościowe	I	II	P	24
	Ćwiczenia terenowe zagraniczne	I	II	R	36
	Ćwiczenia terenowe z geomorfologii	II	I	P	18
	Ćwiczenia terenowe z hydrologii	II	I	P	18
	Ćwiczenia terenowe z geografii społeczno-ekonomicznej	II	I	P	18
	Praktyka zawodowa	II	I	P	3 tyg.
	Fakultet zawodowy (w tym pilotaż wycieczek)	II	I	P	30
AWF Kraków	Obóz wędrowny	II	I	P	60
	Specjalizacja instruktorska (może odbywać się w formie obozów)	II, III	I	P	90
AWF Poznań	Praktyki	II	I	P	160
	Obóz letni	I	I	P	80
AWF Wrocław	Atrakcje rekreacyjne Polski - objazd (wybrane specjalizacje)	I	II	R	60
	Objazd terenowy po Polsce	III	I	R	50
	Wrocław jako centrum krajoznawcze (wybrane specjalizacje)	I	II	R	45
	Regiony turystyczne Europy (wybrane specjalizacje)	I	II	R	60
	Obóz zimowy	II	I	P	50
	Obóz wędrowny	III	I	P	50
	Praktyki	III	I	P	120
	Obóz letni	II	I	P	85
	Praktyka zawodowa	I	II	P	60

³ R – ćwiczenia regionalne, P – ćwiczenia przedmiotowe

Uczelnia	Nazwa przedmiotu	Rok	Stopień	Rodzaj zajęć ³	Liczba godzin
UAM Poznań	Ćwiczenia terenowe - pilotaż i przewodnictwo po wybranych krajach europejskich (turystyka międzynarodowa)	I	I	P/R	48
	Ćwiczenia terenowe regionalne - Gdańsk	II	I	R	48
	Ćwiczenia terenowe regionalne - Wielkopolska	I	I	R	48
	Ćwiczenia terenowe z przyrodniczych i kulturowych podstaw waloryzacji terenu, topografii w turystyce i obóz sportowy	I	I	P	96
	Ćwiczenia terenowe	I	I	P/R	48
	Praktyka zawodowa w hotelach	I	I	P	14 dni
	Praktyka zawodowa w przedsiębiorstwach turystycznych	II	I	P	14 dni
	Przewodnictwo po ośrodkach i obiektach turystycznych	II	I	P	48
	Obóz narciarski	III	I	P	48
	Zajęcia terenowe z przyrodniczych i kulturowych podstaw waloryzacji terenu, topografii w turystyce i obóz sportowy - Sieraków	I	I	P	80
UE Poznań	Praktyki (4 tygodnie w tym 4 dni w formie grupowych zajęć terenowych)	II	I	P/R	168
Uniwersytet Jagielloński	Ćwiczenia regionalne okolice Krakowa	I	I	R	10
	Ćwiczenia terenowe przedmiotowe (co najmniej 1 kurs)	II	I	P	60
	Ćwiczenia terenowe regionalne (jeden z kursów: Karpaty, Niecka Nidy i Góry Świętokrzyskie, Pomorze, Sudety)	II	I	R	60
	Funkcje turystyczne regionów	I	II	R	30
	Praktyka magisterska	I	II	P	120
	Terenowe metody badań przyrodniczych	I	I	P	60
	Terenowe metody badań społeczno-ekonomicznych	I	I	P	60
UJK Kielce	Ćwiczenia terenowe Regionalne Polski - Region Świętokrzyski	I	I	R	24
	Ćwiczenia terenowe Regionalne Polski - Wybrane regiony Polski (Polska Płn.)	II (Dz)/III (Z)	I	R	40 (Dz) /32 (Z)
	Ćwiczenia terenowe Regionalne Polski - Wybrane regiony Polski (Sudety/ Tatry i Podhale)	III	I	R	40 (Dz) /32 (Z)
	Ćwiczenia terenowe z podstaw turystyki	II	I	P	24
	Geografia gospodarcza	II	I	P	24
	Geografia społeczna	II	I	P	24
	Geologia	I	I	P	24
	Kartografia i topografia	I	I	P	24
	Kompleksowe badania środowiska	I	II	P	48 (Dz) /40 (Z)
	Magisterskie ćwiczenia terenowe	I, II	II	P	48 (Dz) /40 (Z)

Uczelnia	Nazwa przedmiotu	Rok	Stopień	Rodzaj zajęć ³	Liczba godzin
	Meteorologia	I	I	P	24
	Geomorfologia	II	I	P	24
	Gleboznawstwo	II	I	P	24
	Hydrologia	I	I	P	24
	Praktyka zawodowa	II	I	P	60
UKW Bydgoszcz	Ćwiczenia ogólnogeograficzne w trakcie II roku	II, III	I	P	2x25
	Kształtowanie i ochrona środowiska	III	I	P	18
	Ćwiczenia terenowe w trakcie I roku - praktyka specjalistyczna	I	II	P	28
	Geografia ekonomiczna	II	I	P	18
	Geografia osadnictwa	I	I	P	18
	Meteorologia z klimatologią	I	I	P	20
	Praktyki zawodowe	II	I	P	4 tyg.
	Topografia	I	I	P	17
	Hydrologia	II	I	P	20
	Geomorfologia	II	I	P	20
	Gleboznawstwo	II	I	P	18
	Geografia turystyki i hotelarstwa	I	II	P	42
	Gmina turystyczna	II	I	P	4 tyg.
Uniwersytet Łódzki	Hotel, obiekt noclegowy	II	I	P	4 tyg.
	Indywidualne praktyki magisterskie	I	II	P	4 tyg.
	Łódź jako miasto turystyczne	I	I	R	18
	Muzea	I	I	P	3 tyg.
	Obóz turystyki aktywnej i specjalistycznej	I	II	P	42
	Parki narodowe	I	I	P	3 tyg.
	Przedsiębiorstwo turystyczne	III	I	P	4 tyg.
	Region geograficzny - Polska Południowa	II	I	R	30
	Łódź i region łódzki	I	I	R	18
	Region geograficzny - Polska Północna	I	I	R	30
	Region geograficzny - Polska Wschodnia	I	II	R	30
	Region łódzki	II	I	R	18
	Region turystyczny	I	II	P/R	30
	Obóz zimowy	I	I	P	42

Uczelnia	Nazwa przedmiotu	Rok	Stopień	Rodzaj zajęć ³	Liczba godzin
	Regiony turystyczne Europy	III	I	R	36
	Obóz letni	II	I	P	42
UMCS Lublin	Uczestnictwo w targach turystycznych	I	I	P	20 (Dz) / 8 (Z)
	Zajęcia terenowe	II	I	P	40 (Dz) / 16 (Z)
UP Kraków	Ćwiczenia terenowe z geografii fizycznej i topografii	I	I	P	48
	Ćwiczenia terenowe z turystyki	II	I	P	15
	Regionalne ćwiczenia terenowe – Karpaty	II	I	R	24
	Regionalne ćwiczenia terenowe – Wybrzeże	III	I	R	30
	Regionalne ćwiczenia terenowe – Wyżyny	I	I	R	18
	Regionalne ćwiczenia terenowe Sudety	I	II	R	24
	Regionalne ćwiczenia terenowe Wyżyna Lubelska, Bieszczady	II	II	R	18
	Ćwiczenia terenowe z geografii społeczno-ekonomicznej	II	I	P	48
	Ćwiczenia terenowe z geologii	I	I	P	18
	Praktyka zawodowa	II	II	P	4 tyg.
Uniwersytet Szczeciński	Obozy, rekreacja ruchowa, turystyka kwalifikowana	I, II	I	P	120
	Praktyki zawodowe	III	I	P	4 tyg.
Uniwersytet Śląski	Ćwiczenia terenowe magisterskie	I	II	P	90
	Ćwiczenia terenowe na Wyżynie Śląskiej	II	I	R	6
	Ćwiczenia terenowe regionalne - Polska Południowa	II	I	R	48
	Ćwiczenia terenowe regionalne - Polska Północna	II	I	R	48
	Ćwiczenia terenowe specjalnościowe	I	II	P	36
	Ćwiczenia terenowe z biogeografii i geografii gleb	I	I	P	40

Uczelnia	Nazwa przedmiotu	Rok	Stopień	Rodzaj zajęć ³	Liczba godzin
	Ćwiczenia terenowe z topografii i teledetekcji środowiska przyrodniczego	I	I	P	40
	Ćwiczenia terenowe z geomorfologii	II	I	P	40
	Ćwiczenia terenowe z hydrologii	II	I	P	40
	Ćwiczenia terenowe z geografii społeczno-ekonomicznej	II	I	P	40
	Ćwiczenia terenowe z geologii	I	I	P	36
	Ćwiczenia terenowe z meteorologii i klimatologii	I	I	P	40
Uniwersytet Warszawski	Ćwiczenia terenowe (Metody badań terenowych - Olecko i Murzynowo)	I	I	P	80
	Ćwiczenia terenowe	I	I	P	40
	Kompleksowe ćwiczenia terenowe z geografii fizycznej i ekonomicznej	III	I	P	128
	Ćwiczenia terenowe z geografii fizycznej i ekonomicznej	II	I	P	80
	Praktyki magisterskie	II	II	P	72
	Studia terenowe do wyboru (Tatry lub Góry Świętokrzyskie)	III	I	R	48
	Studia terenowe do wyboru (Pomorze lub Podlasie)	II	I	R	40
	Wstęp do ćwiczeń terenowych	I	I	P	24
Uniwersytet Wrocławski	Ćwiczenia specjalizacyjne	I	II	P	112
	Ćwiczenia terenowe regionalne kompleksowe	I	I	R	56 (Dz) /48 (Z)
	Ćwiczenia terenowe regionalne kompleksowe (Tatry)	II	I	R	48 (Dz) /40 (Z)
	Ćwiczenia terenowe z geoekologii krajobrazu	III	I	P	40 (Dz) /24 (Z)
	Ćwiczenia terenowe z geografii fizyczno-ekonomicznej Polski	III	I	P	80 (Dz) /48 (Z)
	Ćwiczenia terenowe z geomorfologii i gleboznawstwa	II	I	P	72 (Dz) /56 (Z)
	Ćwiczenia terenowe z kartografii i topografii	I	I	P	80 (Dz) /48 (Z)

Uczelnia	Nazwa przedmiotu	Rok	Stopień	Rodzaj zajęć ³	Liczba godzin
	Ćwiczenie terenowe z hydrografii	II	I	P	56 (Dz) /40 (Z)
	Ćwiczenia terenowe z geografii społeczno-ekonomicznej	II	I	P	64 (Dz) /40 (Z)
	Ćwiczenia terenowe z meteorologii i klimatologii	I	I	P	56 (Dz) /48 (Z)
	Praktyka zawodowa	II	I	P	3 tyg.

Załącznik 4 - Szczegółowa charakterystyka społeczno-demograficzna respondentów

A. Wiek

		Wiek [w latach, liczba osób]														
Uczelnia/tryb studiów ⁴		22	23	24	25	26	27	28	29	30	33	36	37	42	46	Suma końcowa
AWF Kraków			10	20	11	5	3	2	1	1						53
w tym:	niestacjonarne				3	1	3	1	1	1						10
	stacjonarne		10	20	8	4		1								43
AP Słupsk			5	13	4											22
AWF Poznań			17	21	4	2										44
AWF Wrocław			12	13	7	1										33
UAM Poznań		1	12	13	2	1	1	1								31
w tym:	niestacjonarne	1	5	4	2	1	1	1								15
	stacjonarne		7	9												16
UE Poznań			10	9	5	1										25
Uniwersytet Jagielloński			5	12	12	4	1	1			1	1				37
w tym:	niestacjonarne		4	9	11	4	1	1			1	1				32
	stacjonarne		1	3	1											5
UJK Kielce			8	9	2											19
UKW Bydgoszcz		2	26	4	1			1		1						35
w tym:	niestacjonarne		10	4	1			1		1						17
	stacjonarne	2	16													18
Uniwersytet Łódzki			8	36	17	7	1						1	1	1	72
w tym:	niestacjonarne		5	18	13	7							1	1	1	46
	stacjonarne		3	18	4		1									26
UMCS Lublin			2	5	4	3	1	1								16
w tym:	niestacjonarne				1	1	1	1								4
	stacjonarne		2	5	3	2										12
UP Kraków			8	19	5											32
Uniwersytet Szczeciński			21	5		1										27
w tym:	niestacjonarne			2												2
	stacjonarne		21	3		1										25
Uniwersytet Śląski			3	6	1	1	1									12
Uniwersytet Warszawski			1	5	2	1										9
Uniwersytet Wrocławski			4	3	2	2	1	1								13
Ogółem		3	152	193	79	29	9	7	1	2	1	1	1	1	1	480
w tym:	niestacjonarne	1	24	37	31	14	6	5	1	2	1	1	1	1	1	126
	stacjonarne	2	128	156	48	15	3	2	0	0	0	0	0	0	0	354

⁴ Brak wyszczególnienia trybu oznacza, że w ośrodku przeprowadzono badania jedynie w na studiach stacjonarnych

B. Tryb studiów

		Tryb studiów [liczba osób]		
		Niestacjonarne	Stacjonarne	Ogółem
Uczelnie	AWF Kraków	10	43	53
	AP Słupsk		22	22
	AWF Poznań		44	44
	AWF Wrocław		33	33
	UAM Poznań	15	16	31
	UE Poznań		25	25
	Uniwersytet Jagielloński	32	5	37
	UJK Kielce		19	19
	UKW Bydgoszcz	17	18	35
	Uniwersytet Łódzki	46	26	72
	UMCS Lublin	4	12	16
	UP Kraków		32	32
	Uniwersytet Szczeciński	2	25	27
	Uniwersytet Śląski		12	12
	Uniwersytet Warszawski		9	9
	Uniwersytet Wrocławski		13	13
	Ogółem	126	354	480

C. Stan cywilny

		Stan cywilny [liczba osób]			
		Po ślubie	Wolny/a	W związku nieformalnym	Ogółem
Uczelnie	AWF Kraków	4	23	26	53
	AP Słupsk		13	9	22
	AWF Poznań		22	22	44
	AWF Wrocław	1	16	16	33
	UAM Poznań	1	18	12	31
	UE Poznań	3	10	11	24
	Uniwersytet Jagielloński	6	25	6	37
	UJK Kielce		10	9	19
	UKW Bydgoszcz	2	19	14	35
	Uniwersytet Łódzki	9	25	37	71
	UMCS Lublin	2	7	7	16
	UP Kraków		14	17	31
	Uniwersytet Szczeciński	1	18	8	27
	Uniwersytet Śląski		8	4	12
	Uniwersytet Warszawski		6	3	9
	Uniwersytet Wrocławski	1	4	8	13
	Ogółem	30	238	209	477

D. Z kim mieszkają respondenci

		Z kim mieszkają respondenci [liczba odpowiedzi]			
		Z partnerem/partnerką	Z rodzica/dziadkami/innymi krewnymi	Sam/a	Ze znajomymi
Uczelnie	AWF Kraków	14	29	6	6
	AP Słupsk	7	13		2
	AWF Poznań	7	21	4	12
	AWF Wrocław	6	6	1	20
	UAM Poznań	8	10	3	12
	UE Poznań	7	7	2	10
	Uniwersytet Jagielloński	8	21	3	5
	UJK Kielce	5	8	1	5
	UKW Bydgoszcz	8	19	3	5
	Uniwersytet Łódzki	18	37	9	8
	UMCS Lublin	5	9	1	2
	UP Kraków	4	13	2	13
	Uniwersytet Szczeciński	3	17	2	5
	Uniwersytet Śląski	1	8	3	
	Uniwersytet Warszawski		6		3
	Uniwersytet Wrocławski	6	2	1	4
	Ogółem	107	226	41	112

E. Miejsca pochodzenia respondentów wg typu ośrodka

		Miejsce pochodzenia [liczba osób]					
		Wieś	Miasto do 25 tys. mieszkańców	Miasto od 25 do 50 tys. mieszkańców	Miasto od 50 do 100 tys. mieszkańców	Miasto > 100 tys. mieszkańców	Poza Polską
Uczelnie	AWF Kraków	7	10	9	3	24	
	AP Słupsk	9	6		7		
	AWF Poznań	7	7	6	10	14	
	AWF Wrocław	7	2	3	5	16	
	UAM Poznań	5	8	1	5	12	
	UE Poznań	4	4	3	4	7	3
	Uniwersytet Jagielloński	10	4	8	1	14	
	UJK Kielce	4	9		3	3	
	UKW Bydgoszcz	9	10	2	3	11	
	Uniwersytet Łódzki	11	12	6	15	28	
	UMCS Lublin	6	3	1		6	
	UP Kraków	10	6	1	5	10	
	Uniwersytet Szczeciński	3	5	6	4	9	
	Uniwersytet Śląski	2	1	1	1	7	
	Uniwersytet Warszawski	1	1		2	5	
	Uniwersytet Wrocławski	2	6	1		4	
	Ogółem	97	94	48	68	170	3

F. Miejsca aktualnego zamieszkania wg typu ośrodka

		Miejsce zamieszkania [liczba osób]				
		Wieś	Miasto do 25 tys. mieszkańców	Miasto od 25 do 50 tys. mieszkańców	Miasto od 50 do 100 tys. mieszkańców	Miasto > 100 tys. mieszkańców
Uczelnia	AWF Kraków	6	6	4	1	36
	AP Słupsk	9	1		11	1
	AWF Poznań	5	4	4	3	28
	AWF Wrocław	1				32
	UAM Poznań	3	3		4	21
	UE Poznań	1	1			23
	Uniwersytet Jagielloński	4	5	6		22
	UJK Kielce	3	2	1	1	12
	UKW Bydgoszcz	6	5	2	2	20
	Uniwersytet Łódzki	11	9	4	9	39
	UMCS Lublin	5	1	1		9
	UP Kraków	2	2			28
	Uniwersytet Szczeciński	3	2	3		19
	Uniwersytet Śląski			1	1	10
	Uniwersytet Warszawski					9
	Uniwersytet Wrocławski		2	1		10
	Ogółem	59	43	27	32	319

G. Sytuacja materialna

		Sytuacja materialna [liczba osób]				
		Bardzo zła	Raczej zła	Ani dobra, ani zła	Raczej dobra	Bardzo dobra
Uczelnia	AWF Kraków	1	4	16	30	2
	AP Słupsk		1	9	11	1
	AWF Poznań		1	10	30	3
	AWF Wrocław		3	14	14	2
	UAM Poznań	1	2	15	11	2
	UE Poznań			12	12	1
	Uniwersytet Jagielloński		1	17	16	3
	UJK Kielce		1	6	10	2
	UKW Bydgoszcz		3	11	19	2
	Uniwersytet Łódzki	2	5	19	39	7
	UMCS Lublin		1	6	9	
	UP Kraków	1	4	13	13	1
	Uniwersytet Szczeciński		1	12	14	
	Uniwersytet Śląski			5	5	2
	Uniwersytet Warszawski		2	2	5	
	Uniwersytet Wrocławski		1	7	5	
	Ogółem	5	30	174	243	28

H. Zmiany sytuacji materialnej od czasu rozpoczęcia studiów

		Zmiana sytuacji materialnej [liczba osób]				
		Zdecydowanie się pogorszyła	Raczej się pogorszyła	Nie zmieniła się	Raczej się poprawiła	Zdecydowanie się poprawiła
Uczelnia	AWF Kraków	1	7	24	16	5
	AP Słupsk		2	6	11	3
	AWF Poznań		1	24	17	2
	AWF Wrocław	1	3	14	13	2
	UAM Poznań		3	16	8	4
	UE Poznań			8	12	4
	Uniwersytet Jagielloński		8	19	7	3
	UJK Kielce		1	11	6	1
	UKW Bydgoszcz		6	11	13	5
	Uniwersytet Łódzki	4	9	30	20	8
	UMCS Lublin	2	2	9	3	
	UP Kraków	1	3	17	8	2
	Uniwersytet Szczeciński		4	14	8	1
	Uniwersytet Śląski			8	3	1
	Uniwersytet Warszawski	1	1	3	3	1
	Uniwersytet Wrocławski		3	4	5	1
	Ogółem	10	53	218	153	43

I. Źródło utrzymania

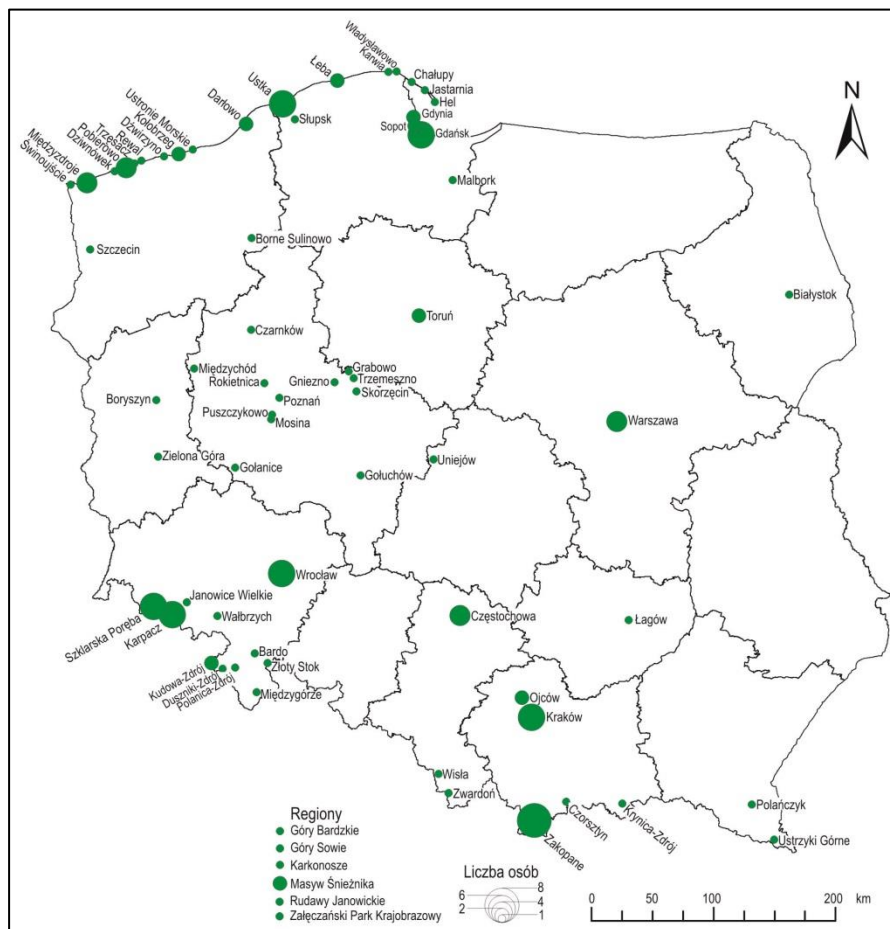
		Źródło utrzymania [liczba osób]		
		Całkowicie krewni/partner/partnerka	Całkowicie sam	Częściowo krewni/ partner/partnerka, częściowo sam
Uczelnia	AWF Kraków	4	12	37
	AP Słupsk	8	4	10
	AWF Poznań	9	5	30
	AWF Wrocław	8	5	20
	UAM Poznań	6	9	16
	UE Poznań	6	3	15
	Uniwersytet Jagielloński	5	14	18
	UJK Kielce	7	2	10
	UKW Bydgoszcz	5	9	21
	Uniwersytet Łódzki	12	18	41
	UMCS Lublin	6	4	6
	UP Kraków	4	6	21
	Uniwersytet Szczeciński	7	5	15
	Uniwersytet Śląski	2	4	6
	Uniwersytet Warszawski	3	2	4
	Uniwersytet Wrocławski	2	1	10
	Ogółem	94	103	280

J. Praca zawodowa

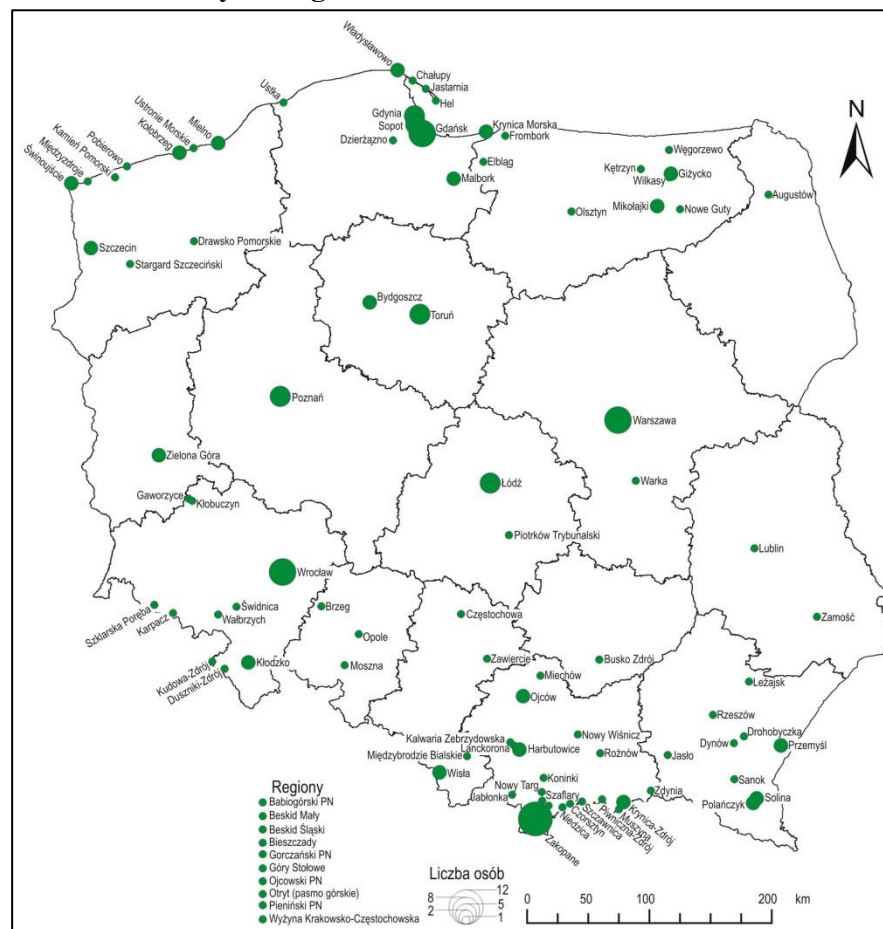
		Czy respondent pracował w momencie przeprowadzania badań [liczba osób]		
		Nie	Tak, w niepełnym wymiarze godzin	Tak, w pełnym wymiarze godzin
Uczelnia	AWF Kraków	15	20	18
	AP Słupsk	11	8	3
	AWF Poznań	16	23	5
	AWF Wrocław	16	15	1
	UAM Poznań	10	14	7
	UE Poznań	10	11	3
	Uniwersytet Jagielloński	12	9	16
	UJK Kielce	12	6	1
	UKW Bydgoszcz	9	9	17
	Uniwersytet Łódzki	20	19	32
	UMCS Lublin	10	3	3
	UP Kraków	16	11	4
	Uniwersytet Szczeciński	14	12	1
	Uniwersytet Śląski	5	5	2
	Uniwersytet Warszawski	3	5	1
	Uniwersytet Wrocławski	5	6	2
	Ogółem	184	176	116

Załącznik 5 – Miejsca krajowych wyjazdów turystycznych respondentów poszczególnych uczelni w latach 2007-2012 wraz z liczbą osób wyjeżdżających

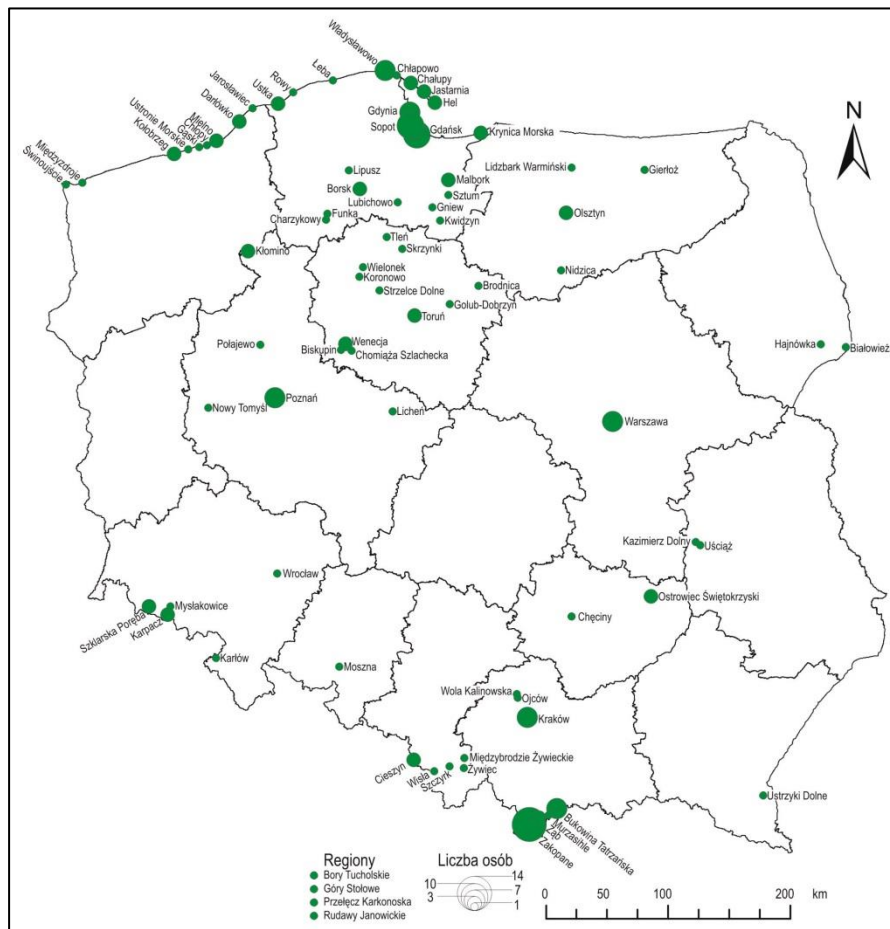
1. UAM Poznań

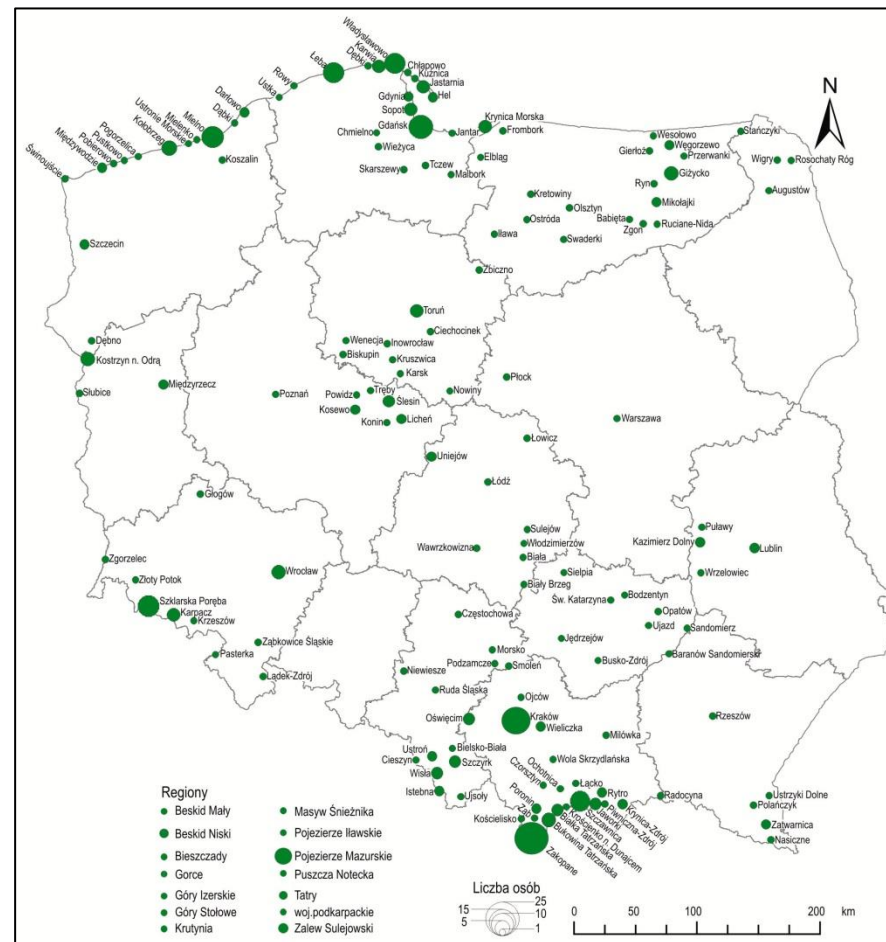
2. Uniwersytet Jagielloński

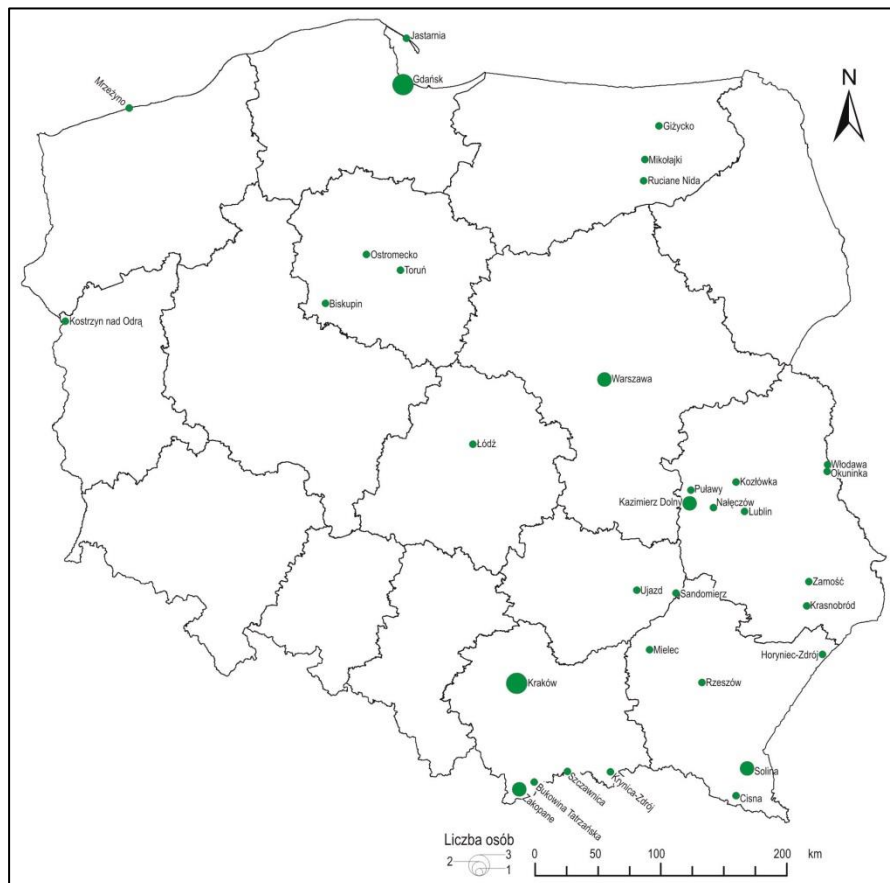
3. UKW Bydgoszcz

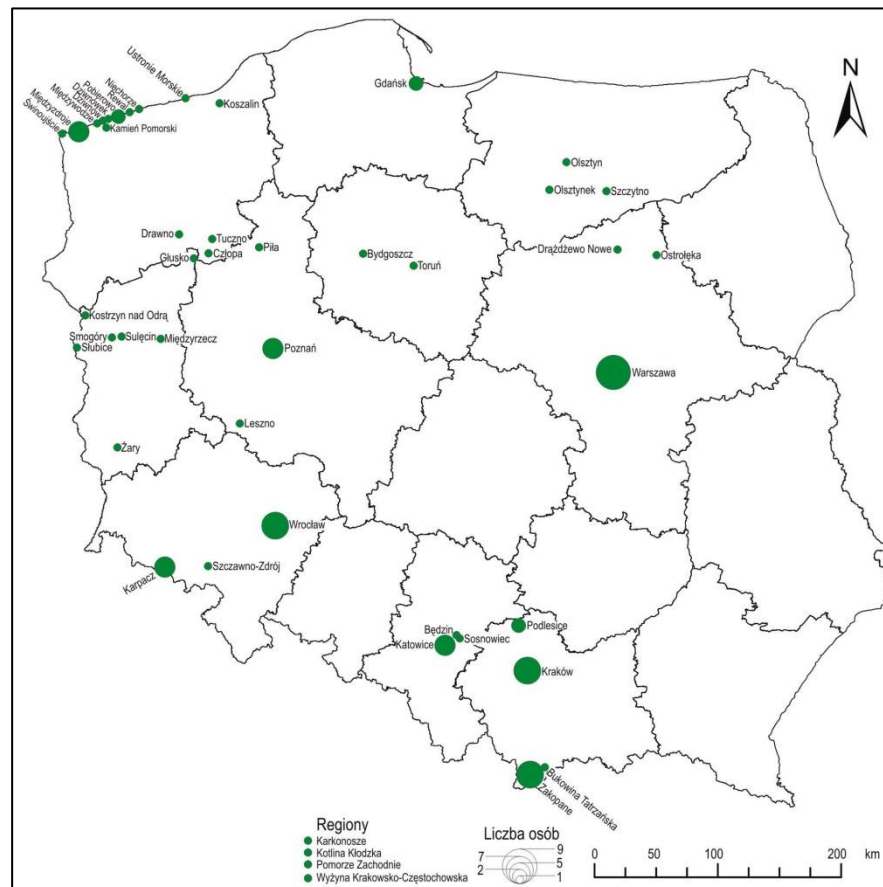
4. Uniwersytet Łódzki

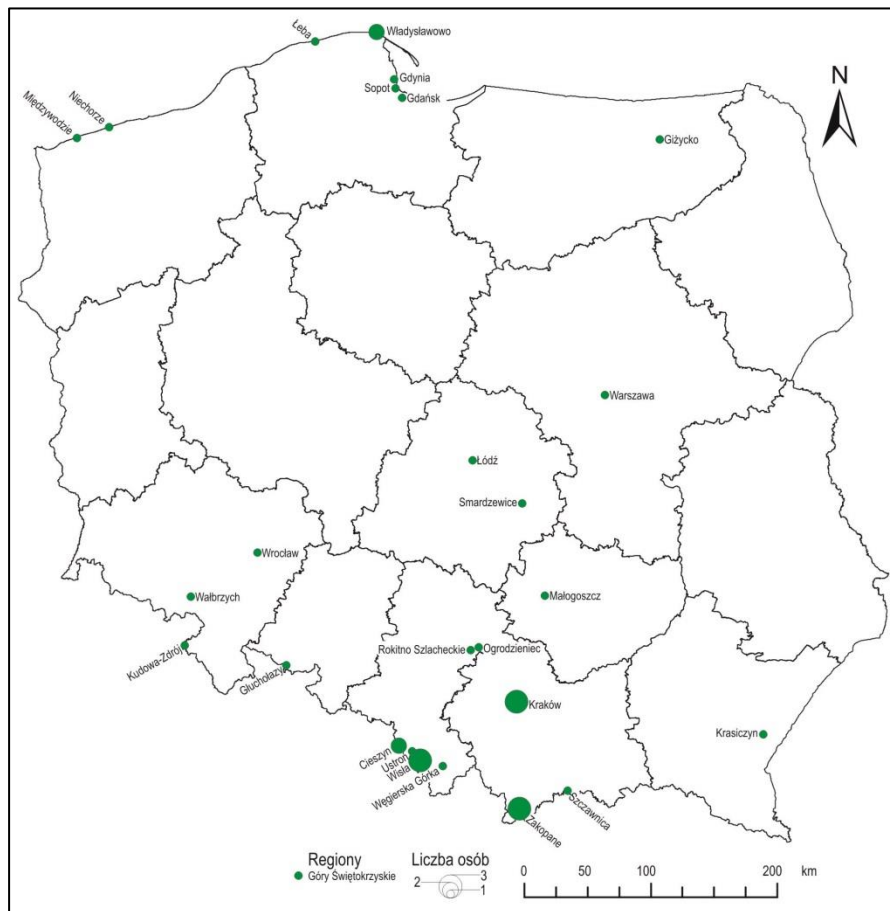
5. UMCS Lublin

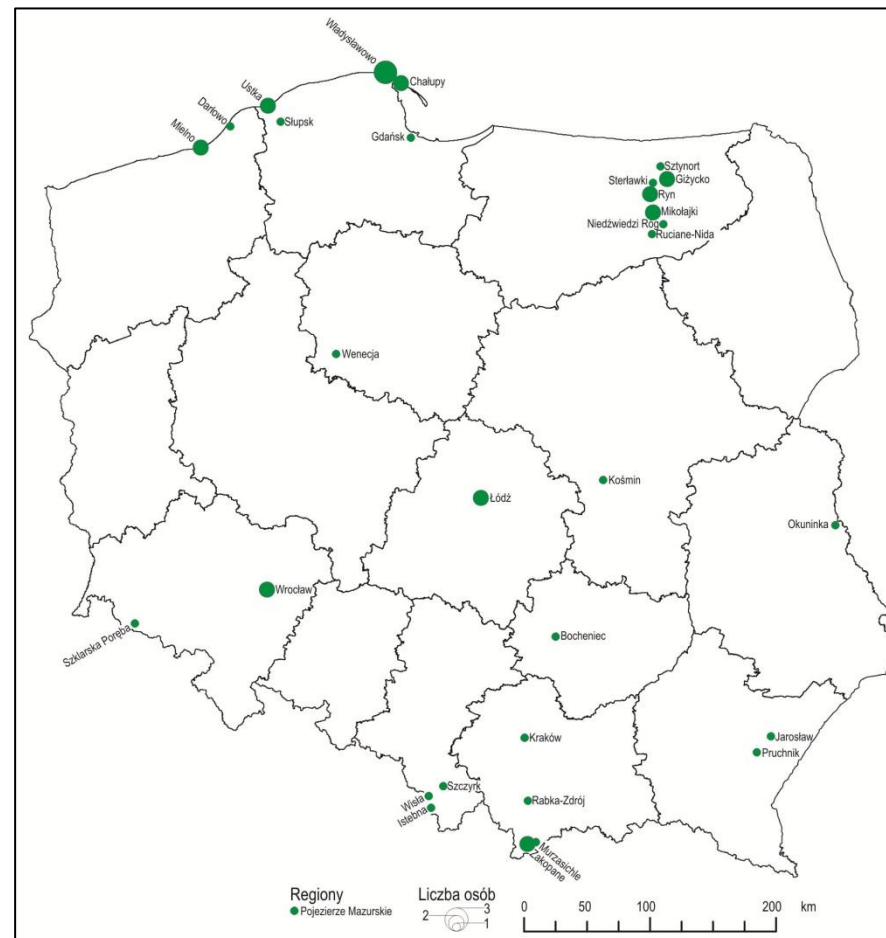
6. Uniwersytet Szczeciński

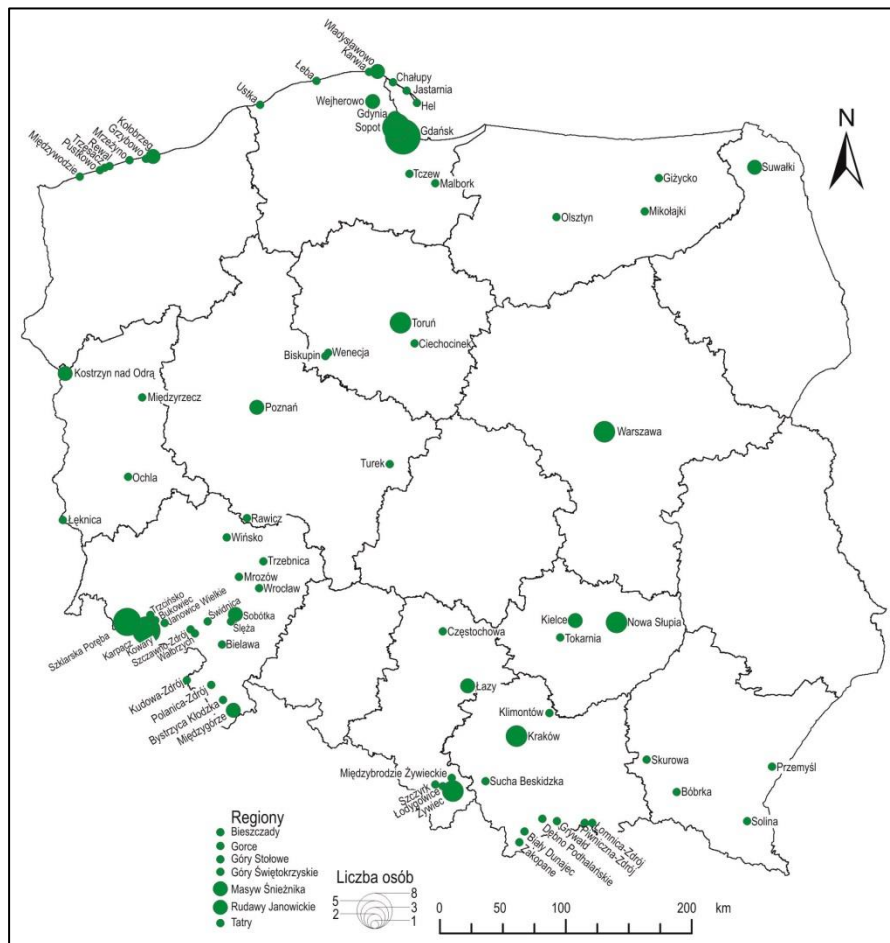
7. Uniwersytet Śląski

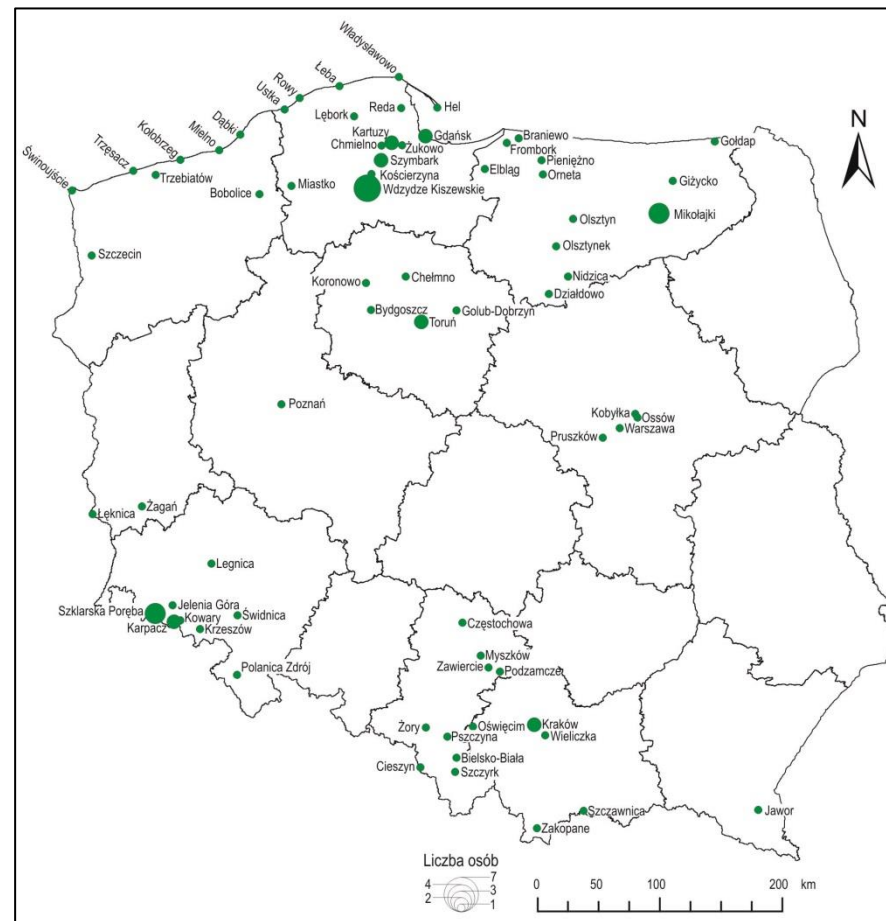
8. Uniwersytet Warszawski

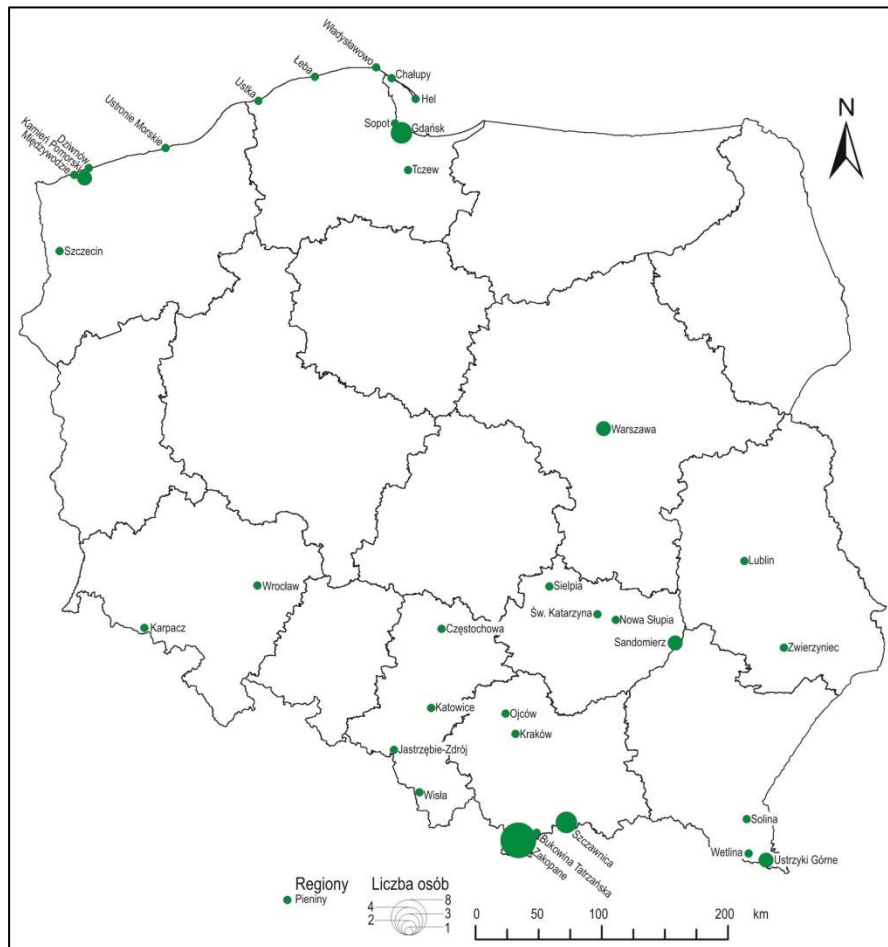
9. Uniwersytet Wrocławski

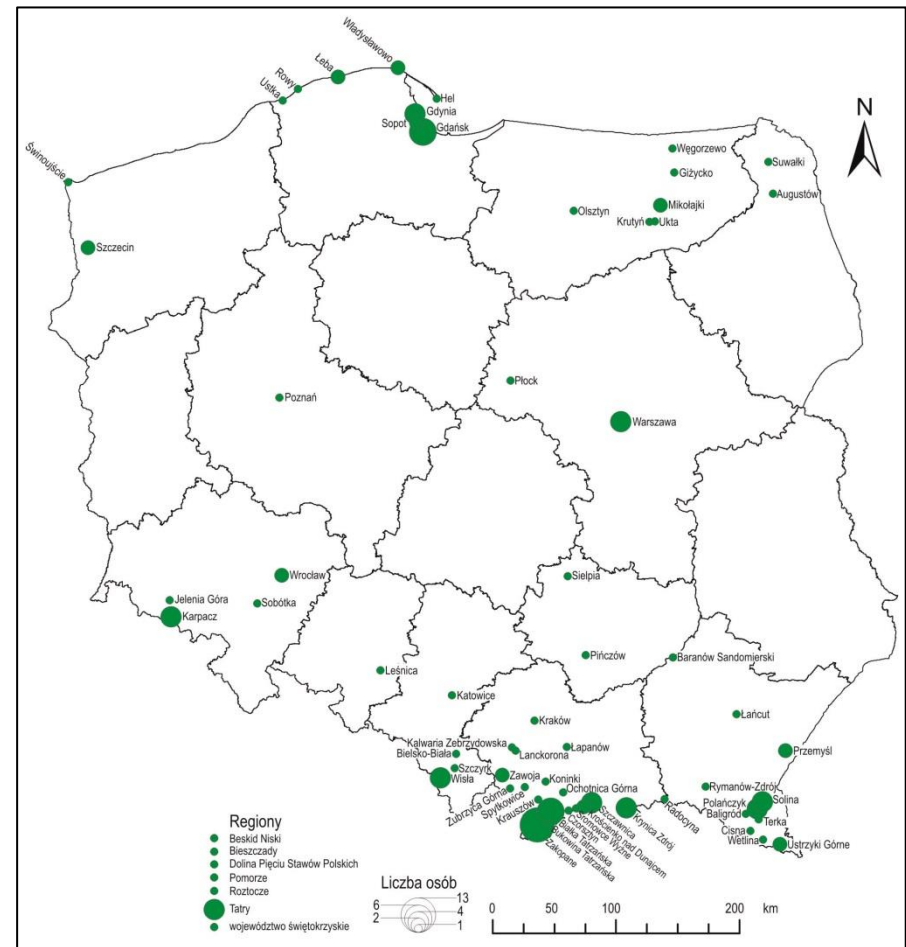
10. AP Słupsk

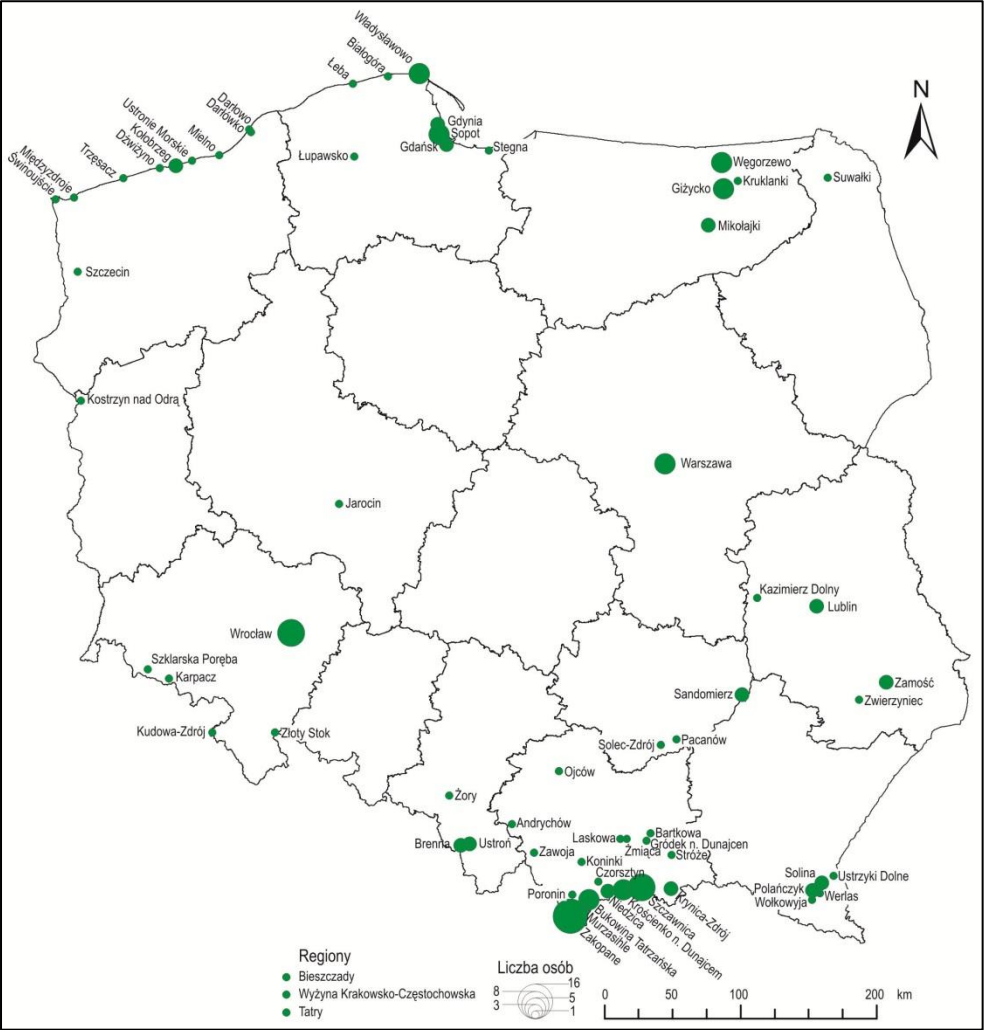
11. UJK Kielce

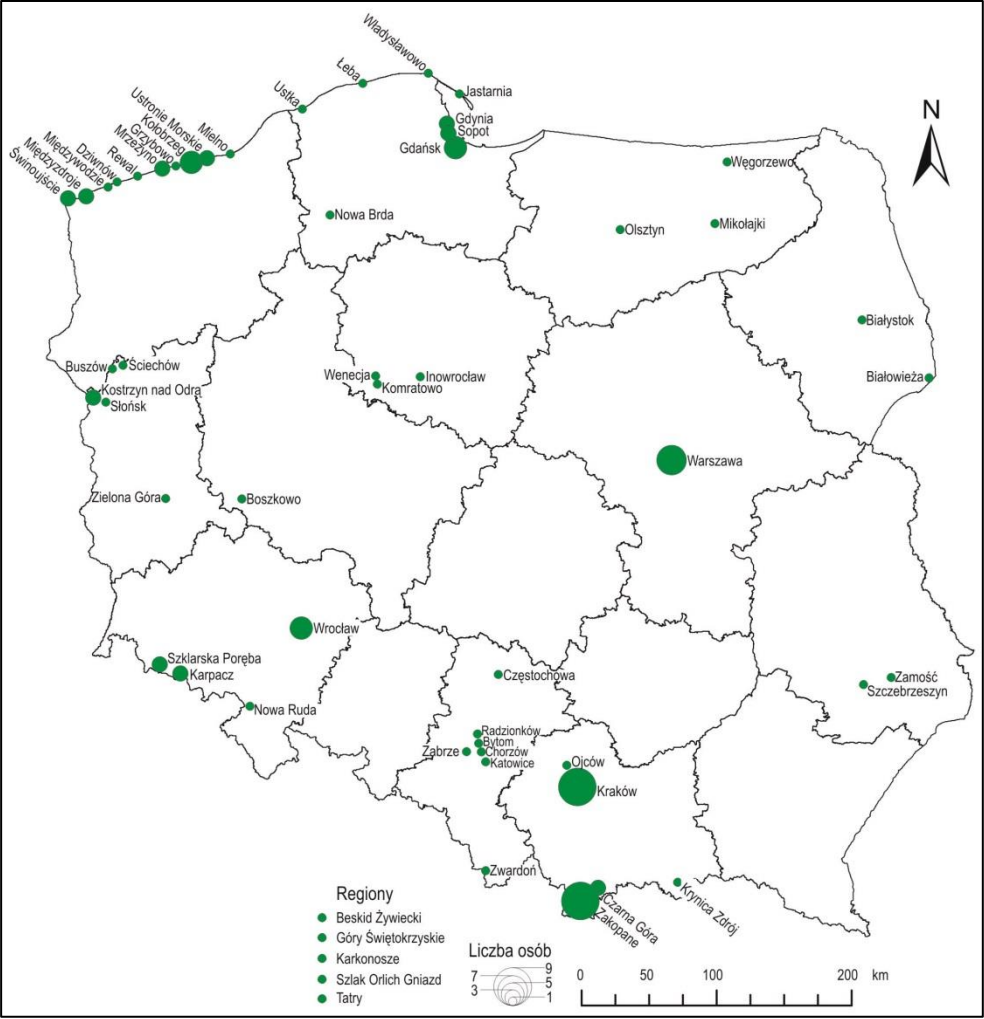
12. UP Kraków

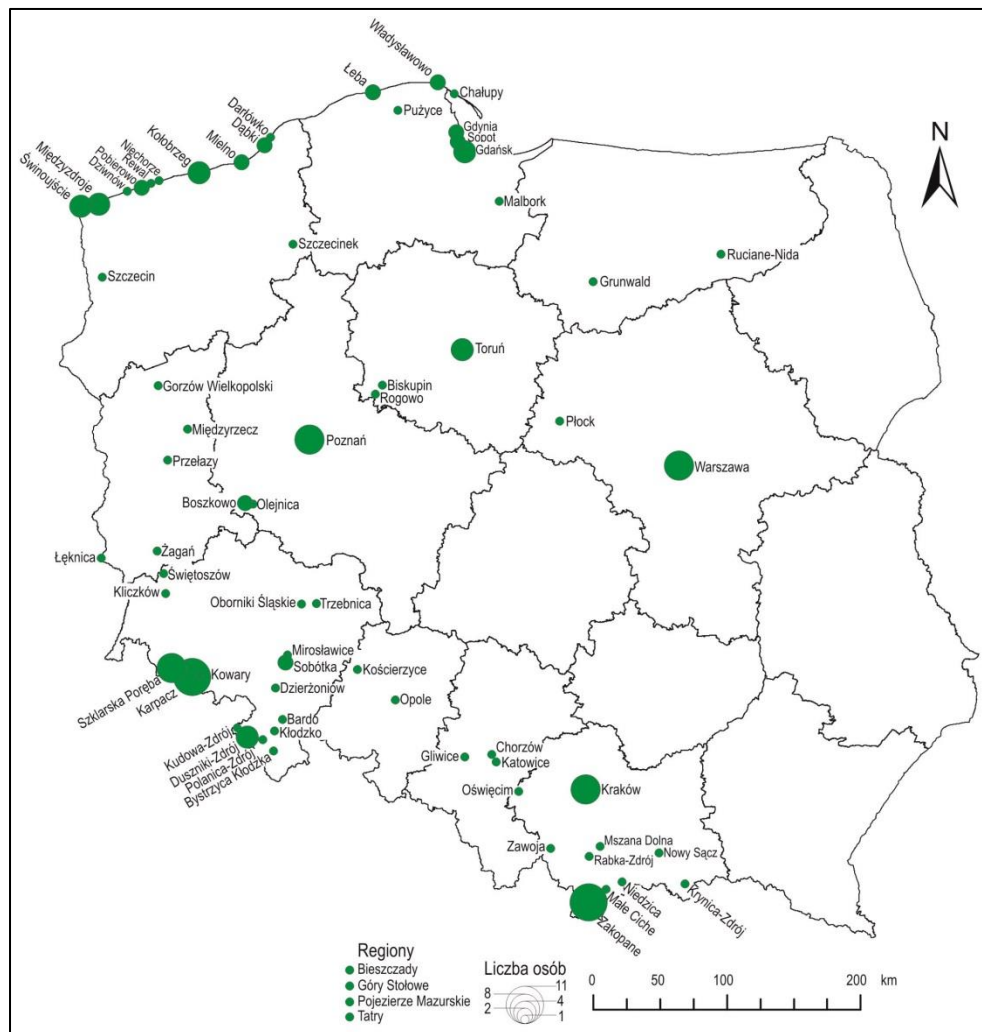
13. AWF Kraków

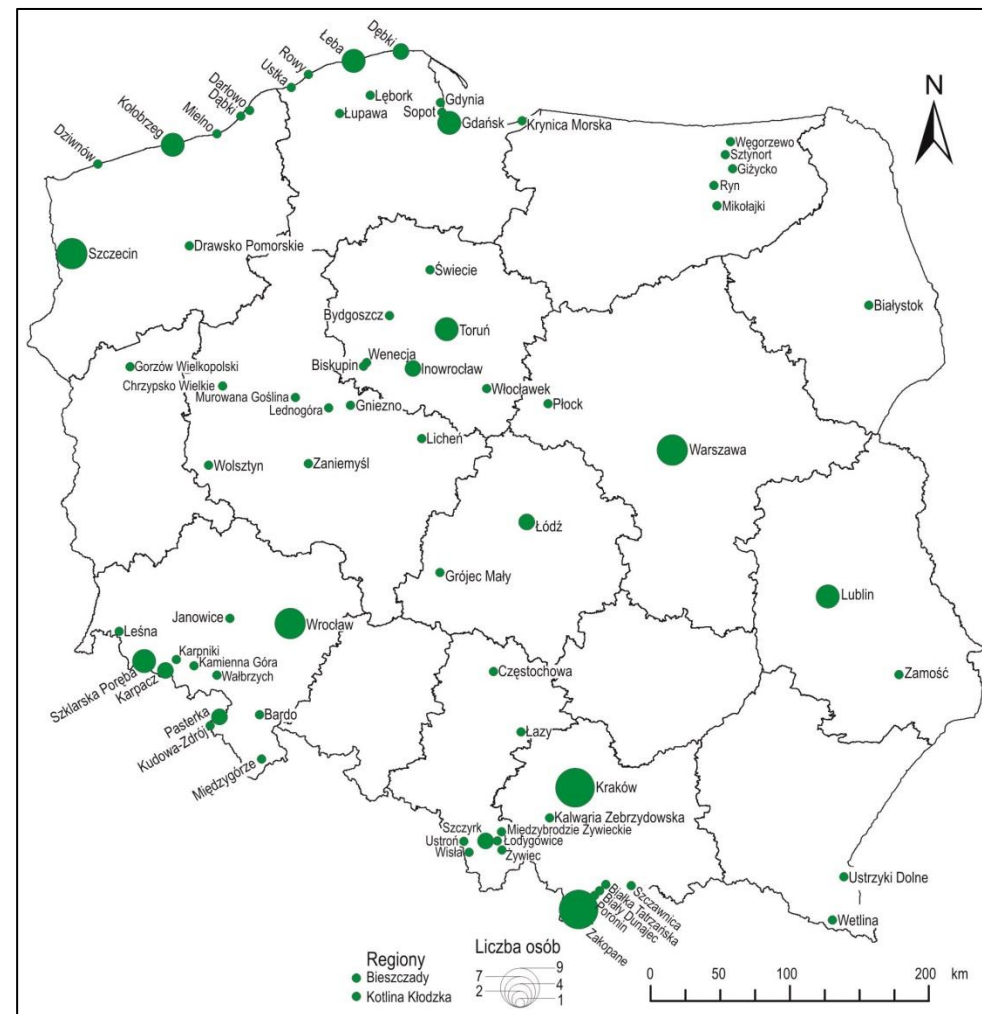
14. AWF Poznań

15. AWF Wrocław

16. UE Poznań

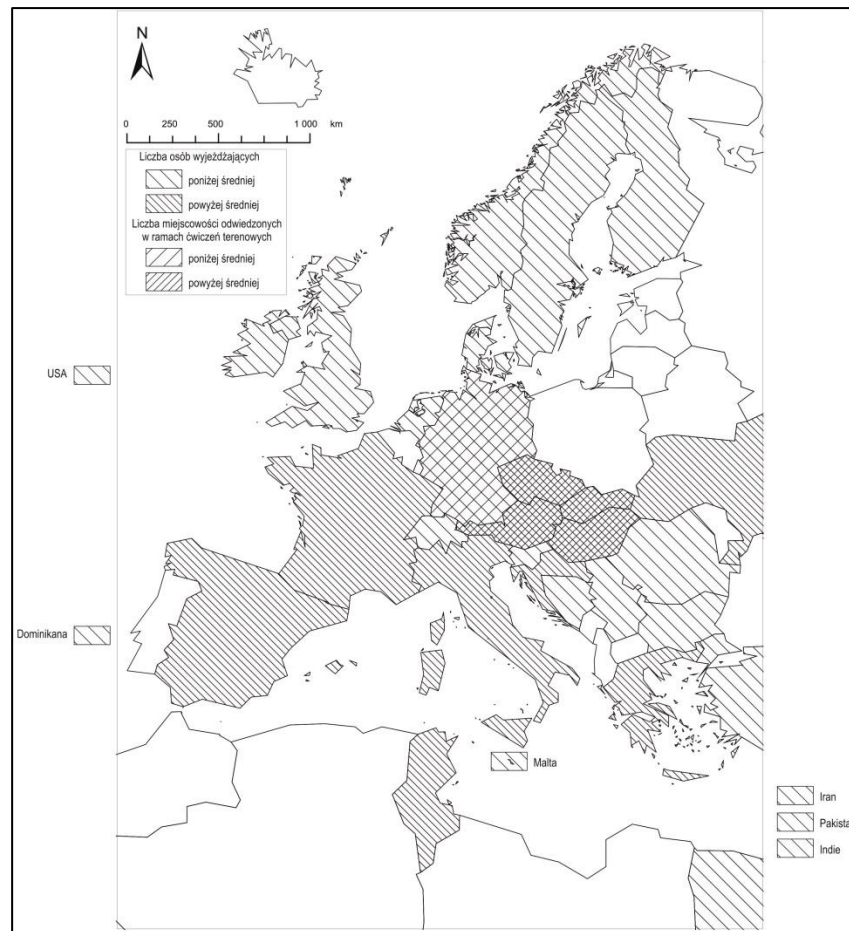

Załącznik 6 – Zagraniczna przestrzeń turystyczna respondentów z poszczególnych uczelni

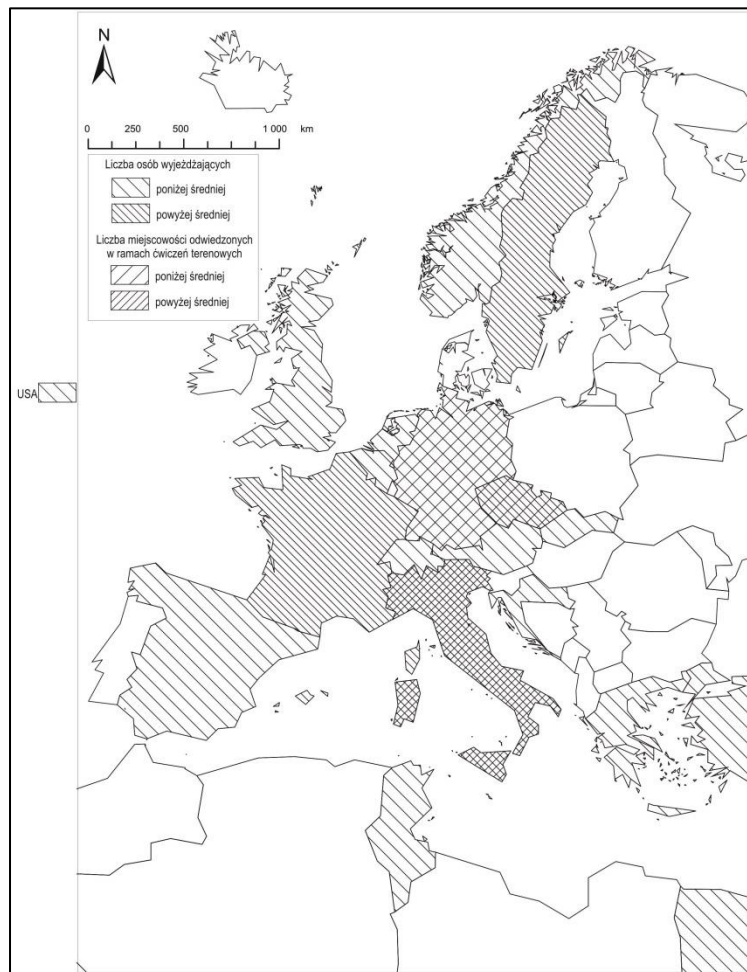
1. UAM Poznań

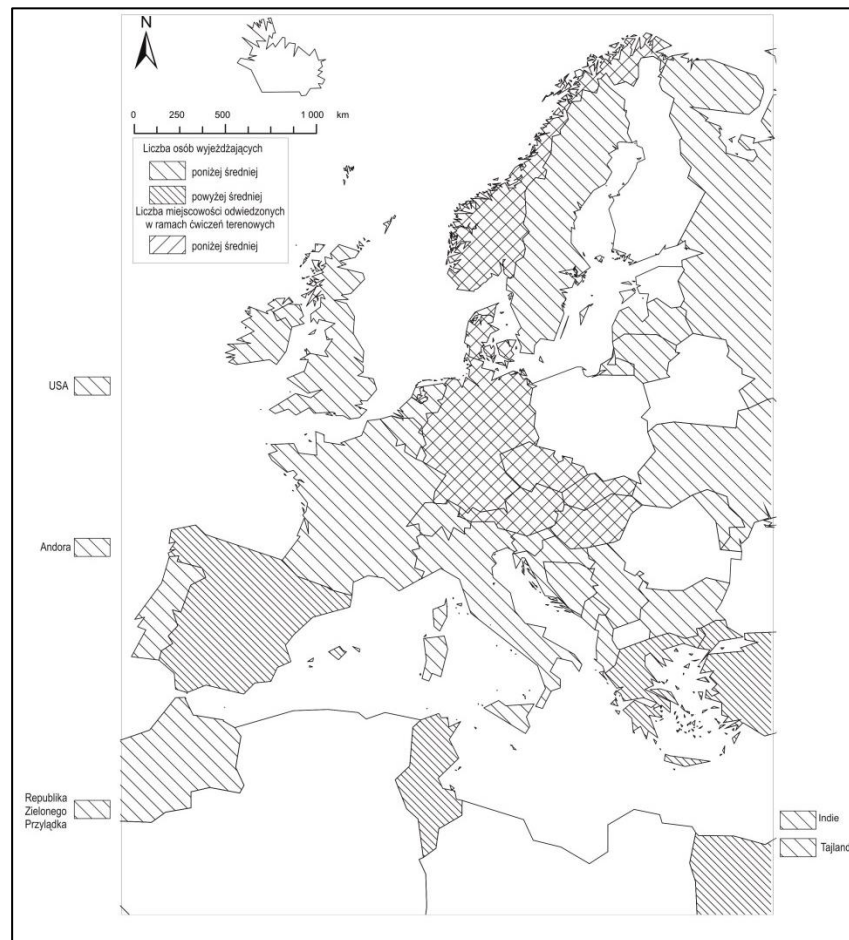
2. Uniwersytet Jagielloński

3. UKW Bydgoszcz

4. Uniwersytet Łódzki

5. UMCS Lublin

6. Uniwersytet Szczeciński

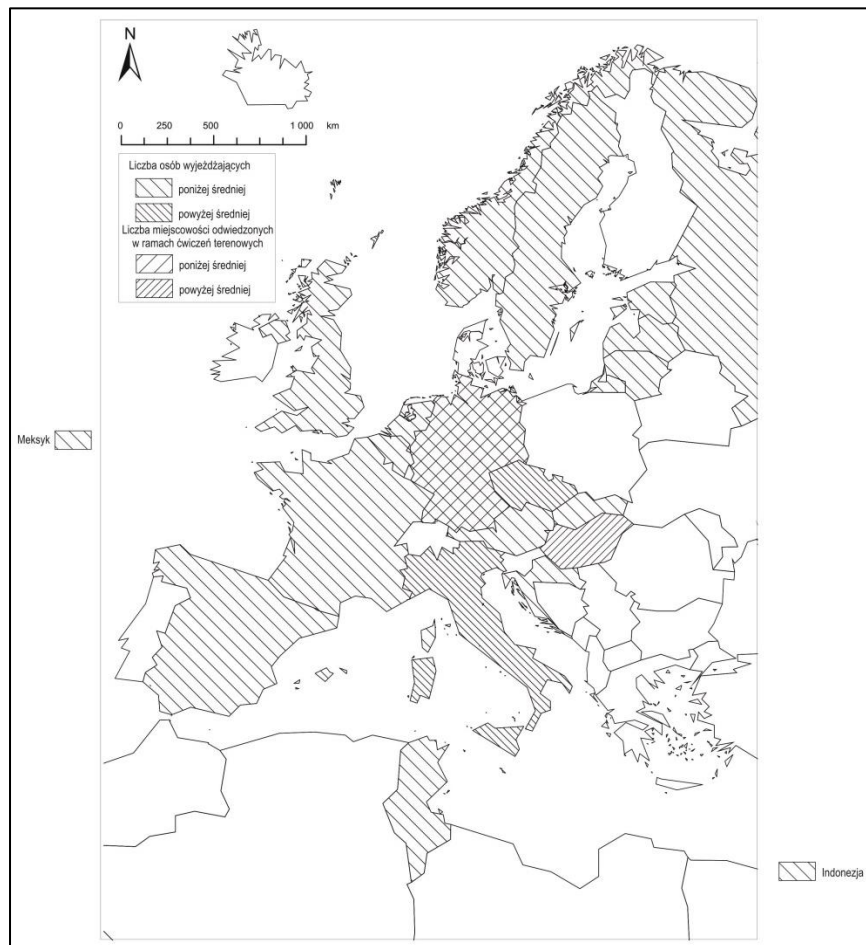
7. Uniwersytet Śląski

8. Uniwersytet Warszawski

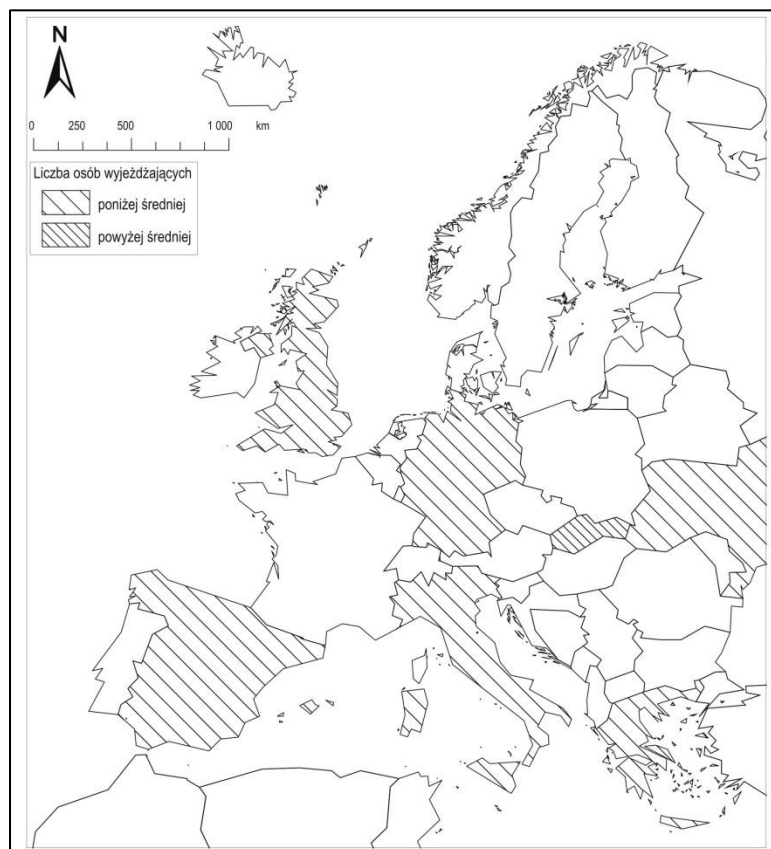
9. Uniwersytet Wrocławski

10. AP Słupsk

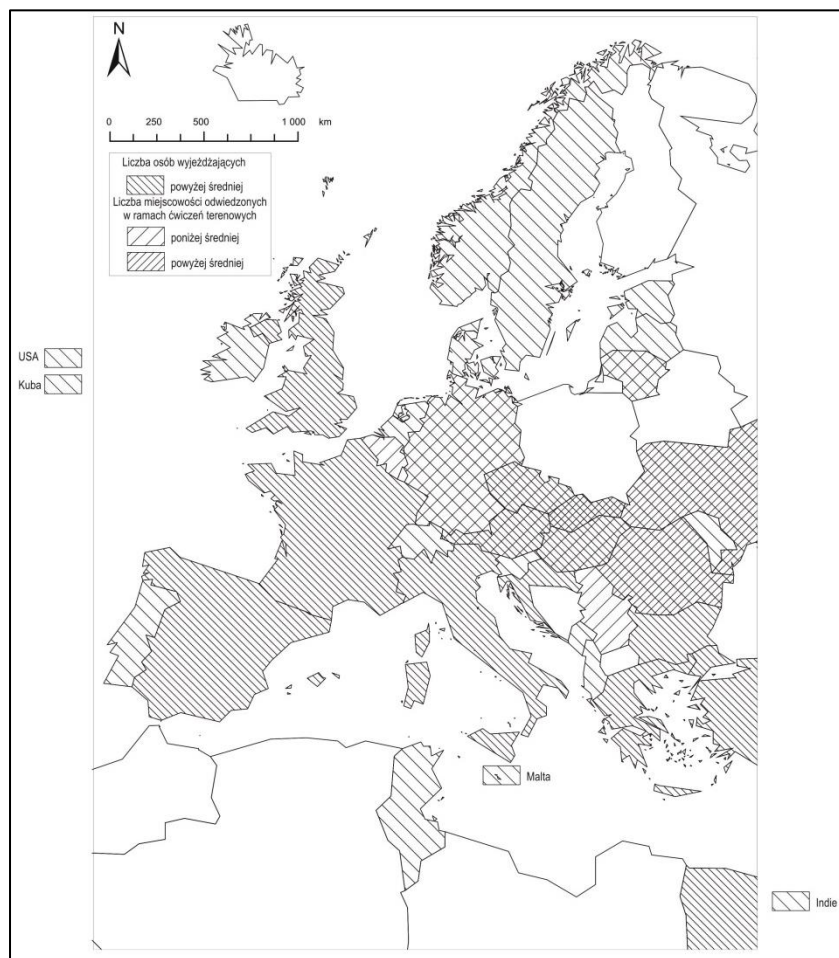
11. UJK Kielce

12. UP Kraków

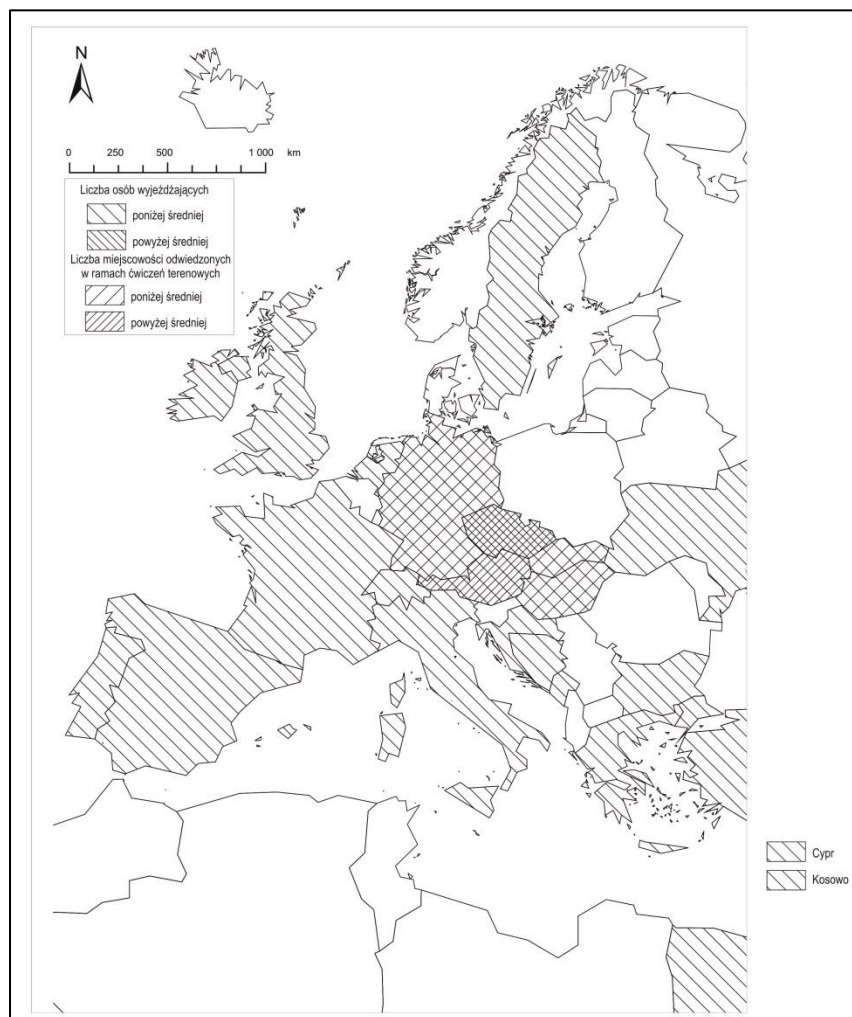
13. AWF Kraków

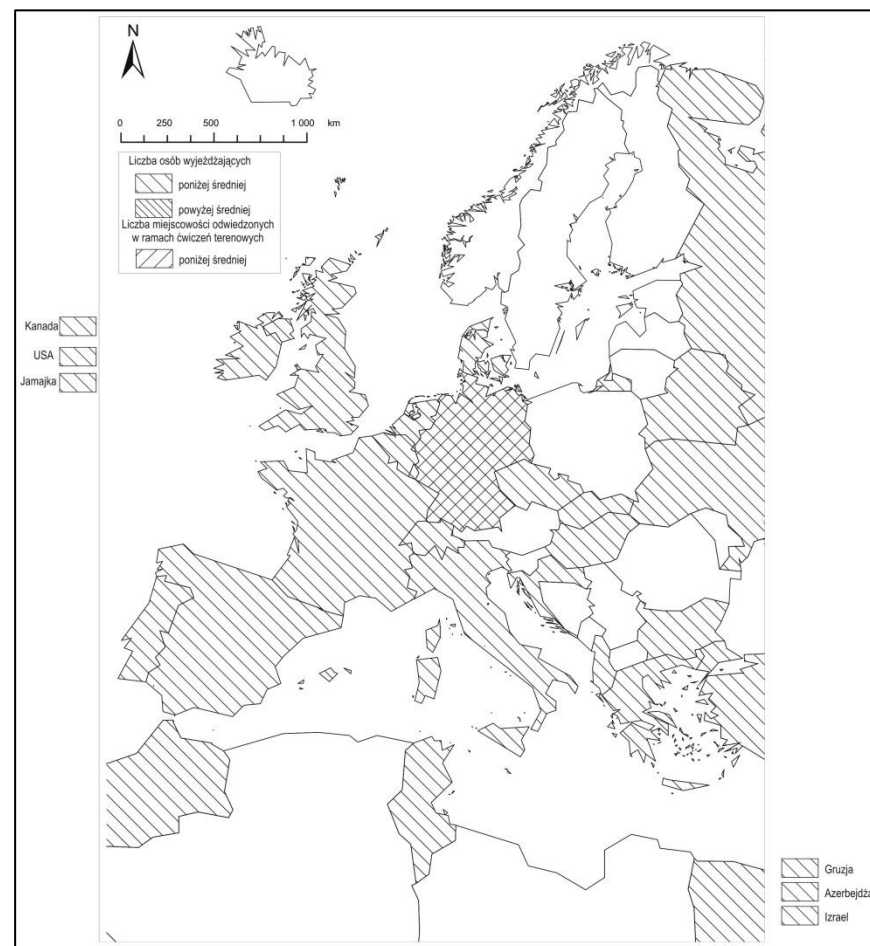
14. AWF Poznań

15. AWF Wrocław

16. UE Poznań

1. Bydgoszcz

STARY RYNEK I BUDOWY

- 1 - dno, z którego "Pan Twardowski" nie ma trefce
- 2 - Pomnik Włókna i Herceizma Ziemi Wydzyskiej
- 3 - ulica prowadząca do Przedsiębiorstwa przez białe
- 4 - fontanna Dzieci bawiące się z ogrodnik
- 5 - kawiarnia artystyczna, Wzgłysz
- 6 - Ratusz
- 7 - Kościół św. Mikołaja i Marana
- 8 - ulica prowadząca na Wyspę Między
- 9 - centrum, gdzie odbywają się wydz. kulturalne
- 10 - mała kłeta średniowiecznej Wydzyskiej

[illegible]

Stary Rynek

Główna Nowa

Wzgórze Młyńskie

Kanał Bydgoski

M. Morawka Fala

Leśny Park Kultury i Wypoczynku

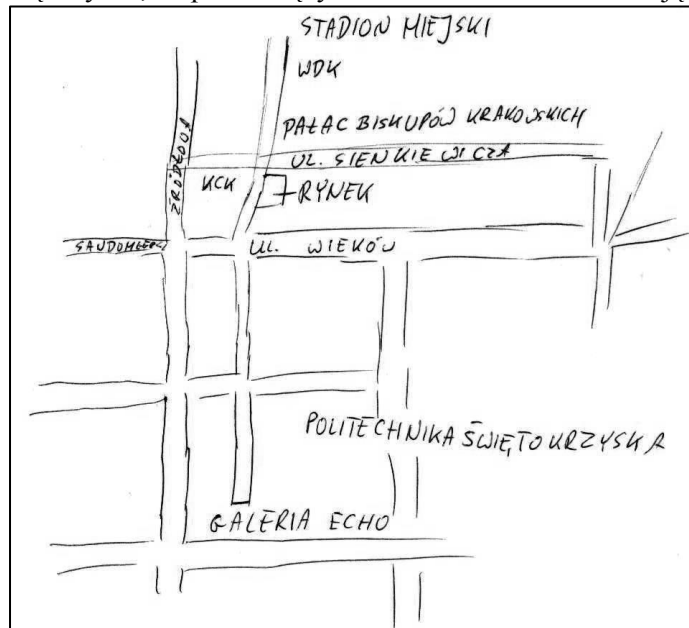
Stadion Młyński Zamojska

A hand-drawn map of Gdynia, Poland, showing the city layout and surrounding areas. The map includes the following features:

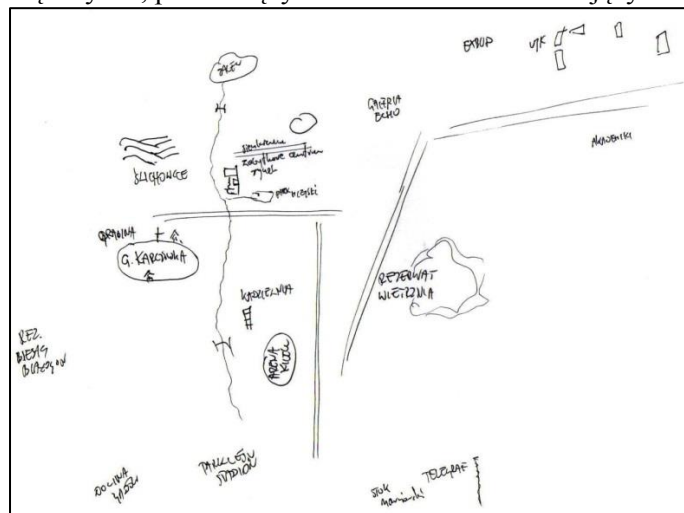
- Wyspa Młyńska** (Młynska Island) at the top.
- Osiedle** (District) in the center.
- Ulica Gdańska** (Gdańsk Street) running horizontally across the middle.
- Ulica Długa** (Long Street) running vertically on the left.
- Rynek** (Market Square) located between Ulica Długa and Ulica Gdańska.
- Ulica Żołnierska** (Soldier Street) running vertically on the right.
- Spichrz** (Granary) located near the bottom left.
- Rezerwa Droga** (Reserve Road) located near the bottom center.
- Spichrz** (Granary) located near the bottom right.
- Ulica Gdańska** (Gdańsk Street) running horizontally across the middle.
- Ulica Żołnierska** (Soldier Street) running vertically on the right.
- Ulica Długa** (Long Street) running vertically on the left.
- Rynek** (Market Square) located between Ulica Długa and Ulica Gdańska.
- Osiedle** (District) in the center.
- Wyspa Młyńska** (Młynska Island) at the top.

[illegible][illegible]

Mężczyzna, niepochozący z Kielc i w nich niemieszkający:

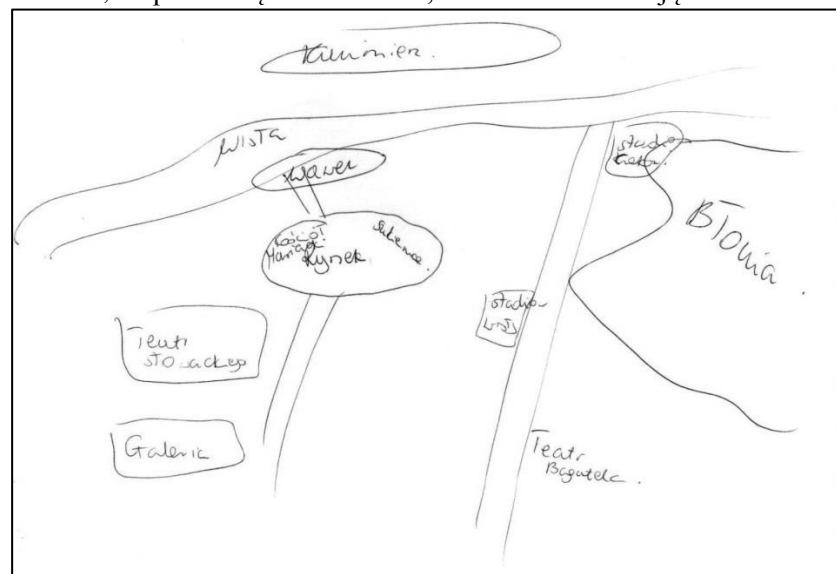

Mężczyzna, pochodzący z Kielc i w nich mieszkający:

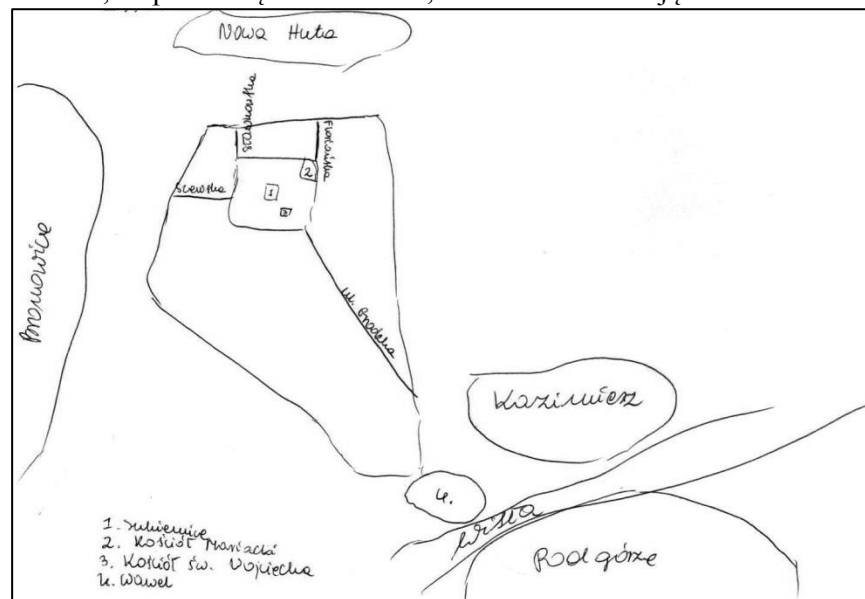

3. Kraków

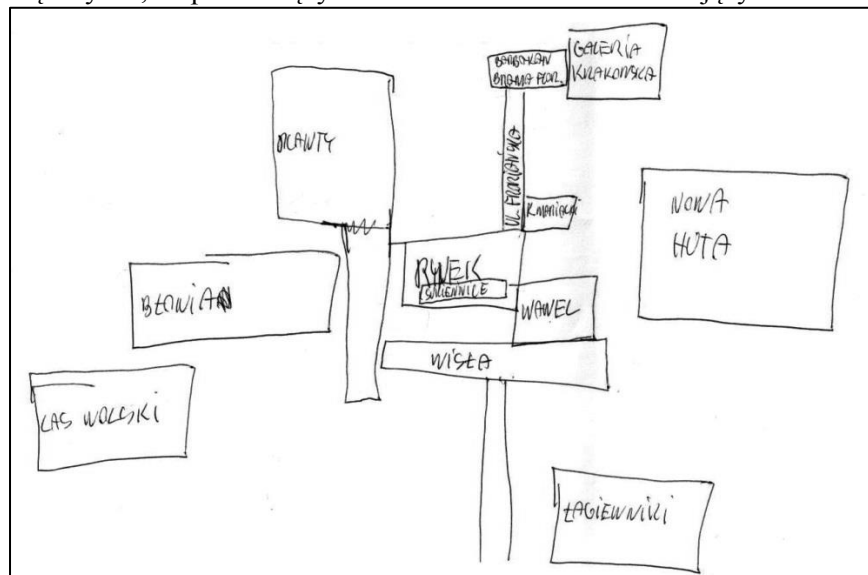
Kobieta, niepochoząca z Krakowa, ale w nim mieszkająca:

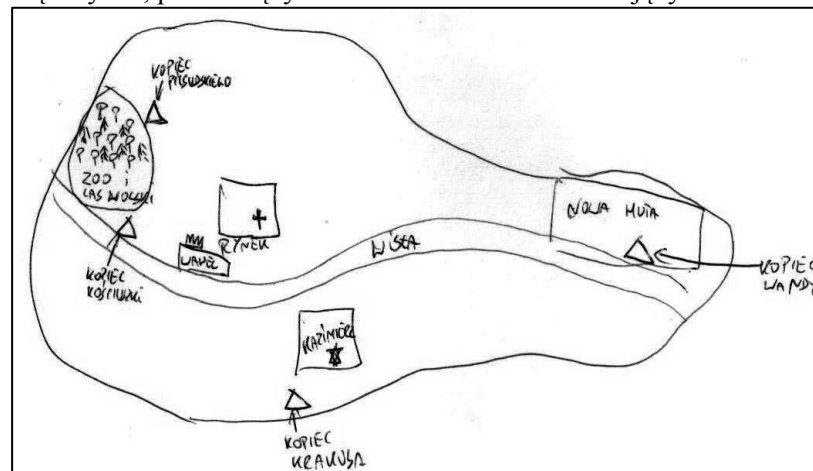
Kobieta, niepochoząca z Krakowa, ale w nim mieszkająca:

Mężczyzna, nie pochodzący z Krakowa i w nim niemieszkający:

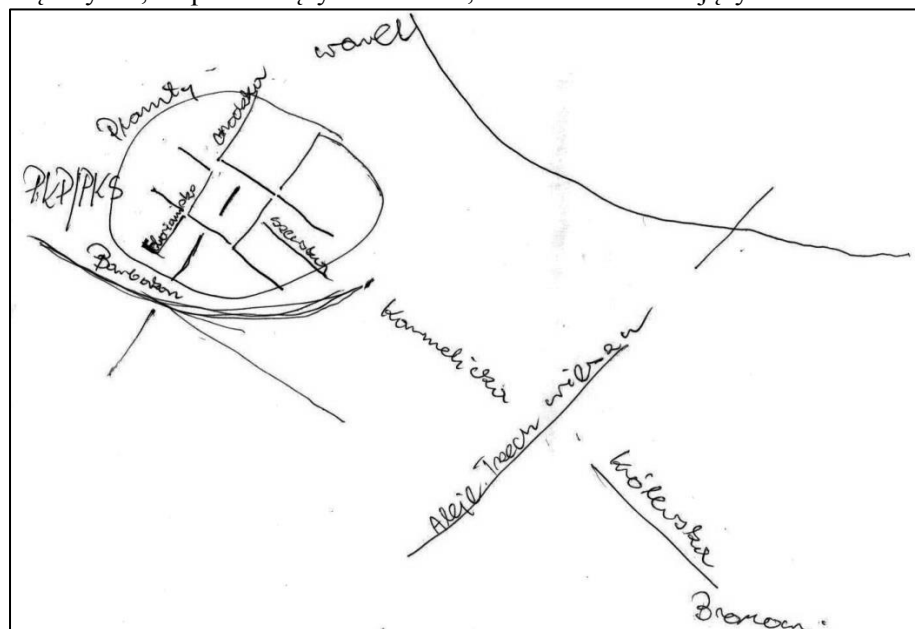

Mężczyzna, pochodzący z Krakowa i w nim mieszkający:

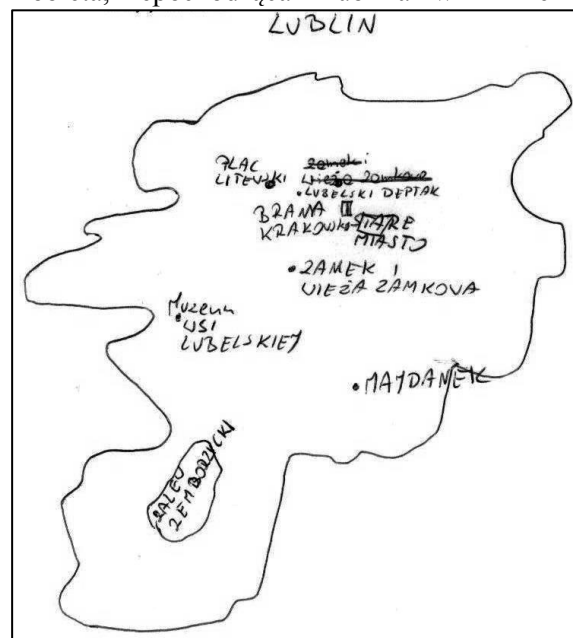

4. Lublin

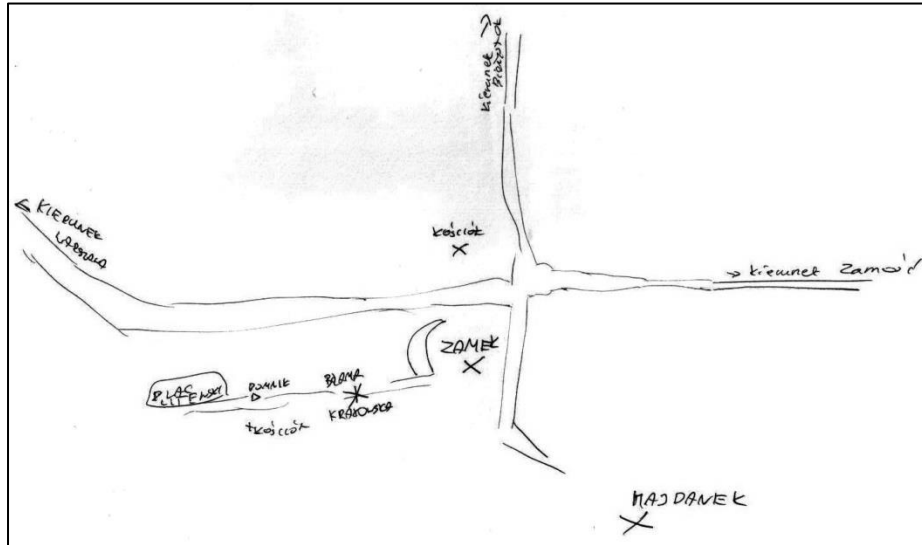
Mężczyzna, nie pochodzący z Krakowa, ale w nim mieszkający:

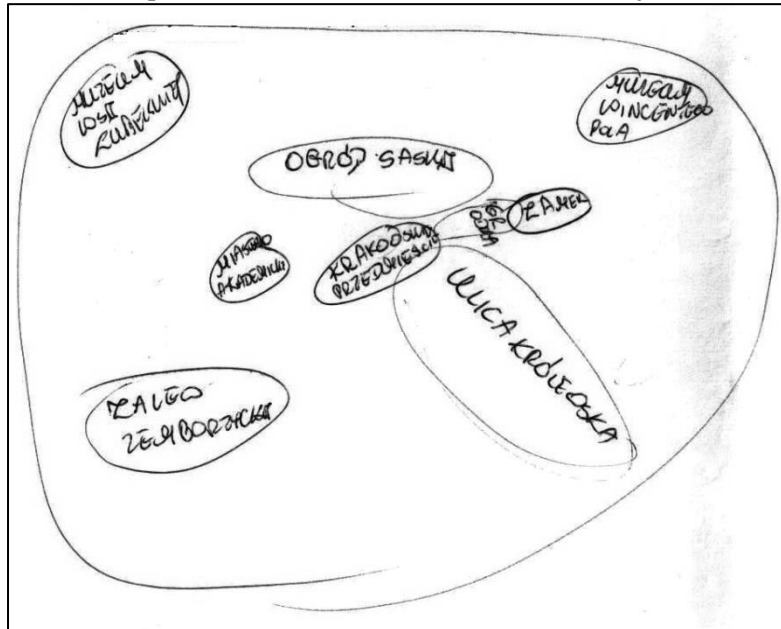
Kobieta, nie pochodząca z Lublina i w nim niemieszkająca:

Kobieta, nie pochodząca z Lublina, ale w nim mieszkająca:

Kobieta, nie pochodząca z Lublina, ale w nim mieszkająca:

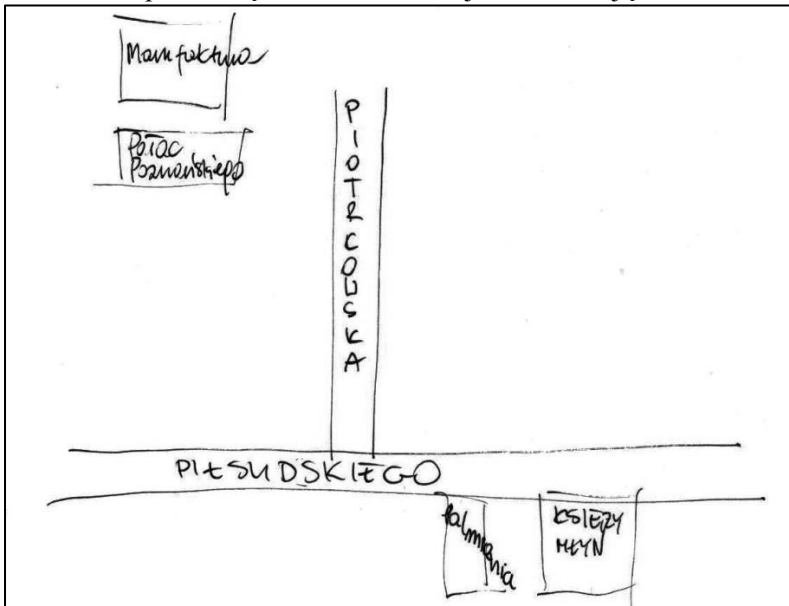
Kobieta, pochodząca z Lublina i w nim mieszkająca:

A hand-drawn map of a lake area. The map is enclosed in a large, irregular outline. Inside the lake, there are several smaller, irregular shapes representing islands or peninsulas. The labels on the map are as follows:

- OGALO BATHING (top left)
- STAROWA (center left)
- STOLE WAGLAROWA (center right)
- ZALEW ZABOŁYCKI (bottom right)
- 1 W PŁASCIE ŚWIE PAKC (bottom left)

Kobieta, nie pochodząca z Łodzi i w niej niemieszkająca:

A hand-drawn sketch map of the Poznań area. The map includes several labeled locations and landmarks:

- Top Center:** A rectangular box labeled "MANUFACTURA".
- Top Right:** A circular area labeled "KAZIMIERZ" and "161".
- Left Side:** A rectangular box labeled "ZOO". Above it, the word "PARK" is written and crossed out with a line. Below "ZOO", the text "ATLAS ARENA" is written.
- Center:** A vertical line with a small circle at the top, labeled "POMNIK" (Monument). To its right, the text "PILSUDSKI" is written vertically. Further right, the text "KODNIE" is written vertically.
- Bottom Left:** A curved line representing a river or path, with a small circle at the bottom. The text "PARK POZIOMOWISKO" is written near the curve.
- Bottom Center:** A vertical line with a small circle at the bottom, labeled "POMNIK SPORTU".
- Bottom Right:** The text "MUSEUM KRAJOWE" is written, followed by "PILSUDSKI" and "POZNAN" below it.
- Bottom:** The text "PILSUDSKI" is written horizontally.
- Bottom Center:** A small triangle labeled "A", with "KAZIMIERZ" written below it, and "POZNAN" written below that.

A hand-drawn map of the Warsaw Ghetto, enclosed in an irregular boundary. The map includes the following labels and features:

- Streets:**
 - GRANIE** (top)
 - STROKOW** (top right)
 - PROTEKOWA** (vertical street in the center)
 - BRZESIN** (right, with an arrow pointing right)
 - KATOWICE** (bottom, with an arrow pointing down)
 - PARCOWICE** (left, with an arrow pointing left)
- Landmarks and Points:**
 - MANUFATURA** (top left, with a small circle below it)
 - UNIW. GED** (center right, with a small circle below it)
 - M1** (center right, with a small circle below it)
 - GETTO** (top right, part of the label "GETTO")
 - 200** (left, near the center, with a horizontal line segment)

[illegible]

6. Poznań

Hand-drawn map of Krakow showing the city layout. The map includes the Vistula River (WILDA) at the bottom, the Old Town (STARE MIASTO) in the center, and the New Town (NOWA HUTA) at the top. Key locations marked include the Krakow Citadel (CYTADELA), the Krakow Museum (MUZEUM), the Krakow University Library (BIBLIOTEKA UNIWERSYTECNA), the Krakow University of Economics (WYSZKOLOWANIE EKONOMICZNE), the Krakow University of Education (WYSZKOLOWANIE PEDAGOGICZNE), the Krakow University of Technology (WYSZKOLOWANIE TECHNICZNE), the Krakow University of Medicine (WYSZKOLOWANIE MEDYCYNICZNE), the Krakow University of Law (WYSZKOLOWANIE PRAWNE), the Krakow University of Social Sciences (WYSZKOLOWANIE SPOLECZNE), the Krakow University of Arts (WYSZKOLOWANIE Sztuki), the Krakow University of Music (WYSZKOLOWANIE Muzyczne), the Krakow University of Physical Education (WYSZKOLOWANIE FIZYCZNE), the Krakow University of Sports (WYSZKOLOWANIE SPORTOWE), the Krakow University of Health Sciences (WYSZKOLOWANIE Wzrostkowe), the Krakow University of Veterinary Medicine (WYSZKOLOWANIE WETERYNARYJNE), the Krakow University of Agriculture (WYSZKOLOWANIE Rolnicze), the Krakow University of Forestry (WYSZKOLOWANIE Leśne), the Krakow University of Environmental Sciences (WYSZKOLOWANIE Środowiskowe), the Krakow University of Geography (WYSZKOLOWANIE Geograficzne), the Krakow University of History (WYSZKOLOWANIE Historyczne), the Krakow University of Literature (WYSZKOLOWANIE Literackie), the Krakow University of Philosophy (WYSZKOLOWANIE Filozoficzne), the Krakow University of Theology (WYSZKOLOWANIE Teologiczne).

A hand-drawn map of Poznań, Poland, showing various landmarks and districts. The map includes labels for 'Poznań *', 'Miasto Książów', 'Katedra na Ostrów Tumski', 'Stary Rynek - 2 Ratusz', 'Stary Browar', 'Kolegium Archim (UEP)', 'Jesi. Miska', 'Główna Miska', 'MTP', 'PKP', 'PKS', and 'Polemowa ulica'. The map is drawn in a simple, sketchy style with a grid-like street pattern and a river labeled 'Josi'.

[illegible]

A hand-drawn sketch map of a city layout. The map features several streets and landmarks. At the top left, there is a north arrow pointing towards the top-left corner. Below it, a small building icon is labeled "OSTROJNA". To the right of this, a street is labeled "OSTROJNA". In the center, a street is labeled "STARY RYN". To the right of "STARY RYN", there is a small square labeled "PLAC" and a small building icon labeled "STARY RYN". To the right of "STARY RYN", a street is labeled "PSUGA". To the right of "PSUGA", there is a small square labeled "STARY RYN". To the right of "STARY RYN", a street is labeled "ZALAZ". At the bottom left, there is a small building icon labeled "ZALAZ". To the right of "ZALAZ", a street is labeled "ZALAZ". At the bottom center, there is a small building icon labeled "ZALAZ". To the right of "ZALAZ", a street is labeled "ZALAZ". At the bottom right, there is a small building icon labeled "ZALAZ". To the right of "ZALAZ", a street is labeled "ZALAZ".

POZNAN

STARY RYNEK

RATUSZ (KOTOWNIA)

CK ZAMEK

ST. MARII

STARY BROWAR

GRUNWALDZKA

STADION

TARGI (MTP)

DWORZEC PKP

JEZIORO MALTA

WYPŁYZCZALNIA

ROLEK I ROWEROW

KOLEJKA MALTZKA

ZOO

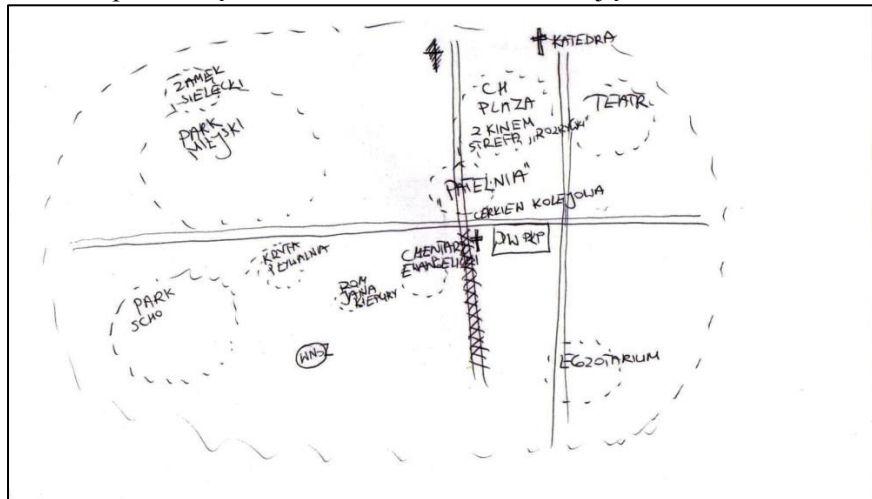
M ALTA SKI

(MINI GOLF, ALPINE COASTER I INNE ATRAKCJE)

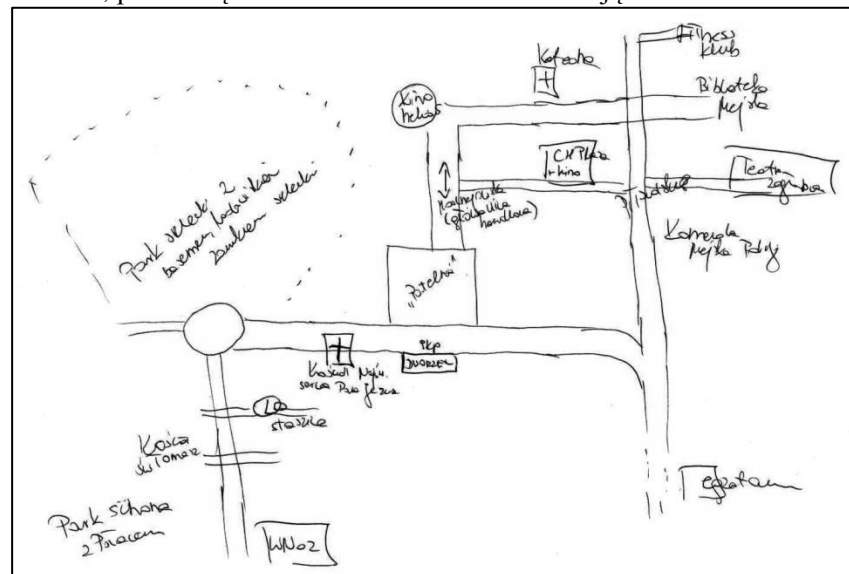
[illegible]

8. Sosnowiec

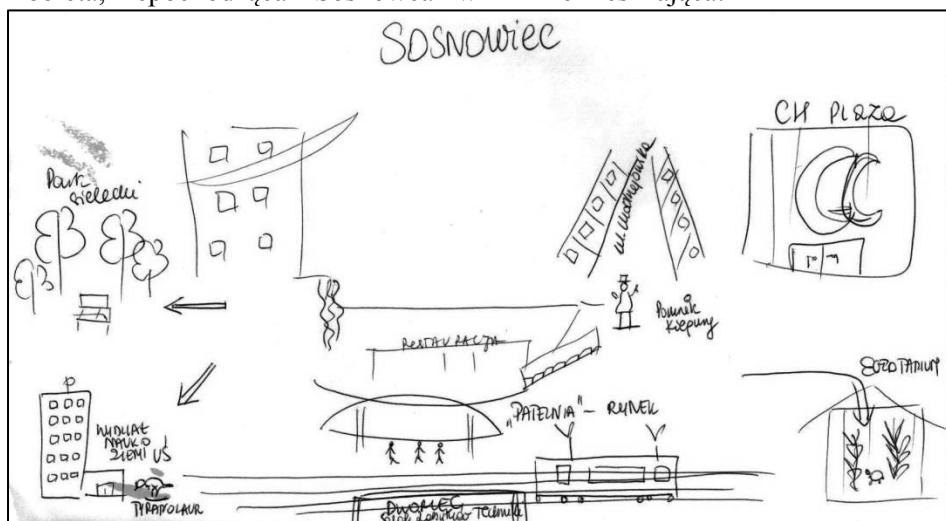
Kobieta, pochodząca z Sosnowca i w nim mieszkająca:

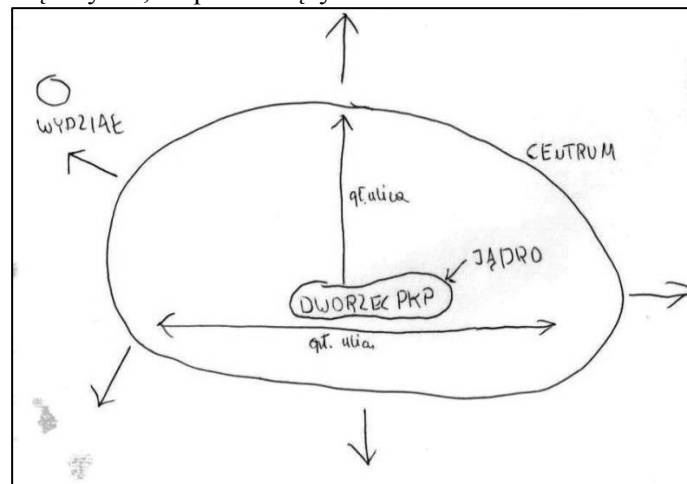
Kobieta, pochodząca z Sosnowca i w nim mieszkająca:

Kobieta, nie pochodząca z Sosnowca i w nim niemieszkająca:

Mężczyzna, nie pochodzący z Sosnowca i w nim niemieszkający:

[illegible]

A hand-drawn map of a village. At the top, a wavy line represents a river labeled 'Ome'. Below the river, a bridge is labeled 'way changes'. To the right of the bridge is a house with a cross on its roof, labeled 'Hog's house'. Below this house is another house labeled 'sketch'. At the bottom left, there are two trees and the text 'Pork chop' written above them.

Hand-drawn map of Wrocław and surrounding areas. The map shows the Oder river (Odra) flowing from the top right to the bottom left. Key locations marked include: LEHOBRIEZE (top left), PRAHOV (top center), KAMINICE (top right, circled), WATY CHROBREGO + NABIEZEE (middle right), PRAHOBRIEZE (bottom left), SZCZECIN ZDROJE (bottom center), and PUSZCZA BUKOWA + JEZ. SZNARAGONE (bottom right). The map also features a church icon, a castle icon, a boat icon, and a small map of Poland in the top right corner.

[illegible]

[illegible][illegible]

✱ PRZESTRZEN TURYSZCZYŃSTWA

- 1- Stare / Nowe Miasto + Górnian
- 2- teren ob. Waleńskie
- 3- Wileński - port

Stare / Nowe Miasto + Górnian

teren ob. Waleńskie

Wileński - port

WISŁA

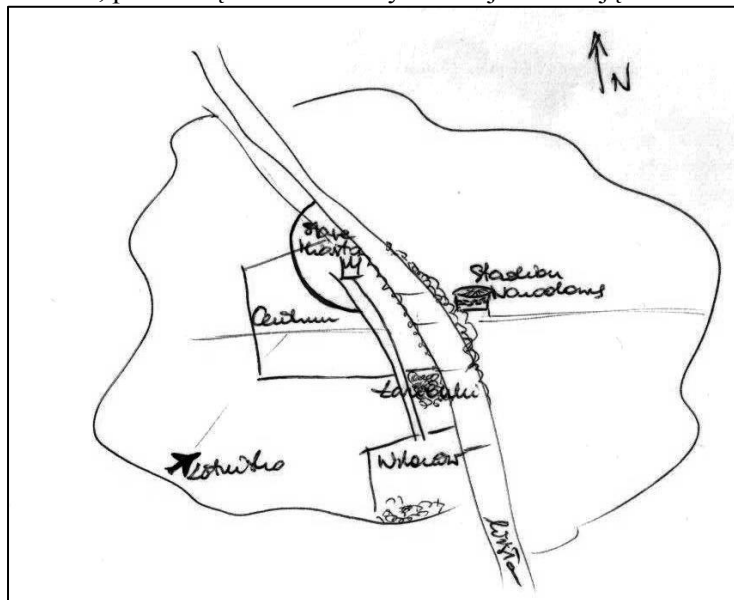
BLOK D: PERCEPCJA PRZESTRZENI TURYSTYCZNEJ MIASTA

STUDIOWANIA

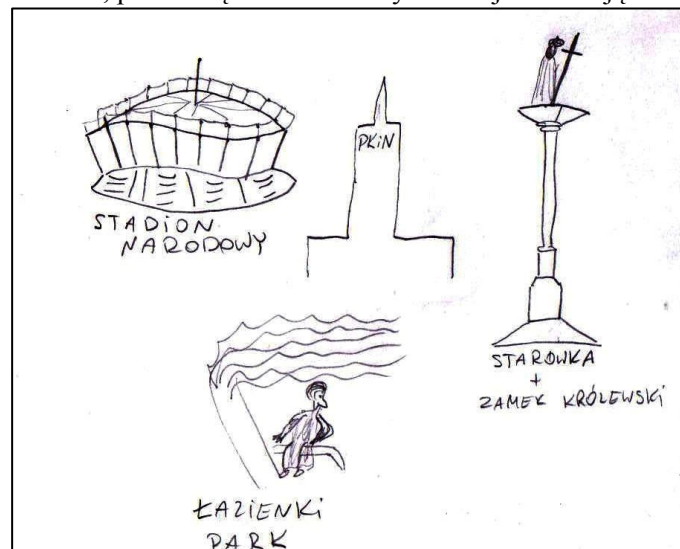
14. W wyznaczonym miejscu zostaje umieszczony rysunek zarysów panoramy miasta, w którym Państwo studiujcie tak, jakby reprezentowali je Państwa prezencienci (rodzaje turystyki, uwzględniając reprezentację według Państwa elementu). Spisując, zarys i zarys (prezentacji) ciekaw jest dowiedzieć, zalety tylko od Państwa.

The sketch depicts a stylized cityscape. On the left, a tall, thin monument or tower stands on a base. To its right is a large, multi-story building with a gabled roof and many windows. In the foreground, a person with long hair is shown from the back, sitting on a large, round object. To the right of the person is another large, multi-story building with a flat roof and several windows. Further right is a smaller, square building with a sign that reads 'PARKIN'. To the far right is a large, round, woven basket. The entire scene is drawn with simple lines and shading.

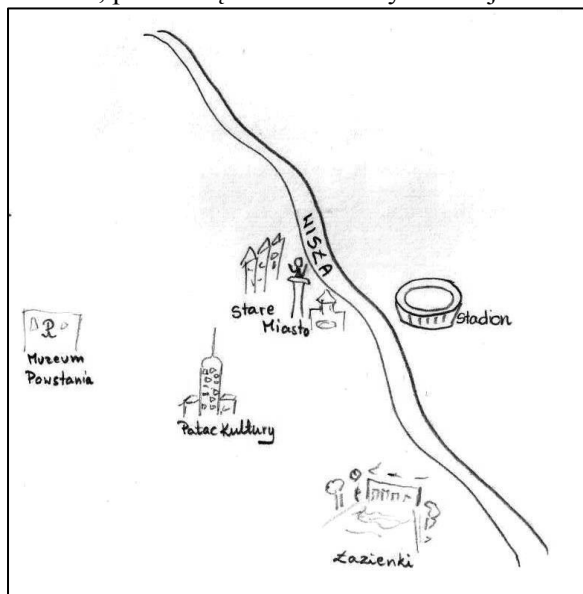
Kobieta, pochodząca z Warszawy i w niej mieszkająca:

Kobieta, pochodząca z Warszawy i w niej mieszkająca:

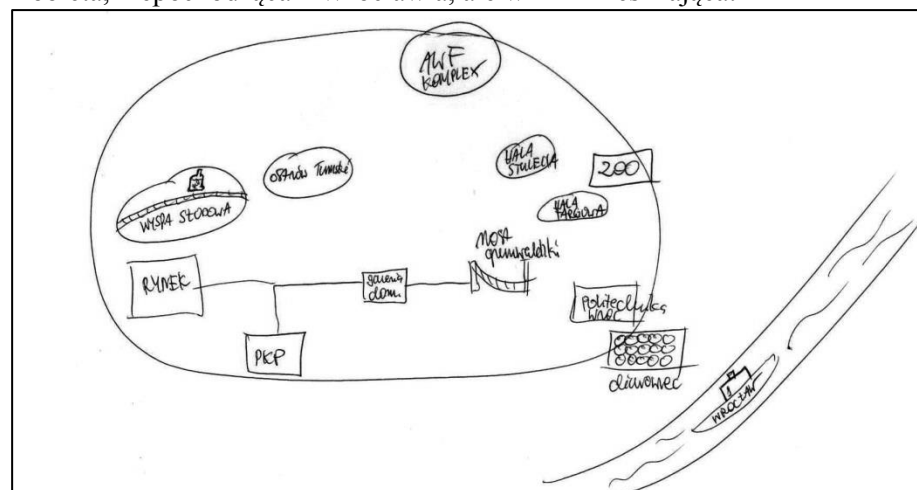

Kobieta, pochodząca z Warszawy i w niej mieszkająca:

11. Wrocław

Kobieta, nie pochodząca z Wrocławia, ale w nim mieszkająca:

A hand-drawn map of Wrocław, Poland, showing the Odra river, city center, and various landmarks. The map is titled "PRZESTRZEN TURYSTYCZNA WROCŁAWIA" (Tourist Space of Wrocław). Key features include:

- Odra River:** Labeled "ODRA" in two places, flowing through the city.
- Wyspy Śródodrowa, Piaskowa i Inne:** Islands in the Odra river.
- Katedra Ostrów Tumski:** A church on the right bank.
- Plac Grunwaldzki:** A square on the right bank.
- Centrum Miasta:** The city center, marked with a cross.
- Rynek Reński:** A square in the center.
- Centrum handlowe:** A shopping center, marked with a rectangle.
- Stadium Miejski:** A stadium, marked with a circle.
- Dworzec PKP, PKS:** A train and bus station, marked with a rectangle.
- Wahin Sillcia 200:** A building or area, marked with a circle.

[illegible][illegible][illegible]

